

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
DEPARTAMENT DE CIÈNCIES HISTÒRIQUES I TEORIA DE LES ARTS

HISTÒRIA DEL TRACTAMENT DE LA DISCAPACITAT
A LA PREMSA DIÀRIA DE MALLORCA
DES DE 1983 FINS A FINAL DEL SEGLE XX

Memòria de tercer cicle de Catalina Amer Ballester

Dirigida pel Dr. Sebastià Serra Busquets

Palma, 18 d'abril de 2006

ÍNDEX

1. Introducció	Pàg. 4
- Objectiu, hipòtesis i fonts	Pàg. 15
- Gèneres periodístics i fonts informatives	Pàg. 23
- Premsa diària a Mallorca	Pàg. 32
 2. Evolució històrica dels Serveis Socials per a persones amb discapacitat	Pàg. 40
- Precedents	Pàg. 42
- El Franquisme	Pàg. 52
- L'establiment de la Democràcia	Pàg. 61
- La Comunitat Autònoma de les Illes Balears	Pàg. 68
 3. Moviment Associatiu	Pàg. 102
 4. Opinió Pública i Discapacitat	Pàg. 116
- Actituds envers les persones amb discapacitat	Pàg. 120
- Marginació social	Pàg. 131
- Estereotips en la premsa diària de Mallorca	Pàg. 135
 5. Anàlisi de la informació sobre Recursos Socials	Pàg. 151
- Creació de recursos socials	Pàg. 152
- Finançament dels recursos socials	Pàg. 162
 6. Anàlisi de la informació Sanitària	Pàg. 183
- Organització sanitària	Pàg. 185
- Informacions sobre malalties i tractaments	Pàg. 190
- Campanyes per finançar tractaments a altres països	Pàg. 204
- Donacions i trasplantaments	Pàg. 212
- Salut mental	Pàg. 223

7. Anàlisi de la informació sobre Educació	Pàg. 232
- Educació especial	Pàg. 234
- Incorporació a l'escola ordinària	Pàg. 240
8. Anàlisi de la informació sobre Inserció Laboral	Pàg. 246
- Centres especials de treball	Pàg. 248
- Inserció laboral en empreses ordinàries	Pàg. 252
9. Anàlisi de la informació sobre Accessibilitat	Pàg. 259
- Reivindicació del dret a l'accessibilitat	Pàg. 260
- Informacions sobre l'eliminació de barreres arquitectòniques	Pàg. 270
10. Anàlisi de la informació Esportiva	Pàg. 275
- L'esport de competició	Pàg. 277
- Esportistes destacats	Pàg. 288
11. Anàlisi del Llenguatge	Pàg. 291
- Canvis en la terminologia	Pàg. 294
- Construccions sintàctiques que impliquen judicis de valor	Pàg. 312
- Ús metafòric de noms de malalties	Pàg. 318
- Tractament de la imatge	Pàg. 321
12. Conclusions	Pàg. 333
Bibliografia	Pàg. 359
Fonts	Pàg. 375
Legislació	Pàg. 377
Adreces d'Internet	Pàg. 381

1. INTRODUCCIÓ

Al llarg de la història de la humanitat hi ha hagut dones i homes que per raons genètiques o com a conseqüència d'una malaltia o accident han vist afectades les seves funcions físiques o intel·lectuals; una afectació sempre condicionada per la societat en la qual es produeix. I durant segles aquesta convivència- entre persones amb i sense discapacitat- ha quedat definida molt majoritàriament per la marginació. Fins a la segona meitat del segle XX- pràcticament fins als anys 70 i 80- no es va organitzar socialment, ni es va plasmar políticament la voluntat de canviar aquesta situació.

Al marge de la necessitat d'una societat prou evolucionada per generar recursos que garanteixin la igualtat; la discriminació i la marginació són fruit de l'actitud que un individu manifesta envers l'altre. Existeix abundant literatura sobre la formació i el canvi d'actituds i aquesta "literatura" fa èmfasi en la importància de l'aprenentatge (experiència) i també de la informació. Per tant, ja sigui des d'un punt de vista històric o des de la concepció de la premsa com a vehicle de "formació", l'anàlisi de les notícies sobre discapacitat, publicades en diaris de Palma, ens ha d'apropar a la complexa realitat d'una part important dels ciutadans i ciutadanes de les Illes Balears.

A l'obra *Historia y Modelos de la Comunicación en el Siglo XX. El nuevo orden informativo*¹, Jesús Timoteo apunta que "la historiografía contemporània conté una carència fonamental, ja què ha interpretat i disseccionat la societat, sobretot la contemporània, a partir de múltiples variables o vies de penetració- des de la política, la sociologia, la biografia, l'economia, la religió, la psicologia fins i tot- però se'n ha oblidat d'una, tal vegada la decisiva- sobretot pel segle XX: la informació. És realment difícil comprendre com ha pogut explicar-se la primera guerra mundial, l'ascensió i el triomf del nazisme, la guerra freda... sense la més mínima referència a la informació ni als mitjans, ni a la propaganda. Essent així, pareix necessària una completa reinterpretació de tota l'Edat Contemporània des d'aquesta perspectiva, incloent com a valor fix la variable "informació-comunicació-propaganda"".

¹ TIMOTEO ÁLVAREZ, Jesús: *Historia y Modelos de la Comunicación en el Siglo XX. El nuevo orden informativo*. Ariel Comunicación. Barcelona. 1987. Pàg. 8.

A partir d'aquesta premissa de Timoteo Álvarez es pot establir que igualment seria un error valorar la situació actual de la discapacitat sense tenir en compte quina és i quina ha estat la seva presència en els mitjans de comunicació. Tot això sense obviar que aquesta anàlisi ha d'anar relacionada amb les transformacions polítiques, amb l'evolució del moviment associatiu, i amb tota la dinàmica general de la societat balear.

Diverses autores- com Amparo Moreno- han acusat sovint la història de ser androcèntrica però no només les dones han estat marginades. La reflexió històrica és imprescindible per entendre el present però sobretot ha de ser una eina per millorar la convivència en un futur. Cal esperar per tant que els historiadors i historiadores d'una societat democràtica lluitin- cada vegada més- contra els tòpics i presentin imatges més contrastades i consensuades.

Els mitjans de comunicació poden triar la notícia i conferir-li un grau d'importància determinat d'acord amb la subjectivitat que, en virtut de diversos paràmetres, decideixin. La poden servir a un públic àvid de conèixer-la i mantenir-la o soterrar-la el més ràpidament possible per donar pas a una altra notícia que, igualment, sigui retirada i substituïda per la següent. I així successivament. Aquesta possibilitat de tria i divulgació dóna als mitjans de comunicació un poder extraordinari i la temptació de caure en altres possibilitats: la invenció o el maquillatge de la notícia, l'exageració, la minimització dels fets o l'obviament d'aquests; la qual cosa pot significar que d'una o altra manera es presenti una veritat diferent a la real.

Inicialment, el que surt publicat cada dia en els diaris depèn d'una multitud de factors: de la possibilitat d'obtenir la informació, dels temes que aportin els redactors i de com els expliquin al cap de secció (un bon tema mal explicat o exposat amb desinterès pot acabar no essent ni un tema), de la capacitat del periodista per construir una notícia i del criteri del cap de secció, que ha de saber valorar la importància del fet. Per tant, aquí comença el primer esglaó d'una llarga cadena que acaba en el consell de redacció. En aquesta reunió els caps de secció, els subdirectors i el director decidiran què es publica i què no. Però tot i així, al final la selecció de temes és molt similar a tots els mitjans que comparteixen un mateix espai geogràfic.

¿Per què una cantant, una escriptora o una ministra són entrevistades per tots els mitjans gairebé el mateix dia, mentre que desapareixen absolutament fins no se sap ben bé quan? D'on surten les notícies? Actualment, les principals fonts són els gabinets de comunicació, els caps de premsa, les agències de notícies... Així la percepció del missatge sol ser repetitiu i sense imaginació. Basta observar sinó els diaris que s'editen un dia qualsevol a Palma. Pràcticament són les mateixes notícies les que ocupen les portades i els espais preferents. Diferiran en la presentació (espai dedicat, suport o no d'imatges...) i potser en la interpretació però pràcticament consideraran notícia els mateixos fets.

Els mitjans valoren positivament quan s'ha tractat un tema amb el mateix criteri alhora que els professionals consideren un èxit publicar una notícia abans que ho facin els altres. Però al ciutadà això li preocupa ben poc. El lector valora que li expliquin la "veritat", que es faci periodisme d'investigació. Però està molt al marge de la competència en què es mouen els i les professionals o les empreses de comunicació. Entre altres coses perquè molt poca gent compra dos o més diaris per saber qui dóna més temes propis o qui els dóna millor. I la principal raó per comprar un diari o un altre és la coincidència ideològica.

Al marge de seleccionar, algú ha de presentar, retallar, redactar, editar...la notícia en brut. I ho farà sempre amb algun criteri personal, d'equip, ideològic, ètic, d'empresa...

No es pot carregar tota la responsabilitat sobre els periodistes, atès que els professionals de la informació estan lligats a unes empreses, les quals tenen les seves estratègies empresarials i polítiques. Tot i que en molts casos els lectors desconeixen la composició empresarial dels diaris que consumeixen, les empreses de comunicació es guien per interessos de rendibilitat i la notícia es converteix en un producte.

Noam Chomsky manté, reiteradament, que els grans mitjans de comunicació amb grans recursos- com el *New York Times* o la cadena de televisió *CBS*- marquen l'agenda de temes i estableixen el marc en què operen la resta. I denuncia que, com a grans poders econòmics, només els hi interessa donar a conèixer certs temes. Aquesta apreciació, alineant i manipuladora, la comparteixen altres autors com M. Horkheimer, H. Marcuse

o J. Habermas. I segons Hugo Aznar cada vegada és més acceptada pel públic. Per tant en la societat actual la censura de premsa més nociva no seria la governamental sinó l'empresarial.

Segons el Director de *Le Monde Diplomatique*, Ignacio Ramonet², “...la informació no té valor en sí mateixa per allò a què es refereix, per exemple, a la veritat o a la seva eficàcia cívica. La informació és, sobretot, una mercancia i, en conseqüència, està sotmesa a les lleis del mercat, de l'oferta i de la demanda, i no a altres lleis com, per exemple, els criteris cívics o ètics”.

Això no vol dir tampoc que en aquest sistema no floreixin algunes veritats o que no hi hagi periodistes fent la seva feina. En moltes ocasions, la informació segueix essent un instrument útil per despertar el sentit cívic.

En qualsevol cas però el problema per al ciutadà radica en el fet que la situació no l'ultrapassi i el converteixi en un ésser dirigit i sense opinió pròpia conscient. I que per tant pugui elaborar uns mecanismes de defensa que li permetin obtenir la informació que desitja i necessita per construir el seu criteri dels fets. L'altre repte és per al professional, que es pot veure fent equilibris entre l'empresa i la seva pròpia consciència ètica.

Però això no pot dur a la resignació o a suposar inevitablement que la informació sigui partidista i/o manipulada. Potser bastaria que es potenciés i es respectés la pluralitat i que es tingués, en una major consideració, l'opinió dels ciutadans i dels col·lectius socials.

Fa més de 25 anys, l'*Informe McBride*³ ja recomanava adoptar mesures per evitar la verticalitat de la comunicació. Reivindicava la necessitat d'accelerar la participació creixent d'un major nombre de persones en les activitats de comunicació, una expansió

² RAMONET, Ignacio: *El periodismo del nuevo siglo*. La Factoria. N° 8. Febrer 1999.

³ L'any 1980 Sean McBride (fundador d'Aministia Internacional i premi Nobel de la Pau) va dirigir un estudi, conegut amb el seu nom, sobre els principals problemes de la comunicació en el món. Aquest estudi va ser aprovat per la Conferència General de la UNESCO. Durant el procés d'elaboració de l'Informe McBride, la UNESCO va ser escenari de fortes tensions entre els partidaris i detractors de les polítiques nacionals de comunicació. Aquestes tensions arribaren a l'extrem de convertir-se en un factor clau per a comprendre la posterior sortida dels Estats Units i del Regne Unit de la UNESCO.

de corrents d'informació pluridireccionals i procedents d'una multitud de fonts. Tot això amb un únic objectiu: aconseguir la plena Democràcia.

Entorn a la premsa hi ha dos conceptes claus: independència i objectivitat. És desitjable que les empreses periodístiques siguin i actuïn de forma independent de qualsevol poder però no hi ha receptes que garanteixin la informació objectiva.

Segons el filòsof francès Michel Foucault *“cada societat té el seu règim de veritat, la seva “política general” de la veritat”*. És a dir cada societat té un tipus de discurs que acull i fa funcionar com a vertader i compta amb uns líders que estan a càrrec de dir el que funciona com a vertader.

El sistema actual ha transformat el concepte de veritat. Què és cert i què és fals? Si la premsa, la ràdio o la televisió afirmen que alguna cosa és certa llavors és certa. Encara que sigui falsa. El receptor sovint no té més criteris d'apreciació, ja que només pot orientar-se comparant les informacions dels diferents mitjans de comunicació. I si tots diuen (o deixen de dir) el mateix, està obligat a admetre que és veritat.

Durant dècades els periodistes han defensat “l'objectivitat” dels seus treballs. Però els periodistes només poden ser subjectius en tant que no són objectes sinó subjectes informant d'altres subjectes. Per tant l'objectivitat i la veritat queden reduïdes a que allò que es diu es pugui comprovar, que hi hagi proves.

Tot plegat fa imprescindible que la societat prengui consciència del "perill" creant mecanismes de regulació que equilibrin les forces; a més d'introduir en l'educació bàsica del ciutadà elements de crítica i exigència que li permetin surar en mig dels corrents d'informació.

Si es parla de discapacitat però és possible que el ciutadà mig no tingui un criteri prou elaborat per discernir i discriminar la informació que rep a través dels mitjans de comunicació. La manca de formació general de la societat en relació en aquests temes és encara molt gran. Partim d'una llarga tradició històrica d'arraconament i d'un notable arrelament d'actituds negatives.

Els periodistes- i les empreses periodístiques- lògicament també són hereus d'aquesta tradició. I malgrat en aquests anys d'estudi l'actitud dels professionals no és intencionadament negativa si ho són els resultats. Però el principal problema és, senzillament, la falta d'una presència continuada dels problemes i de les situacions discriminatòries que han d'afrontar els ciutadans amb alguna discapacitat i dels recursos i solucions existents.

Actualment la informació general- que durant segles ha estat escassa- és molt abundant i molt ràpida. Qualsevol esdeveniment que "algú" consideri "notícia" pot ser conegut arreu del món i en el moment exacte en què ocorre. Els mitjans de comunicació són presents a tot arreu i arriben pràcticament a tothom. I davant aquest fenomen ha sorgit el plantejament de si allò que no surt en els mitjans és llavors una realitat inexistent. El poeta Miquel Martí i Pol va respondre en una ocasió que "*la realitat és alguna cosa més que una presència sempre fugaç i mediatitzada*"⁴. Però el que sí sembla comprovat és que allò que no surt als mitjans de comunicació no esdevé primera matèria per a l'elaboració de l'opinió pública i no entra a formar part de l'agenda de prioritats de l'Administració.

En aquest mateix sentit cal fer referència al sociòleg nord-americà Herbert Gans que a la seva obra *Decidint què és notícia* diu que: "*Moltes de les notícies succeeixen en aquells llocs on hi ha estacions de televisió i delegacions d'agències. Això és així perquè la gent acudeix als mitjans a explicar el que ha succeït i perquè els mitjans, a través de les fonts, tracten de recavar la informació que succeeix en el seu radi d'acció (...) No és que no succeeixin fets en altres llocs és que simplement la població no té on acudir a explicar-los i els periodistes no tenen fonts en aquests llocs, perquè el factor proximitat és decisiu a l'hora d'elaborar una informació*".

Entre els múltiples- i a vegades contradictoris- efectes dels mitjans de comunicació establerts pels teòrics de la comunicació- des de la primera meitat del segle XX i fins a l'actualitat- sembla que el major consens es troba en l'anomenat *efecte d'agenda*. Els mitjans determinen allò que coneixem del nostre món. Seleccionen bona part de la informació que rebem i construeixen la nostra realitat, "*la gent parla del que parlen els*

mitjans". Així al 1979, E. Shaw ja manifestava que "*com a conseqüència de l'acció dels diaris, de la televisió i dels altres mitjans d'informació el públic coneix o ignora, emfasitza o obvia elements específics dels escenaris públics. Els mitjans no només proporcionen certa suma de notícies, sinó les categories en les quals els destinataris poden col·locar-les de forma significant*".

Per altra banda G. Grossi (1983) observa que els subjectes no experimenten directa ni interactivament molts fragments de realitat en la seva vida quotidiana sinó per la mediació simbòlica dels mitjans. El diari es considera que és el que té més importància en la formació d'agenda malgrat la major influència de la televisió. Les notícies televisives són massa breus i heterogènies. El diari en canvi, tot i ser temporal, té una presència més duradora. Així els diaris de gran tiratge exerceixen un cert lideratge sobre la resta de mitjans (escrits i audiovisuals) que els usen com a referència obligada.

La premsa, pel seu format i dinàmica, permet un abordatge més reflexiu de les notícies de les quals es pretén informar.

En relació a l'efecte agenda també s'ha de fer referència a una de les afirmacions més conegudes de B. Cohem (1963), "*la premsa, en la majoria de les ocasions no té èxit dient a la gent allò que ha de pensar, però contínuament té èxit dient sobre què ha de pensar*".

I el que sembla evident és que existeix una relació entre l'agenda temàtica dels mitjans i l'agenda pública. Els esdeveniments que no són recollits pels mitjans deixen de tenir existència per al públic en general, a excepció dels individus directament implicats.

En aquest sentit cal destacar una iniciativa important a nivell estatal duta a terme al novembre de 1998. La *Plataforma d'Organitzacions pel Dret d'Accés als Mitjans de Comunicació* realitzà una campanya amb el suport dels grups parlamentaris del PSOE, CiU, Izquierda Unida i Nueva Izquierda que defensaven el dret d'accés dels grups socials als mitjans de comunicació. Aquesta plataforma agrupava a 100 organitzacions ciutadanes, sindicals i socials (també de persones amb discapacitat) i denunciava que "*la no participació, en els mitjans de comunicació dels diferents col·lectius socials, té*

⁴ Cita extreta d'una entrevista publicada al monogràfic *Societat Civil i Mitjans de Comunicació* de la Revista de

com a resultat una democràcia “restringida” i apostaven pel desenvolupament legal d’aquest dret amb la creació d’un Consell de la Comunicació”.

Però llevat d’algun breu en algun diari, la iniciativa va tenir poc ressò i li ha faltat continuïtat.

Els diaris locals com els que s’editen a Palma solen donar més cabuda a les petites o grans qüestions que afecten al dia a dels ciutadans. I en els darrers anys cal apuntar la tendència dels grans diaris a augmentar el nombre d’informacions no estrictament polítiques: salut, medi ambient, ONG’s, moda... Tot i així un dels majors problemes de la discapacitat era i és la falta d’informació.

Aquesta mancança està motivada, en part, pels processos econòmics i socials tradicionals que han contribuït, en el passat, a fer-la invisible, carregant de prejudicis la seva percepció. Tot això ha impedit que s’adoptessin mesures eficaces. Davant aquesta situació, la informació clara, senzilla i objectiva és el millor camí per a què la societat modifiqui la seva percepció i actuació i obri les portes cap a la normalització i l’equiparació d’oportunitats.

Quan no és possible adquirir el coneixement per experiència directa, el conjunt de la societat es forma l’opinió sobre un tema basant-se en els mitjans de comunicació. Així amb el seu treball els periodistes poden contribuir a perpetuar tòpics que funcionen en la societat o, des de la imparcialitat que la deontologia de la professió requereix, abordar els temes de manera lliure de prejudicis i sense estereotips preconcebuts.

Els mitjans creen la seva pròpia realitat social i els missatges que s’emeten, encara que tinguin errors o vicis, són valorats pels lectors com a vertaders; amb la qual cosa algunes de les perversions de les visions que ofereixen contaminen la vida real. Per això és important obrir un debat sobre el tractament de les informacions vinculades a la discapacitat amb l’objectiu de què l’opinió pública pugui conèixer millor un col·lectiu molt mal tractat en aquest sentit. I promoure un consum correcte dels productes

informatius basat en la necessitat de ser crítics amb els mitjans i pensar que no estan necessàriament en possessió de la veritat.

¿Com compaginar d'una manera efectiva el dret a la llibertat d'expressió (i la seva altra cara, que és el dret dels ciutadans a rebre una informació completa i veraç) amb altres drets també importants com són el dret a la intimitat o el dret de les minories a comptar amb un tractament just en els mitjans de comunicació? Si no es vol caure en regulacions perilloses, la millor via pareix ser l'autoregulació. En aquesta línia s'inscriuen els estatuts de redacció d'alguns mitjans, la figura del “defensor del lector” (de l'oient, o de l'espectador) i els codis deontològics que tendeixen a anar teixint un compromís de qualitat entre els professionals de la comunicació i els ciutadans. Els codis d'ètica (inexistents als mitjans mallorquins) suposen una eina d'autocontrol per als periodistes a l'hora d'elaborar les notícies, i els indiquen les pautes per moure's amb llibertat per terrenys que poden ser perillosos, o si més no relliscosos. La forma de donar una determinada informació de vegades és més important que la mateixa informació: un determinant ús del llenguatge pot causar danys reals al col·lectiu al qual es fa referència, i a la visió que la resta de la societat té de l'esmentat col·lectiu.

L'aprovació d'un codi deontològic o l'establiment de la figura del defensor representa un reconeixement de què l'activitat periodística pot contenir errors i causar danys. I ja què els mitjans analitzen les altres institucions no es poden excloure d'aquesta autocrítica.

L'1 de juliol de 1993, l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa aprovà per unanimitat un Codi Europeu de Deontologia del Periodisme a partir de la consideració de què “*l'exercici del periodisme comprèn drets i deures, llibertat i responsabilitat*”. A l'Estat espanyol també existeixen alguns codis ètics de la professió periodística que cerquen l'equilibri entre el dret a la informació i el respecte a altres drets dels ciutadans (El Col·legi de Periodistes de Catalunya al 1992 la Federación de Asociaciones de Prensa de España al 1994).

⁵ *Codi Deontològic. Declaració de principis de la professió periodística a Catalunya*. Aprovat per la Junta de Govern del Col·legi de Periodistes de Catalunya en la seva reunió plenària del 22 d'octubre de 1992.

En general els codis deontològics coincideixen en què ha de respectar-se sempre la veritat així com en el dret dels ciutadans d'estar informats i formats, distingint entre informació i opinió. I si parlem de persones s'incideix al respecte en què s'ha de tractar la seva vida privada i dignitat.

A més dels codis deontològics, existeixen iniciatives puntuals com el codi d'autoregulació sobre continguts televisius i infància⁶ o sobre terrorisme⁷. En el cas de Balears el 3 de març de 2004 l'Institut Balear de la Dona presentà el *“Pacte sobre la violència contra la dona. Decàleg pel tractament informatiu dels maltractaments a l'entorn familiar”* que va ésser subscrit per tots els directors dels mitjans de comunicació de major difusió; comprometent-se així a seguir un protocol específic en el tractament de les informacions relacionades amb la violència domèstica o de gènere.

En aquest punt també cal destacar molt especialment el Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Constituït l'any 2000, la finalitat d'aquest organisme és *“vetllar pel respecte dels drets i les llibertats, garantir el compliment de la normativa reguladora de la programació i la publicitat; i assegurar l'acompliment de les condicions de les concessions i l'observança de la normativa europea i dels tractats internacionals relatius a aquesta matèria”*. Així mateix es contemplen com a objectius *“vetllar pel pluralisme polític, religiós, social, lingüístic i cultural en el conjunt del sistema audiovisual a Catalunya; i vetllar també per la neutralitat i l'honestedat informatives, i preservar el compliment de les normes relatives a l'ús de la llengua catalana i l'impuls de l'aranès”*.

A nivell audiovisual també destaca que el projecte de Llei de Ràdio Televisió Espanyola (2005) preveu la incorporació d'un representant dels col·lectius de persones amb discapacitat dins el Consell Assessor.

En aquest punt també es podrien tenir en compte els manuals d'estil periodístic. Aquests manuals engloben no només aspectes lèxics, semàntics i gramaticals sinó, sobretot, les eines i operacions que garanteixen que el producte sigui allò que els seus editors

⁶ Signat a l'abril de 2005 entre les principals cadenes de televisió, públiques i privades, de l'Estat espanyol.

⁷ El gener de 2002 TVE va fer públic la redacció del text *“Reflexions sobre els mitjans de comunicació i el terrorisme”*.

desitgen i que pretenen legitimar el mitjà davant els seus consumidors. Però només els grans diaris d'àmbit estatal compten amb manuals d'estil i, en cap cas es fa referència al tractament de la discapacitat.

Quan al tractament concret de la discapacitat, en els darrers anys s'han produït algunes passes. A l'octubre de 2003 el Col·legi de Periodistes de Catalunya va començar a treballar en unes pautes en comunicació social sobre persones amb discapacitat i gent gran però que fins al moment no ha prosperat. Els dies 13 i 14 de juny de 2004 es va celebrar a Atenes un Congrés internacional sobre mitjans de comunicació i discapacitat que va concloure amb una Declaració de bones intencions. I l'1 de juliol, també de 2004, 70 representants de mitjans de comunicació espanyols⁸ reunits a Salamanca- en una trobada organitzada per l'IMSERSO- signaren una declaració en la qual es comprometien a eliminar estereotips i rebutjar prejudicis i postures victimistes en el tractament de la discapacitat.

De moment cap d'aquestes i altres iniciatives han tingut cap ressò ni cap efecte en la premsa de Mallorca. Però les periodistes i els periodistes són possiblement els primers creadors d'opinió. Només per això ja haurien de tenir un sentit molt més crític (i autocrític) i no caure en la ingenuïtat en què cauen sovint dins l'àmbit dels serveis socials.

⁸ Entre ells El País, EFE, TVE, RNE, Canal Plus, Tele 5, Tele Sur, Antena 3, El Mundo, la Ser, Cope, Onda Cero i Grupo Vocento.

OBJECTIUS, HIPÒTESIS I FONTS

Un dels objectius d'aquest treball és suggerir un tractament informatiu adequat i normalitzador de la discapacitat. Però el primer pas és mostrar la vital importància dels mitjans de comunicació- i de la premsa en concret- en l'equiparació dels drets de les persones amb discapacitat i per això es pot apel·lar a dues concepcions bàsiques:

1. El paper del comunicador és fonamental per fer arribar al públic la realitat. Al dret, universalment reconegut, dels mitjans de comunicació de fer arribar al públic la realitat del món, de fer públiques les informacions de què disposen, s'hi correspon un dret d'igual valor, la del públic a estar informat.

2. La informació adequada és una de les eines principals per combatre la discriminació. Moltes persones amb discapacitat viuen situacions discriminatòries i la discriminació està directament vinculada al desconeixement. Si existeix discriminació no hi ha igualtat i sense igualtat no es pot parlar- seriosament i amb responsabilitat- de drets humans, de Democràcia, de societat del benestar...

Segons dades de l'any 1999, 27.265 ciutadans de Balears tenen algun tipus de discapacitat, gairebé un 4,5% de la població⁹. Més enllà de la fredor de les xifres caldria parlar de 27.265 ciutadans que encara ara han d'identificar-se com a col·lectiu per tal de denunciar situacions injustes que no els permeten exercir en igualtat els seus drets. 27.265 ciutadans que configuren part de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears malgrat la seva presència social- i també en els mitjans de comunicació- no s'ajusti a la importància de les seves reivindicacions. 27.265 ciutadans per als quals es disposa d'uns recursos públics molt ajustats.

Aquesta proporció de població amb discapacitat segueix una tendència a l'alça. Per una banda les Illes Balears presenten una alta esperança de vida i la discapacitat té una gran incidència en una població envellida; i per l'altra cada vegada es sobreviu a més accidents i més malalties deixen de ser mortals però cal fer front a seqüeles. També cal

⁹ Dades extretes de *Encuesta sobre Discapacidades, Deficiencias y Estado de Salud 1999*. INE. IMSERSO. Fundación ONCE. Madrid. 2000

tenir en compte als familiars ja què dins el concepte de discapacitat la família és un eix fonamental pel desenvolupament de la normalitat.

I malgrat tot, les dades són importants perquè interessin als polítics que segons la demanda destinaran pressupostos i estructuraran les prestacions. I interessin als periodistes, ja sigui per curiositat o bé per sensacionalisme informatiu. Allò que dóna valor a una informació és el nombre de persones potencialment interessades. Tot i que les xifres poc tenen a veure amb la “veritat”.

El procés de normalització de les persones amb discapacitat es va iniciar – amb més o manco força- en els anys 70 i 80 quan els col·lectius més reivindicatius van començar a sortir de l'ostracisme i a reivindicar els seus drets i el seu paper en el món. Aquest és un fenomen similar a totes les societats desenvolupades. Però això no exclou les particularitats de cada país ni resta interès a l'estudi d'aquest procés en un espai petit i concret com el de Mallorca.

El fet d'emmarcar-ho entre 1983 i el final de segle XX es deu a l'inici del període autonòmic amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia a les Illes Balears (punt transcendental de l'establiment de la Democràcia a les Illes Balears) i al canvi de segle. Tampoc no es pot obviar que al 1999 es produí l'accés al Govern Balear del Pacte de Progrés que tancà un cicle de quatre legislatures de governs de centre dreta (AP-PDP-UL, AP-UM i PP).

L'estudi de la discapacitat a través de la premsa editada a Palma durant aquests anys resulta especialment interessant per la doble vessant que caracteritza als mitjans de comunicació. Per una banda permet conèixer els canvis que s'han anat produint en la societat balear. Per altra banda permet analitzar de quina forma ha usat el seu poder per facilitar la normalització d'aquest col·lectiu; per donar a conèixer la realitat d'aquests ciutadans al marge de prejudicis i estereotips d'orígens llunyans i arrossegats durant segles. Perquè el paper de la premsa en aquest àmbit és vital, tant per implicar a l'Administració en polítiques de benestar com per sensibilitzar a l'opinió pública.

S'ha de reconèixer que a principis de la dècada dels 80, la premsa de Mallorca va donar un impuls important a l'establiment d'una xarxa de serveis socials. Es va fer un seguiment de les iniciatives i infraestructures que s'anaven posant en marxa. I a través d'algun editorial i dels articles d'opinió es va exigir a l'Administració la superació d'un model benèfic en pro d'un sistema que reconegués els drets assistencials. Amb el pas dels anys però aquest esperit crític ha anat desapareixent i la premsa s'ha limitat- en aquest àmbit- pràcticament a informar dels programes i serveis que es posen en marxa.

Paral·lelament la premsa ha ajudat a impulsar el moviment associatiu. Però si bé en els primers anys d'estudi les entitats amb un discurs més reivindicatiu eren les que omplien més planes de diaris; a finals dels 90 les que tenen més presència són les entitats que organitzen activitats més espectaculars o que tenen més capacitat per comptar amb la presència dels màxims responsables polítics o de "personatges populars".

Per tant aquest treball planteja, entorn a la premsa diària de Mallorca, editada entre 1983 i final del segle XX, tres hipòtesis principals:

- 1. Ha contribuït a fer visible la discapacitat i ha potenciat el moviment associatiu.*
- 2. Ha mostrat sovint una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament.*
- 3. No ha contribuït suficientment a implicar a l'Administració Pública en la legislació i en l'execució d'una política que contribueixi a la normalització del dia a dia dels ciutadans amb alguna discapacitat.*

La discapacitat és només una de les múltiples característiques que conformen una persona però alhora incideix en tots els àmbits de la vida. Així l'estudi de la discapacitat es pot centrar en uns grans temes que també tenen el seu reflex en la premsa (sanitat, educació, treball...) i en les actituds que d'una manera més o menys subtil apareixen dins tots aquests camps.

Així la demostració de les tres hipòtesis principals s'ha desenvolupat, fonamentalment, a través de l'anàlisi de les notícies sobre discapacitat publicades als diaris de Palma entre 1983 i 1999. I aquesta anàlisi s'ha realitzat de forma temàtica: recursos socials, sanitat, educació, treball, accessibilitat, esports i llenguatge utilitzat; això ha generat diferents subhipòtesis:

1. S'ha informat dels recursos socials creats per l'administració pública, per una associació o promoguts per l'administració i executats per una ONG sense qüestionar-se la seva validesa.

2. S'ha destacat, per damunt de qualsevol altra dada, el cost econòmic dels serveis.

3. S'ha donat suport als actes organitzats a benefici de les associacions sense qüestionar-se la validés dels serveis a finançar, ni la responsabilitat de l'Administració pública.

4. Certes informacions de l'àmbit sanitari han estimulat la creació de "falses esperances".

5. Certes informacions de l'àmbit sanitari han estimulat "l'alarma social" o han provocat inquietud entre els col·lectius afectats.

6. La col·laboració de la premsa en campanyes per recaptar fons per tractaments mèdics a l'estranger ha motivat la desconfiança envers el sistema sanitari espanyol i ha alimentat "falses esperances".

7. La col·laboració de la premsa ha estat bàsica per fomentar la donació d'òrgans.

8. A la secció de "Crònica negra" s'ha potenciat la imatge de "persones violentes" de les persones amb diagnòstics de salut mental.

9. S'ha tractat de forma benèvol els centres d'educació especial.

10. La premsa no ha fet un seguiment dels èxits- i alhora dels obstacles- que ha suposat la incorporació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ordinària.

11. S'ha tractat de manera anecdòtica i benèvol el dret a un lloc de feina que tenen les persones amb alguna discapacitat.

12. S'ha tractat l'accessibilitat de forma simple i destacant sempre les limitacions de determinats ciutadans.

13. S'ha tractat amb normalitat les competències d'esportistes amb alguna discapacitat.

14. El llenguatge- i el tractament de la imatge- utilitzat ha destacat la discapacitat per damunt de qualsevol altra possible característica de la persona.

15. El llenguatge utilitzat sovint ha reduït la discapacitat a una situació de "desgràcia".

16. El llenguatge metafòric dels textos periodístic ha potenciat negativament la imatge que té la societat d'algunes malalties.

Des de l'any 1986 el *Real Patronato sobre Discapacidad*¹⁰ organitza anualment un Seminari Iberoamericà sobre Discapacitat i Comunicació Social que té el seu precedent en la “Carta del anys 80”¹¹ elaborada per l'associació internacional *Rehabilitation International*. En aquest document que tenia per objecte oferir orientacions i criteris per l'Any Internacional de les Persones amb Discapacitat a celebrar durant el 1983, a més de parlar de prevenció, rehabilitació i participació, es parlava per primera vegada d'informació i comunicació. Així un dels objectius especificats de la Carta era “*Difondre informació sobre les persones amb discapacitat i el seu potencial sobre la rehabilitació, prevenció i tractament; per augmentar els coneixements i la presa de consciència pública d'aquests problemes i de la seva importància en cada societat*”. Aquest és considerat el primer antecedent de l'interès per la relació entre discapacitat i mitjans de comunicació.

Un segon antecedent es troba al “*Programa d'Acció Mundial per a les persones amb Discapacitat*” aprovat per l'Assemblea General de Nacions Unides de 3 de desembre de 1982 en el qual s'inclou un article que fa referència expressament a la necessitat de millorar la presència de la discapacitat en els mitjans de comunicació. El paràgraf 149 del Programa diu: “*S'han de desenvolupar pautes, amb consulta amb les organitzacions de persones amb discapacitat, per estimular als mitjans d'informació a oferir una imatge comprensiva i exacta; així com una representació i informes equànimes, sobre les discapacitats i els subjectes de les mateixes, en la ràdio, la televisió, el cinema, la fotografia i la paraula impresa. Un element fonamental d'aquestes pautes seria que les persones amb discapacitat estiguessin en situació de presentar els seus problemes al públic per elles mateixes i suggerir la forma de resoldre'ls. S'ha d'estimular la inclusió d'informació sobre la realitat de les discapacitats en els plans d'estudis per a la formació de periodistes*”.

¹⁰ Organisme autònom adscrit al Ministeri de Treball i Afers Socials que té com a finalitats promoure la prevenció, la rehabilitació i la inserció de les persones amb discapacitat i facilitar la col·laboració entre diferents administracions públiques i entre entitats privades, tant a nivell espanyol com internacional. El *Real Patronato sobre Discapacidad* va ser creat per la Llei 4/2000 de 29 de desembre de Mesures Fiscals, Administratives i d'Ordre Social. Però la seva trajectòria és molt més dilatada ja que substitueix en la seva actuació al *Real Patronato de Atención a Personas con Minusvalías* creat al 1986. I el seu primer antecedent històric és el *Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales*, creat al 1910.

¹¹ *Charter for the 80s*. Rehabilitation International. New York, 1980. Traduïda a l'espanyol amb el títol “Carta para los años 80” per l'INSERSO al 1982.

Des de finals dels anys 80 però sobretot en la dècada dels 90 s'han celebrat- a nivell estatal- alguns congressos i jornades que han tractat aquesta relació i s'han editat alguns manuals amb vocació de servir de llibres d'estil als mitjans de comunicació. Però la incidència que han aconseguit aquestes iniciatives ha estat escassa i això obliga a seguir analitzant la relació entre premsa i discapacitat.

Per tal de contextualitzar correctament l'estudi, s'ha tingut molt present el repàs de la història social i cultural d'aquest país, la història dels mitjans de comunicació i- lògicament- el rerefons polític.

Com a eina principal de treball s'han utilitzat informacions publicades als diaris editats a Palma entre 1983 i 1999:

- *Baleares* (1983-1996)
- *Diari de Balears* (1996-1999)
- *Ultima Hora* (1983-1999)
- *Diario de Mallorca* (1983-1999)
- *El Día* (1983-1988)
- *El Día 16* (1988-1993)
- *Diario 16 de Baleares* (1993-1996)
- *El Día del Mundo* (1993-1998)
- *El Mundo/El Día de Baleares* (1998-1999)
- *La Voz de Baleares* (1996-1998)

En l'anàlisi dels continguts dels diaris i per tal de demostrar les hipòtesis plantejades s'han usat sobretot com exemples els titulars dels textos periodístics: avanttítol, títol i subtítol. Això es deu a què a més de ser la part més llegida del text, el titular és el màxim exponent de la unitat informativa. No s'ha tingut en compte la periodicitat de les notícies perquè en molts pocs casos es dona continuïtat a les informacions. Sí s'ha tingut en compte la temàtica de les informacions i la seva classificació.

La metodologia pel desenvolupament del present treball ha estat condicionada per la quasi absència de bibliografia sobre el tema central. Això ha obligat no només a establir

un esquema propi, sinó a cercar el suport bibliogràfic sobre diversos aspectes relacionats amb la temàtica d'estudi; així com en les investigacions de caràcter personal amb representants d'associacions i amb persones amb discapacitat.

Una font fonamental ha estat el moviment associatiu i molt especialment l'accés a diferents arxius de *COORDINADORA-Federació Balear de Persones amb Discapacitat*¹²: llibres d'actes, memòries d'activitats, fulletons, dossiers de premsa... Quan a l'Administració Pública s'ha tingut en compte la legislació més important aprovada durant aquest període, plans d'actuació i memòries.

En relació a la bibliografia cal apuntar que entorn de la discapacitat existeix una gran extensió de publicacions però si es concreta amb la seva relació amb els mitjans de comunicació és molt minsa. Existeixen una sèrie de llibres sobre discapacitat i mitjans de comunicació- sovint promoguts per associacions- molt correctes però massa repetitius i simples, molts centrats en una sèrie de recomanacions. Per altra banda sí s'ha tingut molt present la bibliografia que permet contextualitzar la discapacitat a les Illes Balears des de l'Estatut d'Autonomia i fins a final del segle XX.

¹² Entitat d'àmbit autonòmic constituïda al 1978, sense ànim de lucre i declarada d'utilitat pública al 1986. Agrupa a associacions de persones amb diferents tipus de discapacitat i realitza serveis finançats per l'administració pública.

GÈNERES PERIODÍSTICS I FONTS INFORMATIVES

Davant el complex panorama que configuren els mitjans de comunicació, presentat a la introducció, cal tenir en compte com alguns teòrics de la comunicació han proposat precisament diversos mètodes d'anàlisi de la forma i dels continguts de la premsa.

En l'anàlisi de la forma, un dels mètodes més coneguts és el mètode de l'investigador francès Jacques Kayser¹³ que permet estudiar la importància que un missatge ha merescut per a un diari concret en un dia determinat. I per això estableix una valoració sobre la presentació, la ubicació, la forma del titular i la confecció o compaginació. Així en una primera dissecció del diari ens trobam amb portada, contraportada, seccions, columnes, capçalera, crèdits i editorial. I dins la notícia: títol, avantítol, subtítol, peu de foto, sumaris, requadres, filets, gràfics, fotos.... Però per entendre la forma de presentació dels missatges en la premsa escrita s'ha de tenir també molt en compte la personalitat del diari i la seva estructura.

En relació a l'anàlisi de continguts, Bernard Berelson desenvolupà una tècnica d'investigació basada en una descripció objectiva, sistemàtica i quantitativa (espai que ocupa un text sobre el total, nombre de paraules, formes d'expressió...) que permet establir una relació entre qui escriu, el mitjà i qui ho compra.

A nivell de contingut cal assenyalar el gènere periodístic usat (crònica, entrevista, crítica, editorial...), la qualitat que defineix la notícia (tipus de la font informativa, redacció, tècniques de persuasió...) i el tractament (seriós, sensacionalista, populista...). També s'ha de tenir en compte que la col·locació d'una notícia a una pàgina no és arbitrària sinó fruit de l'aplicació del principi del centre d'impacte visual. Així doncs es podria raonar perquè una notícia ocupa un determinat espai. En aquest mateix sentit la publicitat- com a font de finançament del diari- s'ha d'analitzar en el plànol formal (grandària, situació dins la pàgina, pàgina on apareix...) ja que és un factor essencial per les repercussions econòmiques que implica i pel fet de delimitar el disseny d'una pàgina.

¹³ KAYSER, Jacques: *El diario francés*. A.T.E. Colección Libros de Comunicación. Alicante. 1979.

Inicialment cal apuntar que els diaris d'informació general pretenen oferir, als seus lectors, aquelles notícies d'actualitat més rellevants que han tingut lloc en el món. Cada diari ofereix la seva pròpia selecció i tractament d'aquestes informacions en funció dels interessos del seu públic, tot i que aquest es defineix com a massiu i heterogeni.

La separació de les notícies per seccions (segons continguts i temàtiques) permet facilitar la lectura del diari. En l'anàlisi de les informacions però també cal tenir en compte l'extensió i sobretot la classificació per gèneres periodístics.

Inicialment en la premsa es poden distingir tres actituds diferents: informar, opinar i interpretar. I la diferència no només radica en la postura del periodista i en l'estil de la redacció sinó també en la tipografia; s'usen tipus de lletra diferent, s'emmarquen els articles...

La *notícia* és el gènere periodístic per excel·lència. Tracta d'informar d'allò més essencial d'un fet. En un format més o menys breu s'intenta- de forma objectiva- incloure el major nombre possible de dades i l'estil sol ser impersonal. La *notícia* ha de reunir una sèrie de característiques: ser actual, desconeguda, veritat i d'interès. Ha d'informar sobre esdeveniments que s'acaben de produir, anunciar o descobrir. L'esdeveniment noticiable no pot ser conegut i si no és absolutament novedós es destacarà l'aspecte més novedós. Només és *notícia* allò que pot interessar al públic. I al públic només li interessa allò que el pot afectar d'una manera o altra. Per això els mitjans s'associen a àmbits geogràfics específics.

En una *notícia* el llenguatge ha de ser funcional perquè l'objectiu principal és informar. Ha de ser clar, concís, precís, fluid, senzill, àgil, fàcil i comprensible.

La *notícia* pot ser de diferents tipus: de sumari, de situació, d'interès humà i cronològica.

Tota *notícia* necessita incloure la resposta a les 5 preguntes que en l'escola periodística nordamericana es denominen les 5 w: què (what) ha passat, qui (who) és el

protagonista, on (where) ha passat, quan (when) ha passat i per què (why) ha passat. En aquestes cinc preguntes també s'hi pot sumar com (how) ha succeït.

L'estructura de la notícia és coneguda en la professió com l'estructura de la piràmide invertida. Primer es facilita la informació més important i progressivament- paràgraf a paràgraf- s'afegeixen les informacions secundàries. La notícia consta de tres parts: titular, entradeta o lid i cos de la informació. La funció del titular (avanttítol, títol i subtítol) és cridar l'atenció del lector. El lid és el nucli, l'essència de la informació, és el paràgraf inicial que resumeix les dades més importants. El cos desenvolupa la informació anticipada al lid, ampliant les informacions i introduint-ne de noves.

Els titulars desperten l'interés del lector per la notícia, anuncien i resumeixen la informació i tenen sentit propi, poden ser llegits de forma independent. Els titulars informatius reuneixen totes aquestes funcions però també n'hi ha d'altres tipus: expressius (no aporten informació i tracten exclusivament de cridar l'atenció usant sovint una única paraula), apel·latius (intenten sorprendre al lector fent referència a l'aspecte més morbós de la notícia) i temàtics (enuncien el tema de la informació però no aporten dades, són genèrics. Normalment s'usen en notícies breus).

Els titulars poden constar de 3 elements: avanttítol, títol i subtítol. La part principal i imprescindible és el títol que explica la informació essencial. L'avanttítol i el subtítol el que fan és aportar dades complementàries que també són essencials i expliquen millor la notícia.

El *reportatge* és una notícia desenvolupada i se'n poden distingir de dos tipus: reportatge objectiu i reportatge interpretatiu. El *reportatge objectiu* compleix en gran part les mateixes funcions que la notícia. És un relat descriptiu que no ha d'incloure opinions personals del periodista ni valoracions. El *reportatge* permet al periodista oferir un major nombre de dades complementàries que quan redacta una notícia en la qual s'ha de cenyir als elements essencials, donada la limitació d'espai en la qual treballa.

En el *reportatge*, el periodista gaudeix d'una major llibertat expressiva sempre limitada per la funció d'informar.

El *reportatge objectiu* consta de dues parts: el lid i el cos. El lid del reportatge pretén atreure l'atenció del lector, a diferència del lid de la notícia que té com a funció prioritària condensar l'essència de la notícia.

L'*entrevista* és una de les formes del reportatge. Amb aquest gènere s'aconsegueix entrar en profunditat sobre qüestions relatives a l'activitat d'un individu o organització o la seva posició en relació a un tema d'actualitat. L'*entrevista* permet al lector un apropament virtual, un coneixement directe d'aquells personatges que li resulten interessants.

Existeixen diferents tipus d'*entrevista*. Però l'entrevista periodística per excel·lència és la que es coneix com entrevista de personalitat. Sovint tenen diferents pàgines i solen anar acompanyades d'un reportatge fotogràfic que retrata la imatge del protagonista mentre el text pretén retratar el seu esperit.

La *crònica* és una narració d'una notícia en la qual s'incorporen certs elements de valoració i interpretatius, encara que aquests sempre tenen un caràcter secundari davant els elements estrictament informatius. L'estil és objectiu però el periodista té una major llibertat expressiva que a la notícia. Hi ha diferents tipus de cròniques: de succeïts, esportives, de corresponents fixos en diferents llocs del món, de corresponents especials en determinats esdeveniments, de societat, polítiques...

S'exigeix al periodista que sigui rigorós amb els fets i el més objectiu possible però amb totes les matisacions i precisions que calguin- es pot afirmar que la informació completament objectiva no existeix. Ningú es planteja que un diari pugui ser 100% neutral. Però al marge d'aquesta realitat, els mitjans de comunicació no es limiten a informar, també opinen, amb la qual cosa creen una predisposició envers l'organització o la persona de la qual s'ocupen. Així a més de les seccions "purament" informatives la premsa disposa d'espais obertament subjectius que defineixen l'orientació ideològica del mitjà: l'*editorial* i els *articles d'opinió* signats pels columnistes més o menys habituals. I pel bé de la llibertat d'expressió cal destacar la importància de què es disposi d'un espai obert als lectors: *Cartes al Director*.

En aquestes seccions influeixen no només les dades objectives de les quals disposa el periodista, l'editorialista o el lector sinó també les seves opinions polítiques, socials, econòmiques i ecològiques; el seu estat d'ànim en el moment de posar-se a escriure i les simpaties o antipaties que li desperta la persona, l'organització o la iniciativa de la qual es proposa parlar. Per això aquestes seccions poden resultar més perilloses però també més enriquidores.

La publicació d'articles d'opinió vinculats a la discapacitat és molt pobre i les editorials anecdòtiques. Només les *Cartes al Director* apropen el dia a dia de molts ciutadans d'aquest país.

L'*editorial* és una secció molt important perquè representa el pensament del diari. Representa la ideologia i l'actitud davant els fets que succeeixen. Així l'*editorial* és, inicialment, l'element de més influència, també pels propis redactors. Tots els editorials opinen de notícies publicades en el mateix diari i es poden trobar textos més polèmics, més freds, més contundents, més explicatius o més combatius segons la postura que mantingui el mitjà.

Un bon *editorial* ha d'incloure una exposició de fets segons l'actualitat, ha de desenvolupar un argument lògic i persuasiu- fent previsió dels arguments contraris per avançar-s'hi- i finalment, ha de rematar amb una conclusió. Però en relació a la temàtica que ens ocupa, difícilment es troben editorials. Molt poques vegades- sobretot en els darrers anys- es dóna tanta importància en aquests temes com per obligar a un diari a expressar la seva opinió.

En els *articles d'opinió*, superada la censura i/o criteri dels diari, l'articulista escriu com vol però, naturalment, sota l'imperatiu de l'actualitat. És un comentari signat. L'objectiu fonamental és exposar les idees personals o com a portaveu d'una entitat. La influència en el receptor d'un article d'opinió no és la mateixa que l'exercida per una notícia, que normalment té un llenguatge i contingut més objectius. Cada diari intenta comptar entre els seus articulistes amb periodistes i escriptors amb cert prestigi. Però puntualment es demana també una col·laboració especial per algun tema concret.

En general es poden distingir dos tipus d'articulistes: els que aborden qualsevol tema d'actualitat i publiquen els seus articles amb una determinada periodicitat i els que publiquen de forma ocasional articles referits a aquells temes que pertanyen a la seva especialitat.

El columnista no està obligat a la imparcialitat. De fet la seva subjectivitat és sovint el seu major atractiu. Aquest periodista representa un punt de vista conegut, acceptat i compartit per un grup de lectors. No engana perquè dona la seva opinió sense pretendre ser objectiu.

Entre els gèneres d'opinió també es diferencia la *crítica* dirigida a interpretar esdeveniments culturals.

Un altre opció són les *Cartes al Director*. A través de les cartes es pot fer un seguiment dels temes d'actualitat que més preocupen a la societat. És una secció molt llegida on s'expressen opinions personals que esdevenen un indicador del tipus de lector que té cada diari ja que, molt sovint, es crea una certa "solidaritat" entre el lector i el diari de referència.

Tot i que sempre s'està pendent de l'espai disponible, normalment els diaris publiquen totes les cartes que reben i l'únic criteri de selecció és que no siguin ofensives¹⁴.

Malgrat sigui "el diari" qui selecciona les notícies i decideixi la importància que li donarà s'ha de destacar també el paper de les **fonts informatives**. En principi les fonts informatives que pot consultar el periodista són variades: persones, institucions, organismes diversos.... i són necessàries fins i tot quan el periodista ha estat testimoni dels fets ja que ofereixen una informació complementària. Una notícia resulta més veraç quant major sigui el nombre de fonts consultades. També és important que tinguin credibilitat i que siguin plurals, que presentin interpretacions diferents d'un mateix fet.

Així una font periodística es pot definir com una persona, entitat, grup o document que facilita informació al periodista per a que tingui els elements suficients per elaborar una

notícia o qualsevol altre gènere periodístic. Hi ha fonts primàries i secundàries. Les primeres són les directes, les que subministren de primera mà la informació, ja sigui perquè són els protagonistes dels fets o perquè hi estaven presents. Les fonts secundàries són, llavors, aquelles que poden donar informació sobre un fet per mitjans diferents al fet d'haver-lo protagonitzat o presenciat. Són fonts complementàries, no han produït la notícia.

La font periodística es divideix també en font permanent i font circumstancial. La permanent és la que està sempre disponible per subministrar informació sobre qüestions particulars, puntuals i específiques (entitats, institucions, ONG's...). Com a font circumstancial es considera a les persones- també ho pot ser alguna institució o entitat- que poden subministrar informació sobre un fet concret que han protagonitzat. O també perquè el fet requereix la intervenció d'una persona o entitat molt coneixedora del tema.

També existeixen les fonts directes i les documentals. Les primeres estan molt relacionades amb les fonts primàries i secundàries, perquè tenen a veure especialment, amb els llocs on ocorren els fets o amb les persones que els protagonitzen o presencien. I les documentals són, com indica el seu nom, les informacions arxivades (documents escrits, fonogràfics, audiovisuals, digitals...).

Com s'ha esmentat abans, si un dia qualsevol es comparen tots els diaris que s'editen a Palma es comprovarà que bona part dels espais preferents són ocupats pels mateixos temes. I és que les notícies neixen, majoritàriament, de gabinets de premsa d'administracions, partits polítics i sindicats i d'agències informatives¹⁵. Segons el periodista Ignacio Ramonet¹⁶ “... *els periodistes estan en vies d'extinció. El sistema ja no vol més periodistes. En aquest moment pot funcionar sense ells, o diguem, amb periodistes reduïts a obrers d'una cadena de muntatge, com Charlot a la pel·lícula Temps Moderns. És a dir, simples treballadors que retoquen els muntatges de les agències*”.

¹⁴ Si les cartes fan alguna acusació personalitzada (sempre a un càrrec públic) alguns diaris tenen per norma telefonar abans al remitent, ratificar les seves dades i assegurar-se de què desitja que es publiqui.

¹⁵ Empreses que recullen fets, notícies... de corresponents en diferents llocs de la seva àrea d'activitat i la transmeten a la central on després de tractar la informació l'envien ràpidament als seus clients (mitjans de comunicació) que estan abonats. A les Illes Balears cal destacar la presència de l'Agència EFE, Europa Press Noticias i COLPISA.

¹⁶ RAMONET, Ignacio: *El periodismo del nuevo siglo*. La Factoría nº 8. Febrer de 1999.

I si ens centram en les informacions sobre discapacitat s'haurà de parlar bàsicament de gabinets de premsa d'administracions públiques. Els mitjans de comunicació, segurament com a reflex de la societat a què pertanyen, institucionalitzen unes fonts d'informació en perjudici d'unes altres. La fiabilitat periodística apunta sempre cap a la mateixa direcció, la de l'administració; en menor mesura s'acudeix a associacions i particulars. En qualsevol cas però s'haurà de destacar la falta de crítica i d'anàlisi en el tractament de les fonts.

En relació a les informacions emeses per gabinets d'administracions públiques no es que no siguin vàlides però no es pot oblidar que sempre s'emeten esperant que els hi reportin algun benefici.

Quan la font del periodista és una persona individual, es ven la "desgràcia", com més tràgica millor; sense tenir en compte la normativa existent (la que s'està incomplint), ni els recursos existents i sense tenir en compte el nombre de persones que poden estar en situacions similars. Quan la font és l'administració pública el més important és destacar la inversió econòmica realitzada, no la necessitat. I quan la font és una associació, la premsa assumeix la seva responsabilitat social tractant de forma benèvol tota activitat desenvolupada sense ànim de lucre, sense qüestionar-se cap de les accions dutes a terme. Això evidencia la falta de coneixement i, correlativament, la falta de crítica necessària perquè no tot és vàlid. Així- i per posar un exemple- la premsa de Mallorca, d'aquests anys, ha promocionat multitud d'actes benèfics per finançar recursos per a persones amb discapacitat. I ho ha fet sense plantejar-se la responsabilitat de l'administració pública en el finançament d'aquest recursos, ni si aquests eren o no eren els més adequats.

En moltes ocasions les entitats que representen a les persones amb discapacitat mantenen una relació equivocada amb els mitjans de comunicació. Desconeixen quines són les rutines periodístiques i la manera en què han de presentar-se per a què quelcom sigui considerat i acceptat com a notícia. I en no poques ocasions "utilitzen" els mitjans per vendre determinats productes (serveis que realitzen, tallers...) enlloc de per informar de les problemàtiques i solucions concretes o per pressionar a l'Administració per a què assumeixi la seva responsabilitat.

Molt sovint la necessitat de donar a conèixer els seus serveis, per tal de garantir la seva continuïtat, deixa en un segon pla la denúncia de la responsabilitat de les administracions. I tot i que la societat no ho exigeix, des de les associacions tampoc no hi ha un esforç comunicatiu per mostrar la transparència de la gestió.

Les associacions del sector cada vegada tenen més clar la importància de la comunicació. Però en la majoria dels casos disposen de molts pocs mitjans. Generalment no planifiquen i improvisen. Els missatges sovint són simples i repetitius o, per altra banda, excessivament complexos i dirigits a un públic ja iniciat. Cal destacar que moltes associacions estan dirigides per persones entusiastes que, sobretot en els darrers anys, transmeten missatges en positiu però queda molt camí per recórrer.

PREMSA DIÀRIA A MALLORCA

Des del segle XIX la nostra història està vinculada a la publicació de diaris, a l'intent de controlar-los des dels poders públics, a la seva influència i a la seva capacitat per traslladar a l'opinió pública aquells esdeveniments que poden ser d'interès.

En relació al període d'estudi d'aquest treball, l'esdeveniment de la Democràcia va afectar notablement als mitjans de comunicació. L'abril de 1977 es publicà el decret-llei sobre la llibertat d'expressió i el Ministeri d'Informació fou substituït per una Secretaria de l'Estat per a la Informació¹⁷. Després la Constitució del 1978 va reconèixer i protegir els drets derivats de la llibertat d'expressió. A la nostra Comunitat Autònoma l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears també contemplà en el seu Article 15 la regulació dels mitjans de comunicació.

Tot plegat suposà una vertadera revolució en els mitjans de comunicació de tot l'Estat i també de Mallorca. Molts diaris experimentaren importants canvis de propietat, patiren una profunda renovació tecnològica i sobretot començaren a gaudir de la llibertat d'expressió. Des de llavors la importància dels diaris no ha deixat de créixer. Progressivament han augmentat el nombre de pàgines amb més seccions i amb la inclusió de suplementes centrals. Amb la finalitat de fer-se més atractius a anunciants i lectors s'ha modificat el disseny i la presentació alhora que paulatinament s'ha anat introduint el color. En aquesta renovació tecnològica també cal destacar molt especialment la informatització, a finals dels 80, de les redaccions i la modernització de les impremtes.

En el segle XXI el panorama informatiu de Balears es caracteritza per una presència important de mitjans estatals però sobretot per una forta implantació de diaris, revistes, ràdios i televisions d'àmbit local. Malgrat el pes informatiu de Palma la realitat plurinsular fa que es trobin televisions i capçaleres de diaris molt arrelades a cada illa i que les emissores de ràdio disposin de delegacions molt actives a Menorca i Eivissa.

¹⁷ Entre 1979 i 1980 el mallorquí Josep Melià Pericàs va ser Secretari d'Estat per a la Informació.

En els darrers anys del franquisme la premsa de Mallorca es caracteritzà per un gran dinamisme i per demostrar constantment símptomes d'obertura. De fet l'historiador Sebastià Serra ha arribat a afirmar que “*la transició començà primer a donar-se en el món de la comunicació i posteriorment en el de la política*”¹⁸.

El reconeixement en la Constitució de 1978 de la llibertat d'expressió suposà per a la premsa local un canvi substancial, que es traduí en un creixement i consolidació. A l'hora l'Estat espanyol es convertí en un Estat amb 17 comunitats autònomes. Això alterà el sistema informatiu i impulsà la premsa regional, comarcal i local. De llavors ençà la importància de la premsa local ha augmentat any rere any.

A Mallorca l'etapa post franquista no va suposar, a diferència de la majoria de Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol, el tancament de cap diari i sí va portar el canvi de titularitat del diari *Baleares* i l'aparició de *El Día*.

El *Baleares* era propietat de la Cadena de Mitjans de Comunicació Social de l'Estat i el desmantellament d'aquest organisme suposava la privatització o la desaparició d'aquest diari. De fet segons recull l'historiador Arnau Company¹⁹, *El Día* va néixer per tal d'ocupar el buit conservador que havia de deixar la desaparició del diari *Baleares*.

Però finalment la capçalera i els locals del *Baleares* foren adquirits, al 1984, per l'empresa Premsa Nova S.A. Per tant, a les Illes Balears, hi va haver una pervivència dels diaris que existien durant el franquisme.

Cal destacar que des dels inicis dels 70 els diaris *Ultima Hora* i el *Diario de Mallorca*- a més d'altres revistes i publicacions- havien iniciat un procés de reconstrucció del pensament democràtic. Un fet que- segon Company- també es va veure clarament afavorit per la incorporació d'una onada de joves periodistes compromesos amb aquest procés.

¹⁸ “*El tractament de la llengua i cultura catalana, del territori i de la problemàtica social a la premsa diària mallorquina durant la transició democràtica*”. Estudi inserit en el Projecte d'Investigació de la Càtedra Alcover- Moll- Villangomez (UIB) que porta per títol “*La llengua i la cultura catalana a les organitzacions polítiques, sindicals i patronals a les Illes Balears en el segle XX*”.

¹⁹ COMPANYY, Arnau: *La premsa diària de les Balears d'ençà de 1975*. XII Jornades d'Estudis Històrics Locals. Premsa, Ràdio i Televisió des d'una perspectiva històrica. IdEB. Palma. 1994. Pàg. 225-236.

Quan al tiratge i a la difusió cal destacar el lideratge del diari *Ultima Hora* des de l'any 1980. Com exemple podem citar el tiratge produït al 1983²⁰:

- *Ultima Hora*: 30.687.
- *Diario de Mallorca*: 24.336
- *Baleares*: 13.109
- *El Día*: 6.812

Quan a la difusió global cal dir que, al 1989, a les Illes Balears es mobilitzaven 105.550 exemplars, dels quals 95.282 eren de diaris propis (90.3% del total) i 10.268 eren de premsa de fora (9.7%). Una difusió que situava a la CAIB en la franja superior de l'Estat espanyol amb una mitja de 150'2 exemplars per mil habitants.

A l' *Informe econòmic i social de les Illes Balears 2003* editats per Sa Nostra²¹ es recullen dades més actualitzades que mostren un increment notable:

	2003	2002
<i>Ultima Hora</i>	181.000	179.000
<i>Diario de Mallorca</i>	118.000	93.000
<i>El Mundo/El Dia de Baleares</i>	39.000	46.000
<i>Diari de Balears</i>	21.000	18.000

La premsa editada a Palma es caracteritza per cercar la descentralització informativa. Això no només s'ha traduït en edicions a Menorca i Eivissa (on malgrat aquest fet predominen les capçaleres pròpies) sinó també amb una important presència a la Part Forana. Des de finals dels 80 el *Diario de Mallorca* i el Grup Serra, editor del diari *Ultima Hora* i *Diari de Balears*, disposen d'actives delegacions a Inca i Manacor.

A nivell estatal els diaris locals han estat paulatinament comprats i integrats en grups de comunicació que s'han especialitzat en aquest tipus de premsa (Grupo Correo, Prensa Ibérica, Grupo Zeta...). Però a les Illes Balears hem de destacar el Grup Serra que-

²⁰ Segons dades recopilades per l'historiador Arnau Company.

²¹ *Informe econòmic i social de les Illes Balears 2003*. Caixa de Balears "Sa Nostra". 2004.

més de mitjans audiovisuals- edita *Ultima Hora*, *Diari de Balears* i *Majorca Daily Bulletin*²².

Cal destacar també que els diaris mallorquins inclouen, en la seva oferta, nombrosos suplementes, tant de producció pròpia com externa, que van des de la història o el patrimoni artístic a receptes de cuina, turisme o medicina. Sense obviar la importància de la Gran Enciclopèdia de Mallorca²³.

Al marge de l'edició del *Diari de Balears*, des de 1996, el català ha estat present en articles d'opinió i en alguns suplementes culturals.

El fet d'estar ubicats en un espai petit com Mallorca també ha motivat que els diaris de Palma no només hagin competit pel nombre de lectors sinó que també existeixi una gran competència pels anunciants i pels propis redactors. Una complexitat afegida que també s'ha de tenir en compte.

A diferència de la premsa estatal que disputa un mercat ampli i manté una línia ideològica i política molt definida, en general la premsa local intenta ser més asèptica. Tot i que sovint els grups empresarials que hi ha darrera tenen una orientació conservadora, aquests diaris solen ser més diversos per tal de no excloure lectors potencials en un mercat reduït. Tot així els diaris que s'editen a Palma mantenen una línia editorial més o menys conservadora, més o menys progressista. Però això no s'ha reflectit en les informacions sobre discapacitat. Dins l'àmbit dels serveis socials existeixen polítiques de línia progressista i polítiques de línia conservadora. Però llevat dels anys 70 i 80, la premsa no ha arribat en aquest nivell d'aprofundiment.

En relació a la premsa de Palma també cal apuntar que el diari *Ultima Hora* es defineix com un diari populista i localista. Així prioritzen els temes més locals i fan un gran esforç per cobrir tots els actes que es duen a terme a Mallorca. Per això és el diari on apareixen més informacions relacionades amb el moviment associatiu.

²² Diari en llengua anglesa que s'edita des del 1962.

²³ Aquesta obra, en forma de fascicles, va aparèixer durant 10 anys, entre desembre de 1988 i l'abril de 1998 en el magazin *Brisas*, suplement del diari *Ultima Hora*. I des de maig de 1996 també com a col·leccionable del *Diari de Balears* en la seva edició dominical. En els darrers anys s'han editat també alguns apèndixs d'actualització.

També cal apuntar que la major afinitat d'un diari per un determinat càrrec polític també ha provocat que, en determinats moments, sorgissin més temes de sanitat o serveis socials i més ben tractats (portada, major espai, fotos...).

La generalització d'internet ha donat peu a què els diaris que s'editen actualment a Palma (*Ultima Hora*, *Diario de Mallorca*, *El Mundo/El Día de Baleares* i *Diari de Balears*) comptin actualment també amb una edició electrònica.

Diaris editats a Mallorca entre 1983-1999

ULTIMA HORA

Va ser fundat al 1893 per Josep Tous Ferrer amb el nom de *La Ultima Hora*. Dins un marc de preponderància de la premsa d'opinió aquest diari optà per una línia fonamentalment informativa. A partir del 1961 va començar a denominar-se *Ultima Hora*.

Al 1974 l'editor Pere Antoni Serra Bauzà aconseguí la majoria de l'accionariat i substituí Josep Tous Barberan en la direcció del diari. El canvi implicà una nova línia informativa amb portades de fort impacte social. Pere Antoni Bauzà en va ser el director fins al 1983. Des del 1984 ocupa aquest càrrec Pere Comas Barceló.

Aquest diari ha publicat nombrosos suplementos entre els quals cal destacar el dominical "*Brisas*" i la Gran Enciclopèdia de Mallorca.

DIARI DE BALEARS

El financer mallorquí, Joan March Ordines, fundà al 1923 a Palma *El Día* de tendència liberal. Al 1939 es fusionà amb Falange i sorgí el diari *Baleares* convertint-se en òrgan de la *Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S* i propietat de la Cadena dels Mitjans de Comunicació Social de l'Estat.

El 1941 va tenir la primera rotativa de les Balears i augmentà progressivament el tiratge fins arribar als 25.000 exemplars.

Durant aquesta època el *Baleares* va promoure diversos actes paral·lels: concursos, activitats artístiques i competicions esportives, entre les quals destaquen les voltes ciclistes a Mallorca, els partits de futbol i les vetllades de boxa. I també activitats de caràcter benèfic com la creació del Banc dels Pobres i la rifa de cistelles de Nadal.

Malgrat la seva vinculació al *Movimiento Nacional*, en les dècades de 1950 i 1960 fou una tribuna molt activa de la dinàmica cultural a Mallorca, particularment de la renovació literària.

Al setembre de 1975 el diari retirà el "*yugo y las flechas*" i anà incorporant periodistes no vinculats amb el "Movimiento". Entre el 1976 i el 1984, arran de la desaparició del franquisme polític inicià un procés de recessió constant.

El *Baleares* era propietat de la Cadena de Mitjans de Comunicació Social de l'Estat així que quan s'inicià el desmantellament d'aquest organisme, el diari es posà a la venda. Al maig de 1984 l'empresa Premsa Nova S.A. n'adquirí els drets.

Des del 1993, la direcció d'aquests diari ha estat ocupada per Miquel Serra Magraner.

El 1996 el Consell d'Administració d'Hora Nova decidí editar el rotatiu en llengua catalana- el primer a la Comunitat de les Illes Balears- i canvià la seva capçalera per *Diari de Balears*. Aquest canvi de llengua també anà acompanyat d'un canvi en el model informatiu donant molta importància a les notícies de la Part Forana.

DIARIO DE MALLORCA

El primer número s'edità el 2 de juny de 1953 i sorgia de la fusió de dues capçaleres històriques del periodisme mallorquí: *La Almudaina* (1887) i el *Correo de Mallorca* (1910). El motiu de la fusió va ser bàsicament econòmic a causa dels problemes financers que arrossegaven els dos diaris.

El *Diario de Mallorca* ha estat propietat de Premsa Mallorquina S.A. (1953-1955), Editorial Mallorquina S.A. (1955-1966), Editora Balear (1966-1991) i Premsa Ibérica-Grupo Moll (des del 1992).

Premsa Ibérica es el primer grup empresarial de premsa local. Va néixer al 1978 i a principis dels anys 80 va adquirir diverses capçaleres de l'antiga premsa del Movimiento. Així començà la seva expansió per diverses comunitats autònomes: Canàries, València, Astúries, Galícia... I també les Illes Balears. Cal apuntar que aquest grup periodístic ja havia adquirit, al 1991, el *Diario de Ibiza*.

En els anys de la Transició cal destacar la forta presència del Grup March a l'accionariat. La presència de professionals i empresaris mallorquins entre l'accionariat ha estat un dels fets destacats d'aquest diari. En la seva primera etapa també cal destacar la relació amb sectors vinculats amb organitzacions catòliques.

Entre el 1976 i el 1980 va ser el diari de les Balears amb més tiratge i fou una de les principals víctimes dels atemptats dels darrers reductes del franquisme.

Aquest diari ha publicat nombrosos suplementes dedicats a la història i a la cultura de Mallorca i de les Illes Balears. Des de l'any 2000 el *Diario de Mallorca* és dirigit per José Eduardo Iglesias.

EL MUNDO/ EL DÍA DE BALEARES

El Día va ser fundat al 1981 per Gabriel Barceló Oliver, Abel Matutes Juan, Jaume Domènech Coll i Antonio Alemany Dezcallar. Aquesta junta de fundadors, conjuntament amb Sebastià Barceló Oliver i Antonio Matutes Juan, van subscriure el capital social de l'empresa editora Rey Sol S.A. El 1990 la totalitat de les accions de l'empresa van ser adquirides pels germans Barceló Oliver.

Al maig de 1988 *El Día* s'associà amb el Grupo 16 i passà a anomenar-se *El Día 16*. A principis de 1993 es dissolgueren i *El Día* s'associà amb *El Mundo*. Llavors, a partir del

27 de gener, començà a publicar-se com *El Día del Mundo* i el *Diario 16*²⁴ continuà fins a l'abril de 1996 amb una edició per a Balears que no acabà d'arrelar: *Diario 16 Baleares*.

Al 1997, *El Mundo* va comprar la majoria d'accions de l'empresa editora de *El Día*. A la tardor del 1998 es modificà novament la capçalera i passà a denominar-se: *El Mundo/ El Día de Baleares*.

L'estratègia d'associar-se amb empreses editores d'àmbit estatal, permet beneficiar-se de les seccions de "Nacional" i "Internacional" i dels suplementos i columnistes més populars. La redacció de Palma es concentra així en les seccions locals. Les dedicades a crònica negra, economia, esports, cultura i espectacles es fan de forma conjunta.

El Mundo/ El Día de Baleares ha estat dirigit per Luís F. Fidalgo entre 1995 i el 2002. Al mes d'agost de 2002 assumí aquest càrrec Eduardo India.

LA VOZ DE BALEARES

El primer número d'aquest diari, editat pel grup gallec *La Voz*, va aparèixer el 14 de juny de 1996. La presència d'aquest grup a Balears responia a un pla de consolidació d'un projecte multimèdia que va incloure també una emissora de ràdio (Ràdio Voz) i que també pretenia abastar el món de la televisió. *La Voz de Baleares* es va deixar d'editar el novembre de 1998.

Van ser directors d'aquest diari Txema González Bravo, Josep Solsona i Mª José Merino.

²⁴ *Diario 16* va aparèixer al 1976 amb la voluntat de defensar el sistema democràtic i va ser un mitjà molt important fins a la crisi de finals dels 90. Molts autors identifiquen a *Diario 16* com el diari de la Transició.

2. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DELS SERVEIS SOCIALS PER A PERSONES AMB DISCAPACITAT

En la introducció d'aquest treball es plantejava la importància de la premsa en l'anàlisi de la discapacitat. Però lògicament alhora és fonamental tenir molt present el context sociopolític en el qual s'ubiquen aquests mitjans. I sobretot el desenvolupament legislatiu i de recursos que es produeix.

Tot i que és molt important tenir en compte els precedents, aquesta investigació s'emmarca en el període democràtic perquè sense aquesta premissa difícilment es pot analitzar qualsevol temàtica vinculada a l'acció social. Només en un context democràtic es poden establir els fonaments perquè l'Estat es converteixi progressivament en el protagonista de l'acció social i la beneficència passi a ser substituïda per la previsió. Així durant el període 1983- 1999 s'ha pogut construir a les Illes Balears, i a Mallorca, una xarxa de serveis i recursos socials. Si el procés ha estat o no el més adient i el paper que hi ha jugat la premsa són precisament objecte de reflexió d'aquest treball.

L'acotació entre 1983 i 1999 es deu al canvi de segle però també a dues dates amb significació política diferent però que, en els dos casos, marquen un període. L'etapa democràtica de les Illes Balears té el seu punt més transcendental en l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia al 1983. Un fet que ha permès que, al marge de l'encara important poder estatal, hi hagi un cert poder legislatiu i executiu de caràcter balear. L'establiment de l'Autonomia és sens dubte el fet que separa el present actual del passat. Per altra banda, les eleccions autonòmiques del 1999 suposaren el tancament d'un cicle. Després de quatre legislatures de govern conservador²⁵, l'executiu de les Illes Balears quedava constituït per l'anomenat Pacte de Progrés. Un pacte post- electoral integrat per PSIB-PSOE, UM, PSM-EM i EU-Els Verds.

Per situar aquest context històric es parteix inicialment de fonts bibliogràfiques importants com la *Història de Mallorca. Volum III (1975-1998)* coordinada per

²⁵ Govern de Alianza Popular primer i Partido Popular després, en coalició o amb el suport de diverses formacions de centre-dreta.

Camil·la Blanes i Antoni Marimon²⁶, *L'Autonomia Balear (1983-2003)* d'Antoni Marimon i Antoni Nadal²⁷ i *L'autogovern a Mallorca: de la Diputació Provincial al Consell de Mallorca*²⁸. També s'ha tingut molt en compte la legislació aprovada en cada període com a mostra més explícita de la política executada en cada moment.

Una altra font imprescindible per a l'elaboració d'aquest capítol han estat els estudis, plans d'actuació i memòries promoguts per les conselleries i departaments vinculats a l'acció social o la sanitat del Govern Balear i del Consell de Mallorca i també per algunes ONG's o pels partits polítics. Però en aquest punt cal destacar sobretot la col·lecció "*Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca*", un conjunt d'estudis, editats entre 1987 i 1989, fruit d'un conveni entre el Consell Insular de Mallorca i l'Escola Universitària de Treball Social.

El repàs de la política i de l'activitat legislativa duta a terme en l'àmbit de la discapacitat obliga- en relació a tot el treball- a plantejar-se algunes qüestions importants: ¿La presència d'algunes problemàtiques a la premsa ha obligat a les institucions a legislar i/o a crear recursos? O pel contrari, ¿Quan es legisla, quan es crea un recurs llavors té presència en la premsa? Aquestes qüestions enllacen precisament amb una de les hipòtesis plantejades en la introducció: *La premsa diària de Mallorca, editada entre 1983 i final segle XX, no ha contribuït suficientment a implicar a l'Administració Pública en la legislació i en l'execució d'una política que contribueixi a la normalització del dia a dia dels ciutadans amb alguna discapacitat.*

²⁶ BLANES, Camil·la i MARIMON, Antoni (coordinadors): *Història de Mallorca. Volum III (1975-1998)*. Editorial Moll. Palma. 1998

²⁷ MARIMON, Antoni i NADAL, Antoni: *L'Autonomia Balear (1983-2003)*. Quaderns d'història contemporània de les Illes Balears. 41. Edicions Documenta Balear.

²⁸ *L'autogovern a Mallorca: de la Diputació Provincial al Consell de Mallorca* (Edició a cura de Jordi Pons Bosch). Consell de Mallorca. 2003.

PRECEDENTS

Les persones amb determinades necessitats han existit sempre, el que ha canviat ha estat la valoració que s'ha donat a les mancances i les actituds adoptades pels legisladors per resoldre'ls. Aquestes valoracions estan sempre lligades a l'ideari polític i a l'estructura de l'Estat que impera a cada etapa històrica.

A l'Edat Mitja l'assistència “als necessitats” era producte de la caritat cristiana; la difusió del Cristianisme fou en aquest sentit una passa fonamental. Abundaven així les ordres religioses que tenien com a única escomesa ajudar els pobres i malalts. En aquest període però ja es feia una distinció de “pobre”. Per una banda, les institucions caritatives s'ocupaven dels nins expòsits o orfes, dels malalts, de les vídues i dels vells. D'aquelles persones que no tenien possibilitats de fer front a la malaltia, a la manca de treball, als impostos, a la desaparició dels familiars de qui depenien, a la senectut.... D'altra banda existia el “fals pobre”, el trampós, a qui la justícia perseguia.

A la societat medieval mallorquina, bàsicament agrària, traspasar el llindar de la pobresa resultava extremadament fàcil. Era suficient un any de mala collita per desencadenar una sèrie de circumstàncies com la fam, la pesta, la mortalitat... Aquestes circumstàncies provocaven, en els millors dels casos, la indigència. Davant aquesta situació la resposta medieval era la caritat cristiana.

Assistir als malalts pobres formava part de les obligacions de tot bon cristià. Des d'aquesta òptica s'articulaven les diverses formes d'atenció que anaven des de les més simples i directes que procuraven una assistència material (les almoines individuals); a les institucionals com l'hospital o els gremis que suposen l'inici de la previsió social.

L'Hospital era el centre d'acollida en el qual a més d'assistir els malalts es donava asil als caminants i aliments als desanats. Eren molts els poderosos laics (com el rei) o els eclesiàstics que fundaven un hospital per atendre a un nombre reduït de persones. Amb el temps però es va entreveure la necessitat de reunir aquests petits hospitals en un. A Palma es fundà l'any 1456 l'Hospital General, a partir de l'agregació dels hospitals de

Santa Magdalena, Sant Esperit, Santa Catalina Màrtir, Santa Eulàlia, Nostra Senyora de Gràcia i Sant Llàtzer.

L'Hospital General assumí la tasca hospitalària, la de manicomi i la d'orfenat. L'acolliment d'infants s'hi desenvolupà, no sense problemes, fins a finals del segle XVIII quan es creà la Casa General d'Expòsits. I s'haurà d'esperar fins al segle XX per veure les persones amb malalties mentals atesos als manicomis. Aquesta manca d'especialització és una constant en les primeres etapes de creació dels hospitals.

El finançament dels hospitals dependrà de les hisendes amb què hagin estat dotats en la seva fundació i de les successives donacions i llegats de particulars devots i caritatius, a més del continu recurs de les almoines.

Al segle XVI el tractament donat al tema de la pobresa i la mendicitat varia. Apareix una legislació repressiva (com l'ordenança de 1540 de Carles I) que prohibeix en molts casos la mendicitat. Es pretenia d'aquesta manera un control i ordenament de la mendicitat. Es volia diferenciar els pobres amb capacitat de treball dels pobres que havien de passar a asils. Lligat a aquest canvi de mentalitat assistim a la creació de centres més accentuadament repressius, la finalitat dels quals era aïllar *“els elements antisocials i perillosos de la societat”*.

En aquesta línia es creà l'any 1677 la Casa de Misericòrdia pels magnífics Jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca. Pel govern i direcció de l'asil foren designades quatre persones de l'Estament Militar amb el nom de Regidor; per a la recaptació de l'almoina es varen elegir diversos eclesiàstics.

Els hospicis, com la Casa de la Misericòrdia, recollien la població més diversa: persones majors sense família, nins que sortien de la borderia, rodamóns... Les cases de misericòrdia sorgien inspirades, també, per la idea segon la qual només el treball podia combatre i extirpar l'ociositat, la vagància i el vici, de manera que cada acollit havia de guanyar-se, tant com podia, el seu manteniment.

En el segle XVIII apareixen els gremis com un sistema d'ajudes a la població necessitada vinculades al món del treball. Els gremis eren agrupacions de diferents professions, arts i oficis amb una finalitat múltiple. Així defensaven i ordenaven la professió, commemoraven les festes dels patrons corresponents i, sobretot, realitzaven prestacions econòmiques als seus socis malalts o en casos de defunció. En els gremis es pot veure un sistema inicial de previsió ja que posaven en pràctica l'assegurança d'invalidesa i vellesa, de malaltia, d'accidents de treball... reunint el capital social a partir de les quotes dels associats.

L'organització dels gremis a Mallorca bàsicament radica a Palma i el primer va ser el de ferrers, creat en el mateix segle XVIII. Fins a la seva abolició en el segle XIX, a Mallorca s'arribaren a comptabilitzar 63 gremis²⁹.

Per tant en aquests períodes, a més del principi de caritat també cal tenir en compte el concepte "d'ajuda mútua". Aquesta ajuda es dona en mitjans informals, com la família, que practica la solidaritat primària. Però també en el sí d'institucions formalitzades com les confraries professionals o els gremis amb pràctiques de protecció en situacions de malaltia o accident laboral. Això va permetre algunes actuacions més o menys organitzades i previsores, molt abans que l'Estat assumís la seva responsabilitat.

A finals de segle XVIII s'inicià a Europa un nou corrent de pensament, la Il·lustració, que es basava en la confiança en la raó de l'home i la investigació científica com a únics mitjans per aconseguir el progrés i el benestar material. En aquest sentit els captaires i els indigents seran identificats com a "malfeiners" i per tant seran reclosos en establiments adequats: hospitals, hospicis, cases de correcció... Establiments on siguin susceptibles de ser reeducats a través de la imposició d'un ordre moral, una activitat laboral i un sistema disciplinari.

En aquest període es produeix una secularització de l'assistència i previsió social que utilitzava l'Estat com a element d'ordre públic. Apareix la prestació d'ajudes per part de l'Estat a institucions privades. L'Església perdia, poc a poc, el paper predominant que

²⁹ Dades recollides a l'obra: BELLOD CAVANNA, Pilar i BALLESTER BRAGE, Lluís: *Apunts per a la història de l'Acció Social a Mallorca. La política social en el franquisme*. Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca. Volum 5. Consell Insular de Mallorca. 1989.

ostentava en el camp de l'acció social, però les seves aportacions continuaven essent imprescindibles i seguia controlant la majoria de les institucions assistencials. S'inicià però un procés d'assumpció, per part dels metges, de parcel·les de poder i responsabilitat, pertanyent fins aleshores a l'Església. Els metges eren els encarregats de diferenciar entre vertaders i falsos pobres i d'imposar la normativa i exigir-ne el seu compliment en els hospitals.

Al segle XVIII, més concretament al 1798, es fundà també la Casa General d'Expòsits de Mallorca. I tot i que tenia la seu principal a Palma comptava amb una casa a Alaró i una a Petra.

L'Hospital General de Palma era aleshores un centre al qual hi assistien els malalts pobres que no podien ser atesos a domicili. Els il·lustrats potenciaven l'assistència a domicili considerant que els hospitals eren centre de contagi a causa de les males condicions amb les quals convivien els malalts. Coincidint amb aquest corrent crític cap a l'assistència hospitalària, l'Hospital General de Palma inicià, a mitjan segle XVIII, un període de decadència extensible fins al segle XX.

Des de la seva creació, l'Hospital General mantingué un equilibri econòmic dèbil, a base de donatius particulars, tot i que suficients per mantenir la independència del poder públic. Entre 1710 i 1750, coincidint amb l'apogeu de la cirurgia a Mallorca, es produïren millores assistencials importants i s'adquirí abundant i modern instrument quirúrgic. Però a partir d'aquesta data s'inicià l'esmentada decadència.

Quan a la normativa, cal apuntar que les primeres normes reguladores de l'atenció als pobres i de restricció de la mendicitat del segle XVIII i XIX són també els primers antecedents normatius en el camp de la discapacitat.

Al segle XIX, la Constitució espanyola de 1812 establí l'organització liberal de l'Estat. Tot i així la lluita per eliminar les traves de l'Antic Règim es mantindran durant el primer terç de segle. A partir de la legislació sorgida dels períodes lliberals però es van suprimir els senyorius, s'imposà la llibertat de treball i l'anul·lació dels gremis, s'abolí la Inquisició, s'inicià la desamortització...

Els distints governs lliberals apuntaven unes línies clares de transformació en l'enfocament donat a l'acció social. La progressiva pèrdua de protagonisme de l'Església va ser potenciada des de l'administració. Les donacions i les almoines es reduïen poc a poc i la forma de suprimir els pobres era convertir-los en treballadors. Es desenvolupà tota una normativa que establia les bases de la transformació de l'acció social. Així a la Constitució de 1812, s'assenyalaven les primeres pautes d'actuació, ampliades en les successives Lleis de Beneficència de 1822 i 1849.

La Llei de Beneficència de 1822 disposà que es creessin a cada poble Junes municipals de Beneficència composades per nou membres presidits per l'alcalde. La ruptura amb l'Església però no era total i s'utilitzava per aportar els recursos humans necessaris, normalment monges.

A la Llei General de Beneficència de 1849 s'entenia la beneficència com l'atenció que des de l'Administració es donava a la població necessitada, seguint uns criteris racionals que oferien respostes pensades i elaborades. Aquesta Llei es complementà amb el Reglament de 1852 que diferenciava els centres de beneficència públics dels privats tot i que en els dos casos la tutela i el control corresponien a l'Administració Pública.

Aquesta Llei es considera un clar antecedent del sistema públic de serveis socials. Aquesta norma no reconeixia un dret a percebre prestacions, però configurava una activitat pública tendent a la protecció dels pobres.

L'Estat realitzava les atencions de caràcter general o aquelles que responien a necessitats permanents com les cases per a malalts mentals, els centres per a persones amb sordesa, o els asils per a gent gran. Les diputacions, en canvi, atienien els hospitals per a malalts, les cases de misericòrdia i les cases per a orfes, expòsits o desemparats.

Del conjunt de reformes realitzades pels governs lliberals, la desamortització dels bens eclesiàstics fou una de les més importants. Aquest procés va ser un instrument important que utilitzà l'Estat lliberal per dur a terme el control i la tutela de velles institucions benèfiques. Tot i així el cas de Mallorca es decantà un poc de la tònica

general de l'Estat ja que l'Església mallorquina no tenia una riquesa immobiliària important, no obstant això percebia multitud de censos.

El final del segle XIX marca la fi d'una evolució que varen iniciar els il·lustrats. S'observa una clara concentració d'establiments i recursos regits per nous criteris que els fan més eficaços i que obeeixen a la nova classificació de pobresa feta per la burgesia. A Mallorca, la reducció d'hospitals a la part forana és clara: en el segle XVII es comptabilitzaven 13 hospitals, mentre que a la meitat del segle XIX quedaren reduïts als de Manacor, Pollença i Santa Margalida, a més dels tres de Palma: Sant Antoni Abat, l'Hospital Militar i l'Hospital General. Continuaven però existint els hospicis de Bunyola, Muro, Montuïri i Santanyi³⁰.

El fet de que els establiments assistencials sortissin de l'òrbita de l'església per passar a dependre de l'Administració també motivà, a finals del segle, que sorgissin diverses associacions privades dedicades a fins caritatius. L'any 1885 es fundà la Societat Balear de Beneficència i el 1895 es fundà la Societat Protectora de la Infància que atenia als nins de famílies pobres que acollia la Diputació.

Durant tot el segle XIX les actuacions de sanitat i beneficència a Mallorca eren dirigides bàsicament des de la Diputació Provincial que disposava d'alguns centres assistencials. Les actuacions que es duïen a terme responien fonamentalment al model benèfic. Cal apuntar també que als municipis més grans de les illes existien padrons de beneficència i els serveis caritatius de l'Església.

En el segle XIX i fins ben entrat el segle XX, la legislació espanyola va ser molt heterogènia amb un tractament desigual de les discapacitats, més avantatjosa en uns casos que en uns altres. Així durant tot el segle XIX es troba normativa dirigida a l'educació d'infants amb sordesa³¹ però no amb altres discapacitats. Tot i així cal apuntar l'any 1910 la creació del *Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y*

³⁰ Dades recollides a l'obra: BELLOD CAVANNA, Pilar i BALLESTER BRAGE, Lluís: *Apunts per a la història de l'Acció Social a Mallorca. La política social en el franquisme*. Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca. Volum 5. Consell Insular de Mallorca. 1989.

³¹ Com exemple es pot citar la *Real Ordre* de 27 de març de 1802 de "Assignació Econòmica per a la creació i manteniment del Real Col·legi de Sord-muts".

*Anormales*³², que, sense determinar pel futur una consideració definitivament uniforme de les diverses discapacitats, marca un pas endavant. Pas que es veu en certa manera confirmat per la creació durant la II República, al 1934, del *Patronato Nacional de Cultura de los Deficientes*.³³

A Mallorca, l'atenció als malalts mentals es donà històricament a l'Hospital General. L'any 1850 es creà en aquest Hospital un departament per a homes malalts mentals. El destinat a les dones en la mateixa situació no es va construir fins el 1860. L'any 1869 la situació, per manca d'espai, era denigrant i la Diputació signà un conveni amb el Centre Psiquiàtric de Sant Boi de Llobregat (Barcelona) on s'hi enviaren 12 persones³⁴.

A començaments de segle XX, paral·lelament al progrés científic de la psiquiatria i la medicina, les noves perspectives de l'Hospital que precisaven més espai i la manca de condicions que reunien els locals destinats a les persones amb trastorns de salut mental van fer que la Diputació es decidís a construir un Manicomi Provincial. Aquest recurs entrà en funcionament el 1921 i aleshores es considerava un gran avenç en l'atenció psiquiàtrica. El pagament de les estades era obligatori per a tots els malats, excepte els que argumentaven ser pobres que eren la gran majoria.

A nivell normatiu un pas fonamental, en tot aquest procés, és la *Llei d'Accidents de Treball de 30 de gener de 1900*. El desenvolupament normatiu de la protecció de l'obrer fou molt important i marcà l'inici de la Previsió Social. Els seus límits eren els accidents de treball a la indústria. L'abast, per tant, va ser mínim a l'Estat i molt més a Mallorca on el desenvolupament industrial era pràcticament inexistent. Tot i així aquesta Llei es considera l'origen del sistema de protecció social públic.

Aquesta norma, a través de la plasmació de la teoria del "risc professional", contribuï a manera notable a la transformació de la realitat social del seu temps i exercí una notable

³² *Real Decret del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes* publicat a La Gaceta el 24 de gener de 1910.

³³ *El Patronato Nacional de Sordomudos, Ciegos y Anormales* i el *Patronato Nacional de Cultura de los Deficientes* són els antecedents històrics de l'actual Real Patronato de la Discapacidad. De llavors ençà han anat apareguent entitats amb denominacions diverses però amb el comú propòsit de coordinar esforços davant les necessitats plantejades per la discapacitat.

³⁴ Fet recollit a *Apunts per a la història de l'Acció Social a Mallorca. La política social en el franquisme. Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca* editat pel Consell Insular de Mallorca al 1989.

influència en la concreció dels conceptes bàsics de dret del treball que han seguit vigents fins ara.

El 1904 es celebrà a Madrid la “Conferència sobre Previsió Popular” i s’abordaren temes tan fonamentals com les pensions vitalícies obreres i les pensions de recés que constitueixen l’eix de la Llei de 27 de febrer de 1908, per la qual es creà l’Institut Nacional de Previsió. Un ens estatal i autònom que tenia com a missió difondre i inculcar la previsió popular en forma de pensions de retir per motius de vellesa o invalidés.

En aquests anys el problema de la pobresa no era nou i les respostes també ja eren conegudes: almoïna, beneficència i repressió. Però augmentà la creença de què l’almoïna cronifica els problemes. Les lleis dictaminades els primers anys de segle intentaven reprimir la mendicitat dels nins tot i que resultaren ineficaces. D’altra banda- amb un moviment obrer organitzat- també era evident que la beneficència ja no era una garantia contra l’agitació popular. La manera d’evitar-ho consistia en establir un sistema de previsió social que arribés a la gran majoria de la població.

Durant la primera dècada del segle, la legislació encaminada a donar una protecció a la infància va ser constant. El 1900 s’establí que el treball dels nins majors de deu anys i menors de 14 no passés de sis hores. El 1902 es fixà l’obligatorietat escolar fins als 12 anys. Per tant l’escola primària es va veure com l’espai de socialització natural dels nins.

La preocupació per la infància en un sentit superior al de proporcionar-li menjar i allotjament ja quedava també palesa a les disposicions preses l’any 1878, quan la Diputació inicià la construcció d’un nou edifici per a la Casa de la Misericòrdia de Palma, en el qual s’establí un Centre d’Educació i Ensenyament per als infants acollits.

La Casa de la Misericòrdia- constituïda el 1677- jugà un paper molt important en l’assistència social de l’època ja què a partir de 1865 va adquirir caràcter provincial. Allà s’acollien els homes i dones que per la seva avançada edat o discapacitat no

poguessin exercir una feina que cobrés la seva subsistència i necessitats. S'acollia també als infants i joves que ho requerien.

La rellevància d'aquesta institució queda patent si tenim en compte xifres de persones acollides: entre 1827 i 1836, l'hospici comptava amb unes 550 persones. Al 1847 s'arribà a la xifra de 1.300 i en una ocasió s'arribà a 2.020³⁵. Entre les tasques a què es dedicaven hi havia telars, un molí, un forn... Totes aquestes activitats generaven beneficis econòmics que contribuïen a mantenir la institució.

Durant la II República, alguns diputats mallorquins van intentar modernitzar el funcionament de l'asil i millorar també el sistema d'ensenyament, proposant que els joves acollits poguessin acudir a les escoles amb la resta de nins de la seva edat. L'argument esgrimit anava en dues direccions: per una part aconseguir que els nins acollits assolissin una preparació més correcta, ja que la que rebien a la Casa de l'Educació (Misericòrdia) era diferent i posava en dubte la seva capacitat de treball. I per l'altra aconseguir que l'estigma d'asilat desaparegués, en permetre unes relacions socials més normalitzades, desenvolupades en el tracte amb els altres escolars. La Guerra Civil però va impedir posar en pràctica aquesta idea.

L'arribada del Franquisme va acabar en tots els intents liberalitzadors. I la Misericòrdia es caracteritzà per un règim espartà i militarista. L'any 1975 els nins foren traslladats a la Llar de la Joventut i dos anys més tard deixava de funcionar, definitivament, la institució benèfica³⁶.

Malgrat aquesta exposició no es pot obviar que a principis de segle XX, el pes de la beneficència particular seguia essent molt important. El volum de recursos de què disposava era molt superior al de la Beneficència Pública. Però, poc a poc l'Estat es va anar convertint progressivament en el protagonista de l'Acció Social. A mesura que assumia major responsabilitat i major pes en l'atenció a les necessitats socials, es va anar produint una retirada de l'Acció Social Privada. La Beneficència com a fórmula

³⁵ SINTES, Josefina: *Llar de la Joventut*. Revista Palau Reial. 1986.

³⁶ Actualment l'edifici de la Misericòrdia és la seu de la Conselleria de Cultura del Consell de Mallorca i acull diferents serveis i activitats de l'àmbit cultural.

vinculada a societats preindustrials, podia ser substituïda, gràcies a la intervenció de l'Estat, per la previsió.

Així cal apuntar que entre 1923 i 1931 una de les majors competències de la Diputació de Balears era la beneficència i corresponentment s'hi dedicava la major part del seu pressupost.³⁷

Ja durant la II República cal destacar, a nivell Estatal, la creació al 1934 de la Direcció General de Beneficència i Assistència Social, amb serveis de caràcter graciabla, però que suposaven un avenç notable respecte a la beneficència que es venia practicant.

Durant els anys de la República es va produir un fort impuls de la sanitat i l'educació públiques. Un dels màxims exponents a Mallorca és sens dubte Emili Darder (1895-1937), primer com a regidor i després com a Batle de Palma. La guerra i la Dictadura però avortaren els projectes en favor de les classes més desfavorides.

³⁷ Recollit a l'obra *L'autogovern a Mallorca: de la Diputació Provincial al Consell de Mallorca*.

EL FRANQUISME

Malgrat els avenços de la II República, quan esclatà la guerra civil, ni la vella Beneficència ni la incipient “Previsió Social” foren capaces d’atendre les noves necessitats generades per la guerra. Així es crearen el Socorro Rojo a la zona republicana i Auxilio Social a la zona dels militars sublevats. Després de la guerra Auxilio Social s’institucionalitzà com a organització estable. Es va integrar a la Falange i exercí d’entitat oficial en l’atenció a orfes i persones amb seqüeles de guerra. Al 1974 es transformà en Instituto Nacional de Asistencia Social (INAS).

Una vegada acabada la Guerra el Franquisme tenia la ferma voluntat d’eliminar qualsevol avanç o mesura de la República. El 1939 es dividí l’Administració del govern espanyol en 11 departaments, un dels quals era el d’Organització i Acció Sindical amb competències en els marcs de l’habitatge, emigració, formació professional, cooperatives, estalvi, agricultura i assistència social. Però tanmateix el franquisme es caracteritzà per la multiplicitat de polítiques particulars i la descoordinació entre els diversos òrgans de l’Administració. És a dir la pràctica inexistent d’una política social.

És reconegut el paper de l’Església Catòlica en la legitimació del franquisme. Cal destacar també el treball de l’església en el desenvolupament d’iniciatives socials (inicialment aprovades pel règim), basades en la idea central de “caritat” que van tenir una gran influència ideològica. Un altre organisme fonamental fou la Falange. La secció femenina, el Front de Joventuts i el Sindicat d’Estudiants Universitaris, entre d’altres, serviren com a instruments de proselitisme.

Quan a l’educació, des de 1939 (data de construcció del Ministeri d’Educació Nacional) i fins al 1945 va ser un sistema escolar extremadament tancat. Només una minoria arribava a l’educació superior, desmantellant així la feina iniciada per la II República.

L’educació d’élites es realitzà a partir de l’escola privada, especialment religiosa, mentre que l’estatal es destinà a l’escolarització d’aquells sectors socials especialment obligats a una ràpida incorporació al treball. Així hi hagué un oblit total del que no fos la instrucció, la preparació pel mercat de treball. Serveixen d’exemple el no

reconeixement de les escoles infantils o l'absolut abandonament de l'educació de nins amb discapacitat en la iniciativa privada.

Fins els anys 60 el sistema socioassistencial va estar totalment desarticulat. Pervien organismes assistencials de naturalesa pública i nombroses entitats de naturalesa privada dedicades a la beneficència, sense cap tipus de coordinació ni control. La distribució geogràfica també era totalment desigual i es concentrava exclusivament en grans ciutats. La inversió no es relacionava amb les necessitats socials i el sistema més que funcionar, existia.

La desigualtat era una de les característiques definitòries de la realitat social de la societat en el franquisme. Desigualtat entre regions, entre zones urbanes i rurals. Però també desigualtat en l'habitatge, en l'alimentació, en l'accés al treball i en els seus tipus de condicions; desigualtat a nivell cultural i educatiu, en les condicions ambientals... I qualsevol d'aquests factors tenia una notable incidència en les situacions de risc i necessitats sobre les quals havien d'actuar els serveis socials.

Centrats a les Illes Balears, fins a principis de la dècada dels 80 l'acció social es va desenvolupar d'una forma lenta. Durant el franquisme van conèixer les iniciatives socials de l'Església i algunes iniciatives públiques poc destacables.

En els anys 40 i 50, la Diputació Provincial de Balears gestionava diversos centres, ubicats quasi tots a Palma³⁸. Així a més de l'Hospital Provincial, al desembre de 1949 la Casa de la Misericòrdia atenia 424 persones entre infants i adults, la Casa Provincial de la Infància 332 nins i la Clínica Mental de Jesús 526 persones³⁹. Aleshores el manteniment i la gestió d'aquestes infraestructures implicava nombrosos problemes.

L'autarquia franquista combinà l'autoritarisme amb el paternalisme social i això es va traduir en uns resultats assistencials molt pobres, amb prestacions diluïdes entre l'assegurança de vellesa i d'invalidesa, el plus familiar, les mutualitats, els montepios

³⁸ La centralització a Palma ha provocat que la història de la Diputació Provincial vagi associada a problemes interinsulars.

³⁹ Dades recollides a la pàgina 109 de *L'autogovern a Mallorca: de la Diputació Provincial al Consell de Mallorca* (Edició a cura de Jordi Pons Bosch). Consell de Mallorca. 2003.

gestionats pel sindicat oficial... És a dir assegurances de caràcter contributiu, en ocasions subvencionades i en altres complementats per quotes empresarials.

La institucionalització de les mutualitats laborals va conduir fins a un sistema de prevenció obligatori, finançat amb les quotes d'empreses i treballadors, que entenia aspectes com jubilació, orfandat, malaltia o invalidesa. Però sempre circumscrits al sector professional que cotitzava, la qual cosa emparava la desigualtat entre contribuents i cotitzants i entre les diferents categories dels primers.

Pel que fa referència a la Política Social, pràcticament l'objectiu fonamental era un model de legitimació ideològica interna i de control social. A finals dels 50 però el paternalisme populista es va veure obligat a renovar-se en l'intent de construir un estat capitalista modern. Per això un instrument fonamental era la Seguretat Social.

Al 1959 es crearen els *Fondos Nacionales* que incloïen diferents subsidis i al 1960 el *Fondo Nacional de Asistencia Social* (FONAS) passà a formar part dels pressupostos de l'Estat a través de les taxes del joc⁴⁰. Comptava aleshores amb dos programes destinats a concedir subvencions econòmiques a persones malaltes, persones grans o persones que per motiu de discapacitat no poguessin treballar i no tinguessin possibilitat de rebre alguna pensió.

Fins al 1959 també es va produir el perfeccionament d'una sèrie d'assegurances socials (accidents de treball, malalties professionals, vellesa, invalidesa, mort i atur), juntament amb la creació d'altres (familiar, de malaltia i mutualista), que definí el model fins a 1963.

Dins el franquisme no només fou l'assegurança d'atur la que es regulà com a iniciativa voluntària, sinó també l'assistència sanitària va ésser confiada a la iniciativa privada, la qual cosa provocà l'estratificació d'acord amb la condició econòmica de cada persona.

⁴⁰ Al BOE de 24 d'agost de 1963 es publicà una ordre del Ministeri de Governació sobre la *Posada en execució del pla d'inversions de Fondo Nacional d'Assistència Social*.

En els anys 60 el règim pretenia justificar-se així políticament mitjançant una ampliació de les mesures de benestar social. Aleshores introduí també el principi de subsidiarietat que donà lloc a un cabal considerable de recursos a favor d'entitats privades.

La darrera etapa important de la política social del règim és la que respon a la Seguretat Social. Els antecedents de la seguretat social i dels serveis afins- tal i com els entenem actualment- tenen un precedent molt important en l'informe elaborat al 1942 pel professor de la London School of Economics, William Beveridge⁴¹.

Beveridge va concebre la seguretat social com els ingressos que han de rebre les persones sense feina, l'atenció gratuïta en cas de malaltia, la cobertura d'accidents i de la maternitat, les pensions per a jubilats o la protecció de les famílies d'un treballador que mor. És a dir la cobertura d'un mínim d'ingressos i de serveis.

L'informe de Beveridge és considerat el document clau per a què alguns dels països europeus amb més capacitat iniciessin després de la II Guerra Mundial, la cobertura d'allò que s'ha conegut com a seguretat social.

Poc a poc aquest concepte s'ha anat estenent i ampliant amb altres serveis socials. Tot i així, encara ara, una part important de la humanitat no té cobertes, per dret, les seves necessitats de subsistència.

A l'Espanya franquista la cobertura de la Seguretat Social s'estructurà en dues modalitats de protecció: la bàsica que va incloure les prestacions econòmiques i sanitàries corresponents als riscos clàssics, i la complementària que afectà els serveis socials i d'assistència social. Els serveis socials s'entenen com a prestacions tècniques previstes per les àrees “*d'higiene i seguretat del treball, medicina preventiva, reeducació i rehabilitació de minusvàlids i acció formativa*” i altres que “*resultessin convenientes*”.

Els intents de coordinació i unificació de les assegurances generals culminaren amb la *Llei de Bases de la Seguretat Social* de 28 de desembre de 1963. Des del moment en

què es promulgà la Llei, la legislació ampliadora, modificadora i derogadora ha estat no només incessant, sinó creixent a un ritme vertiginós.

A l'apartat III de la Llei, a l'exposició de motius es justificava la inserció de la Seguretat Social dels serveis socials i l'assistència social com “... *complement a les prestacions atorgades davant les diverses situacions i contingències previstes...*”; les seves funcions s'ordenaven cap a “... *la reeducació i rehabilitació d'invàlids, medicina preventiva, higiene i seguretat en el treball i acció formativa...*”.

Pel que fa a l'Assistència Social, se li donà igualment un caràcter complementari. La seva funció s'ordenava a “... *pal·liar o eliminar els estats de necessitat en què poden incidir les persones incloses en el camp d'aplicació de la Llei, quan no s'acrediti el dret a les prestacions o s'hagi esgotat el temps màxim previst per al seu fruïment, incloses les pròrrogues, o resultin insuficients per a la satisfacció de les necessitats que les determinen*”.

La seguretat social, en la seva condició de complex institucional de protecció social hegemònic a les modernes societats capitalistes, experimentà una important expansió des dels anys 60⁴². Això va ser possible gràcies a la relativa prosperitat. Però el desenvolupament de les prestacions i serveis socials públics fou relegat al darrer lloc en les prioritats polítiques veient-se constantment limitat per la insuficiència dels ingressos fiscals de l'Administració pública.

Al 1968 es creà el *Servicio Nacional de Asistencia a Subnormales* i al 1970 el *Servicio de Rehabilitación y Recuperación de Minusválidos Físicos*. Les dues entitats es fusionaren- a l'any 1974- en el SEREM (*Servicio de Recuperación y Rehabilitación de Minusválidos Físicos y Psíquicos*) que a més d'ampliar els criteris de valoració de les persones amb discapacitat, començà a estendre les seves prestacions a beneficiaris no afiliats. El SEREM va ser la primera administració de l'Estat espanyol especialitzada en

⁴¹ WILLIAMS, Karen i WILLIAMS, John: *Antología de Beveridge*. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. Madrid. 1990

⁴² Com exemple cal apuntar que el 7 d'octubre de 1962 es publicà en el BOE el *Decret 2421/1962 de 20 de setembre pel qual s'establia en la seguretat social l'assistència als menors subnormals*.

el desenvolupament d'una política comú pel conjunt de persones amb discapacitat, més enllà d'accions singularitzades pel col·lectiu.

La *Llei General de Seguretat Social* del 1974, ja en plena descomposició del franquisme, inicià el camí cap a la universalització de les prestacions i donà lloc a entitats gestores. A partir de l'organització Auxilio Social es creà l' *Instituto Nacional de Asistencia Social* (INAS) que entre d'altres funcions exercia el protectorat sobre Creu Roja, ONCE i ANIC⁴³. L'INAS va ser transferit a les administracions perifèriques quan es va constituir l'Estat de les Autonomies, i les seves funcions- conjuntament amb les encomanades a les diputacions provincials- foren la base competencial de les Comunitats Autònomes en matèria d'assistència i benestar social.

L'any 1976 cal destacar la creació del *Real Patronato de Educación Especial*⁴⁴.

A principis dels anys 70, l'assistència social pública de caràcter general, en el qual s'integrava l'acció benèfica i assistencial tradicional de l'Administració, era gestionada o tutelada bàsicament pel Ministeri de Governació. Precisament a l'àmbit de l'Administració institucional destacava l'esmentat INAS que depenia d'aquest Ministeri i duia a terme funcions de gestió del Servei d'Acció Social Internacional i de centres residencials per ancians i per a persones amb discapacitats, (preferentment adults amb discapacitats importants). A més de la desorganització, el gran problema era la falta de finançament. Al 1976 s'aprovà un Real Decret pel qual tota la recaptació per la taxa sobre el joc es destinaria a fins socials. Però en la realitat bona part d'aquests doblers anaven als Ajuntaments que els destinaven a altres menesters.

En el pla de l'Administració local l'acció benèfica assistencial de tipus social (no sanitària) es limitava- a través dels centres de les diputacions provincials- a l'acolliment de nins sense família; a més d'ancians i adults pobres. Aquest sector però no es desenvolupà, ni jurídicament ni econòmicament, de forma adequada i suficient per cobrir la demanda.

⁴³ ANIC era una associació creada pel Govern franquista dirigida sobretot a atendre les necessitats de les persones amb discapacitats originades per la Guerra Civil.

⁴⁴ Organisme autònom adscrit al Ministeri de Treball i Afers Socials que té com a finalitats promoure la prevenció, la rehabilitació i la inserció de les persones amb discapacitat i facilitar la col·laboració entre diferents administracions públiques i entre entitats privades, tant a nivell espanyol com internacional.

Amb anterioritat a 1955, l'atenció a persones amb discapacitat a Mallorca era molt reduïda. Les persones cegues comptaven amb alguns serveis específics de l'ONCE i els nins amb sordesa eren educats al Col·legi de la Puríssima de Palma, promogut i gestionat per les Religioses Franciscanes⁴⁵.

Per altra banda, la Clínica Mental de Jesús acollia a persones amb trastorns de salut mental. I hem de suposar que també s'hi ingressaven persones amb discapacitat intel·lectual important.

Entre 1955 i 1967 es crearen tres centres de rehabilitació funcional: la Residència de Maó, la Clínica Femenies de Palma i la Mútua Asepeyo també a Palma. El 1963 s'inaugurà el primer centre específic per a l'educació de nins i nines amb discapacitat intel·lectual, el Centre Mater Misericordiae depenent de la Congregació de Germanes Franciscanes.

Malgrat la propaganda, la Dictadura Franquista comptava amb greus problemes socials: un sistema educatiu discriminatori, un sistema fiscal repressiu, un sector públic no eficient i deficitari, greus insuficiències i dèficits a l'equipament social, excessiva dependència tecnològica i energètica, una corrupta especulació de terrenys i desastres ecològics... El panorama era desastrós però durant anys no ho va ser per a les finalitats del capital i per a la pervivència del règim. Tot i així, a partir dels anys 60, també es va produir una certa modernització deguda a diferents factors: la prosperitat general del món capitalista, les entrades de divises provinents del turisme, els fons enviats pels emigrants, l'èxode rural, les inversions estrangeres i l'impacte dels mitjans de comunicació, especialment la televisió i la publicitat, com a modificadors de mentalitats.

El canvi de mentalitats a final del franquisme també sura quan es procedeix a una recopilació històrica sobre normativa. Hi ha una patent evolució legislativa d'un règim "caritatiu" cap un règim de "drets". En primer lloc serà l'àrea de l'educació la que començarà a considerar el dret de les persones amb discapacitat. I posteriorment en àmbits laborals i d'assistència social. Tot i així destaca la pluralitat de les institucions

⁴⁵ A l'Estat espanyol existeix una important tradició de les Religioses Franciscanes en l'educació de nins amb

que intervenen i la tardia aparició de normes, per exemple, en eliminació de barreres arquitectòniques⁴⁶ o transport.

En aquest sentit també cal destacar la *Llei de Premsa* de Manuel Fraga de 1966. Malgrat les limitacions i l'acció repressiva (multes, suspensions i segrests de publicacions) aquesta llei va permetre, certament, una major llibertat d'informació que estimulà a diversos sectors de la població. Entre 1970 i 1976 van créixer els moviments socials que lluitaven contra la Dictadura i augmentà el nombre de militants dels partits polítics. També en aquest context aparegueren les associacions de persones amb discapacitats més reivindicatives. Poc a poc es crearen plataformes unitàries que van acabar aconseguint una sèrie de negociacions per arribar a acords que van permetre construir la democràcia.

En aquest ambient, un grup de pares mallorquins fundaren APDEM (Asociación Protectora de Débiles Mentales) amb *“l'objectiu de conscienciar la Societat sobre l'existència del problema i de promoure la creació de serveis específics per a l'atenció de persones amb retard mental”*. El 25 de març de 1972 s'inaugurà el pavelló de discapacitats “Verge de la salut” que posteriorment es reconvertí en CIPRES⁴⁷.

Durant aquests anys també es crearen centres d'educació especial a Manacor, Inca, Maó i Eivissa. I aparegueren importants associacions de pares que encara perduren.

Quan al tractament de discapacitats físiques i malalties cròniques, l'any 1968 l'Ordre Hospitalària de Sant Joan de Déu posà en funcionament un centre destinat exclusivament a la rehabilitació mèdico-funcional. L'any 1973 la Mutua Balear amplià aquesta activitat als accidentats laborals amb la creació del Centre de Rehabilitació i Prevenció.

sordesa.

⁴⁶ Cal esperar al 28 d'octubre de 1976 perquè es publiqui al BOE una resolució del Ministeri de Treball sobre *Normes per a la supressió de barreres arquitectòniques en les edificacions que pertanyen als serveis comuns de la seguretat social*.

⁴⁷ Durant la dècada dels 80 i bona part dels 90 (abans de que bona part dels recursos passessin a ser gestionats per entitats privades) els serveis del Consell de Mallorca destinats a persones amb discapacitat es concentraran entorn del Centre d'Integració, Promoció i Educació Social (CIPRES) del carrer General Riera número 67 de Palma. Des de 2004, aquest centre és la seu administrativa de l'Institut de Serveis Socials i Esportius de Mallorca.

En resum, l'obra social realitzada per Franco ha estat catalogada per alguns autors com la presència d'un plantejament paternalista; interessat únicament en legitimar la posició del benefactor.

L'ESTABLIMENT DE LA DEMOCRÀCIA

En plena transició política, el govern presidit per Adolfo Suárez creà, al 1977, la *Dirección General de Asistencia y Servicios Sociales*, depenent del nou *Ministerio de Sanidad y Seguridad Social*. I al 1978 s'establí un nou model de seguretat social amb tres organismes bàsics⁴⁸: *Instituto Nacional de Seguridad Social* (INSS) per a les prestacions econòmiques, *Instituto Nacional de la Salud* (INSALUD) per cobrir l'assistència sanitària i *Instituto Nacional de Serveis Sociales* (INSERSO)⁴⁹ destinat a ocupar-se de les persones majors i de les persones amb discapacitat.

Inicialment l'INSERSO era una entitat de gestió de serveis socials complementaris a les prestacions del sistema de la seguretat social. Aquestes competències es van veure reforçades a partir del 1986 amb les ajudes del Fons Social Europeu. A finals dels anys 90 es reconvertí en IMSERSO (*Instituto de Migraciones y Servicios Sociales*), una potent institució que a més de gestionar pensions d'invalidesa i jubilacions no contributives, realitzava serveis i atenia a persones immigrades. Al segle XXI⁵⁰ a l'IMSERSO li correspon definir, desenvolupar i realitzar el seguiment de la política integral destinada a les persones amb alguna discapacitat i un dels seus instruments bàsics d'actuació és el sistema estatal de valoració i classificació de la discapacitat⁵¹. També li correspon el sistema públic de prestacions econòmiques, el programa d'atenció integral i el pla nacional d'accessibilitat. Quan al desenvolupament es du a terme mitjançant la coordinació amb les comunitats autònomes i les ONG's.

L'any 1977 es creà el Ministeri de Sanitat i Seguretat Social. A més de les competències sanitàries, aquest organisme exercia, a través d'una sèrie d'organismes, les funcions

⁴⁸ *Real Decret-Llei 727/11* de juliol de 1978.

⁴⁹ La creació de l'INSERSO al 1978 s'ha d'entendre en la política de racionalitat funcional i pressupostària del moment i en el context de la construcció d'una Administració pública fonamentada en la legitimitat democràtica i amb el rerefons dels *Pactos de Moncloa* que un any abans havien subscrit govern, partits polítics i sindicats per promoure l'estabilitat social i la consolidació del nou sistema.

⁵⁰ Després de les Eleccions Generals del 14 de març de 2004, el Govern Socialista creà dins l'organigrama del Ministeri de Treball, Afers Socials i Immigració una Secretaria d'Estat d'Immigració i Emigració i reconvertí l'IMSERSO en *Instituto de Mayores y Servicios Sociales* per gestionar polítiques dirigides a persones majors i a persones amb discapacitat.

⁵¹ Un equip interdisciplinari fa un estudi i valoració per tal de detectar el grau de discapacitat. En cas de superar el 33% donarà dret a unes determinades prestacions i a expedir certificacions acreditatives de la condició corresponent.

estatals en matèria de serveis i assistència social. Posteriorment, aquestes competències passaren al Ministeri de Treball i Afers Socials.

A nivell de Balears, inicialment la Diputació Provincial de Balears tingué, entre altres funcions, una responsabilitat rellevant en matèria d'assistència social. La ubicació de la Diputació a Palma havia impulsat que els serveis, a tots els nivells, se situessin en aquesta ciutat i quan es va dissoldre aquesta entitat, el Consell Insular de Mallorca heretà un important llegat patrimonial i un conjunt de centres que no tenien equivalent a les altres illes. Així cal destacar, entre d'altres, l'Hospital General i el Psiquiàtric. Això motivà que la Diputació fos una administració mal vista com element centralitzador per les illes de Menorca, Eivissa i Formentera.

Al 1979 la Diputació fou substituïda pels nous Consells Insulars i l'elecció per sufragi universal dels consellers contribuï decidivament a l'arrelament d'aquestes institucions. Cal recordar també que l'Estatut d'Autonomia va reconèixer també àmplies previsions competencials als Consells Insulars.

Dins el marc institucional, els antecedents immediats més importants a Mallorca els hem de situar al 1978, any en què es creà la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social del Consell General Interinsular. En la seva etapa inicial (1978-79) la seva tasca més important va ser la negociació amb el Govern central de les competències que tindria la Comunitat en matèria sanitària. Una altra funció era establir les bases de la política d'acció social que posteriorment havien d'anar desenvolupant els consells.

Al 1982 l'Àrea Social del Consell Insular de Mallorca integrava les Comissions de personal i d'acció social. Aquesta darrera tenia una gran importància ja què gestionava la Llar de la Infància, la Llar d'Ancians i el Patronat Verge de la Salut⁵² a més de gestionar l'Hospital Provincial i la Clínica Mental de Jesús que, posteriorment, passaren a denominar-se Hospital General de Mallorca i Hospital Psiquiàtric. Durant aquests anys el Consell també promovia diverses campanyes i programes de caràcter social i subvencionava diversos centres d'acollida.

⁵² Centre d'atenció a persones amb discapacitat intel·lectual conveniat aleshores amb el Ministeri Educació i que posteriorment s'anomenà CIPRES.

El Govern central conservava el control de l'atenció primària, l'Hospital Joan March i l'Hospital de Son Dureta, el gran centre de referència a Balears⁵³; a més de l'Hospital Verge del Toro de Menorca i Ca'n Misses d'Eivissa.

El traspàs de l'Hospital General de Mallorca i l'Hospital Psiquiàtric al Consell Insular de Mallorca va suposar la modernització d'aquests centres no només a nivell d'infraestructura sinó sobretot en la gestió, l'administració i la pràctica sanitària. L'Hospital General va deixar de dedicar-se exclusivament a pacients sense recursos, destacant sobretot l'atenció a malalts terminals. Quan a l'Hospital Psiquiàtric s'introduí una nova filosofia basada en la reducció dels internaments dels pacients crònics amb possibilitats d'integrar-se en un entorn familiar. Però aquestes transformacions s'han produït sovint marcades pels problemes pressupostaris.

Quan a l'educació, la Constitució Espanyola reconeixia el dret a l'educació, manant als poders públics la promoció de les condicions oportunes i la supressió dels obstacles. De forma que el dret així atribuït pogués ser gaudit, en situació d'igualtat, per tots els ciutadans. Això lògicament implicà la voluntat d'adoptar mesures de caràcter compensatori per a pal·liar situacions de desigualtat. Però com a conseqüència de la Dictadura, a mitjans dels anys setanta hi havia a Balears una gran mancança d'infraestructures d'educació pública. Només a la darreria del franquisme s'havien construït noves escoles i nous instituts. Així que poc a poc s'hagué d'augmentar el nombre de centres i s'estengué l'escolarització a l'etapa de preescolar. Però les deficiències quantitatives i qualitatives de l'ensenyament es van prolongar durant molt de temps.

Durant aquests anys l'educació a Balears també es caracteritzà pel malestar en el col·lectiu dels docents com a conseqüència de la disminució del nombre de professors assignats en aquesta Comunitat i els trasllats forçosos; a més de la inestabilitat dels professors interins, els acomiadaments als centres privats i els sous baixos.

⁵³ L'Hospital de Son Dureta es començà a construir a l'any 1953 i es posà en funcionament el 15 de setembre de 1955. Des de la seva fundació i fins a finals dels anys 60 va ser un centre de caràcter eminentment quirúrgic, però ja a la dècada dels 70 diversificà i amplià els seus serveis i es convertí en el centre de referència de les Illes Balears, no exempt de contínues polèmiques entorn del seu funcionament.

En aquest període- on tot estava per fer- un dels problemes més greus era la multiplicitat d'organismes i la duplicació de les seves funcions. Això afectava també a una qüestió tan bàsica com la creació d'un cens de persones amb discapacitat. A més del fenomen de l'ocultació- aleshores encara molt vigent- en molts casos també hi havia un gran desconeixement sobre possibilitats rehabilitadores o centres assistencials, sobretot a la Part Forana. També cal tenir en compte que aleshores encara eren freqüents els casos no diagnosticats i no assistits i que, per tant, no constaven a cap registre oficial o privat.

LA CONSTITUCIÓ ESPANYOLA DE 1978

La construcció de la xarxa de serveis socials de principis dels 80 s'emmarcà, lògicament, dins la Constitució Espanyola aprovada per les Corts el 31 d'octubre de 1978. La Constitució espanyola té, en matèria social, una formulació inicialment generosa i progressista que en el seu primer article proclama que "*Espanya es constitueix en un Estat social i democràtic de Dret*". I a l'article 9.2 es proclama el principi de la igualtat real i efectiva i el de la plena participació de tots els ciutadans en la vida política i social del país.

L'establiment de drets i llibertats de la Constitució de 1978 obligà a superar la trajectòria de l'acció social marcada pel paternalisme. Aquesta nova concepció havia de donar pas al nou model de prestació de serveis socials entesos com a drets socials i, per tant, responsabilitat dels poders públics. La presumible "*universalització*" dels serveis va fer que responsabilitats i actuacions- tradicionalment gestionades pels sectors benèfics - passessin a ser drets regulats i exigibles. Superada la beneficència pública, inicialment tots aquests factors van incidir positivament en la tasca de perfilar un nou model de Serveis Socials.

Fins aleshores, sota els continguts ideològics de la caritat, els serveis socials no estaven sistematitzats i responien a impulsos individuals o de demanda; les persones no podien trobar referència a drets, ni atencions tipificades a les quals poder recórrer i això lògicament era incompatible amb els criteris d'un Estat Social de Dret. Amb el nou model d'Estat, l'actuació dels poders públics no podia respondre a criteris graciabls, sinó al compromís de donar satisfacció a les necessitats dels ciutadans, reconeixent

determinats drets socials. Per fer efectius aquests drets, els poders públics havien de disposar de prestacions que gestionessin en el marc de xarxes definides d'equipaments.

La Constitució espanyola de 1978 configurà el marc en què posteriorment s'han anat desenvolupant tots i cada un dels diferents aspectes de la vida jurídica, social i econòmica de l'Estat. I per això gran part de l'articulat té una indubtable transcendència en la matèria que ens ocupa. Sense obviar però la complexitat i contínues controvèrsies doctrinals que cada expressió constitucional pot i ha suscitat.

Tot el capítol III, que comprèn de l'article 39 al 52, és una extensa exposició "*Dels principis rectors de la política social i econòmica*". Aquesta dimensió social de l'Estat implica avançar cap un sistema de benestar mitjançant un règim públic de Seguretat Social que permeti fer front a situacions de necessitat. I en relació a la discapacitat a l'article 49 es contempla que: "*Els poders públics realitzaran una política de previsió, tractament, rehabilitació i integració dels disminuïts físics, sensorials i psíquics, als quals facilitarà l'atenció especialitzada que puguin requerir i els empararà especialment per al gaudiment dels drets que aquest Títol atorga a tots els ciutadans*". Però en el seu moment, no va suposar tampoc cap millora en la indefinició i en l'ambigüïtat- tant legal com doctrinal- en què es trobaven els serveis socials. Així en uns articles es feia referència als serveis socials en general (article 50) i en altres es podia deduir del seu contingut (article 30-2).

La Constitució Espanyola estableix mandats imperatius als poders públics- no només a l'Estat sinó també a les Comunitats Autònomes, als Consells Insulars i als Ajuntaments - en matèria de família, progrés social econòmic, seguretat social, drets socials i econòmics dels treballadors, protecció de la salut, accés a la cultura, dret a un medi ambient adequat, patrimoni històric, habitatge digne, participació de la joventut; previsió, tractament, rehabilitació i integració de les persones amb discapacitat i garantia de suficiència econòmica als ciutadans de la tercera edat.

El prisma constitucional suposà la consideració de la persona amb discapacitat primer com a persona i només posteriorment la seva situació de discapacitat. Això implicava

necessàriament que tota la política social d'aquest sector havia d'estar orientada cap a la plena normalització.

LA LLEI D'INTEGRACIÓ SOCIAL DEL MINUSVÀLID 13/1982

En l'àmbit de la discapacitat un altre referent fonamental és l'aprovació d'una Llei específica molt avançada: *La Llei d'Integració Social del Minusvàlid 13/1982* de 7 d'abril⁵⁴, coneguda també com a LISMI.

Poc després de la celebració de les primeres eleccions democràtiques es va constituir en el Congrés dels Diputats una comissió especial per a l'estudi dels problemes de les persones amb discapacitat. Aquesta Comissió va ser presidida per Ramon Trías Fargas.

Després d'un període de 4 anys de tramitació parlamentària, durant la primera i la segona legislatura, s'aprovà la norma en qüestió amb el suport de tots els grups parlamentaris.

Aquesta Llei va reconèixer el dret a la igualtat dels ciutadans amb discapacitat- amb les mesures compensatòries oportunes- pràcticament en tots els àmbits de la vida. Tot i que la Constitució ja recollia el deure dels governs d'aplicar polítiques de previsió, rehabilitació, tractament i integració social, aquesta Llei regulà formalment el procés d'integració i normalització.

L'atenció a les persones amb discapacitat passava a ser una responsabilitat pública a tots els nivells. No només l'Estat tenia la responsabilitat de prestar serveis integrals sinó que les Comunitats Autònomes i les administracions locals haurien d'anar assumint progressivament aquesta iniciativa.

La LISMI desenvolupà el mandat contingut en l'art.49 de la Constitució Espanyola i l'objectiu prioritari que fixava era aconseguir que les persones amb discapacitat obtinguessin “(...) *la seva completa realització personal i la seva total integració social, i als disminuïts profunds (...) l'assistència i tutela necessària*” (art.1). I aquesta

⁵⁴ Publicada al BOE de 30 d'abril de 1982.

finalitat es pretenia obtenir a través d'actuacions en dos camps. La primera i molt específica consistia en el mandat dirigit als poders públics. I la segona era una tasca de conscienciació social també encomanada als poders públics.

D'aquesta Llei cal destacar sobretot la consagració de l'anomenat "*Principi de normalització, en virtut del qual, aquells serveis socials prestats per l'Administració, en tant la situació de minusvalidesa ho permeti, ho seran a través de la xarxa general d'institucions i centres. Les raons justificatives són múltiples: utilització d'unes instal·lacions ja existents, estalvi a ser possible de creació de guetos i per tant apropament del minusvàlid a la societat, no només en benefici d'aquell, sinó d'aquesta...*".

Malgrat la importància del text i d'una excel·lent formulació en molts àmbits, aquesta llei no ha tingut ni el desenvolupament ni el compliment desitjable pels col·lectius afectats⁵⁵.

⁵⁵ Aquesta Llei va ser derogada i renovada per la Llei 51/2003 de 2 de desembre d'Igualtat d'Oportunitats, No Discriminació i Accessibilitat Universal per a les persones amb discapacitat. I en el 2006, el Congrés de Diputats ha d'aprovar una llei molt ambiciosa en aquest àmbit, la Llei d'Autonomia Personal i Atenció a les Persones en situació de Dependència.

LA COMUNITAT AUTÒNOMA DE LES ILLES BALEARS

Amb la mort del dictador Francisco Franco al 1975 s'inicià la reforma política que va incloure l'inici d'un lent procés de descentralització. A les Illes Balears el camí cap a l'autonomia va ésser especialment complicat. Després de diferents avantprojectes d'Estatuts i de fites històriques com la manifestació del 29 d'octubre de 1977 que aplegà 30.000 persones a Palma, a l'agost del 1981 el Ple del Consell General Interinsular⁵⁶ acordà iniciar el procés autonòmic segons l'article 143⁵⁷ de la Constitució. Votaren a favor UCD i PSOE (15 vots) i en contra la resta de les forces (6 vots).

Per altra banda la lluita per l'autonomia de les Illes Balears va assumir també la demanda del reconeixement de la personalitat política i administrativa de cada illa, un fet mai no reconegut abans per l'Estat espanyol.

El 1977 fou un any d'intensa activitat en aquest sentit; els interessos i les opinions eren molt diferents i els acords resultaven difícils. El 30 de juliol es va constituir l'assemblea de parlamentaris de les Illes Balears, presidida per Jeroni Albertí, diputat d'Unió de Centre Democràtic (UCD). Aquesta institució assumia "*l'aspiració a l'autonomia dels pobles de les illes*" i es declarava a favor de recuperar les institucions polítiques d'autogovern.

El 1978 l'Assemblea de Parlamentaris, reunida a Eivissa, aprovà el Document per a la preautonomia de les Balears, i finalment un Decret Llei de 13 de juny del mateix any aprovava el règim preautonòmic. Aquest Decret Llei establia l'existència de tres consells insulars i un Consell General Interinsular. La Llei d'eleccions locals del 17 de juliol de 1978 referendà aquest decret, que fou confirmat per la Constitució espanyola aprovada per referèndum el 6 de desembre del mateix any.

⁵⁶ El juny de 1978, el Consell de Ministres aprovà el Decret Llei de règim preautonòmic de les Balears. Els Consells Insulars, inicialment, només es creaven sobre el paper i es constituí un Consell General Interinsular. Aquest òrgan es formava amb els membres de l'Assemblea de Parlamentaris que es dissoldria i dos representants no parlamentaris per Menorca i dos més per Eivissa i Formentera

⁵⁷ La Constitució Espanyola de 1978 establia dues vies per accedir a l'autonomia, els articles 143 i 151. El 143, era l'anomenada "via estreta" que atorgava una autonomia limitada i a llarg termini, on la Constitució fixava les matèries de les competències que es podien assumir. Per realitzar qualsevol reforma dels estatuts i ampliar les competències, haurien d'haver transcorregut cinc anys des de la seva aprovació. En canvi, la via de l'article 151, anomenada "via ampla", concedia una autonomia més completa i a més curt termini, que permetia assumir el màxim de competències. L'exercici de l'article 151 exigia un alt nivell de consciència autonòmica del poble,

El 3 d'abril de 1979 se celebraren les primeres eleccions al Consell Insular de Mallorca. S'elegiren 24 conselleres i fou la Unió de Centre Democràtic (UCD) el partit que obtingué la majoria, amb el 48% dels vots i 15 consellers. D'acord amb aquests resultats es va constituir el 24 d'abril el primer Consell Insular de Mallorca. La seu de la institució fou l'edifici de l'antiga Diputació Provincial.

Jeroni Albertí com a candidat del partit més votat, UCD, en fou elegit president. La primera Comissió de Govern, la integraven, a més del President, quatre consellers de la UCD i dos del PSOE. L'1 de maig de 1979 s'organitzaren diferents comissions informatives com la de beneficència i obres socials presidida per Francesc Piña (UCD).

La tasca més urgent que s'hagué d'emprendre, entre 1979 i 1982, fou la transferència de competències i personal de l'antiga Diputació Provincial al nou Consell de Mallorca. Entre aquestes competències cal destacar les de serveis i assistència social amb la gestió de l'Hospital Psiquiàtric, l'Hospital General, la Llar de la Infància, la Llar de la Joventut, la Llar d'Ancians i el Patronat Verge de la Salut (d'atenció a persones amb discapacitat intel·lectual). També cal apuntar que durant aquest període es facilitaren subvencions a centres d'educació especial.

El setembre de 1982 es produí la desfeta de la UCD a nivell estatal i les Corts foren dissoltes abans de l'aprovació de l'Estatut. Jeroni Albertí dimití del càrrec i la presidència fou ocupada per Maximilià Morales, també de la UCD.

El Reial Decret 251/1982 de 15 de gener transferí al Consell General Interinsular els serveis corresponents als centres i establiments dependents de l'Institut Nacional d'Assistència Social (INAS)⁵⁸. Igualment foren traspassades les competències que les Delegacions Territorials de Sanitat i Seguretat Social desenvolupaven als seus respectius àmbits, en matèria de serveis socials, excepte les relatives a fundacions i òrgans tutelats. Aquesta transferència fou ampliada i adaptada pel Reial Decret 853/1984 de 22 de febrer que va posar en mans de la Comunitat ja constituïda les

ja què s'havien d'aprovar dos referèndums sobre l'autonomia.

⁵⁸ L' *Instituto Nacional de Asistencia Social* era un organisme autònom adscrit a la Dirección General de Acción Social i realitzava les funcions de gestió del Servei d'Acció Social Internacional i residències de gent gran i de persones amb discapacitat (preferentment adults amb importants discapacitats).

unitats administratives de la Direcció Provincial de Treball i Seguretat Social corresponents a serveis socials.

La majoria de les competències que rebé l'ens preautonòmic, mitjançant el primer dels decrets, foren delegades als tres Consells Insulars per acord del ple del Consell General Interinsular celebrat el dia 28 de juny de 1982. Les úniques competències no delegades foren l'ajut dels ancians i malalts, assignar les beques als nins amb discapacitat, les guardaries laborals i la direcció provincial de l'INAS; delegació que pel que fa al Consell Insular de Mallorca fou renunciada i retornada, i acceptada per la Comunitat, en el Decret 57/1984 de 26 de juliol, una vegada que ja estava en vigor l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

L'ESTATUT D'AUTONOMIA

L'Estatut de Balears⁵⁹ fou aprovat pel Congrés el 26 de gener de 1983 per 193 vots a favor (PSOE, UCD, Convergència i Unió, Partit Nacionalista Basc i Centre Democràtic i Social), tres vots en contra, un nul i 107 abstencions (AP i afins, PCE, EE i Esquerra Republicana de Catalunya). Els nacionalistes d'esquerra i els comunistes s'abstingueren com a mostra de suport al PCIB (Partit Comunista de les Illes Balears), al PSM i al PSM de Menorca, que desitjaven una autonomia molt més àmplia per la via de l'article 151.

El text de l'Estatut de Balears passà al Senat, on va ésser aprovat el 17 de febrer amb petites modificacions i ratificat pel Congrés el 22 de febrer, amb 206 vots a favor, un en contra i 97 abstencions (Grup Popular). Després d'una llarga etapa preautonòmica sorgia una nova entitat política: la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

Aquell mateix any es posaren en marxa les principals institucions autonòmiques: el Parlament, el Govern i el càrrec de President de les Illes Balears. Però el procés autonòmic s'ha anat consolidant lentament durant tots aquests anys amb l'augment progressiu de les competències.

⁵⁹ Llei orgànica 2/1983, de 25 de Febrer, per la qual s'aprova l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears. Va ser publicada en el BOE de dia 1 de març de 1983, data que es commemora com a Dia de les Illes Balears.

L'Estatut d'Autonomia- a més dels seus aspectes institucionals- és, substancialment una Llei orgànica d'atribució de competències que ha d'anar complementada amb un sistema de finançament per a poder-les fer efectives. En aquest aspecte l'Estatut que entrà en vigor el 1983, dóna a la Comunitat Autònoma, d'acord amb l'article 10.12, la “competència exclusiva” en matèria d'Assistència Social. Aquesta atribució, tan clara i precisa en el pla teòric, no s'ha correspost sempre amb la realitat.

En l'Article 10 del Títol II de l'Estatut d'Autonomia (“*De les competències de la comunitat autònoma de les Illes Balears*”) s'estableix, entre d'altres, que la comunitat autònoma té la competència exclusiva en matèria d'acció i benestar social, desenvolupament comunitari i integració, sanitat i higiene. També en matèries directament relacionades amb l'accessibilitat física com l'ordenació del territori, incloent-hi el litoral, urbanisme i habitatge. A més d'obres públiques dins el territori de la comunitat autònoma que no siguin d'interès general de l'Estat.

També s'especifica que en l'exercici d'aquestes competències, correspondrà a la comunitat autònoma la potestat legislativa, la potestat reglamentària i la funció executiva.

Segons l'article 11, en el marc de la legislació bàsica de l'Estat i, si pertoca, en els termes que aquesta estableixi, corresponen a la comunitat autònoma de les Illes Balears el desenvolupament legislatiu i l'execució de matèries com la “*coordinació hospitalària, incloent-hi la de la seguretat social*”.

Segons l'article 12 correspon a la comunitat autònoma de les Illes Balears, en els termes que estableixin les lleis i les normes reglamentàries que, en desenvolupament de la seva legislació, dicti l'Estat, la funció executiva en matèries com associacions, gestió de les prestacions i dels serveis socials dins el sistema de la seguretat social, INSERSO ⁶⁰ i gestió de l'assistència sanitària de la seguretat social⁶¹.

⁶⁰ La determinació de les prestacions del sistema, els requisits per establir la condició del beneficiari i el finançament es faran d'acord amb les normes establertes per l'Estat en l'exercici de les seves competències i de conformitat amb el que disposa el número 17 de l'apartat 1 de l'article 149 de la Constitució.

⁶¹ D'acord amb el que preveu el número 17 de l'apartat 1 de l'article 149 de la Constitució, reservant-se l'Estat l'alta inspecció, encaminada a donar compliment a la funció a què es refereix aquest precepte.

També cal tenir en compte l'article 16 *“La Comunitat Autònoma, amb l'acord previ del Parlament, adoptat per majoria absoluta, podrà ampliar l'àmbit de les seves competències en les matèries que no estiguin atribuïdes en exclusiva a l'Estat o en aquelles altres de les quals només hi estiguin les bases o els principis. L'acord d'assumpció de les noves competències se sotmetrà a les Corts Generals perquè l'aprovin per llei orgànica”*.

Així mateix l'Estatut va establir en el seu article 39.7, que els Consells Insulars, a més de les competències que els corresponguessin com a Corporacions Locals, tindrien facultat d'assumir dins el seu àmbit territorial la funció executiva i la gestió d'assistència social i serveis socials: promoció social de la infantesa, la dona, la família, la tercera edat, les persones amb discapacitat, les entitats benèfiques i assistencials.... Però la materialització d'aquestes previsions competencials s'ha revelat molt laboriosa.

Com ja s'ha apuntat l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears va ser tramitat a través del procediment previst a l'article 143 de la Constitució i, per tant, en principi just podia assumir les competències esmentades en aquest article. En matèria de serveis socials això només incloïa *“Promoció de l'esport i el lleure”* i *“Assistència Social”*. Però de fet, i com ja s'ha esmentat, a l'Estatut s'ultrapassa àmpliament aquest estret marc.

Cal apuntar també que la distribució de competències entre les administracions estatal, autonòmica i local ve determinada pels articles 148 i 149 de la Constitució Espanyola.

Tot plegat fa que l'estudi comparatiu entre diferents estatuts d'autonomia que es recull al treball *“Estructura jurídico-administrativa dels Serveis Socials”*⁶² resulti especialment interessant i prou significatiu.

L'Estatut Català distingia com a Competències Exclusives:

- *Fundacions i associacions de caràcter benèfic-assistencial i similars, que exerceixen principalment llurs funcions a Catalunya* (art.9.24).
- *Assistència Social* (art.9.25).
- *Juventut* (art.9.26).

- *Promoció de la dona* (art.9.27).
- *Institucions públiques de protecció i tutela de menors, respectant, en tot cas, la legislació civil, penal i penitenciària* (art.9.28).
- *Esport i lleure* (art.9.29).

En relació a la Seguretat Social (art. 17.2 i 17.4) s'apuntava que correspondria a la Generalitat de Catalunya:

17.2.a: El desenvolupament legislatiu i l'execució de la legislació bàsica de l'Estat, salvant les normes que en configuren el règim econòmic.

17.2.b: La gestió del Règim econòmic de la Seguretat Social.

17.4: La Generalitat de Catalunya podrà organitzar i administrar amb aquestes finalitats i dintre del seu territori tots els serveis relacionats amb les matèries dites, i exercirà la tutela de les institucions, entitats i fundacions en matèria de sanitat i seguretat social, mentre que l'Estat es reservarà l'alta inspecció conduint al compliment de les funcions i competències contingudes en aquest article.

A l'Estatut Valencià eren competències exclusives:

- *Fundacions i associacions de caràcter (...) benèfic assistencial i similars que desenvolupin principalment les seves funcions a la Comunitat* (art.31.23).
- *Assistència Social* (art.31.24).
- *Joventut* (art.31.25).
- *Promoció de la Dona* (art.31.26).
- *Institucions Públiques de protecció i ajuda de menors, joves emigrants, tercera edat, minusvàlids i altres grups o sectors socials requerits d'especial protecció, reinserció i rehabilitació* (art.31.27).
- *Oci* (art.31.28).

En matèria de Seguretat Social, segons l'article 38 corresponia a la Generalitat Valenciana:

38.2.a: El desenvolupament legislatiu i l'execució de la legislació bàsica de l'Estat, llevat de les normes que configuren el règim econòmic de la mateixa.

38.2.b: La gestió del règim econòmic de la Seguretat Social.

⁶² COLOM, Bartomeu; RAMIS, Lourdes i VALLÉS, Regina: *Estructura Jurídico-Administrativa dels Serveis*

38.4: La Generalitat Valenciana podrà organitzar i administrar, a tal fi, i dins del seu territori, tots els serveis relacionats amb les matèries abans expressades, i exercirà la tutela de les institucions, entitats i fundacions en matèria de Sanitat i Seguretat Social, reservant-se l'Estat l'alta inspecció conduint al compliment de les funcions i competències contingudes en aquest article.

A l'Estatut d'Autonomia per a Galícia es contemplaven com a competències exclusives:

- *La promoció de l'adequada utilització de l'oci* (art.271.22).
- *Assistència Social* (art.27.23).
- *La promoció del desenvolupament comunitari* (art.27.24).
- *El règim de les fundacions d'interès gallec* (art.27.26).

En matèria de Seguretat Social, segons l'article 33 corresponia a Galícia:

33.2: El desenvolupament legislatiu i l'execució de la legislació bàsica de l'Estat, llevat de les normes que configuren el règim econòmic de la mateixa. Correspon també a la Comunitat Autònoma la gestió del règim econòmic de la Seguretat Social a Galícia, sense perjudici de la Caixa Única.

33.4: La Comunitat Autònoma podrà organitzar i administrar, a tal fi, i dins del seu territori tots els serveis relacionats amb les matèries abans expressades, i exercirà la tutela de les institucions, entitats i fundacions en matèria de Sanitat i Seguretat Social, reservant-se a l'Estat l'alta inspecció conduint al compliment de les funcions i competències contingudes en aquest article.

A l'Estatut basc s'establien com a competències exclusives:

- *Assistència Social* (art. 10.2).
- *Fundacions i associacions de caràcter benèfic, assistencial i similars, en tant que desenvolupin principalment les seves funcions en el País Basc* (art.10.3).
- *Organització, règim i funcionament de les institucions i establiments de protecció i tutela de menors, penitenciaris i de reinserció social* (art. 10.14).
- *Oci i temps lliure* (art. 10.36).
- *Desenvolupament comunitari. Condició femenina. Política infantil, juvenil i de la tercera edat* (art. 10.39).

Pel que fa la Seguretat Social corresponia al País Basc (art.18.2 i 18.4):

18.2.a: El desenvolupament legislatiu i l'execució de la legislació bàsica de l'Estat, a excepció de les normes que configuren el règim econòmic de la mateixa.

18.2.b: La gestió del règim econòmic de la Seguretat Social.

18.4: La Comunitat Autònoma podrà organitzar i administrar a tals fins, i dins del seu territori, tots els serveis relacionats amb les matèries abans expressades i exercirà la tutela de les institucions, entitats i fundacions en matèria de Sanitat i Seguretat Social, reservant a l'Estat l'alta inspecció que condueix al compliment de les funcions i competències contingudes en aquest article.

L'Estatut Andalusí incloïa com a competències exclusives:

- *Assistència i serveis socials. Orientació i planificació familiar* (art.13.22).
- *Institucions públiques de protecció i tutela de menors* (art.13.23).
- *Fundacions i associacions de caràcter (...) benèfic-assistencial i similars que desenvolupin principalment les seves funcions a Andalusia* (art.13.25).
- *Promoció d'activitats i serveis per a la joventut i la tercera edat. Desenvolupament comunitari* (art.13.30).
- *Oci* (art.13.31).

Pel que fa a la Seguretat Social, l'article 20.2 i 20.4 deia que correspondria a la Comunitat Autònoma andalusa:

20.2.a: El desenvolupament legislatiu i l'execució de la legislació bàsica de l'Estat, llevat de les normes que configuren el règim econòmic de la mateixa.

20.2.b: La gestió del règim econòmic de la Seguretat Social.

20.4: La Comunitat Autònoma d'Andalusia podrà organitzar i administrar a tal fi, i dins del seu territori, tots els serveis relacionats amb les matèries abans expressades i exercirà la tutela de les institucions, entitats i funcions en matèria de Sanitat i Seguretat Social, reservant-se a l'Estat l'alta inspecció conduint al compliment de les funcions i competències contingudes en aquest article”.

Com últim exemple citam l'Estatut de Canàries que distingia com a competències exclusives:

- *Assistència Social i Serveis Socials. Fundacions i associacions de caràcter assistencial i similars que desenvolupin essencialment les seves funcions a Canàries* (art.29.7).

- *Oci i temps lliure* (art.29.15).

I competències d'execució:

- *Els serveis de la Seguretat Social* (art.34.B.3).

Aquest repàs de les competències en matèria de serveis socials- de diferents estatus d'autonomia- permet entreveure que hi havia dos nivells de competències en la matèria que ens ocupa.

Per una banda el nivell mínim que tenien les Comunitats ordinàries o d'autonomia manco plena entre les quals s'hi trobava la de Balears. En aquests casos els Estatuts assumien amb caràcter exclusiu matèries relacionades amb els serveis socials redactats a l'article 148 n°1 de la Constitució. I també s'afegien els d'altres matèries exclusives (joventut, tercera edat, desenvolupament comunitari, seguretat social) sobre les quals, i perquè no hi hagués dubte, els diferents Estatuts assenyalaven que per exercir-les s'hauria d'esperar cinc anys i reformar els respectius Estatuts. O bé que l'Estat, per la seva part, fes ús del que disposava l'article 150 n°1 de la Constitució.

Per contra es pot parlar de Comunitats d'autonomia plena: les històriques (Catalunya, Galícia i País Basc), a més d'Andalusia. Així com també- i gràcies a les lleis orgàniques sobre transferència de competències en matèria de titularitat estatal- el País Valencià o Canàries- que gaudiren des de l'inici dels nivells màxims de competències en matèria de serveis socials.

LEGISLATURA 1983-1987

En les primeres eleccions autonòmiques es produí un empat- tant a l'àmbit balear com a Mallorca- entre el PSOE i la coalició conservadora formada per AP amb el Partit Demòcrata Popular (PDP) i la Unió Liberal (UL). Així que Unió Mallorquina (UM) que anava en coalició amb el Partit Demòcrata Liberal (PDL) tenia les claus del poder. Aquesta formació donà suport a la coalició conservadora en el Parlament a canvi de la presidència del Consell de Mallorca.

En qualsevol cas, la no existència d'una majoria absoluta va afavorir el diàleg i la negociació, fet que no es donarà en legislacions posteriors.

D'acord amb l'Estatut, el 7 de juny de 1983 s'elegí el primer president de la CAIB. Els candidats presentats foren Gabriel Cañellas Fons (AP) i Fèlix Pons (PSOE). El primer aconseguí 29 vots, procedents dels grups Popular i Regionalista (UM i PDL), i el segon 25, procedents del grups Socialista i d'Esquerra Nacionalista. En conseqüència, fou elegit primer president de la CAIB, el popular Gabriel Cañellas.

El 17 de juny de 1983, a la seu de l'antiga Diputació Provincial es va constituir el primer Consell Insular de Mallorca de l'època autonòmica presidit per Jeroni Albertí d'Unió Mallorquina. D'acord amb l'Estatut, fou format pels mateixos diputats al Parlament Balear elegits per la circumscripció de Mallorca. És a dir, 11 membres del PSOE, 11 d'AP-PDP-UL, 6 d'UM-PDL i 2 del PSM.

En aquesta legislatura, Miquel Fiol d'AP-PDP-UL dirigia la Comissió d'Acció Social del Consell de Mallorca i Francesc Sancho, també d'AP, la de Sanitat.

Un factor important a l'hora de valorar la gestió d'un govern és conèixer el pressupost disponible. En aquest punt cal dir que el primer pressupost de la CAIB fou de tan sols 5.539 milions de pessetes, dels quals 2.400 corresponien als Consells Insulars. El pressupost de l'Ajuntament de Palma per aquell any fou superior ja què arribà als 6.101

milions de pessetes.⁶³ Cal apuntar que la CAIB es finança a través de tres tipus d'ingressos: el tributs cedits per l'Estat, la participació en els ingressos de l'Estat i les transferències Estat- Comunitat Autònoma.

La primera legislatura es va caracteritzar per la posada en marxa de les institucions i l'inici del procés de transferències. El 20 de juny de 1983 es va constituir a Madrid la comissió mixta Estat- Comunitat Autònoma pel traspàs de competències i serveis a les Illes Balears. Aquest procés de traspàs fou escalonat i estigué molt condicionat per les dotacions de recursos econòmics assignats per l'Estat pel manteniment de les competències.

En aquesta legislatura es varen aprovar lleis transcendents per la seva significació, com la de règim jurídic de l'Administració de la CAIB (octubre 1984) o la de la Comissió Tècnica Interinsular encarregada de distribuir les competències en l'article 39 de l'Estatut a mesura que s'anessin assumint (novembre del 1984).

Quan a les relacions amb les altres institucions hi va haver un cert enfrontament entre les institucions autonòmiques i l'Ajuntament de Palma, aleshores governat en majoria absoluta pel PSOE. Les relacions amb el Govern central, també del PSOE, igualment varen ser molt conflictives.

Com ja s'ha esmentat- en punts anteriors- al 1979 quan la Diputació Provincial de Balears fou substituïda pels Consells Insulars, el Consell de Mallorca va assumir la gestió dels centres assistencials amb seu a Palma. La gestió d'aquests centres era cada vegada més anacrònica ja que era fruit d'un model de beneficència. Amb la creació de l'administració autonòmica i dels consells insulars, la reforma administrativa es traduí en una reforma organitzativa. El canvi del model d'actuació, superant les concepcions purament assistencials i benèfiques, i aplicant la perspectiva dels serveis socials com a drets dels ciutadans, va orientar la reforma dels centres, procés que es va iniciar amb la reconversió de la Llar de la Joventut i de la Llar de la Infància en petites llars.

Al 1984 el CIM aprovà la creació del Servei d'Acció Social i Sanitat⁶⁴. El SAS inicià la

⁶³ El 1990 (durant la segona legislatura), el pressupost de la CAIB havia augmentat fins als 24.974 milions,

seva organització a principis de l'any 1985 i les primeres actuacions s'orientaren a aconseguir un millor coneixement de la realitat social de l'illa per tal d'ajustar les actuacions a les necessitats de la població. Des d'aquesta perspectiva, es va plantejar la realització d'estudis denominats "*Bases per a la Planificació de l'Acció Social a Mallorca*", elaborats mitjançant un conveni amb l'Escola Universitària de Treball Social. I posteriorment es començà a treballar en la creació dels serveis socials d'atenció primària municipals. La reforma dels centres assistencials del Consell, juntament amb la creació del SAS, varen configurar una primera etapa d'estructuració dels serveis socials.

Cal tenir en compte que al 1985, al marge de Palma i Marratxí on es concentraven els grans centres residencials i especialitzats, només 4 municipis de Mallorca (Calvià, Sóller, Inca i Manacor) comptaven amb despeses d'institucions i serveis en l'àmbit de l'acció social, igual o superior als 50 milions de pessetes. Generalment la major part es destinava al sector de la vellesa i al finançament de serveis residencials.

L'any 1985 el pressupost de serveis socials del CIM era de 611 milions de pessetes. D'aquest pressupost 50 milions corresponien a les despeses gestionades pels SAS (despeses pròpies i subvencions) i la resta foren per als centres assistencials propis.

L'any 1987 es va iniciar la col·laboració del Consell amb els ajuntaments, a través del *Programa Pobles*. Aquest Programa oferia suport a la tasca desenvolupada en matèria d'acció social als municipis de l'illa. L'any següent es va formalitzar aquesta col·laboració amb la signatura de convenis entre el CIM i els ajuntaments, creant al mateix temps i seguint criteris de territorialitat, els Centres Comarcals d'Acció Social d'Inca, Manacor i Palma.

En aquest context cal tenir en compte que l'any 1985 es va aprovar la *Llei Reguladora de Bases de Règim Local* (7/1985 de 2 d'abril). Aquesta llei disposà en el seu article 26 que els municipis amb població superior a 20.000 habitants estaven obligats a ofertar diversos serveis als seus veïns, entre d'altres, la prestació de serveis socials.

però encara era un dels pressupostos comunitaris més petits de tot l'Estat.

⁶⁴ Plenari del 6 d'agost de 1984.

D'aquests anys també cal destacar positivament l'aprovació per part de l'Ajuntament de Palma d'un Pla Municipal de Serveis Socials que posà les bases de la xarxa actual. A la primera legislatura municipal, l'any 1979, el Ple municipal aprovà un document titulat "*Principis Bàsics de l'Acció Social Municipal*" que expressava la voluntat municipal de contribuir a l'atenció social de les necessitats de la ciutat. Durant el mandat de la primera corporació democràtica, presidida pel socialista Ramon Aguiló, l'esforç se centrà en la política de subvencions i la creació d'un servei concertat amb Caritas (*Servei d'Atenció Domiciliària*) i un amb Coordinadora de Minusvàlids de Balears (*Servei de Temps Lliure per a Minusvàlids*). L'any 1983, la nova corporació municipal acordà crear la Regidoria Delegada de Serveis Socials, encarregada d'impulsar una política de serveis socials centrada en l'atenció primària als barris de Palma⁶⁵.

Malgrat els esforços per organitzar la xarxa de serveis socials, en aquests anys seguia existint però un autèntic laberint de competències de diversos organismes del sector públic que freqüentment es solapaven i duplicaven. Això propiciava el confusionisme, la desorganització i la ineficàcia en la gestió de la política de serveis socials i assistència social.

L'Administració central seguia tenint competències molt importants. I part del problema és que estaven repartides en varis departaments ministerials: Treball i Seguretat Social, Sanitat i Consum, Educació i Ciència, Cultura i Justícia. A més d'organismes com l'INSERSO. Aquesta multiplicitat d'organismes, amb distinta normativa i organització, que gestionaven accions públiques en pro del benestar social lluny de permetre una major atenció, provocà en molts casos una evident insatisfacció.

La dispersió institucional existent donà lloc a una xarxa complexa de recursos i fluxos econòmics que partint del nivell més central podia arribar a una petita associació seguint un complicat entramat de mecanismes de transferències.

Conseqüència de tot això, la situació a les Illes Balears es caracteritzava també per unes

⁶⁵ Aquesta política es concreta amb la creació (1985) de 4 centres de serveis socials, alguns serveis complementaris d'aquests i la reorganització interna per a fer-se càrrec de la direcció i gestió de serveis propis de l'Ajuntament. El pressupost municipal de serveis socials va anar creixent en els darrers anys com a reflex d'aquests desenvolupament: 7.462.652 pessetes al 1980, 57.300.000 al 1983 i 183.873.928 al 1986.

actuacions executades al marge de tota planificació, sense la prèvia determinació de necessitats i recursos; amb notables diferències i desequilibris en la quantitat, qualitat i cost dels serveis socials i assistència social.

Això motivà que la iniciativa privada, acudís a cobrir les insuficiències del sector públic. I malgrat l'any 1983 la CAIB aprovà- amb una antelació de quasi tres anys respecte a la iniciativa estatal⁶⁶- el *Decret 63/1983 d'agost, pel qual es crea el Registre d'Institucions i Associacions que es dediquen a l'atenció de la Tercera Edat, els marginats, els minusvàlids, la infància i la joventut, els drogoaddictes i els alcohòlics*; les entitats actuaven sense les suficients garanties que una ordenació adequada hauria imposat.

Dins l'àmbit sanitari, durant aquests anys es produí una gran fita al 1986 quan es promulgà la *Llei General de Sanitat* d'àmbit estatal que establia la universalització del dret als serveis sanitaris. La *Llei 14/1986* de 25 d'Abril apuntava que era finalitat del sistema sanitari la promoció de la salut i la prevenció de les malalties però també evitar les actuacions descoordinades de les diferents Administracions Públiques. Aquesta Llei també impulsà el pas de l'assistència psiquiàtrica d'asil a la psiquiatria comunitària.

També cal destacar que durant aquesta legislatura, el Consell de Mallorca va dur a terme una reforma important de l'Hospital General amb la millora de l'equip professional.

En la política educativa d'aquests anys a l'Estat espanyol també es va viure un moment fonamental amb la promulgació d'una llei orgànica que configurà un nou sistema educatiu: la *Llei Orgànica del Dret a l'Educació* (LODE 1985). Però en relació a l'àmbit específic que ens ocupa, l'any 1985 apareixerà una de les mesures que més ha canviat la realitat de les persones amb alguna discapacitat: el *Real Decreto de Ordenación de la Educación Especial* 334/85 de 6 de març, seguit per la immediata posada en marxa del projecte d'integració educativa. El fet de compartir una mateixa classe o de jugar en el pati amb la resta de companys ha suposat un canvi sociològic molt important a l'hora d'abordar el tema de la discapacitat; tot i que a principis dels 80

provocava temors i desconfiança.

La normativa internacional sobre política social és ingent ja què abasta des de la Declaració Universal dels Drets Humans fins a les múltiples recomanacions i convenis de l'Organització Internacional del Treball, de l'Organització Mundial de la Salut o de la UNESCO. Però durant aquests anys també cal tenir molt en compte la incorporació, l'any 1986, de l'Estat espanyol a la llavors Comunitat Europea. Dins el marc Europeu inevitablement s'ha de tenir present la Carta Social Europea, nombroses resolucions i recomanacions del Consell o la creació del Fons Social Europeu que ha contribuït econòmicament- durant tots aquests anys- a la realització de programes formatius i d'inserció laboral de treballadors amb alguna discapacitat.

⁶⁶ *Reial Decret 1033/1986* de 25 d'Abril pel qual es crea el Registre d'Entitats que desenvolupen activitats en el camp de l'acció social.

LLEI AUTONÒMICA D'ACCIÓ SOCIAL

Implantada la Democràcia i constituïda la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, els primers canvis importants en el camp dels serveis socials començaren a produir-se, lògicament, en aquests anys. Durant aquest període s'inicià un canvi de model d'actuació que començà a treballar des de la perspectiva dels Serveis Socials com a drets de tots els ciutadans. Aquesta filosofia es concretà en l'aprovació de la *Llei autonòmica d'Acció Social de l'11 de febrer de 1987*⁶⁷. Una Llei que suposava un avenç fonamental ja que implicava un compromís del sector públic de dedicar una part important dels pressupostos anuals ordinaris a l'atenció dels serveis socials i l'assistència social, compromentent també en aquestes mesures als ajuntaments.

A partir d'aquesta Llei es començà a legislar i a crear els serveis en base a la distribució de competències que inspirades en el principi de descentralització determinava l'esmentada Llei. Així el Govern de la Comunitat havia de planificar, coordinar i controlar tot el Sistema de Serveis Socials. I els consells insulars i els ajuntaments havien de fer-se càrrec de la gestió dels serveis socials d'atenció primària i especialitzada.

La Llei va ser aprovada pel Parlament de les Illes Balears el 5 de novembre de 1986 i va ser defensada pel llavors Conseller de Sanitat i Seguretat Social, Gabriel Oliver. La Llei comptà amb els vots a favor d'AP i UM i l'abstenció de PSOE i PSM en desacord amb la "filosofia cristiana inspiradora". Aquestes formacions consideraven que no quedaven ben coordinades i clarificades totes les accions a realitzar per part de les administracions públiques.

En l'àmbit parlamentari cal tenir present la tasca dels partits de l'oposició amb la presentació d'interpel·lacions, proposicions no de llei, esmenes als pressuposts i preguntes. I cal destacar que aquesta tasca va ser especialment intensa en la promulgació d'aquesta Llei.

⁶⁷ *Llei d'Acció Social de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears* (9/1987 d'11 de Febrer). Publicada al BOCAIB de 28 d'abril i al BOE del 13 de maig de 1987.

L'elaboració de la Llei d'Acció Social va ser molt complexa, de fet el dia mateix de la seva aprovació tots els grups parlamentaris van acordar remetre la llei a la Comissió Parlamentària d'Afers Socials per subsanar nombrosos errors de redacció.

Però un dels grans problemes d'aquesta Llei fou que entrà en vigor sense tenir el marc d'atribució de competències de la Llei de Consells Insulars⁶⁸. A més quan es va aprovar aquesta llei, el Govern Balear només tenia les competències en matèria d'assistència social, fonamentalment les prestacions econòmiques del ja desaparegut FONAS (Fondo Nacional de Asistencia Social) i les prestacions tècniques a càrrec del també extingit INAS (Instituto Nacional de Asistencia Social). Quedaven encara pendent les transferències en competències tan importants com les relatives a l'execució dels Serveis Socials de la Seguretat Social a través de l'INSERSO, la protecció de menors i les seves fonts de finançament del Ministeri de Justícia, i les d'Educació Especial que gestionava el MEC, entre altres de menor entitat.

També cal reiterar que aleshores no existia a nivell estatal una legislació que regulés la totalitat dels serveis socials d'una forma coordinada i eficaç. Existia un autèntic laberint de competències que freqüentment es duplicaven entre diversos organismes del sector públic. Això propicià el confusionisme, la desorganització i la ineficàcia en la gestió de la política de serveis socials i d'assistència social.

Aquesta llei també feia del principi de descentralització, un dels seus pilars bàsics, i posava l'accent en la potenciació de les competències en la gestió dels Consells insulars i dels ajuntaments. El Govern de la comunitat havia de planificar, coordinar i controlar tot el sistema d'acció social. Els consells i els ajuntaments havien de col·laborar i responsabilitzar-se en l'execució per gestionar-la amb la major eficàcia, i proximitat. L'esquema organitzatiu es completava amb l'actuació de les institucions privades col·laboradores.

⁶⁸ La denominada *Llei de Consells Insulars* no va aprovar-se a la legislatura 1983-87 tal i com estava previst. Després de llargues polèmiques, al 1993, el Parlament Balear aprovà la Llei d'atribució de competències als Consells Insulars en matèria de serveis socials i assistència social corresponents al decret del Consell General Interinsular de 28 de juny de 1982. El traspàs definitiu de competències de benestar social del Govern Balear al Consell de Mallorca es va fer efectiu al 2004.

La llei contemplava que els serveis generals s'organitzarien i desenvoluparien en tot cas a través dels centres de serveis socials unitaris de caràcter polivalent, ubicats amb criteris de proximitat als beneficiaris. I es crearien en funció de les possibilitats pressupostàries de les administracions públiques. Els serveis socials específics també havien de respondre a criteris de proximitat amb els beneficiaris i es durien a terme per part de les administracions públiques en funció de les possibilitats pressupostàries però també per entitats privades amb el suport econòmic de l'administració. En els dos casos però suposava que els serveis no serien gratuïts i universals per a tothom.

El compliment de tot allò disposat en aquesta Llei estava a més molt condicionat al traspàs de competències i mitjans necessaris per part de l'Estat a la Comunitat Autònoma. Per tant el seu desenvolupament s'efectuaria a mesura que es rebessin les competències de l'Estat gestionades aleshores directament pel Ministeri de Treball i Seguretat Social en matèria d'acció i serveis socials, pel Ministeri de Justícia en relació a la protecció de menors i al Ministeri d'Educació i Ciència en matèria d'educació especial. Com ja s'ha esmentat també es contemplava la futura delegació als consells insulars⁶⁹.

Un factor destacable de la *Llei Autònoma d'Acció Social* era el reconeixement del paper del moviment associatiu, fent referència a la col·laboració de la iniciativa privada i al control de l'activitat d'aquestes entitats. També pretenia substituir el sistema de subvencions a la iniciativa privada mitjançant una política de concerts que permetés una col·laboració estable. Això significava el reconeixement del dret i també el deure, dels usuaris i de les institucions privades sense ànim de lucre a contribuir en la prestació d'assistència social.

La Llei especificava que el finançament dependria de l'aprovació, prèviament, d'un programa i pressupost i mitjançant el concert que, progressivament, aniria substituint les subvencions. El Govern Autònom, els Consells o els Ajuntaments realitzarien el control i el seguiment del programa i pressupost aprovat i, igualment, podrien efectuar una censura oficial de comptes de l'entitat subvencionada o concertada. Tot i així, i tal i com

⁶⁹ Aquesta delegació depenia de l'aprovació de la Llei de Transferències als Consells prevista en la disposició transitòria novena, paràgraf quart, de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

es ve reiterant, la realitat ha estat molt diferent. La col·laboració s'ha basat fonamentalment en subvencions puntuals i el control ha estat poc exhaustiu.

Com a òrgan assessor i consultiu, la Llei va preveure la creació d'un Consell Superior d'Acció social en el qual estiguessin representades les Administracions Públiques, amb responsabilitats en matèria de serveis socials, i les associacions d'usuaris i professionals dedicades al sector. Però durant llargs períodes aquest òrgan no s'ha convocat i per tant no ha estat operatiu. També va preveure la creació de Consells Insulars d'Acció Social i Consells Municipals d'Acció Social⁷⁰, obligatoris en municipis de més de 20.000 habitants que tampoc han funcionat.

Quan al finançament del Sistema d'Acció Social, la Llei establia de forma avançada un compromís del sector públic de dedicar-hi una part important dels seus pressuposts anuals ordinaris, compromentent també en aquestes mesures als ajuntaments i als propis usuaris. Així disposà que la Comunitat Autònoma, els Consells Insulars i els Ajuntaments destinarien, com a mínim, el 6% dels seus pressuposts a Acció Social.

El problema ha esdevingut però amb la manca de desenvolupament de la Llei i sobretot en l'incompliment reiterat d'aquestes disposicions a nivell pressupostari

El complex panorama institucional per tant és un dels motius- no l'únic ni segurament el més important- que ha dificultat el desenvolupament de la *Llei Autònoma d'Acció Social* del 1987⁷¹.

Un dels instruments per valorar aquesta Llei és també la comparació. Al treball "*Estructura jurídico-administrativa dels Serveis Socials*"⁷² es fa una anàlisi comparada

⁷⁰ Al 1997 es creà el Consell Municipal d'Acció Social de Manacor però pràcticament no ha estat mai operatiu.

⁷¹ Durant la legislatura 1999-2003, el Govern del Pacte de Progrés i el Consell Superior d'Acció Social va estar treballant en la redacció d'una nova Llei de Serveis Socials de les Illes Balears. Una de les raons argumentades era que la Llei de 1987 no donava resposta a les necessitats de definició i conceptualització que un sistema públic de serveis socials requereix. Per altra banda també es considerava que calia un ordenament que reflectís la nova configuració competencial i administrativa després de l'aprovació de la Llei de Consells i de la Llei de Transferències en matèria de serveis socials als Consells. El retorn del conservadors al poder però paralitza aquest procés.

⁷² COLOM, Bartomeu; RAMIS, Lourdes i VALLÉS, Regina: *Estructura Jurídico-Administrativa dels Serveis Socials*. Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca. Volum 2. Consell Insular de Mallorca. 1988.

amb les lleis de serveis socials de les comunitats autònomes de Catalunya⁷³, País Basc⁷⁴, Navarra⁷⁵, Madrid⁷⁶ i Múrcia⁷⁷. Aquesta anàlisi no inclou la llei d'una comunitat important com la de Galícia ja que és molt posterior⁷⁸.

Els principis bàsics, generals i operatius amb els que s'impliquen els serveis socials de les lleis de les comunitats esmentades i els principis bàsics o criteris d'actuació de la Llei Balear són inicialment pràcticament idèntics.

Entre els serveis socials es distingeixen dues classes o modalitats. Per una banda els generals, comunitaris, de base o d'atenció primària, que tenen per objecte promoure el benestar de tots els ciutadans. Per altra, els especialitzats o específics que operen sobre col·lectius determinats de població. Aquesta distinció és poc intensa a la Llei navarra o basca, té una importància mitjana a la llei madrilenya, a la catalana i a la balear, i adquireix la màxima importància a la Llei murciana.

Una de les diferències entre les lleis es dona en la descripció de la política a seguir, de les actuacions a fomentar o prioritàries i dels serveis a crear dins cada àrea. El detall al qual arriba la llei murciana enfront de l'esquematisme de la Balear és molt destacable. És en aquest sentit que alguns autors parlen de lleis substantives en matèria de serveis socials, en referir-se a la de Navarra i, sobretot a la de Múrcia, i de lleis bàsiques que com la balear tendeixen a fixar una sèrie de principis de caire més bé organitzatiu.

Quan a la regulació del finançament dels serveis socials, en alguna de les lleis esmentades, com la catalana, la madrilenya i sobretot la murciana, es fa referència a l'equipament necessari per a prestar els serveis (centres, residències...). A la Llei balear no es fa menció expressa dels mitjans necessaris.

A totes les lleis de serveis socials, i per suposat a la balear, hi ha un títol o capítol dedicat a la distribució de competències entre els diferents poders públics, sobretot a les

⁷³ Llei 26/1985 de 27 de desembre de Serveis Socials de Catalunya.

⁷⁴ Llei 6/1982 de 20 de maig sobre Serveis Social del País Basc.

⁷⁵ Llei Foral 14/1983 de 30 de març sobre Serveis Socials de la Comunidad Foral de Navarra.

⁷⁶ Llei 11/1984 de 6 de juny de Serveis Socials de Madrid

⁷⁷ Llei 8/1985 de 9 de desembre de Serveis Socials de Múrcia.

⁷⁸ Llei 4/1993, de 14 d'abril de Serveis Socials de Galícia.

Comunitats Autònomes. Però- com ja s'ha apuntat i reiterat- no just el Govern autonòmic té competències en matèria de serveis socials sinó que a les diferents lleis es preveu un repartiment a Ajuntaments (Navarra i Múrcia), o ens locals (Madrid), a ens territorials i municipis (Catalunya), o territoris històrics i municipis (País Basc). Es tracta per tant d'autèntiques lleis sectorials o atributives de competències als municipis i altres ens locals.

En relació a la gran importància que a Balears es dona als Consells Insulars i al País Basc als Territoris Històrics podríem establir similituds importants. Tot i així cal apuntar que la Llei balear considera el Consells Insulars com a municipis d'àmbit territorial més ample. En canvi, la Llei basca considera els Territoris Històrics com a entitats de naturalesa distinta a la local.

Com també ja s'ha apuntat és previst en gran detall a la Llei balear, la col·laboració de la iniciativa privada i el control de l'activitat d'aquestes entitats, regulació que- en el pla teòric- supera la prevista a la llei de Catalunya, Navarra o Madrid.

Com a òrgan assessor i consultiu a nivell comunitari, la Llei Balear preveu la creació d'un Consell Superior d'Acció Social amb representants de les Administracions Públiques amb responsabilitats en matèria de serveis socials (inclosos els organismes de l'Estat) i de les associacions d'usuaris o de professionals que treballin en el sector de serveis socials. Però les funcions de l'esmentat Consell són magres si les comparem amb les d'altres organitzacions similars que implanten les demés lleis. En especial cal destacar la de Navarra en la què, juntament a les funcions consultives en matèria de planificació, té atribuïdes funcions de vigilància i control en l'execució de programes de serveis socials. O la basca que preveu que conegui i analitzi la gestió dels serveis.

Aquesta falta de competències és possiblement un dels motius pels quals els moviments associatius de Balears no han reivindicat, amb més interès, que es convoqués periòdicament el Consell Superior d'Acció Social.

LEGISLATURA 1987-1991

En la Segona Legislatura un nou pacte entre AP i UM (que havia obtingut 4 diputats) i l'abstenció del Centre Democràtic i Social (cinc escons), permeteren que les institucions autonòmiques continuessin en mans dels conservadors, si bé sense tenir majoria absoluta (29 escons de 59).

Pel que fa al Consell Insular de Mallorca, sí que el pacte AP-UM va obtenir la majoria absoluta. La presidència fou ocupada per un membre d'AP, Joan Verger Pocoví.

Durant aquest període les males relacions entre el Govern Balear i el Govern central es varen posar de manifest en alguns recursos d'inconstitucionalitat presentats pel Govern central contra el Govern Balear, i en la negativa de Madrid al traspàs de determinades competències a les Illes Balears.

Havent transcorregut 5 anys d'ençà de la promulgació de l'Estatut, les Illes Balears podien ampliar les seves competències mitjançant la reforma del mateix. Així el 9 de novembre de 1988, el Parlament de les Illes Balears es va pronunciar a favor de la reforma de l'Estatut d'Autonomia, amb els vots en contra del PSOE.

Dins la mateixa legislatura, el 29 de gener de 1991, el Parlament va aprovar novament una ambiciosa proposició de llei orgànica de reforma de l'Estatut d'Autonomia, amb els vots a favor de tots els grups llevat del PSOE que equiparava Balears a les anomenades Comunitats Històriques (Catalunya, Galícia i País Basc). Aquesta reforma tenia dos objectius bàsics: ampliar les competències de l'Estatut i conferir més capacitat d'organització política de les Illes Balears. Així cal destacar que entre les modificacions previstes hi havia l'establiment d'un sistema de finançament autonòmic mitjançant concert autonòmic amb l'Estat. Cal apuntar que aquest desig de major autogovern comptà amb un cert suport social i amb la mobilització d'alguns sectors. Però aquesta iniciativa Balear no va prosperar a Madrid.

Abans de l'any 1987, si exceptuam Palma, a Mallorca molts pocs ajuntaments mantenien i oferien un mínim servei social als seus ciutadans. Només alguns pobles

capdavaners com Andratx, Campos, Capdepera, Inca, Pollença i Son Servera tenien un departament propi de serveis socials.

L'any 1988 el CIM va aprovar el Pla d'Actuació en matèria d'Acció Social, una acció de cooperació amb els ajuntaments en aquesta matèria que anomenà *Programa de Suport als Serveis Socials d'Atenció Primària*. Aquest programa donà continuïtat i un definitiu impuls a les accions iniciades l'any 1987 amb el *Programa Pobles*. Paral·lelament es posà en marxa, a nivell Estatal, el Pla de Prestacions Bàsiques ideat pel Ministeri de Treball i Seguretat Social.

L'any 1988 es signaren els primers convenis de col·laboració amb les corporacions locals. L'objectiu fonamental era impulsar la creació i la consolidació dels serveis d'atenció primària. Així a més d'oferir una aportació econòmica, aquests convenis posaren a l'abast dels serveis socials dels petits municipis un equip tècnic multidisciplinar descentralitzat en els centres comarcals d'Inca, de Manacor i de Palma-Perifèria.

Aquest procés d'implantació dels serveis socials d'atenció primària per part del Consell Insular de Mallorca es va veure afavorit per la signatura, l'any 1989, del Conveni entre la Comunitat Autònoma i el Consell per a posar en marxa el Pla Concertat de Prestacions Socials Bàsiques del Ministeri d'Afers Socials. Així el Consell assumí la gestió del Pla en el seu àmbit territorial.

La participació amb el finançament de la xarxa de serveis socials municipals, propiciada pel Pla Concertat, va suposar un impuls important per a la seva consolidació, "garantint" d'aquesta manera l'atenció als ciutadans en situació de necessitat.

En aquest punt cal destacar també que bona part del desenvolupament de les iniciatives que es van dur a terme en aquests anys- en el marc del Consell Insular de Mallorca- s'han d'atribuir a un equip de professionals entusiastes i molt compromesos.

Com a punt negatiu, el Consell de Mallorca- que aleshores manejava un pressupost anual aproximat de 5.000 milions de pessetes- va patir durant aquesta legislatura greus problemes econòmics per poder mantenir la xarxa de centres assistencials i hospitalaris.

En aquesta legislatura, Joana Aina Vidal presidia la Comissió d'Acció Social i Andreu Mesquida la de Sanitat.

Dins l'àmbit sanitari els problemes de massificació i saturació i la centralització de l'oferta hospitalària pública de Mallorca a Palma provocaven situacions de descontent i queixa de molts ciutadans. A l'octubre de 1987 s'inicià una gran campanya a Manacor- a la qual ràpidament s'hi adheriren tots els consistoris dels municipis de la zona- per reivindicar un Hospital a la ciutat⁷⁹. Cal destacar que aquesta campanya va ésser molt impulsada pels mitjans de comunicació locals de la comarca.

Al 1988 es creà el Consell Superior d'Acció Social de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (previst a la *Llei d'Acció Social*) i es creà el Registre de Recursos Socials de les Illes Balears.

A nivell estatal cal destacar la creació, l'any 1988, del Ministeri d'Afers Socials en un intent més de coordinar les diferents iniciatives i en un nou esforç en la lluita contra la desigualtat social.

⁷⁹ Deu anys més tard, a l'abril de 1997 l'Hospital de Manacor inicià la seva activitat. Al març del 1996 també s'iniciaren les obres de l'Hospital de Son Llàtzer, inaugurat al desembre de 2001 i es troba en construcció un futur centre d'aquestes característiques a Inca.

LEGISLATURA 1991-1995

Els comicis que havien de donar lloc a la Tercera Legislatura constituïren una gran victòria per la coalició PP-UM que assolí la majoria absoluta (31 diputats). I el 4 de juliol de 1991, Gabriel Cañellas fou elegit president de la CAIB per tercera vegada consecutiva. La coalició PP-UM també aconseguí majoria absoluta (47,5% dels vots i 18 diputats) en el Consell Insular de Mallorca. Fou elegit president, per segona vegada consecutiva, Joan Verger (AP).

El 1993-1994, la CAIB transferí als Consells Insulars competències que fins llavors aquestes corporacions havien gestionat de forma delegada. És el cas de competències en matèria d'informació turística, inspecció de vehicles i també, serveis socials i assistència social⁸⁰. En sentit contrari, el març de 1994 la CAIB incorporà els centres hospitalaris que fins llavors depenien del Consell Insular de Mallorca: l'Hospital General i el Psiquiàtric. La raó fonamental era de tipus econòmic. Tot i així cal destacar que el Consell conserva la propietat dels immobles.

El trencament del pacte UM-PP la primavera de 1994, implicà la participació dels grups de centreesquerra al Consell Insular de Mallorca (maig 1994). Tot i que el popular Joan Verger hi va continuar com a president, el PP va haver de compartir el poder amb l'oposició i diverses àrees van passar a ser presidides per membres d'UM (Ordenació del Territori), PSM (Cultura) i PSOE (Serveis Generals, Cooperació i Acció Social). Així la presidència de la Comissió d'Acció Social i Sanitat del Consell passà de la popular Joana Aina Vidal al socialista Damià Pons.

La tercera legislatura destacà pels nombrosos canvis en el Govern Balear i la reforma de l'Estatut d'Autonomia. Com ja s'ha esmentat, el gener de 1991, el Parlament havia aprovat una proposició de Llei orgànica de reforma de l'Estatut d'Autonomia molt ambiciosa. Aquesta proposta va ser presentada al Congrés de Diputats. Però al febrer de 1992 els dirigents estatals del PSOE i del PP van subscriure uns acords autonòmics-concretats en la Llei orgànica 9/1992 de 23 de desembre- en els quals es fixaven les bases perquè les comunitats autònomes que no pogueren assumir en els seus estatuts

més que les competències esmentades en l'article 148.1 de la Constitució poguessin assumir-ne de noves com ara l'educació. El 31 de març de 1993, el Parlament de les Illes Balears va aprovar la nova Proposició de llei de reforma de l'Estatut d'Autonomia, amb els vots en contra dels diputats del PSM, EEM i UIB, i també d'alguns diputats d'UM i del Grup Mixt. Aquesta reforma va ser presentada en el Congrés dels Diputats i fou debatuda abans que la proposta de reforma del 1991.

El 30 de setembre el Congrés va acceptar- amb els vots de PP, PSOE, CiU i ERC- la reforma del 1993. Pel que fa a la reforma de l'Estatut aprovada pel Parlament de les Illes Balears el 1991, va ser rebutjada pel Congrés de Diputats el 12 de setembre de 1995, amb els vots de PSOE i PP (3 diputats del PP per Balears votaren a favor trencant la disciplina de partit).

El 1993 es varen fer efectius els traspassos de serveis, mitjans personals i recursos per a l'exercici de les competències previstes en el Pacte Autonòmic de 1992 entre el PSOE i el PP: protecció de menors, col·legis professionals, mines, ferrocarril... El 1995 varen passar a dependre de les Illes Balears les cambres oficials de comerç, indústria i navegació, cambres agràries, ensenyament nauticoesportiu i fundacions.

La Llei General de Sanitat d'àmbit estatal també contemplava que, en el futur, cada autonomia tindria un sol organisme responsable d'administrar i gestionar tota la infraestructura sanitària. D'acord amb aquesta filosofia, al juliol de 1992 el Govern Balear creà el Servei Balear de la Salut (SERBASA)⁸¹ per gestionar l'Hospital Joan March, l'Hospital General i l'Hospital Psiquiàtric i posteriorment fundà l'empresa pública Gestió Sanitària de Mallorca (GESMA).

Una altra llei important aprovada pel Parlament Balear en aquesta tercera legislatura va ser la del Síndic de Greuges de les Illes Balears (1993). Segons l'Estatut d'Autonomia, el Síndic de Greuges ha de defensar les llibertats i drets fonamentals dels ciutadans i ha de supervisar i investigar les activitats de l'administració. Però el Parlament no ha elegit fins ara cap síndic de greuges.

⁸⁰ Llei 12/1993 d'atribució de competències als Consells Insulars en matèria de Serveis Socials i Assistència Social, corresponents al Decret del Consell Interinsular de 28 de juny de 1982.

⁸¹ Llei 4/1992. *Llei del Servei Balear de la Salut*. Publicada al BOCAIB de 15 d'agost de 1992.

El dia 1 de març de 1994, entrà també en vigor la *Llei 12/1993 de 20 de desembre d'atribució de competències als consells insulars en matèria de serveis socials i assistència social* (famílies nombroses, tractament ambulatori de drogodependències, suport econòmic a entitats...). Això obligà a adaptar l'organització per a l'assumpció de les competències i implicà, entre d'altres mesures, l'increment de dotacions en la Secció Jurídico-Administrativa. Cal destacar però que aquesta atribució de competències afectava, únicament, a la gestió i execució. No a la capacitat reglamentària normativa de les matèries transferides.

Des del primer de gener de 1994 foren transferides al CIM les competències sobre ajudes no periòdiques per un valor global de 7.000.000 de pessetes que es regulaven a través de convocatòries de subvencions publicades en el BOCAIB. Una part de les ajudes (5 milions de pessetes) passaven directament a l'Ajuntament de Palma mitjançant conveni. Les ajudes dels altres municipis de l'illa eren trameses a través dels ajuntaments però gestionades pels consells. Aquestes ajudes podien anar destinades des del pagament d'un lloguer a la compra d'un article ortopèdic.

En la mateixa data també van ser transferides al CIM les competències sobre ajudes a entitats sense ànim de lucre per un valor total de 24 milions de pessetes.

Durant aquests anys el treball del Consell de Mallorca, i més concretament de la Comissió d'Acció Social i Sanitat, es vinculava a través del Servei d'Acció Social i Sanitat (SAS) i dels centres assistencials: la Llar del Menor, la Llar d'Ancians i CIPRES (Centre per a la Integració, Promoció i Educació Social). Des d'aquests recursos s'atenia a població general, gent gran, menors, col·lectius en situació de marginació i persones amb discapacitat.

Seguint la línia d'actualització dels centres es va dur a terme també el procés de reforma de CIPRES que passà de ser un centre educatiu a ser un centre "*de reinserció*". CIPRES esdevenia així un servei assistencial d'àmbit supramunicipal per a l'atenció de persones adultes amb discapacitat, promovent la seva integració laboral i social. Per això comptava amb tallers ocupacionals, programes de formació i d'inserció laboral i

activitats complementàries. Així durant l'any 1994, CIPRES atengué 264 persones de 16 municipis.

Com ja s'ha esmentat, entre les competències de la Comissió d'Acció Social i Sanitat cal destacar la convocatòria de subvencions econòmiques a entitats privades sense ànim de lucre i l'aprovació de les aportacions econòmiques als Ajuntaments corresponents al Pla de Prestacions Bàsiques. Per altra banda, la creació dels Centres Comarcals d'Acció Social (Palma, Inca i Manacor) va permetre oferir als municipis suport tècnic i assistencial pel desenvolupament de les seves actuacions en matèria d'acció social. Al mateix temps es va potenciar la posada en marxa de programes com el d'ajuda a domicili, informació i assessorament a atenció primària i diversos programes de prevenció i inserció.

Dins aquesta legislatura, des del Consell es va començar a potenciar també molt seriosament la inserció laboral de persones amb discapacitat en empreses ordinàries. La *Unitat d'Atenció a Persones Minusvàlides* del Servei d'Acció Social i Sanitat va posar en marxa a les darreries de l'any 1990 el programa "*Treball amb Suport*", convertint-se així en una de les entitats pioneres a tot l'Estat. A partir de l'any 1993 aquest programa es va ampliar amb convenis signats amb el Ministeri d'Educació i Ciència amb el Fons Social Europeu (Iniciativa Comunitària Horizon). Promogut pel Consell el programa de "*Treball amb Suport*" s'aplicava de manera articulada amb altres entitats de l'illa: Ajuntament de Palma, Ajuntament de Lluçmajor, Associació de Pares i Amics del Sords (ASPAS) i Coordinadora de Minusvàlids de Balears⁸².

En un primer moment el programa es va destinar a adults amb discapacitat intel·lectual moderada però ja a l'any 1993 el programa es va obrir a col·lectius amb altres discapacitats, amb sordesa profunda o amb plurideficiències. De llavors ençà el *Treball amb Suport* ha tingut un creixement constant en nombre d'entitats que hi participen i, sobretot, en nombre de beneficiaris.⁸³

⁸² COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat des de 1999.

⁸³ Entre 1990 i 1993, el programa aconseguí un total de 52 contractes laborals. La majoria eren contractes temporals amb un mínim de tres mesos durada. Com exemple del desenvolupament d'aquests serveis cal apuntar que al 2004, 493 persones aconseguiren un lloc de feina a través de la metodologia del "*Treball amb Suport*".

Per altra banda i com a resultat d'una política creixent i generalitzada de gestió privada dels recursos socials, l'any 1992 CIPRES va concertar la residència (13 places) a una entitat privada sense ànim de lucre: AMADIP (Associació mallorquina de persones amb discapacitat psíquica).

Les dotacions pressupostàries disponibles durant 1993 de la Comissió d'Acció Social i Sanitat arribaren a 1.850 milions de pessetes, xifra que representava un 12.98% del pressupost total del Consell de Mallorca. El pressupost dels centres assistencials (Llar d'Ancians, Llar del Menor i CIPRES⁸⁴) responien a una estructura de serveis de caràcter personal, amb un fort pes específic de les remuneracions de l'equip professional.

Pel finançament de totes les activitats, l'aportació de recursos propis del Consell Insular de Mallorca cobria un 73.3% del total de la despesa, essent pràcticament igual (un 8.4% cada una de les parts) les aportacions dels usuaris, l'administració central (Ministeri d'Afers Socials) i el Govern Balear.

Durant aquests anys des del Consell s'inicià una tasca important de sensibilització envers l'accessibilitat. Així l'any 1992 s'organitzà la primera setmana de sensibilització sobre els problemes d'accessibilitat a l'entorn físic. Durant set dies es realitzaren actuacions diverses a moltes poblacions de Mallorca, per tal de conscienciar a la població i a les administracions de la necessitat de suprimir barreres arquitectòniques.

Però en relació a l'accessibilitat, la fita més important es produí el 4 de maig de 1993, data en què el Parlament balear aprovà la *Llei per a la Millora de l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques*⁸⁵. Una llei molt detallada, amb calendari de compliment i sancions pels infractors que compta també amb un Reglament⁸⁶ que desenvolupa la Llei.

⁸⁴ CIPRES comptava amb 173.077.963 pessetes de pressupost. La major aportació (155.877.524 pessetes) era del Consell de Mallorca. La resta era de l'Insero i una petita aportació simbòlica dels usuaris. I amb aquest pressupost atengué a 87 persones amb discapacitat intel·lectual.

⁸⁵ *Llei 3/93 de 4 de maig per a la millora de l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques* publicat al BOIB de 20 de maig de 1993.

⁸⁶ *Decret 96/1994 de 27 de juliol pel qual s'aprovava el Reglament de la Millora de l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques*. Aquest Reglament Tècnic va ser reformat i actualitzat al 2003 (*Decret 20/2003*, de 28 de febrer).

Per acabar aquest punt també cal esmentar que durant aquests anys, mentre l'Estat i la Comunitat Autònoma presentaven uns pressuposts expansius, que creixien mitjançant la captació de nous recursos, el Consell presentava un estancament pressupostari fruit de la manca de nous ingressos. Això repercutí molt en la paralització de l'impuls que inicialment s'havia donat en matèria d'acció i serveis socials.

A nivell econòmic també cal recordar que- conjuntament amb Portugal- Espanya era aleshores l'Estat de la Unió Europea amb menor despesa social. Així a l'any 1990 només hi destinà un 18% del PIB enfront del 27% de Dinamarca o del 32% d'Holanda.

LEGISLATURA 1995- 1999

En la quarta Legislatura les eleccions suposaren pel PP la revalidació de la majoria absoluta aconseguida el 1991. Però aquest èxit es va veure minvat per la pèrdua de la majoria absoluta a la circumscripció de Mallorca, i en conseqüència, al Consell Insular de Mallorca.

El quart Parlament Balear es va constituir el 21 de juny de 1995 i fou elegit president per majoria absoluta Gabriel Cañellas.

Durant aquesta legislatura, el PP Balear es va veure involucrat en el presumpte cobrament de comissions il·legals en la construcció del túnel de Sóller. El llavors president estatal del PP, José María Aznar, fomentava el seu discurs contra el PSOE en els casos de corrupció d'aquest partit. Per tant no podia mantenir que un president autonòmic del seu partit es veiés implicat, precisament, en un cas de corrupció. Després d'una crisi entre el PP de Madrid i el PP de Palma, el 17 de juliol de 1995, Gabriel Cañellas dimití dels càrrecs de president del Govern Balear i de president del Partit Popular a les Illes Balears, però no deixà l'escó del Parlament Balear ni la presidència del Grup Parlamentari Popular.

El 28 de juliol de 1995 fou elegit president del Govern Balear Cristòfol Soler, amb els 31 vots del Grup Popular. Els regionalistes d'UM s'abstingueren i votaren en contra el PSOE, PSM, EU i Els Verds. El nou president es caracteritzà pel diàleg amb l'oposició i la societat civil i manifestà la seva voluntat d'impulsar la cultura pròpia. També es mostrà partidari d'una política més restrictiva en matèria de medi ambient. Aquestes actituds produïren un allunyament progressiu entre el president i el gruix del seu partit.

Després de deu mesos de govern, el 27 de maig de 1996, Soler intentà formar un govern propi. Tot això coincidí amb un altre escàndol polític que implicava el Partit Popular en la presumpta compra d'un regidor socialista de Calvià. Aquells dies s'havia fet públic que el jutge que instruïa aquest cas havia trobat proves sobre la presumpta implicació de Gabriel Cañellas en l'afer. Però el 28 de maig, Cañellas convocà una reunió del Grup Parlamentari Popular on, per vint vots a favor, quatre en contra i quatre abstencions, es

retirà la confiança al president Cristòfol Soler. Seguidament Soler presentà la seva dimissió al president del Parlament Balear.

Així el 12 de juny de 1996 es procedí a la investidura de Jaume Matas, el qual no pogué ésser elegit president en la primera votació a causa de l'abstenció de dos dels diputats del seu partit, Joan Marí Tur i Joana Aina Vidal. El 14 de juny, Matas fou elegit president per majoria absoluta (30 vots), tot i que encara hi va haver un diputat popular que s'abstingué, Joan Marí.

Quan al Consell Insular de Mallorca, el 7 de juliol de 1995 es va constituir el primer Consell en mans del centreesquerra. L'anomenat Pacte de Progrés permeté que Maria Antònia Munar fos nomenada presidenta amb els vots del seu partit, UM, i del PSOE, PSM i EU (en total 17 vots).

El govern del CIM quedà integrat per UM, PSOE i PSM, mentre que EU donava suport al Pacte des de fora del govern. No mancaren les dificultats per mantenir el pacte del Consell. La crisi més greu fou la derivada de la planta incineradora de Son Reus. Per aquesta qüestió, el juny de 1996, Maria Antònia Munar arribà a destituir els consellers del PSM. El juliol del mateix any el Pacte es recompongué i es restablí la situació anterior al trencament.

Damià Pons del PSIB-PSOE assumí, durant aquesta legislatura, la Conselleria d'Acció Social del CIM.

Al marge de crisis i crispacions, al 1996 es transferiren, al Govern Balear, les funcions i els serveis que duia a terme l'Institut Nacional de Servicios Sociales (INSERSO) que donà lloc a la creació de l'Institut Balear d'Afers Socials (IBAS). Entre les gestions importants d'aquest nou organisme cal apuntar les pensions no contributives i les derivades de l'extingit fons d'assistència social⁸⁷. Tot i així cal apuntar que els serveis socials de la seguretat social es continuen regint per la legislació general de l'Estat i que a l'any 2004 bona part de les competències de l'IBAS foren transferides als Consells.

⁸⁷ *Real Decret 21/1997*, publicat al BOIB de 25 de Febrer de 1997.

El 1997, l'Administració de l'Estat també va traspasar les competències en matèria d'ensenyament no universitari. Restaven pendents però les transferències de l'INSALUD⁸⁸.

L'autonomia financera ha estat una de les qüestions més debatudes en el Parlament de les Illes Balears. El Partit Popular (amb governs del PSOE a Madrid) es queixava de què es discriminava a les Illes Balears. El setembre de 1996 es va aprovar el règim de finançament de les comunitats autònomes de règim comú pel quinquenni 1997-2001, que incloïa la cessió del 30% de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques (IRPF) a les autonomies, arran del pacte PP-CiU en l'àmbit estatal⁸⁹.

Segons el nou sistema de finançament autonòmic, recollit en la Llei de modificació del règim de cessió de tributs de l'Estat a les Illes Balears (agost de 1997), a partir de 1997 les Illes Balears recaptarien el 15% de l'IRPF, amb capacitat normativa, i encara n'obtindrien un altre 15% amb el traspàs de competències en matèria d'ensenyament no universitari. Des del 1992, les Illes Balears ja rebien el 15% de l'IRPF, però sense capacitat normativa.

L'activitat legislativa del Parlament de les Illes Balears en el començament de la quarta legislatura va ser escassa, en part a causa de la crisi perllongada del partit en el poder.

El novembre de 1996 es va aprovar la Llei electoral de les Balears. En virtut d'aquesta llei, el Consell Insular de Mallorca passà a tenir 33 diputats. I continuaren les cessions de competències en aquests organismes.

El 8 de gener de 1999, les Corts generals varen aprovar una nova reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears. En aquesta legislatura es va dur a terme l'ampliació de les competències previstes a l'Estatut, concretament a l'article 39, que suposà la incorporació de les competències de protecció de menors i tutela de menors.

⁸⁸ El gener del 2002 es produí el traspàs de les competències sanitàries del govern central a l'autonòmic amb la reconversió de l'INSALUD provincial en Servei de Salut de les Illes Balears (IB-Salut).

⁸⁹ En les eleccions generals de març, el PP va obtenir una majoria insuficient per governar en solitari.

Centrats en Mallorca i en l'atenció a persones amb discapacitat, durant aquesta legislatura CIPRES va patir canvis importants. Fins aleshores l'atenció es centrava molt en persones amb discapacitat intel·lectual i en la població de Palma. Amb la voluntat de canviar tot això es van establir convenis de col·laboració amb els distints nivells administratius, els ajuntaments i les associacions que durant aquests anys havien estat capdavanteres en la gestió de serveis per tal d'atendre a col·lectius amb diferents discapacitats i de la Part Forana.

L'any 1995 el Consell Insular de Mallorca també començà a treballar en el Catàleg Municipal d'Accessibilitat que possibilità la confecció tècnica posterior del Pla Integral d'Accessibilitat de cada municipi.

3. MOVIMENT ASSOCIATIU

El dret d'associació és un dret molt vinculat a la llibertat i a la democràcia. I el seu desenvolupament permet, socialment, la integració i el creixement de moltes i diverses inquietuds, ideologies, afinitats, creences o afeccions. Per això el dret d'associació ha quedat recollit, entre d'altres texts, en la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948 (art. 20), en el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 1966 (art. 22) o en la Constitució Espanyola de 1978 (art. 22).

En general el desenvolupament d'aquest fenomen a l'Estat espanyol no ha estat fàcil. Tot i que es troben antecedents normatius en el marc franquista⁹⁰, la Dictadura va sotmetre el moviment associatiu a un rigorós control governatiu per tal d'evitar que es convertís en un cultiu propici per a l'aparició dels temuts partits polítics i sindicats. La *Llei d'Associacions de 1964*,⁹¹ tot i que formalment desenvolupa el dret d'associació ho fa en un estret context ja que en l'article 1 es recull que la constitució d'una associació estarà justificada per perseguir fins "lícits". Què són o no són fins "lícits" depenia del criteri del Ministre de Governació del moment.

Tot i així, i fins i tot abans de la Llei, va sorgir a l'Estat espanyol un incipient moviment associatiu entorn a la discapacitat. Un moviment que posteriorment, amb la Democràcia, es va omplir de continguts socials de caràcter reivindicatiu que tenien - i tenen- com a punt de referència legal l'article 49 de la Constitució: "*Els poders públics duren a terme una política de previsió, tractament, rehabilitació i integració dels disminuïts físics, sensorials i psíquics, als quals es prestarà l'atenció especialitzada que requereixen, i els empararan especialment en la conservació dels drets que aquest títol atorga a tots els ciutadans*".

⁹⁰ *Ley de Asociaciones* 191/1964 de 24 de desembre. Decret 1440/1965 de 20 de maig de normes complementàries de la Llei. Ordre de 10 de juliol de 1965 per la qual es regula el funcionament del Registre d'Associacions.

⁹¹ Des de 2002 es troba vigent la *Llei orgànica 1/2002 de 22 de març, reguladora del Dret d'Associació*. Aquesta Llei combina el foment de l'associacionisme amb el respecte a la llibertat i la no ingerència pública en el seu funcionament intern. També respecta el repart de competències entre Estat i Comunitat Autònoma

Dècades després de l'aprovació de la Constitució el marc normatiu ha variat poc i pràcticament no ha sofert canvis. Això no ha impedit que el moviment associatiu s'hagi desenvolupat i potenciat sinó ben al contrari.

El vigor de les associacions i de la participació ciutadana és un dels millors índexs de la salut democràtica d'una societat. Una ciutadania associada i connectada marca la diferència entre una democràcia formal i una democràcia avançada. Però si es compara amb la resta d'Europa, la nostra realitat associativa era fins no fa tants d'anys molt baixa i s'ha desenvolupat sobretot a partir dels anys 90. La Dictadura va afavorir unes actituds receloses amb la participació que es van traslladar a les generacions posteriors.

L'escassa tradició participativa explica també que sindicats, associacions de veïns, associacions de mares i pares o partits polítics tinguin tan baixa afiliació i tan baixa militància. I això pot tenir conseqüències negatives. El compliment de les normes, la qualitat dels serveis o els mecanismes més quotidians poden no funcionar per falta de control ciutadà. La tendència natural del poder necessita elements correctors per evitar abusos. La Democràcia permet generar i aplicar mecanismes de vigilància i les organitzacions polítiques, socials i ciutadanes, entre d'altres, utilitzar-ho amb l'objectiu de fer una societat més justa.

La falta de participació no és diferent en l'àmbit de la discapacitat, on l'absència de cultura d'afiliació i els enormes problemes socials han arrossegat al col·lectiu. Des de finals dels anys 90 proliferen les associacions en aquest àmbit però sovint la seva activitat ha estat molt personalitzada en un o dos càrrecs i tendeixen, cada vegada més, a la professionalització.

L'espai natural de les associacions es troba habitualment en un punt intermedi entre els ciutadans i l'Estat, fet que els hi permet complir un doble rol. Per una banda poden actuar d'esmoreïdor de la incidència de l'Estat damunt els ciutadans i per l'altra són les catapultadores de les propostes d'aquests davant l'Estat. I a l'igual que a la introducció general es destacava el poder de la premsa per fer "reals" els problemes d'alguns ciutadans també s'ha de destacar que quan la gent participa és més fàcil que a l'agenda política s'hi incorporin els problemes que realment preocupen a la societat.

En relació a la discapacitat, essencialment la constitució d'una nova associació és sempre la mostra més explícita de l'existència d'una problemàtica i d'unes necessitats que no estan ben cobertes per part de l'Administració pública corresponent. Però també s'ha de reiterar la lectura positiva ja que l'associacionisme és fruit d'una societat madura, capaç de mobilitzar-se davant l'adversitat.

Dins aquest àmbit els orígens del moviment associatiu es poden remuntar a la Segona República amb entitats com la *Agrupación Espanyola de Padres y Protectores de Anormales Mentales y Enfermos Mentales* que va néixer al 1933 i que va desaparèixer- com tantes altres iniciatives- amb la Guerra Civil. Durant el conflicte bèl·lic el *Socorro Rojo* i *Auxilio Social* (també denominat *Auxilio de Invierno*) eren els dos organismes que els dos bàndols enfrontats utilitzaven per atendre a orfes, persones amb discapacitat o persones sense recursos. El *Socorro Rojo* va tenir una presència important a Menorca, fidel a la República. A Mallorca *Auxilio Social* va comptar amb la col·laboració de les dones de les classes benestants.

Després de la guerra, *Auxilio Social* seguirà funcionant. L'any 1940, per Decret de 17 de maig, es reorganitzà amb noves normes i s'integrà a la Falange. Va esdevenir així l'entitat oficial encarregada- sota el protectorat i la delegació de l'Estat- l'atenció a orfes i a persones amb seqüeles de guerra. Aquesta atenció es limitava bàsicament a l'alimentació i a la roba i en alguns casos a l'habitatge. Finalment al 1974 es transformà en Instituto Nacional de Asistencia Social (INAS).

En els primers anys del franquisme, paral·lelament a la frontera del sector públic i privat, es situava el bloc de les organitzacions privades amb un règim especial de tutela per l'Estat (a través de la Dirección General de Acción Social depenent del Ministerio de Gobernación). Entre aquestes entitats destacaven: la Creu Roja, l'ONCE i ANIC (Asociación Nacional de Inválidos Civiles)⁹², tres entitats amb cobertura estatal i amb un volum important de centres i serveis, tot i que aquesta darrera desapareixerà.

⁹² ANIC era una associació creada pel Govern franquista al 1958 dirigida sobretot a atendre les necessitats de les persones amb discapacitats originades per la guerra. Una de les actuacions d'aquesta associació era donar feina com a guarda cotxes a persones amb alguna discapacitat. Aquesta associació va tenir una certa presència a Mallorca.

També existia un bloc d'institucions privades sense finalitat de lucre- i sovint vinculades a l'església- dependents de fundacions benèfiques que gestionaven, sobretot, centres per a gent gran, per a infants orfes i per a persones amb discapacitat.

Entre el moviment associatiu vinculat a l'església cal parlar sobretot de Caritas, una confederació creada al 1947 integrada per l'agrupació de cada diòcesis més altres organismes eclesials de caràcter social. Caritas s'associa moltes vegades a una institució de beneficència. És cert que una de les tasques que va fer aquesta entitat durant els anys 50 va ser ajudar, per exemple, en la distribució de la "llet americana", però també s'han de tenir en compte moltes altres actuacions. Així durant els anys 60 Caritas va posar en marxa l'Escola d'Assistents Socials de Palma (actualment diplomatura universitària a la UIB) i posteriorment l'Escola de Treballadores Familiars. Durant el franquisme, Caritas també va anar creant centres a les barriades de Palma on els immigrants trobaven un lloc d'acollida i assessorament. Posteriorment quan l'Administració Democràtica prengué consciència de què l'Acció Social és un dret del ciutadà, Caritas- com la resta d'entitats privades- passà a treballar en coordinació i amb finançament de l'Administració.

Una altra entitat vinculada a l'Església és *Fraternitat Cristiana de Malalts i Minusvàlids*. Aquesta associació es va crear a Espanya a començaments dels 60 com una prolongació de la que ja existia a França des de feia alguns anys. Coneguda popularment com a Frater, aquesta entitat va ser, fins el 1970, una de les poques amb caràcter estatal i tenia moltes delegacions per tot l'Estat. A les Illes Balears segueix existint Frater Menorca. També cal destacar que bona part de les primeres entitats de caràcter laic i aconfessional- sobretot de persones amb discapacitat física- sorgeixen d'escissions de Frater.

Però fins els anys 60, els ciutadans amb discapacitat de l'Estat espanyol eren, majoritàriament, ciutadans resignats a un fatalisme tràgic i religiós i se'n parlava poc, molt poc. A nivell associatiu abans dels 60 pràcticament només existia ANIC⁹³ i ONCE, però l'ONCE sempre ha estat una altra cosa.

El 13 de desembre de 1938 es signà el Decret fundacional de l'ONCE (*Organización Nacional de Ciegos de España*)⁹⁴ amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida de les persones amb discapacitats visuals. Inicialment l'ONCE es constituí amb un Consell Superior, una Direcció d'Organització Nacional i Delegacions Provincials i Locals. Durant el franquisme el Consell Superior estava constituït pel Ministre de Governació i els Directors Generals de Beneficència o Serveis Socials i de Sanitat, pel cap de l'ONCE, un metge oftalmòleg i 3 persones anomenades lliurament pel Ministeri. Aquest Consell tenia funcions tutelars orientadores, consultives, de representació jurídica, de resolució i d'administració del fons central.

Per aconseguir els seus objectius, l'ONCE s'ha basat econòmicament en la venda del popular cupó. Durant anys aquest cupó va ser un sorteig provincial però al 1984 s'unificà sota el lema de "*La il·lusió de cada dia*". Aquest canvi va atreure al gran públic amb la conseqüent generació de més recursos econòmics (al 1989 es quadruplicaren els ingressos, de 44.000 milions de pessetes anuals es passà a 120.000). Una tendència que no ha deixat d'augmentar amb els anys. El punt culminant d'aquest procés es va produir al 1988 amb la creació de la Fundación ONCE.

Al 1988 el volum dels beneficis de la ONCE convertien aquesta entitat en una de les principals organitzacions empresarials de l'Estat i com a contrapartida creà la Fundació ONCE on hi reverteix el 3% dels ingressos de la venda del cupó. Aquesta Fundació es dedica a finançar projectes i serveis per a persones amb algun tipus de discapacitat, al marge de la ceguesa.

Cal destacar que des de la seva constitució l'ONCE ha comptat amb una presència important a Mallorca.

Quan a la resta de discapacitats, a partir dels anys 60 i 70 començaren a sorgir associacions d'afectats i de pares. En aquest període, el règim franquista pretenia justificar-se políticament mitjançant una ampliació de les mesures de "benestar social" i s'introduí el principi de subsidiarietat, a favor d'entitats privades, que donà lloc a una

⁹³ Al BOE del 14 de febrer de 1952 es publicà l'ordre del Ministeri de Governació aprovant els Estatuts de la *Asociación Nacional de Inválidos Civiles*.

⁹⁴ Publicat al BOE del 16 de desembre de 1938.

sèrie de recursos assistencials i que, lògicament, potencià el paper d'aquest tipus d'iniciatives.

En el cas concret de les Illes Balears, durant aquests anys varen néixer alguns serveis destinats a persones amb discapacitat intel·lectual. Sota l'impuls d'iniciatives privades que, en general, es varen aglutinar entorn de les associacions de pares de menors afectats, es va donar lloc sobretot a la creació d'escoles i centres específics a Palma, Inca, Manacor, Maó i Eivissa.

Les primeres d'aquestes associacions van ser AMAPROS (*Asociación mallorquina prosubnormales*)⁹⁵ al 1962 i ubicada a Palma, ASIMPROS (*Asociación Insular de Menorca prosubnormales*) al 1968, ASPANASIF (*Asociación de padres de niños y adolescentes subnormales de Ibiza y Formentera*) al 1970 i APROSCOM (*Asociación Prosubnormales de Manacor y Comarca*) al 1974.

Posteriorment, al 1976 es va crear ASPACE (*Asociación de Parálisis Cerebral*) i al 1978 ASNIMO (*Asociación de niños mongólicos*). En aquells moments, aquestes dues associacions i els centres que crearen (Centre Pinyol Vermell i el centre Príncep d'Astúries) eren molt innovadors perquè tenien una visió global de les persones amb discapacitat i les seves accions incloïen totes les fases de la vida, no només la infància.

Cal destacar que totes aquestes entitats encara ara existeixen i en la majoria dels casos conserven les sigles tot i que hagin modificat el nom de l'entitat. El successiu canvi de nom en la història de moltes associacions- tal i com s'explica al capítol sobre el llenguatge- és el reflex de l'evolució de la societat en la concepció de la discapacitat.

Entorn a la discapacitat física pràcticament només existia una delegació d'*Auxilia*⁹⁶ - que a nivell estatal es va crear al 1952- que realitzava, entre d'altres activitats, classes de suport escolar a domicili a nins i joves de Palma amb discapacitat, i *Fraternitat Cristiana de Malalts i Minusvàlids*. La principal activitat de Frater era reunir

⁹⁵ Actualment Amadip.Esment.

⁹⁶ Auxilia es va originar a França el 1926. Va néixer com un moviment voluntari d'ajuda als malalts de llarga durada i a persones amb discapacitats físiques. Es va anar estenent a Bèlgica, Itàlia i Suïssa. I al 1952 arribà a Barcelona on es dedicava a l'ensenyament per correspondència i a domicili. Actualment Auxilia disposa d'alguns centres d'educació i grups de voluntaris a 12 ciutats espanyoles (cap a Balears).

setmanalment, en algun saló parroquial de Palma, a persones del col·lectiu per tal de compartir experiències i inquietuds.

La manca de llibertats polítiques de finals dels seixanta i principis del setanta i l'existència de partits polítics només a la clandestinitat donaren un contingut més global a les organitzacions socials que varen fer pròpies les reivindicacions polítiques de la lluita per la Democràcia. I alhora els partits polítics també es sensibilitzaren amb les necessitats d'aquests col·lectius i assumiren les seves reivindicacions. Així en aquests anys, moltes persones compromeses amb aquesta realitat van començar a alternar les reunions clandestines dels partits polítics amb una feina de camp: contactar amb les persones amb alguna discapacitat per tal de conèixer la seva situació, les seves necessitats...

Tot aquest moviment tingué una fita molt important al març de 1976. Ja amb caràcter públic, en el saló d'actes del col·legi Sant Francesc de Palma, tingué lloc una trobada de persones amb discapacitat i representants dels diferents partits polítics que va tenir ressò a la premsa de Palma. El diari *Ultima Hora* del 13 de març tractà àmpliament la notícia amb un titular molt explícit: *La problemática de los minusválidos*. En aquesta jornada es va fer un repàs als principals problemes del col·lectiu fent especial esment a les barreres arquitectòniques. Però el fruit més important va ser la creació d'una comissió mixta integrada per persones amb discapacitat, membres del SEREM⁹⁷ i representants de l'Ajuntament de Palma que durant un temps treballaren de forma conjunta.

Durant els anys 70 el moviment associatiu- sobretot de les persones amb discapacitat física- estava molt abocat al carrer ja què un dels aspectes fonamentals de l'estratègia era la "presentació en societat" de tots els problemes. Les tàctiques i les accions varen ser diverses: manifestacions, assemblees de treballadors, taules informatives no qüestionatives, pasquins... A partir del 1975 les persones i les associacions començaren a coordinar-se per tal de ser protagonistes actius del seu futur i perquè es donava el marc propici: una societat cada vegada més oberta i disposada a acceptar les persones amb discapacitat. Les associacions constituïdes als anys 60- que havien donat lloc a centres d'atenció especial- hauran de conviure, a partir d'aquest moment, amb altres

associacions molt més reivindicatives que reclamaran a l'administració pública que assumeixi la seva responsabilitat i que reivindicaran la "normalització" enfront de l'atenció especial.

Al 1977 van aparèixer en el panorama associatiu balear APNA (Associació de pares de nins autistes), ASPAS (Associació de pares de nins sords), ASPROM (Associació de promoció del minusvàlid) i el Centre d'Informació per a Professionals de l'Educació Especial.

En aquest context, a l'abril de 1978 també es va crear a Palma la *Coordinadora de Minusvàlids de Balears*⁹⁸. Després de la trobada del 12 de març de 1976 entre persones afectades i polítics, esmentada abans, el moviment de persones amb discapacitat s'adonà que entre el col·lectiu de persones amb discapacitat intel·lectual també hi havia un sector que apostava per una altra manera de fer, que apostava per a què tots els ciutadans poguessin compartir els mateixos espais i recursos. Així Coordinadora- que agrupava a associacions de persones amb discapacitat física, intel·lectual i sensorial- es configurà considerant que *"L'actitud de la població de les Illes i la responsabilitat de l'Estat ha de canviar significativament. Aquest canvi és especialment necessari a les Balears ja que no hi ha una infraestructura assistencial mínima per atendre les diferents minusvalideses de la població"*. I denunciava que a l'administració *"no hi ha uns objectius clars, ni una planificació racional de les accions, ni una coordinació dels diferents estaments implicats"*. I ben allunyats de la caritat demanaven que *"cal que millorin les reglamentacions legals com a condicions indispensables per una adequada educació i integració"* i la creació de fòrums consultius i de diàleg amb l'administració.

99

Després de la Constitució de 1978 - amb la consecució dels drets fonamentals, la llibertat i la democràcia- les organitzacions van recuperar el seu espai propi i van retornar a la lluita pels objectius específics que havien inspirat la seva emergència. En termes generals això suposà un procés de sectorialització i diferenciació dels moviments socials.

⁹⁷ Sigles que corresponen a *Servicio de Recuperación de Minusválidos*, organisme desaparegut al 1978 amb la creació de l'INSERSO.

⁹⁸ Des de 1999 *COORDINADORA-Federació Balear de Persones amb Discapacitat*

⁹⁹ *Coordinadora de Minusvàlids de Balears (associacions, centres i professionals). Objectius i Pla d'Actuació.* Palma de Mallorca. Octubre 1979.

Durant aquests anys les associacions eren protagonistes d'un gran activisme social. Generaven iniciatives, protestes i, en general, un dinamisme que afavoria no només l'aparició de notícies sinó també d'alguns articles d'opinió i algun editorial.

El creixement associatiu que es produí durant aquests anys motivà que amb una antelació de quasi tres anys respecte a la iniciativa estatal, l'any 1983 la CAIB aprovà un registre d'associacions¹⁰⁰ “... per a una millor ordenació i coneixement de les Institucions i Associacions que es dediquen a l'assistència de la Tercera Edat, Marginats, Minusvàlids, Infància i Joventut, Drogoaddictes i Alcohòlics, sense afany de lucre, les activitats de les quals es desenvolupen en el territori de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears”.

Al marge dels centres d'educació especial, inicialment el moviment associatiu entorn a la discapacitat va ser bàsicament voluntari i reivindicatiu. Però des de mitjans del 80, les Illes Balears compten amb una xarxa d'associacions que realitzen, sense afany de lucre, activitats de caràcter assistencial. És a dir, atenen necessitats col·lectives no cobertes- o no ben cobertes- per part de les administracions públiques. Tot i així durant aquests anys- sobretot dins l'àmbit de la discapacitat física- la idea predominant era mostrar la necessitat per tal que l'Administració assumís la responsabilitat. Això implicà també la posada en marxa de serveis amb l'objectiu de mostrar l'èxit i els beneficis socials. El problema però és que l'Administració només assumí el cost econòmic i la gestió continuà en mans privades.

Poc a poc però el nivell de crítica a l'Administració va anar disminuint, alhora que minvava l'entusiasme del moviment associatiu. L'Administració- central i autonòmica- havia demostrat sobradament la seva incapacitat per dur un canvi qualitatiu a la situació dels ciutadans amb alguna discapacitat malgrat la proliferació de disposicions legals o administratives. No obstant això el moviment associatiu es va seguir desenvolupant.

Més enllà de l'àmbit específic de la discapacitat, un dels canvis més significatius, en la dècada 1985-1995, va ser la promoció de la iniciativa social. El creixement del moviment solidari- a través de l'aparició d'un elevat nombre d'ONG's i de la promoció

¹⁰⁰ Decret 63/1983

de programes institucionals de voluntariat- semblà la resposta més lògica a una major conscienciació social i a la deficitària resposta de les Administracions públiques. La política de subvencions de les tres Administracions (central, autonòmica i local) també va impulsar aquest procés. Així es va començar a donar suport a organitzacions per a l'execució de programes finalistes i d'acord amb unes prioritats establertes en els corresponents ordres de convocatòria.

També cal destacar l'ús que es va fer en aquests anys- tant en activitats públiques com privades- dels objectors de consciència per suplir les greus necessitats de falta de personal.

El concepte "ONG" es va popularitzar als anys 90 i sota aquesta etiqueta s'agrupen les organitzacions que neixen i treballen per millorar la qualitat de vida d'un determinat col·lectiu. Entre les causes que motivaren la proliferació d'aquestes entitats destaca la convicció de què les administracions es caracteritzen per la lentitud de reacció i d'organització.

En el cas d'ONG's vinculades a poblacions afectades per la guerra o la pobresa sobresurten també altres raons com el fàcil accés a una informació molt extensa i pràcticament quotidiana i la desconfiança en què els polítics es comprometin en una acció decidida d'ajuda i cooperació per tal de solucionar la misèria, la fam i la manca de perspectives d'una vida digna que afecta a tants indrets del globus. Aquest és un bon exemple de l'efectivitat dels mitjans de comunicació per desvetllar el compromís dels ciutadans davant una situació o problemàtica concreta. Així mateix s'ha de destacar la proliferació del voluntariat fonamentat en la creença que, a més dels doblers, el compromís i la donació de part del temps lliure pot ajudar a solucionar determinades problemàtiques.

Però les associacions que representen a col·lectius amb algun tipus de discapacitat o malaltia no són tan fruit de la sensibilitat social que sí es troba en el naixement de moltes organitzacions de cooperació. Sorgeixen bàsicament del progrés de la medicina que cada vegada aïlla i diagnostica més malalties i, sobretot, dels problemes quotidians

en què es troben. Així els afectats i les famílies s'agrupen per reclamar les ajudes de les administracions i per millorar el seu dia a dia.

Quan al nombre d'ONG's existents a les Balears, al recull publicat per l'Obra Social i Cultura de Sa Nostra al 2000¹⁰¹ es parla de què només en el sector de "malalties i discapacitat" n'hi ha 66. I al marge de personalismes o de diferències de criteri i d'actuació sí es comprova - a nivell autonòmic- que allà on el món associatiu és fort i està unit els avanços són evidents; i on no està cohesionat o és molt dèbil (o les dues coses), els col·lectius afectats tenen menys recursos.

Aquest creixement i consolidació del moviment associatiu també ha provocat una gran mobilització de recursos (que encara no s'ha aturat) per adquirir infraestructures. Aquestes iniciatives han estat fortament impulsades pels governs conservadors partidaris d'un moviment associatiu que presta serveis.

En general el moviment associatiu dins aquest àmbit s'ha constituït bàsicament a partir de dos paràmetres: per un costat unes entitats que es formen entorn d'un tipus concret de discapacitat i, en segon lloc, entitats més generalistes vinculades a una demarcació geogràfica (sobretot als pobles). Les primeres tenen en el segle XXI una estructura federal, amb una gran implantació. És el cas, per exemple, de l'Associació de Familiars d'Alzheimer de Mallorca (AFAM) integrada a la Federación Española de Alzheimer o de l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears (ASPANOB) integrada dins la Federación Española de Padres de Niños con Càncer.

Malgrat a la part forana encara es troben associacions que representen a tot el col·lectiu (per exemple l'Associació de persones amb Discapacitat de Calvià- ASDICA), en general es pot concretar que l'estructura que finalment s'ha imposat és la de la divisió per sectors (discapacitat física, intel·lectual o sensorial, malalties cròniques i salut mental) o fins i tot per diagnòstics concrets (esclerosi múltiple, parkinson, fibrosis quística...). Aquestes associacions centren part del seu esforç en la prestació de serveis especialitzats. És a dir passen a suplir una tasca que, inicialment, correspondria a l'Administració. El gruix de les seves activitats poc tenen a veure amb la caritat o la

beneficència tot i que la imatge que sovint apareix en els mitjans de comunicació podria fer dubtar.

El moviment associatiu actual s'estructura en federacions autonòmiques i alhora en federacions o confederacions d'àmbit estatal. Aquesta estructuració es deu a la voluntat d'unir esforços i d'organitzar la representació i la reivindicació davant l'administració pública. Però també per tenir accés a fons de finançament centrals.

Així la participació en la convocatòria de subvenció del 0.52 de l'IRPF del Ministeri de Treball i Afers Socials¹⁰² o de la Fundación ONCE només es pot fer a través de les federacions o confederacions d'àmbit estatal.

Aquesta estructura federativa té el seu màxim exponent en el CERMI (*Comité Español de Representación de Minusválidos*). Aquesta plataforma es va constituir al 1993¹⁰³ i agrupa a les principals organitzacions estatals del sector de la discapacitat. La funció principal del CERMI és actuar d'interlocutor davant el Govern central. El gran nombre d'associacions que existeixen a tot l'Estat també ha motivat que, des de finals dels anys 90, s'hagin anat constituint CERMI's autonòmics. A les Illes Balears però el desacord entre les grans federacions, ha provocat que siguem la darrera Comunitat en constituir el CERMI Autonòmic.

Una de les principals funcions del moviment associatiu és el de mediador, amb un important paper socialitzador consistent en possibilitar unes vies de participació entre els seus components i les estructures socials. Això, lògicament, ha ajudat a contribuir, en els darrers anys, a iniciar la transformació de les actituds respecte a la discapacitat. Una altra funció és la de pressió social dirigida als òrgans de poder i de decisió, als quals se'ls plantegen reivindicacions concretes.

¹⁰¹ *Iniciatives Solidàries. Directori d'ONG de les Illes Balears*. Quaderns Solidaris. Obra Social i Cultural de "Sa Nostra". Caixa de Balears. Palma. 2000.

¹⁰² Aquesta convocatòria sorgeix del 0.52% que cada ciutadà aporta de la seva declaració de renda si assenyala la casella "altres fins d'interès social a través de les ONG's" (en lloc d'assenyalar la casella de l'església catòlica).

¹⁰³ L'any 1993 el CERMI es va constituir com a plataforma de trobada i coordinació en el sector de la discapacitat i el 1996 ja adquirí personalitat jurídica.

Però més enllà de la sensibilització ciutadana i de la reivindicació dels drets del col·lectiu davant l'administració, actualment l'objectiu d'aquestes entitats és aconseguir finançament- principalment de les administracions públiques- per tal de suplir la incapacitat de la xarxa de serveis oficial. Així des de mitjans dels 90 a les Illes Balears existeix una àmplia xarxa d'associacions que realitzen activitats de caràcter assistencial, que atenen necessitats col·lectives no cobertes, o insuficientment cobertes, per les administracions públiques. Segons un estudi de Sa Nostra¹⁰⁴, 66 entitats de les Balears, dedicades a la discapacitat (incloses les malalties cròniques) van gestionar, durant el 1999, 2.417 milions de pessetes procedents de l'Administració pública, de les caixes d'estalvi i, en menor mesura, dels actes benèfics o de les aportacions dels socis.

Actualment les associacions de persones amb discapacitat naveguen entre el caràcter representatiu i el de prestacions. No es tracta però d'una disjuntiva ja que en molts casos es donen els dos caràcters en una mateixa organització.

En el caràcter representatiu un grup humà reduït parla en nom d'un altre molt més ample. Com que no tots poden parlar "apoderen" a uns pocs. L'acció representativa guarda connexió amb la política, amb la voluntat d'actuar col·lectivament per plantejar les demandes d'un grup; cercant trobar la solució mitjançant l'alteració de la realitat i participant en el procés de decisió.

Les organitzacions que presten serveis han sorgit, majoritàriament, al marge dels afectats: fundacions, patronats o montespis per tal de solventar situacions concretes. La seva gestió és gerencial, centrada en l'administració i gestió de serveis i amb criteris de professionalitat. Des de finals dels anys 90 però les organitzacions d'acció representativa han anat absorbent elements de les organitzacions dedicades a prestar serveis.

Des del punt de vista de l'estudi de les associacions com a font d'informació per als mitjans de comunicació, Juan Benavides Delgado i Aurora Rodríguez del Barrio¹⁰⁵

¹⁰⁴ Dades estimables i apuntades a *Informe econòmic i social de les Illes Balears 1999. Volum 2 Medi Ambient, Societat i Cultura*. Caixa de Balears "Sa Nostra". Palma. 2000.

¹⁰⁵ BENAVIDES DELGADO, JUAN; RODRIGUEZ DEL BARRIO, AURORA: *Las estrategias comunicativas de las asociaciones y entidades relacionadas con las minusvalías*. Ponència presentada en el

divideixen les associacions entre les que usen un discurs que situa la discapacitat en un univers "separat" i "distint" del món "normal" i les que situen la discapacitat com una expressió de la diversitat del món.

El primer discurs sol ser el modus dominant d'entendre i d'expressar-se de moltes associacions i també és el majoritari en el context dels mitjans de comunicació. En aquest sentit s'han d'entendre els intents de les associacions d'aproximar la discapacitat a l'univers de la normalitat. És a dir, "normalitzar" allò que no és l'habitual i on la societat es troba davant l'excepció. Però cada vegada és més difícil trobar formes pures.

En relació a les associacions també cal tenir en compte que la mateixa ideologia que diuen defensar no sempre ha estat suficientment debatuda. En una acció mimètica unes associacions copien a altres els principis i les idees que diuen defensar. Com a conseqüència es produeix la repetició de missatges que sonen buits.

Actualment les entitats amb més presència a la premsa no són les que conserven un esperit més reivindicatiu sinó les que tenen més serveis i més serveis volen donar. La creença és que com més es donin a conèixer més facilitat tindran per aconseguir suports econòmics.

A partir d'aquí es pot ser molt crític amb les associacions i amb el missatge que sovint han "venut" a la premsa. Però paral·lelament la constitució d'associacions permet que les persones amb discapacitat es puguin convertir en interlocutors, capaços de generar informacions i de traslladar a la societat les seves demandes i reivindicacions.

4. OPINIÓ PÚBLICA I DISCAPACITAT

De forma genèrica s'entén per opinió pública la manera col·lectiva de pensar i de sentir d'un grup social més o manco gros en determinades circumstàncies de temps i lloc. Indica allò que la gent pensa sobre un tema, un esdeveniment o un problema d'una certa importància. L'opinió pública es forma pel fet de què un gran nombre de persones faci propi, considerant-ho vertader i just, allò que algunes persones i grups – amb una especial autoritat cultural, científica o moral- pensen i diuen.

Segons alguns teòrics l'opinió pública té una gran influència en la manera de pensar, de sentir i d'actuar d'aquells que – per edat o per falta de coneixements- no són capaços de formular un judici crític. S'entén així que alguns ciutadans pensen i actuen segons l'opinió pública sense que es puguin desfer d'aquesta pressió. Però alguns autors com Elisabeth Noelle-Neumann¹⁰⁶ van més enllà i defineixen com “l'espiral del silenci” un procés pel qual una majoria s'inhibeix i calla davant allò que expressen obertament i confiadament uns grups minoritaris. S'inhibeixen perquè estan convençuts de què aquesta postura acabarà essent acceptada per tots, fent així que l'opinió sembli més forta del què realment és, fins arribar a ser dominant.

Per a Noelle-Neumann la gent té una por natural a l'aïllament. L'amenaça de soledat sorgeix quan hi ha una controvèrsia sobre els valors. Els sondejos d'opinió mostren que en àrees on els valors estan canviant, els membres d'una societat observen a la resta de la comunitat molt atentament. Fins i tot els canvis més petits són percebuts col·lectivament per tots els grups de població. Per això- tal i com explica Alberto Tarifa¹⁰⁷- quan una actitud important relativa als valors canvia tan sols en un 3 o 4% de la població (fenomen marginal), això és percebut per la població i reflectit en canvis del 10 o 20% dins del nostre clima d'opinió (és a dir allò que s'expressa en resposta a la pregunta periodística de què és allò que la majoria de gent pensa sobre una determinada qüestió).

¹⁰⁶ NOELLE-NEUMANN, Elisabeth: *Opinión pública: nuestra piel social*. Paidós. Barcelona. 1995

¹⁰⁷ TARIFA, Alberto: *La opinión pública: la espiral del silencio*. Biblioteca Católica Digital. 2001

Per tant l'opinió pública més que consistir en allò que la gent pensa, seria allò que la gent pensa que pensen els altres. I això dóna als mitjans de comunicació una gran importància.

Per a l'opinió pública existeixen dues fonts principals: l'observació de la realitat de forma directa i l'observació de la realitat a través dels mitjans de comunicació. La primera proporciona la millor informació però és molt limitada. Els mitjans de comunicació ens permeten estar informats de "tot". Però com que només tenim informació directa d'una ínfima part, tenim una gran dependència del mitjà i això, tal i com s'ha exposat a la introducció, pot ser molt perillós. L'esmentat Alberto Tarifa proposa com a mostra analitzar una ressenya d'un diari d'un acte al qual haguem assistit o organitzat per evidenciar aquest perill.

Una aportació fonamental però en aquest àmbit és la de Jürgen Habermas¹⁰⁸, amb investigacions fonamentals sobre els conceptes de "espai públic" i "opinió pública".

Des dels seus primers treballs Habermas ha vinculat la dinàmica del món simbòlic a la interacció comunicativa, generadora d'opinió i consens en front als conflictes socials. Per Habermas el terme "opinió pública" fa referència a una gran diversitat de fenòmens i manté una estreta relació amb la dinàmica del poder i dels processos polítics. En els anys 60 i 70 va articular la seva teoria de l'acció comunicativa, en la qual presenta la discussió pública com l'única possibilitat de superar els conflictes socials, gràcies a la recerca de consensos que permetin l'acord i la cooperació. Segons recull Margarita Boladeras¹⁰⁹, Habermas delimita el concepte "d'opinió pública" amb relació a "l'espai públic" i apunta que *"Per espai públic entenem un àmbit de la nostra vida social en el qual es pugui construir quelcom com opinió pública. L'entrada està fonamentalment oberta a tots els ciutadans. En cada conversa en la qual els individus privats es reuneixen com a públic es constitueix una porció d'espai públic. (...). En el cas d'un*

¹⁰⁸ Jürgen Habermas (Düsseldorf, Alemanya, 1929) és el representant més destacat de la segona generació de filòsofs de l'Escola de Frankfurt. L'any 1976 desenvolupà la teoria de l'acció comunicativa amb la intenció d'aconseguir la reconstrucció del materialisme històric complementant-ho amb el seu interès en la filosofia pràctica: moral, ètica, dret i justícia. Amb base en això, l'any 1981 publicà la *Teoria de l'acció comunicativa* considerada com una teoria global sobre la societat, el seu origen, la seva evolució i les seves patologies.

¹⁰⁹ BOLADERAS CUCURELLA, Margarita: *La opinión pública en Habermas*. Anàlisi 26. 2001. Pàg. 51-70

públic ampli, aquesta comunicació requereix mitjans precisos de transferències i influència. Diaris, revistes, ràdio i televisió són avui tals mitjans de l'espai públic”.

La premsa esdevé així l'instrument real de l'opinió pública, una arma i una eina en mans d'aquells que saben com usar-la. Per tant, en el present treball cal, inevitablement, plantejar-se la relació opinió pública- premsa- discapacitat. I aprofundir en tot allò que incideix en l'opinió pública: actituds, estereotips i formes de marginació.

La realitat- qualsevol realitat- inspira lògicament les seves representacions. Però les idees prèvies- del receptor i també del transmissor- condicionen la percepció d'aquesta realitat. Les teories, les ideologies, les definicions i les pròpies paraules orienten i desorienten la nostra percepció de les coses que volen o semblen representar. Així la difusió de certes imatges- siguin textuals o gràfiques- de persones o de col·lectius poden arribar a superar l'original i fins i tot modificar-lo.

A partir d'aquesta premissa, a la introducció d'aquest treball s'establia com a hipòtesis que *“Els mitjans de comunicació ofereixen una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament”*. I davant aquesta hipòtesis, presentada en negatiu, caldrà inevitablement plantejar-se la necessitat de canvi.

El canvi social pot produir-se de dues maneres: a través del canvi en les lleis, la política i els serveis i a través del canvi en les actituds i conducta de les persones. Els canvis en la llei i el seu compliment obligatori són molt importants perquè possibiliten millores permanents, no temporals i basades en la comprensió d'una determinada persona. Però per canviar les estructures formals de la societat, cal assegurar-se de què les persones que fan les lleis i defineixen la política- així com les que donen serveis- coneixen les necessitats i les idees per resoldre problemes. Per canviar d'actitud i de conducta, la gent necessita conèixer. I la forma més ràpida i efectiva de donar a conèixer de forma massiva els temes relacionats amb la discapacitat és utilitzar adequadament els mitjans de comunicació.

Tothom és diferent, únic. I tot i així la diferència pot intimidar. Quan es dona

l'oportunitat a algú de donar-se a conèixer, d'explicar la seva vida, idees i sentiments resulta més fàcil entendre'l i posar-se en el seu lloc.

També cal tenir molt en compte que les dones i els homes amb algun tipus de discapacitat han estat tradicionalment discriminats a més d'una manera diferent a la resta de col·lectius que també han estat discriminats: dones, homosexuals... Aquesta discriminació fins i tot s'ha donat dins aquests altres col·lectius discriminats que també han oblidat incloure, en la seva lluita, als seus propis membres amb alguna discapacitat.

De forma contundent no es pot dir que- durant el període d'aquest estudi- les actituds cap a les persones amb discapacitat hagin estat premeditadament negatives. Les actituds són multidimensionals i poden estar influïdes pel grau i classe de discapacitat, la naturalesa de la situació interpersonal a la qual es dona resposta i les característiques personals, tant de les persones amb discapacitat com sense. Però sí han surat vells prejudicis i imatges estereotipades.

ACTITUDS ENVERS LES PERSONES AMB DISCAPACITAT

En general s'entén que l'actitud és una idea provista d'una càrrega emocional que predisposa a una classe d'accions davant un determinat tipus de situacions socials. Aquesta definició té tres components: la idea (component cognitiu), l'emoció associada a ella (component afectiu) i la predisposició a l'acció (component conductual). Així mateix s'ha de tenir en compte l'existència d'actituds positives que condueixen a conductes i sentiments de satisfacció, plaer i alegria. I les actituds negatives que poden donar lloc a una vida problemàtica.

De manera genèrica, les actituds es poden entendre com estratègies per a transitar per la vida. Les actituds s'inscriuen en la cultura, entesa com un modus peculiar d'avaluar, percebre i actuar. L'organització de creences que les conformen predisposa a maneres de comportament definits però amb respostes no sempre idònies des d'una perspectiva racional.

En general, les actituds ajuden a entendre el món que ens envolta. Ajuden a funcionar davant els problemes que ens causaria haver de crear patrons d'interacció nous cada vegada que ens trobam amb els altres. Mitjançant aquests estereotips i predisposicions de resposta es pot actuar més ràpidament. Però en la mesura en què els estereotips siguin inadequats o que les actituds estiguin injustificades s'actuarà de forma inapropiada.

Quan a la formació de les actituds cal tenir molt en compte els valors socials i culturals de cada societat. Dins aquest àmbit, actualment fonts importants serien l'èmfasi en la salut, la integritat física, i l'aparença personal. I també l'èmfasi de la societat actual pels èxits personals i la productivitat, així com per l'habilitat per ser competitiu professionalment. La persona amb discapacitat molt sovint té dificultats per ajustar-se en aquests valors.

A vegades l'origen de l'actitud és de caràcter afectiu- cognitiu quan s'estableix una relació personal. La presència d'una persona amb discapacitat pot provocar la preocupació i el sentiment de què qualche cosa similar podria passar-li a un

(identificació per llàstima). El mite de la contaminació o heredabilitat també provoca actituds aversives i rebuig de determinats tipus de discapacitat.

I també existeixen fonts originades per variables com les demogràfiques, edat, nivell educatiu, característiques personals... I factors relacionats amb la pròpia discapacitat (nivell de funcionalitat, severitat, grau de visibilitat de la discapacitat...).

En general però s'entén que les actituds són apreses gradualment a través de l'experiència i que hi contribueixen diferents factors: hereditaris, psicològics i educatius; però també el contacte directe i els missatges que es reben de la comunicació social.

Com ja s'ha esmentat, les actituds poden ser positives o negatives. Diferents estudis han mostrat que el contacte directe i personal- i sota determinades condicions- està relacionat amb actituds positives. Quan existeixen actituds negatives una mesura molt efectiva pel canvi és afavorir el contacte freqüent a estatus iguals entre persones amb i sense discapacitat, oportunitat que pot servir per canviar els estereotips i concepcions falses. El contacte afavoreix el descobriment dels atributs positius i el desenvolupament natural de l'acceptació i l'enteniment.

La integració pot ser imposada per llei però la manera en què un professor o professora respon a les necessitats dels seus alumnes pot ser una variable molt més poderosa per determinar l'èxit de la integració que qualsevol estratègia administrativa o curricular.

Però la població no sempre té una experiència directe amb tots els objectes actitudinals. La majoria de les actituds que s'han format a l'escola o la llar estan basades en allò que la gent diu. Així un dels principals determinants dels estereotips és allò que els mitjans de comunicació diuen, expliquen, destaquen i prioritzen d'un determinat col·lectiu.

I alhora no es pot obviar que les actituds que una societat mostra cap a les persones amb discapacitat té lògicament una gran importància sobre aquest col·lectiu. Influeix en el desenvolupament de l'autoestima i també en la seva socialització. La reacció de la gent davant la seva presència en llocs públics forma part de la seva experiència de la vida

diària. Les actituds negatives per tant suposen un seriós obstacle pel total desenvolupament de rols i per la consecució dels seus objectius en la vida.

En relació a la discapacitat, la integració no només s'entén en l'establiment de la normativa adequada, sinó també intervenint en aquelles actituds que dificulten el clima social adequat per a l'exercici dels drets. I per a què el contacte doni lloc a unes actituds positives, la societat ha d'estar lliure de creences negatives, com creure que la discapacitat és la característica més important de la persona o que són diferents, inferiors i/o posseeixen característiques negatives.

La voluntat d'intervenir en les actituds relacionades amb la discapacitat té quatre objectius: proporcionar informació, augmentar el nivell de benestar de les persones que presenten alguna discapacitat, fomentar l'empatia cap a elles i facilitar una conducta adequada cap a les persones amb discapacitat.

Quan major és el coneixement més poc probable és que apareguin actituds negatives. Però en relació a la discapacitat persisteixen abundants llacunes. La ignorància, l'abandonament, la superstició i la por són factors socials que durant tota la història han aïllat en aquests col·lectius i han retardat el seu desenvolupament.

El rol que la persona amb discapacitat desenvolupa en un determinat context social no depèn només del tipus o gravetat de la discapacitat, ni de les condicions i/o característiques personals de l'afectat sinó de les actituds socials imperants cap a la discapacitat ja que aquestes actituds històricament no s'han mantingut homogènies ni estàtiques.

Les actituds i conductes negatives (sobreprotecció, tolerància i acceptació resignada, assignació de tasques secundàries, accentuació d'un paper social passiu i de la necessitat d'ajuda, compassió, evitació, rebuig, segregació, marginació...) constitueixen el major impediment per l'èxit. Pel contrari, les actituds positives redueixen la intensitat de tal estrès i faciliten l'adaptació.

Evolució històrica de les actituds

Segons la mitologia grega quan va néixer Hefesto¹¹⁰ la seva mare Hera- reina dels Déus- contemplà horroritzada que els peus del nin eren deformes. Sense pietat, Hera tirà el nadó des d'adalt de l'Olimp. Tot i així Hefesto va sobreviure i acabà casant-se amb la gran Venus. Hefesto, el ferrer dels Déus, passà a la història per haver forjat l'armadura i les armes amb les quals Aquil·les matà a Hèrcules. Hefesto també passà a la història per ser un Déu amb discapacitat.

A l'antiguitat i a l'Edat Mitja però els ciutadans amb alguna discapacitat ocupaven, llevat d'excepcions afortunades, els estaments socials més baixos. Tot i que també cal tenir en compte que el denominador comú de la dependència i la submissió la compartien amb la gran majoria de súbdits. Serà sobretot a partir de la Revolució Industrial i de l'esdeveniment de les democràcies quan les diferències socials, basades en diferències orgàniques-funcionals, resultin poc a poc més i més estridents. Serà llavors quan el desfasament entre les persones amb discapacitat- mantingudes en la minoria d'edat- i altres súbdits- elevats a ciutadans, treballadors, consumidors i, en definitiva, subjectes de drets civils personals i col·lectius- es farà més evident.

En algunes societats antigues era normal l'infanticidi quan s'observaven anormalitats en els nins i nines. El poble d'Esparta, amb un important caràcter bèl·lic, no permetia membres "no vàlids". Igualment les lleis de Licurgo permetien tirar els *dèbils* i *deformes* pels penyasegats del Mont Taigeto. A Roma la roca Tarpeia complia la mateixa funció, a excepció dels "*invàlids de guerra*". Aquesta excepció es manté a totes les èpoques i a totes parts i correspon més a la gratitud pels serveis prestats que no pel reconeixement de drets i aptituds.

Mesclada amb una actitud selectiva, conscient i inhumana, hi ha un intent de purificació, de depuració col·lectiva, de religiosa eliminació del mal i de la càrrega del pecat.

La persona amb discapacitat com a expressió del mal és una línia d'actituds molt

¹¹⁰ Vulcano a l'Imperi Romà.

vinculada a la història del cristianisme. Si bé sota el prisma de la redenció en lloc del rebuig. Se'ls hi atribueix qualsevol succés sobrenatural i se'ls considera endimoniats. Però d'objecte a eliminar, els lisiats, els malalts de lepra, els cecs ... passen a ser pobres i objectes de caritat.

Fins al segle XV la importància històrica dels "anormals" és relativament petita. Assimilats sovint als grups dels rodamons no plantegen majors problemes socials. De tant en tant serveixen com a model de la degeneració o són utilitzats com a mesura preventiva i exemple de vicis i mals; altres vegades són objecte de diversió. Però en tot cas, no mereixen major interès social.

L'adveniment del cristianisme, que va dur la noció i l'obligació de la caritat promourà la segregació en els primers asils. En el segle XVII apareixen els grans internats; és l'època del confinament. No tenen caràcter mèdic i no hi ha especialització: folls, pobres, desenfrenats, persones amb discapacitats físiques o intel·lectuals...A finals del segle XVIII i principis del XIX s'inicia la institucionalització de manera específica. S'havia de protegir la gent "normal" de la "no-normal".

El desenvolupament de la societat industrial, estructurada en la divisió social del treball, va consolidar la desigualtat social entre els diferents col·lectius de persones en funció de la posició que ocupessin a l'estructura social. Tot això fou reforçat i consolidat per la concepció moral del treball que va contribuir a fer-lo el valor cultural principal i que incorporava al procés productiu a totes aquelles persones potencialment vàlides per treballar. Les institucions posaven en pràctica els principis d'igualtat social amb uns procediments ben particulars: segregaven a les persones "diferents" del món laboral i social.

Les persones amb discapacitat física foren objecte d'una indiferència generalitzada, que va evolucionar cap a un sentiment de sobreprotecció. En canvi el rebuig que es detectà envers les persones amb discapacitat intel·lectual, manifestava una certa por envers allò desconegut o misteriós, que va anar transformant-se en un sentiment de pietat.

Al segle XIX també cal tenir en compte la gran importància de les ciències naturals, la

medicina, el mètode experimental... Així les persones amb discapacitat passaren a ser d'interès científic. I això que en sí és bo i positiu no va fer més que accentuar la necessitat de "segregar" i "separar" per curar, per estudiar, per experimentar i per rehabilitar. Per tant, es consolidà la idea de considerar-los malalts permanents.

I en general, les persones institucionalitzades, segregades... es troben poc i mal representades per les institucions. ¿A qui se li ocorr demanar la seva opinió a algú que és considerat malalt, dependent i permanentment assistit? Reminiscència d'això és que, encara ara, el cambrer, la dependenta... no parli directament a la persona amb discapacitat sinó al seu acompanyant.

Però, com en qualsevol àmbit, en el segle XIX es poden trobar alguns precedents de les polítiques més actuals. Al 1859 en una impremta de Madrid s'edità "*Apuntes sobre la Educación Elemental del sordomudo. Destinados á los maestros de primera enseñanza, á los párrocos y á los padres de familia*", signat per Mariano Carderera¹¹¹. En aquest llibre es donaven totes les instruccions per comunicar-se amb als infants amb sordesa, per ensenyar-los a parlar i a entendre als demés. Però cal destacar sobretot el pròleg en el qual es feia tota una declaració de principis en pro de la integració i en detriment de la segregació: "*Afortunadamente la experiencia se ha encargado de demostrar el error de semejante apreciación, haciendo ver la sencillez de la enseñanza especial y la facilidad de difundirla a poca costa y sin grandes esfuerzos por medio de las escuelas comunes*" (...) "*Dícese que viendo los alumnos en una sociedad aparte, ignoran las costumbres y hábitos del mundo, no aciertan á entenderse con los hombres dotados del uso de la palabra, con los cuales no estan en contacto, y al salir del establecimiento tienen que hacer el aprendizaje de las relaciones sociales y adquirir una segunda educación que por lo común es incompleta e ineficaz. Hé aqui los razones en que se apoya la nueva doctrina*".

Durant el segle XX les persones amb discapacitat encara són rebutjades. És conegut que durant el nazisme van ser especialment víctimes de l'holocaust. Quan els presoners de l'exèrcit Nazi arribaven als camps de concentració eren seleccionats. Els malalts o els

¹¹¹ CARDERERA, Mariano: *Apuntes sobre la Educación Elemental del sordomudo. Destinados á los maestros de primera enseñanza, á los párrocos y á los padres de familia*. Imprenta de Don Ramon Campuzano. Madrid. 1859

que tenien alguna discapacitat anaven directament als forns crematoris. Al camp d'Auschwitz l'altra opció era que fossin sotmesos a les tortures de Josep Mengele. Cal recordar que el Director de Biologia Hereditària tenia com a missió dur a terme experiments que ajudessin a la creació del "superhome de raça ària que dominaria el món". Moltes de les seves víctimes van ser persones amb importants discapacitats.

Per altra banda és conegut que a països com a Suècia, fins mitjans dels anys 70, s'esterilitzava a les persones amb discapacitat sense el seu consentiment. I fins no fa tants d'anys no era estrany la publicació de notícies que feien referència a l'aparició en petits pobles de l'Espanya rural de nins amb discapacitat amagats durant anys dins una habitació. L'objectiu era ocultar "el càstig diví", la desgràcia.

Però també cal tenir en compte que després de les dues guerres mundials, a alguns països europeus i als Estats Units es van començar a plantejar el "problema" de les persones amb discapacitat des de la perspectiva de la responsabilitat que en té la societat. A partir dels anys 60 i 70 es començà a parlar d'integració com a concepció reivindicativa de drets que tendeixen a l'autorepresentació i a la participació. Principalment als Estats Units i als Països Escandinaus algunes persones amb discapacitat van començar a qüestionar-se la seva situació de dependència i a demanar-se per què havien de viure en una residència i per què havien de treballar en un taller protegit. Per què havien d'acceptar que es parlés en el seu nom.

Durant aquests anys es produí el canvi en les actituds públiques motivades pel desenvolupament d'una major consciència social. Anteriorment les actituds públiques es recolzaven en una consideració excessiva de la necessitat d'ajuda de les persones amb discapacitat. Aquestes actituds es poden sintetitzar en dues grans barreres socials: prejudicis psicosocials i econòmics i prejudicis basats en supersticions, conceptes erronis i falsos sobre la capacitat de treball i d'integració social.

Es definia a la persona per allò que no era o no podia o no era capaç de fer. I una mala etiqueta tanca moltes expectatives i pot condicionar una vida. Al període d'estudi d'aquest treball les noves corrents (integració, normalització i vida independent) ja estan introduïdes, sobretot en un pla teòric. A la premsa però es poden trobar, durant molt de

temps, residus de les velles idees que perduren.

En general, la dècada dels 70 és bressol de profundes transformacions socials en tot el món. A Occident el "*Maig francès*" de 1968 signà el punt culminant d'una època. El seu inici el podríem situar a l'apassionat combat de les persones negres dels EE.UU. per a què la seva dignitat i els seus drets civils fossin respectats. En aquests anys s'inscriu també la fi del colonialisme clàssic i l'aparició de nous estats, el renovat impuls pacifista promogut pel drama de Vietnam i la reacció ecologista davant la degradació progressiva de la natura. I en aquest context apareixen les reivindicacions de grups marginals i minoritaris. Entre aquests, les persones amb discapacitat. A principis dels 80, la problemàtica d'aquests ciutadans havia aconseguit un grau de difusió i anàlisi molt important, sobretot a l'hemisferi nord.

A l'Estat espanyol, durant la Dictadura Franquista es tendia a presentar a les persones amb discapacitat com una entelèquia mental que no pertanyia a cap grup ni tenia cap senyal d'identitat social. I en lloc de mentalitzar a la societat per a què facilités la normalització d'aquest col·lectiu es proclamava que les administracions i les associacions de familiars ja s'encarregaven i assumien aquesta "*problemàtica*". El resultat fou una imatge de la discapacitat molt discreta.

Un dels exemples clars és com els nins malalts de poliomièlitis foren reclosos en centres sanitaris especials, apartant-los de les seves famílies i entorns. En el cas de Mallorca fins els anys 60 (quan es produïren les darreres epidèmies de polio a Palma) els nins afectats eren ingressats a l'Hospital de Sant Joan de Déu amb un reglament molt sever.

Durant els anys 60 i 70 els poc esforços es van centrar en "l'ajuda": educació especial, escoles i institucions especials, formació de professionals especials... Amb la democràcia però els col·lectius s'allunyaren de la idea de la "caritat" o la "beneficència" i exigiren la igualtat de drets. Així anaren agafant força conceptes nous i antagònics. Es començà a parlar d'integració que nega la premissa de què "*la diferència deguda a la discapacitat ha de ser tractada a part de la resta de la societat*". I s'introduí el concepte de normalització que estableix que totes les persones- fins i tot les que tenen discapacitats més greus- han de desenvolupar la seva vida de la forma més independent

i en l'ambient menys específic possible. En funció de les seves capacitats, gustos, interessos i motivacions han de poder gaudir del nivell i del ritme de vida que tenen les altres persones del seu mateix sexe, edat i entorn. El principi de normalització, apareix adoptat per primera vegada en una llei danesa de 1959 i des de llavors ha conegut una continuada difusió i diferents definicions.

Al 1972, Wolfensberger¹¹² definí el terme normalització com *“l'ús de mitjans culturalment normatius per permetre que les condicions de vida d'una persona (ingressos, habitatge, serveis de salut...) siguin al manco tan bons com les del ciutadà mig, i millorar i donar suport en la major mesura possible a la seva conducta (habilitats, competències...), aparença (vestit, cura personal...), experiències (adaptació, sentiments...), estatus i reputació (etiquetes, actituds envers els altres...)”*.

Vint anys més tard (1992) Miguel Ángel Verdugo¹¹³ explicava que la normalització *“implica proporcionar oportunitats a les persones amb discapacitat intel·lectual per accedir a ambients integrats de vida que els hi permetin millorar la seva independència, productivitat, pertinença social i qualitat de vida. Els resultats de la normalització tenen a veure amb la satisfacció en la vida, l'autoestima i la competència social. Si no assumim aquest principi bàsic continuarem afavorint la segregació, o ambients especials per a persones socialment devaluades que van en detriment del desenvolupament personal”*.

La normalització també ha de ser entesa com la incorporació de la dimensió de la discapacitat en totes les polítiques socials i econòmiques, més que en la formulació d'una política específica. Per això és necessària la pròpia participació; és necessari que les persones amb discapacitat i les seves famílies siguin agents actius en aquest procés.

Pel contrari s'entén per *“barreres”* els impediments derivats de considerar com únic paràmetre d'articulació social el de les persones que conformen el prototip de vàlid; amb la consegüent discriminació de les persones que no aconsegueixen aquest propòsit.

¹¹² WOLFENSBERGER, W.: *El debate sobre la normalización*. Siglo Cero. Madrid. 1986.

¹¹³ VERDUGO, Miguel Ángel: *Normalización e Integración de las Personas con Discapacidad Intelectual* (Ponencia de la I Conferencia Nacional sobre “Sexualidad en Personas con Minusvalía Psíquica. Albacete, 12, 13 i 14 de novembre de 1992). Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid. 1993.

Aquestes barreres o dificultats per aconseguir la integració i normalització de determinats col·lectius es troben en l'àmbit laboral, arquitectònic, institucional, social...

A la dècada dels anys 80 la societat començà a ser sensible a les demandes d'un col·lectiu que lluitava per fer valer els seus drets sense esperar els gestos de compassió que, més que ajudar, ferien. Es lluitava contra la incomoditat traumàtica d'una mirada de llàstima o d'una paraula de compassió. Des de les associacions i des dels grups professionals (sobretot els que es dedicaven a l'educació) organitzaven escoles d'estiu, jornades, taules rodones... on es parlava d'integració i on es convidava a persones amb alguna discapacitat a parlar de la seva experiència i de com veien ells, la seva participació en la vida social. D'aquesta manera es passà del despotisme caduc a reconèixer que la seva participació en temes que tractaven de la seva integració era absolutament necessari i fonamental.

Fins llavors, sovint les persones amb discapacitat eren "éssers de cristall" que acostumaven a ser "el pobret de la casa". Però amb una presència cada cop més important es demostrà que la meta no era inspirar compassió, sinó arribar a formar part de la societat.

Però paral·lelament a tot aquest moviment, a la dècada dels 80 si hom es qüestionava el que es necessitava per triomfar a la vida, una possible resposta era (tal com ara) "doblers i bona presència". La discapacitat no s'ajustava al cànon de bellesa establert, jove i esportiu, no posseïa aquests valors. I per regla general, les persones amb discapacitat tampoc solien ser solvents ja que en molts casos no treballaven. Això es devia, principalment, a que no havien rebut una formació suficient per acomodar-se a un lloc de feina. En segon lloc, per no ser un element competitiu en el sistema de producció, ja que molt sovint allò que es valorava i es valora no és el treball en sí, sinó el nombre de productes realitzats en un mínim temps.

Però alguna cosa canvià durant aquest anys: la presència de les persones amb discapacitat al carrer. Això inevitablement produí canvis. I aquest debat sobre la integració va tenir també el seu reflex a la premsa de Palma.

La situació actual és molt millorable (a vegades ofensivament millorable) però- malgrat la tendència a la privatització dels serveis- és irrenunciable que la discapacitat ja no pertany exclusivament a la família sinó que ha de comprometre a tot aquell que viu en la comunitat com a ciutadà.

Vinculat al principi de normalització cal apuntar el concepte de "Vida independent". La idea va ser elaborada i promoguda també durant els anys 70 per associacions de persones amb discapacitat dels països escandinaus i d'Estats Units. El paradigma de la vida independent és la contestació crítica a la pauta històrica de la institucionalització, que venia essent atacada en camps com la psiquiatria o la protecció de menors. Una nova imatge de les persones amb discapacitat podria definir-se per la capacitat per determinar la seva vida. Una nova política social que pretenia substituir la protecció dependent pel suport per a l'autonomia.

Però malgrat sorgís en els anys 70 no és fins en el segle XXI que majoritàriament s'està adoptant el model de vida independent, un model que transforma el problema individual en una qüestió de caràcter ètic i filosòfic: la discapacitat passa de ser un fet privat a ser un fet social, es converteix en una qüestió moral. Aquesta nova perspectiva per part de professionals i moviments associatius proporciona una nova categoria social: afecta a tothom perquè les persones amb discapacitat ho són en relació a una societat no accessible.

MARGINACIÓ SOCIAL

Una persona esdevé marginada quan, a causa d'una diferència que el grup social considera negativa, és objecte de rebuig social. No participa plenament dels beneficis de la societat perquè la seva "diferència" li ho impedeix o dificulta a causa del rebuig del qual és víctima. La marginació té les seves arrels en l'opinió que un grup té envers un altre.

La marginació és relativa pel que fa a la diferència en la qual es basa, per la naturalesa dels judicis de valor que s'hi apliquen i per la diversitat del rebuig social que genera. I aquest judici de valor negatiu és subjectiu i variable. La seva existència respon doncs a variables culturals, històriques, territorials... Així cada societat produeix els seus propis col·lectius marginals i determina els nivells o graus d'intensitat de la marginació: intens, feble, explícit, dissimulat, emergent, en declivi...

Les diferències que es consideren negatives i provoquen rebuig social han variat al llarg del temps i són diverses en els diferents grups socials, països i cultures. En qualsevol cas però aquests col·lectius no són éssers al marge de la història, formen part fonamental d'aquesta. Sense les persones "marginades" la interpretació seria parcial i incompleta.

Depenent del context social poden existir diferents tipus de marginació: per conductes no admeses, per transgressió de normes socials, per raons econòmiques, per motius ètnics o religiosos, o també per motius de discapacitat. La societat mallorquina actual no pot reconèixer la marginació explícita de les persones amb discapacitat. Però més enllà del rebuig explícit existeixen moltes formes de marginació, des de la compassió a la infantilització (estereotips habituals).

Un altre factor a tenir en compte és contemplar la marginació com una etiqueta que es col·loca a tota aquella persona o grup, el denominador comú del qual és el fet de projectar una imatge diferent a la del model cultural acceptat com a convencional. En aquest context, "la problemàtica" de les persones amb discapacitat no és que no puguin competir en aquesta anomenada societat "dura" actual, sinó que moltes vegades ni tan sols poden participar-hi.

Al llibre *25 Años dando voces*¹¹⁴ es recullen, a través de notícies de premsa, nombrosos exemples de marginació i discriminació envers les persones amb alguna discapacitat. Així per exemple es fa referència a què *El País* de 15 de desembre de 1977 publicà un article del Doctor José Botella Llusia en el qual afirmava que “*la explosión demográfica amenaza con ahogarnos*” i en responsabilitzava a que “*los niños débiles que antes morían ahora sobreviven como subnormales*”.

En aquest llibre també es fa referència a notícies del 1978 com la d'un director d'un psiquiàtric que afirmava que “*los débiles mentales tienen una cierta atracción por el mal por razones obvias*”, un jove amb paràlisi cerebral que havia obtingut el títol de professor d'EGB però que no podia exercir a cap escola pública o la d'un nin amb síndrome de down que no era admès a cap guarderia. I també notícies del 1990 com la prohibició d'entrada d'un nin amb síndrome de down a una piscina de Màlaga o la pressió per a què no s'instal·làs una associació de discapacitats en un edifici d'habitatges de Castelló. La diferència però entre 1978 i 1990 és que en el segon cas, aquestes notícies són fortament criticades per la premsa i generen nombrosos articles d'opinió i cartes del lectors que expressen el rebuig absolut.

Segons un informe elaborat per Sa Nostra¹¹⁵, i comparativament a nivell estatal, la societat de les Balears presenta uns nivells mitjans de tolerància respecte a la llibertat i acceptació de la diferència. Els processos vigents de marginació a les illes tendeixen a generar conductes difoses, disperses, dissimulades i, en general, exemptes d'incidències obertament violentes. Però existeixen.

En relació a la marginació a Balears també cal fer referència a les conclusions d'una enquesta promoguda per Justícia i Pau de Mallorca al 1997 i recollida en el llibre *Mallorca i la Tolerància*¹¹⁶. Segons aquest estudi, els membres de la societat mallorquina, igual que ocorr a la majoria de les societats del món, mantenen una sèrie de prejudicis profundament arrelats en la seva consciència i mentalitat. Queden actituds residuals front a diversos col·lectius que conviuen en la nostra societat i actituds més

¹¹⁴ FERRER, Amparo: *25 Años dando Voces*. Colección FEAPS. Madrid. 2003

¹¹⁵ *Informe Econòmic i Social 1999*. Volumen 2 *Medi ambient, societat i cultura*. Ed. Sa Nostra. Palma. 2000

¹¹⁶ *Mallorca i la Tolerància. Una interpretació sobre les actituds de la tolerància*. Justícia i Pau de Mallorca, Fundació “la Caixa”, UIB. 1997.

recents sorgides en relació a l'aparició de nous problemes entre els quals destaquen la delinqüència, la drogodependència, l'homosexualitat i ésser portador del virus VIH.

El turisme ha provocat tota una obertura de mentalitats però no ha implicat abandonar totalment actituds envers diversos col·lectius, com per exemple els gitanos, les prostitutes o les persones amb discapacitat que encara són considerades com un problema.

En relació a la discapacitat, els enquestats i enquestades de l'esmentat estudi presentaven diferents posicionaments quan a l'establiment de certs vincles. Només un 51.34% dels enquestats declarava no tenir inconvenient a casar-se amb una persona amb discapacitat. Possiblement, tal i com s'indicava en el mateix estudi, en la pregunta de casar-se influïa la hipotètica associació del terme "minusvàlid" amb el de discapacitat intel·lectual ja que a la pregunta de no tenir inconvenient en tenir-los com amics la resposta positiva arribava al 94%.

Un 0.41 dels homes opinava que se'ls hauria d'excloure del país. Sobre aquesta opinió hi influïa la imatge desenvolupada en relació a algunes persones amb discapacitat lligades al món de la indigència. Cal recordar que quan es va realitzar aquest estudi els diaris parlaven molt sovint del *Cojo Manteca*¹¹⁷.

A *Mallorca i la Tolerància* es feia també especial esment a les diferències entre Ciutat i la Part Forana. Els residents a la part forana expressaven una imatge negativa dels "minusvàlids" basada en el seu convenciment que es tractava de persones inútils i per tant d'una càrrega familiar. En aquest punt es podria tenir en compte que els ciutadans amb discapacitat de la Part Forana han tingut menys accés als recursos i serveis. I això es tradueix en una opinió més pessimista de les seves capacitats d'integració. Així segons aquest estudi, part dels enquestats no desitjava establir una relació permanent i íntima ja que segurament aquest fet podria no ésser entès per la societat que els envolta o servir per una degradació social.

Ara per ara, els ciutadans amb discapacitat s'enfronten a diverses formes de

discriminació, entre les quals es pot citar l'exclusió deliberada, els efectes discriminatoris de les barreres de tot tipus, la impossibilitat d'introduir modificacions en instal·lacions i hàbits preexistents; així com el fet de veurer-se relegats a serveis, activitats, beneficis, prestacions, llocs de feina o altres oportunitats d'inferior nivell o qualitat que la resta de ciutadans.

La discriminació és més sagnant encara en el cas de les dones amb discapacitat que han d'enfrontar-se, en el seu procés de normalització i participació social, amb barreres, obstacles i prejudicis més intensos. Aquesta doble discriminació és una realitat que cal tenir present durant tot el treball.

¹¹⁷ El "*Cojo Manteca*" és el sobrenom amb el qual els periodistes es referien a un home que vivia al carrer, que usava cadira de rodes i que es va fer popular per rompre els aparadors dels comerços del centre de Palma.

ESTEREOTIPS EN LA PREMSA DIÀRIA DE MALLORCA

La falta de coneixement de bona part de la població fa que la visió social de la discapacitat es carregui d'estereotips i prejudicis. Un estereotip implica la creença de què els membres d'un grup concret tenen certs trets o atributs en comú. Però en general solen tenir poca o cap validesa perquè es basen en evidències mínimes i no avalades per investigacions.

En general la societat, i els mitjans de comunicació, juguen amb diferents estereotips per representar a les persones amb discapacitat. La literatura infantil clàssica ha associat els defectes físics amb la immoralitat i la maldat. La discapacitat s'ha associat a personatges amb qui l'espectador comú no desitjaria identificar-se: Frankenstein, Mr. Hyde, el capità Garfio, el pirata de l'illa del tresor... La tendència d'escollir personatges amb discapacitat per fer de dolents és un estereotip molt arrelat en la mitologia de moltes cultures. Aquesta deformació serveix per a percebre'ls com aliens, llunyans. I la persona objectivament amenaçada aconsegueix la il·lusió de ser immune.

En altres casos el protagonista aconsegueix redimir-se però tanmateix és impensable un final feliç entre el geperut de Notre Dame i la seva estimada (i bella) Esmeralda.

Existeix també un estereotip amable, associat a la innocència i la bondat que possiblement es basa en el paralític de l'Evangeli, en el rostre simpàtic dels infants amb síndrome de Down... Les versions dolces de la discapacitat inicialment sembla que serveixen per a propiciar l'acceptació social dels afectats. Però també són falses i, a més, tenen efectes negatius, limiten les possibilitats d'un comportament normalitzat.

Un dels errors més greus que s'han comès històricament és humiliar a les persones amb discapacitat. I una de les formes més lamentables que assumeix la humiliació és la ridiculització per motius de discapacitat; un fet molt present en la història d'alguns mitjans com la televisió. Això no vol dir que les persones amb discapacitat no puguin ser tan ridícules com qualsevol altra. Però no per la seva discapacitat sinó per la varietat de les característiques per les quals qualsevol persona pot ser ridiculitzada: vanitat, pedanteria, sobèrbia,... Utilitzar la ceguesa, la sordesa, la paraplegia o la baixa estatura

per posar en ridícul a algú davant el públic és un atemptat contra la imatge de tot un sector de la societat.

En general, les persones amb discapacitat inspiren emocions especials i de variat signe: llàstima, solidaritat intuïtiva, sentiment de culpa, rebuig, agressivitat, curiositat morbosa... Certs mitjans, d'orientació deliberadament sensacionalista, aprofiten aquesta veta emotiva. Però també les pròpies entitats i associacions han exhibit, en moltes ocasions, els casos negatius dels seus socis amb el propòsit d'excitar la compassió i les donacions.

En l'anàlisi per temes (informacions sobre recursos socials, sanitat, educació...) de la premsa diària editada a Palma entre 1983 i 1999 suren els estereotips, les actituds negatives, les imatges errònies i les formes discriminatòries que, entorn a la discapacitat, han predominat a la societat durant aquest període. Tot i així abans de l'anàlisi temàtic és important fer un repàs, amb alguns exemples extrets de la premsa, dels trets més freqüents.

En entrevistes i reportatges relacionats amb la discapacitat és freqüent trobar, durant el període d'estudi, una introducció en la qual es dramatitza la circumstància de la discapacitat a graus extrems de tal manera que pareix que l'entrevistat és poc menys que un heroi només per haver arribat fins al diari. Al lector ja li cauen les llàgrimes abans de començar a llegir el reportatge. Aquesta visió distorsionada desvirtuarà tot allò que vulgui dir l'entrevistat.

En alguns casos els periodistes- amb una pretesa voluntat denunciadora- han incidit també en els aspectes més negatius. Al diari *Ultima Hora* del 27 d'octubre de 1986 es dedicà un ampli reportatge a les persones amb síndrome de down (Titular: *En Palma hay más de 1.200 subnormales*). Aquest reportatge s'acompanyava d'un article d'opinió amb un contingut molt poc normalitzador: "*Aunque resulta ingenua la creencia de que denunciar un problema equivale a su inmediata solución, es necesario, obligado, insistir en la llamada de la sociedad ante la problemática angustiosa del mundo de los disminuidos psíquicos*" (...) "*Para muchos ciudadanos, la subnormalidad es algo distante. Sólo cuando se experimenta directamente comienza un difícil y dramático*

camino de iniciación en la comprensión de los distintos aspectos que rodean la vida de un ser “no normal”” (...) “En muchas ocasiones nos olvidamos que la mayor dificultad empieza cuando el disminuido finaliza su etapa escolar. Sólo quedan dos ocupaciones: el domicilio familiar, mientras vivan sus padres o parientes muy próximos, dispuestos a aceptar de por vida la difícil carga, o los centros psiquiátricos, los antiguos manicomios, un lugar de reclusión hasta el final de sus vidas. Por desgracia, la autentica integración en la sociedad está muy lejana” (...) “En Palma, concretamente de más de 1.200 subnormales, sólo el veinte por ciento han encontrado posibilidad de integrarse en la sociedad. Los demás destinados a una vida de tragedia, para ellos mismos y para sus familias”.

A *El Día 16 de Baleares* del 8 de novembre de 1990 es publicà un reportatge dedicat als nins amb autisme (Títol: *Los niños que no saben hacer amigos*). Al marge d'alguns errors de definició, la informació es caracteritzava per centrar-se en els aspectes més negatius: “*El autismo es una enfermedad infantil que produce en el niño una gran incapacidad para relacionarse con el mundo exterior. Los niños autistas no miran a los ojos, no buscan abrazos, no hacen amigos; tampoco saben imaginar cuentos o pensar juegos*”.

La discapacitat física, com més visible millor, també ha estat molt usada en la mendicitat. Això ha reïncidit en la imatge negativa de la pena.

En aquest mateix sentit cal apuntar que habitualment es tendeix a creure que la gent amb discapacitats físiques ha patit una terrible tragèdia i que està sempre amargada per la seva desgràcia. Una opinió que no s'ajusta a la forma com la immensa majoria senten les seves discapacitats i s'adapten a elles. En bona part dels casos les persones amb discapacitat- més o menys neuròtiques com tothom- no viuen els seus impediments com una tragèdia, sinó com una dificultat que han après a portar i amb la que han après a conviure. Per tant, en el cas dels mitjans de comunicació, els periodistes haurien d'acceptar-ho així i no fer menció a la discapacitat si el propi interessat no li sol·licita per causes raonablement justificades.

Igualment no s'hauria de facilitar que les persones amb discapacitat utilitzin els

valuosos espais en el mitjans per explicar les seves peripècies personals, llevat que siguin excepcionalment exemplaritzants. Perquè quan es provoca la pena es provoca també una reacció de superioritat del receptor.

La compassió d'alguns textos denota que en molts casos a les persones amb discapacitat se les segueix percebent com a gent incapaç de dur una vida autònoma i normalitzada. Paral·lelament moltes d'aquestes persones s'esforcen per superar aquests estereotips. S'agrupen en associacions per ser portaveus de les seves pròpies idees i defensar els seus drets, per poder incorporar-se al món del treball i normalitzar les seves relacions amb tot l'entorn.

En aquest punt també s'ha d'assenyalar que en determinats moments la voluntat (totalment lloable) d'evitar discapacitats ha incidit precisament en els valors més tràgics. Les campanyes de prevenció d'accidents de trànsit o d'accidents laborals han de perseguir els seus objectius però sense ocasionar danys col·laterals. El fet de sobredramatitzar les seqüeles dels mateixos ha tingut en moltes ocasions efectes desmoralitzadors.

Com exemple cal apuntar que al *Diario de Mallorca* de 3 de març de 1991 es publicà un informe de 4 pàgines sobre les conseqüències dels accidents de trànsit. La primera plana s'il·lustrava amb una foto amb dos camions accidentats i el logotip de les persones amb discapacitat (el dibuix esquemàtic d'una figura humana en cadira de rodes). A la segona plana s'explicava la història d'una al·lota que usava cadira de rodes com a conseqüència d'un accident de cotxe (Avantítol: *Los dramas de la carretera*. Titular: *La vida en una silla*). Aquesta entrevista incloïa fragments de gran duresa. En un moment de la conversa amb el periodista, el marit de l'entrevistada recordava que “*cuando yo tenía 10 u 11 años, al lado de casa había una chica en silla de ruedas y me acuerdo que pensaba que nunca me iba a casar con una chica así*”.

Un altre dels estereotips que apareix més a la premsa- sobretot entorn a les persones amb discapacitat intel·lectual- és la infantilització.

Les concepcions socials, en general, consideren en aquestes persones com a nins i nines

eterns, éssers dependents de les seves famílies o d'institucions.

Per arribar a tenir cert grau d'autonomia en la vida i per poder desenvolupar certes activitats, indefectiblement es necessita el suport d'altres persones (família, professors, amistats, institucions...). Tot i així quan es tracta de persones amb discapacitat, la tendència més general no és donar suport sinó sobreprotegir.

Per aconseguir la integració i la normalització és necessari substituir la sobreprotecció pel suport. La sobreprotecció no només envaeix a la persona, sinó que disminueix les capacitats; pel contrari el suport és el reforç que necessita algú per arribar a un determinat resultat.

Al diari *Ultima Hora* de 27 de març de 1993 s'entrevistava a una persona que, després d'un accident, usava cadira de rodes (Titular: *¡Qué bello es vivir!*). L'entrevista s'acompanyava de diverses fotos amb la seva parella i el seu fill. I tot i que pretenia ser un text positiu i mostrar la "normalitat" d'una persona adulta no defugia de l'estereotip de la dependència i l'infantilisme. Així en un moment de l'entrevista, el periodista es dirigia a la companya de l'entrevistat per demanar-li: "*¿Tiene complejo, a veces, de ser una viuda con dos hijos, uno mayor y uno pequeño?*"

Una mostra d'aquesta infantilització també es troba en el ressò que es fa a la premsa de les exposicions de pintura o d'artesanía de tallers i centres ocupacionals. En la major part dels casos, i tal i com a passa amb el comú de la gent, les representacions artístiques de les persones amb discapacitat s'expressen sense aconseguir una especial qualitat estètica. Això pot ser molt positiu en un ordre personal i/o terapèutic, però la seva manifestació pública no sempre reporta beneficis d'imatge. Cal apuntar que si no hi ha moltes informacions, la premsa de Palma sol donar cobertura en aquests temes.

En aquest mateix sentit es troben les representacions teatrals protagonitzades per actors amb discapacitat que indubtablement també tenen un caràcter terapèutic o senzillament lúdic però no artístic. Tot i així cal destacar que el ressò que han tingut, des de 1998, a

la premsa de Palma les representacions teatrals de *Es Garrovers*¹¹⁸ han servit per contrarestar, en certa mesura, la pèssima imatge que es dóna de les persones amb trastorns de salut mental a la crònica negra.

En molts casos als textos periodístics poden aparèixer més d'un estereotip. Al diari *Ultima Hora* de 9 d'octubre de 1992 s'entrevistava a una dona (amb acondroplàsia¹¹⁹) que havia participat en una desfilada amb models amb alguna discapacitat. Bona part de les preguntes de l'entrevistador responien a l'estereotip de la infantilització, al culte al cos predominant i, en certa manera, a la creença de què les persones amb discapacitat són asexuals¹²⁰:

P.- ¿Como es el hombre de tu vida?

R.- Me conformo con que sea inteligente, simpático y tierno.

P.- ¿Y guapo no...?

R.- Hombre... puesta a pedir... pues que sea un Robert Redfort. Aunque a mi, sinceramente, la belleza externa no es lo que más me atrae.

P.- ¿Te has enamorado?

R.- Claro, ¿por qué no? Dos veces, y correspondida además. Ahora estoy libre, pero no por mi estatura, sino por esas cosas que suceden a veces en la pareja.

P.- ¿Vas a la discoteca?

R.- Por supuesto que voy. Y bailo...

P.- ¿Y te bañas?

R.- En la playa, como todo el mundo. Y a pesar de que padezco escoliosis en la espalda, me baño en biquini.

P.- ¿Qué piensas cuando ves una chica guapa? Claudia Shiffer, por ejemplo. ¿Te da envidia?

R.- No, ¿que ganaría yo? En todo caso la admiro como una cosa bella que es.

La bellesa física ha estat sempre un tret molt admirat. Però, en certs àmbits, ha passat de ser una característica de la persona a ser la persona completa. El món de la imatge en el

¹¹⁸ Es Garrover, Associació pel desenvolupament i per a la integració de persones que tenen o han tingut manifestacions psicòtiques.

¹¹⁹ Alteració congènita caracteritzada per una manca de creixement dels ossos en longitud.

¹²⁰ Sovint es considera a les persones amb discapacitat física o intel·lectual com a persones no sexuals. El sexe està molt associat a la joventut i a l'atractiu físic i quan algú no s'ajusta en aquest model es considera "impropi".

qual ens ha tocat viure impossibilita, o al manco dificulta, que altres trets de la persona puguin ser apreciats. Un fet especialment dur i cruel en el cas de les dones.

Així com moltes vegades es redueix a la persona a la condició de discapacitada, en moltes ocasions als mitjans de comunicació també se'ls envolta d'una aura de magnificència o bondat. El resultat és el mateix: mantenir-los apartats de la gent, convertir-los en éssers estranys i incomprensibles. Tant la humiliació com l'exageració són manifestacions del mateix problema: la discriminació. Són dues formes de prendre distància de la gent a la qual no es considera realment com a iguals, i a les quals es posa dins un pou o damunt un pedestal per sentir-se segurs.

Durant el període d'estudi s'han publicat molts reportatges que tendeixen a incrementar i donar major èmfasi a les "extraordinàries fites" d'individus excepcionals. Els mitjans de comunicació es centren sovint en aquells individus que escalen muntanyes sense braços, composen simfonies sense sentir la seva obra... El problema de tal enfocament, per molt entretingut i inspirador que pugui ser, és que anul·la i disminueix els esforços que la majoria de les persones amb discapacitat han de realitzar per introduir-se en la corrent dominant de la societat. El missatge transmès és que no és necessari que s'adoptin mesures correctores o compensatòries.

No és que no s'hagi d'informar d'aquests fenòmens però pocs imaginem el mal que aquestes informacions poden fer a la gran massa del col·lectiu. La gent quan llegeix aquests reportatges pot tendir a pensar que les persones amb discapacitat que no fan el mateix és per falta de voluntat o valor i que en conseqüència tots els reclams per les barreres que la societat imposa són exagerats. La població potser ja no verbalitza aquestes opinions però les sent.

Això no significa que les històries de "super triomfadors" no hagin de ser explicades, sinó que el lector simplement les ha de poder veure com un complement dels articles i reportatges sobre els serveis que la major part de la població amb discapacitat necessita per poder realitzar-se.

En general estam davant un fenomen generalitzat de personalització de la notícia que fa

que es publiqui més el cas aïllat- meritori o tràgic- que els problemes d'un sector per important que sigui. La premsa té preferència per les històries personals, per les històries "amb cara i ulls". Però com s'explica en alguns punts d'aquest treball el perill d'aquesta tendència és que si es mostra una situació molt marginal o llastimosa sembli que el problema d'una família sigui la seva responsabilitat i no estigui motivada per una manca de cobertura institucional.

Entre aquestes històries també cal fer menció a iniciatives individuals que normalment suposen un esforç de superació personal. Com més extravagant sigui, més repercussió tindrà en la premsa. El diari *Ultima Hora* de 13 de setembre de 1990 informava de l'aventura d'un home que duia "*Más de catorce años recorriendo Europa en una silla de ruedas*" (títol) i es feia ressò de les seves declaracions "*José Sánchez dice que Palma no está acondicionada para los minusválidos*"(subtítol).

En aquest cas es tractava d'una iniciativa particular que tenia com objectiu "*denunciar las barreras arquitectónicas con que nos encontramos los minusválidos viviendo en las ciudades, además intento concienciar a la administración para que nos dedique una mayor ayuda salarial y una mayor asistencia sanitaria*". Els diaris aprofitaven també per explicar les anècdotes personals, "*En Italia me pegaron dos puñaladas, una en el cuello y otra en el estómago*".

Per altra banda però la personalització d'algunes històries ha permès apropar el coneixement sobre determinades problemàtiques.

A *El Día del Mundo* del 25 de juny de 1998 es dedicà un reportatge a l'Associació d'Esclerosi Lateral Amiotròfica de Balears (Titular: *Un brindis por la vida*). En el primer paràgraf es descrivia d'una forma molt personalitzada l'origen de l'associació:

"Todo empezó con una pequeña parálisis en el dedo índice de la mano izquierda. Cati tenía 18 años y su traumatólogo asoció la molestia a una conexión nerviosa con un posible ganglio axilar inflamado. Hasta que perdió la fuerza en el brazo izquierdo. La distrofia fue avanzando sin que el neurólogo encontrara más solución que esconder el problema. Fueron dos años angustiosos para unos padres que tenían que esconderle la

verdad a una hija que se iba dando cuenta. Entonces apareció un artículo en el periódico. Alonso Gil, afectado de Porto Cristo, hablaba de su enfermedad. Gracias a él, la familia llegó al hospital Carlos III, en Madrid, y Cati pasó a ser paciente del mayor especialista de Esclerosis Lateral Amiotrófica (ELA) en España, el Dr. Jesús Mora, neurólogo. El Dr. Mora prohibió ese angustioso silencio, les enseñó a encontrar soluciones a todos los problemas que se iban presentando y se empeñó en dirigir la situación hacia una vida con sentido. Luego fue Cati la que se empeñó en informar, en dar a conocer muchas cosas. Su página en el periódico tuvo pronta respuesta. Biel Martí, afectado que fué alcalde de Ferrerías la llamó. Se habían reunido los tres pilares de la lucha. Fundaron ADELA en mayo del 94 consiguiendo más de 70 socios en el primer año. Actualmente rondan los 170, Cati es la presidenta y la sede se mantiene en el C/Llarg, 56 de Santa Maria del Camí (tel. 620215/fax 140739)".

També s'han de mencionar textos exemplaritzants protagonitzats per persones que sense obviar les dificultats i problemes- faciliten un missatge de normalitat molt necessari en els anys d'estudi d'aquest treball i també en l'actualitat.

Al diari *Ultima Hora* de l'11 de novembre de 1996 s'informava del "*Primer libro sobre el síndrome de Down escrito por una afectada de Palma*" (títol). Al líd s'explicava que: "*El primer libro escrito en castellano por una afectada por el síndrome de Down, Paloma García-Sicilia, de 45 años, fue presentado ayer en Murcia coincidiendo con unas jornadas sobre esta enfermedad y en el desvela interioridades de su mundo, como la depresión o el amor. La autora se encuentra trabajando en un centro privado de educación especial de Palma*". Dos dies després, el mateix diari feia el seguiment de la notícia amb una entrevista a l'autora del llibre, al titular es destacava que "*Todo lo que tengo y lo que me rodea hace que me sienta feliz*".

Un altre fet discriminatori que es dóna sobretot a la crònica negra és la generalització d'imatges. En aquesta secció - més encara que les altres- es destaca, per damunt de qualsevol altre tret característic, la discapacitat de la víctima o de l'agressor, tingui o no rellevància pel desenvolupament dels fets. És un dels ingredients que alimenta la morbositat pròpia d'aquests relats. Tot i que la majoria de vegades aquest tret no aporta cap informació important per entendre el que ha succeït.

Això té com un dels efectes més immediats la generalització d'imatges molt negatives com identificar a certes persones amb discapacitat amb la marginalitat o la delinqüència i a persones amb trastorns de salut mental amb la violència. En aquest mateix sentit cal apuntar com en aquesta secció sovint es potencia una imatge de vulnerabilitat i facilitat de les dones amb discapacitat intel·lectual (agressions sexuals).

Hi ha fets com la violació, els assassinats o els robatoris que formen part de la realitat sobre la qual s'ha d'informar. I també és cert que entre els protagonistes (víctimes i agressors) hi pot haver persones amb discapacitat. Però això no justifica caure en un mecanisme que arriba a crear una imatge d'un grup social encasellada en determinats conceptes. D'aquesta manera augmenten els prejudicis envers aquells ciutadans que necessiten rebre una atenció sanitària i social adient i específica i, per altra banda, l'abús es fa "normal" i "menys important".

Entre les notícies que omplen aquesta secció, sovint ens trobam amb agressions sexuals a dones. I en el cas de què l'agredida sigui una dona amb alguna discapacitat això serà, sens dubte, un dels factors més destacats de la informació. Alguns periodistes argumenten que és una manera de constatar la indefensió de la víctima. Però aquesta hauria de ser inqüestionable en tots els casos.

La repercussió social que poden tenir, i que de fet tenen aquest tipus de notícies, és realment considerable. La impressió que es pot arribar a despendre de la lectura d'aquestes notícies és la d'una exposició quasi contínua de les dones amb discapacitat a un atac o agressió sexual.

Aquestes dones pateixen agressions i violacions com, lamentablement, també les persones sense discapacitat. Per tant s'imposa la necessitat de revisar els codis ètics i exercir la professió de "retratistes de la realitat" d'una forma més sensata i amb menys culte a la morbositat.

El Día de Baleares de 17 d'octubre de 1986 obria la secció de succeïts amb la notícia de què "Acusan a un profesor de violar al menos a ocho niñas subnormales". En aquest cas, tant en el titular com en el text, es donava molta importància a la discapacitat de les

víctimes. I la raó que s'hi pot trobar és que aquest fet podia permetre que el presumpte violador actués amb certa impunitat ja que les nines no podien articular una acusació directa i clara. Però la indefensió d'unes nines davant l'autoritat física i moral d'un professor és absoluta, tinguin o no una discapacitat. Destacar aquest fet en el titular no fa més que remarcar un tret diferencial que aquí no és essencial.

En relació a la vinculació de discapacitat física i indigència i conflictivitat cal apuntar que els ciutadans de Palma, sobretot els comerciants del centre, recorden un senyor que demanava almoïna pel carrer, que rompia aparadors per cridar l'atenció i que usava cadira de rodes. Els periodistes el confongueren amb un personatge que es va fer popular a les revoltes estudiantils de Madrid de gener de 1987 conegut com "*El Cojo Manteca*". Malgrat posteriorment es reconegués l'error, la premsa mallorquina va seguir usant aquest malnom que l'identificava davant els lectors i que, per damunt de qualsevol altra característica, destacava la seva discapacitat. Els diaris de Palma de juny a setembre de 1996 van publicar informacions pràcticament a diari. De fet va arribar a ser un personatge molt conegut a Mallorca tot i que quasi ningú coneixia el seu vertader nom, ni les circumstàncies que l'havien portat a viure al carrer i a actuar de forma violenta contra els aparadors. La premsa en tenia prou amb un pseudònim i amb destacar, reiteradament la discapacitat.

Tal i com ja s'ha apuntat a l'inici d'aquest capítol, en referència al llibre *Mallorca i la Tolerància*, alguns sectors de població de Mallorca influenciats per aquest cas associaven la discapacitat a la indigència. Aquesta deformació de la realitat provoca la il·lusió de molts ciutadans de sentir-se al marge però lògicament és injusta i vulnera drets fonamentals.

Per altra banda, el diari *Ultima Hora* de 18 de setembre de 1991 destacava en la notícia que obria la secció que "*Un minusválido dirigía la red internacional desarticulada en Madrid*" (titular). En principi es pot intuir que una persona que dirigeix i que maneja 6 mil milions de pessetes ha de ser- al marge de consideracions ètiques- algú molt intel·ligent, amb una gran capacitat d'organització i de lideratge. Però a l'article l'únic que es destacava- i de forma repetitiva- era que "*és uno de los más importantes "capos" turcos de la droga, a pesar de llevar permanentemente una sonda y depender de una*

silla de ruedas para moverse”. Possiblement, en aquest cas, un dels motius que havia provocat la “sorpresa” del periodista era el vell prejudici d’identificar una persona amb discapacitat amb una persona dependent i malalta.

Durant anys s’ha considerat a la persona amb discapacitat com un “malat permanent” beneficiari d’una determinada atenció mèdica, psicològica o pedagògica. Però exclosa de l’àrea de les necessitats, de les persones “sanes” com són la comunicació, l’estudi, el treball, el temps lliure... Per això, les activitats realitzades a semblança dels “sans” han estat revertides d’especificitat: escoles especials, espais especials... I sempre en mans d’especialistes. D’aquesta manera s’ha anat configurant un món apart que es comença a rompre- no totalment- als anys 80 amb els moviments d’integració i normalització.

Davant la necessitat de canviar o modificar actituds socials, moltes associacions han optat per l’organització de campanyes de sensibilització que tenen com a suport principal els mitjans de comunicació. Tot i que les manifestacions no són sempre unànimes.

Al diari *Baleares* del 29 de febrer de 1984 s’entrevistava al llavors delegat de l’ONCE a Inca (Titular: “*La integración social de los minusválidos es difícil*”) i s’apuntava que: “*Creo que intentos de integración del tipo de organizar una fiesta de los minusválidos para favorecerla no son positivos sino que incluso pueden contribuir a hacerla más difícil*”, “*La integración es salir de uno mismo, tener amigos, ir al bar, al futbol, comprar un piso, viajar, ir a un banco, etc. En definitiva, intentar llevar una vida normal*”.

En general però la varietat d’actes i d’iniciatives és tan diversa com la imaginació dels organitzadors. Des de mitjans dels 90 proliferen els actes de difusió de determinades malalties o entitats. Donar a conèixer una determinada problemàtica social o denunciar la falta de recursos assistencials en un ambient lúdic i festiu és una opció cada cop més usada per associacions sense ànim de lucre. D’aquesta manera no només es pretén arribar a més gent sinó a més transmetre un missatge positiu que a la llarga resulta més productiu que la llàstima. Així es pot citar *Respiràlia* (la volta a Formentera nedant que organitza l’Associació Balear de Fibrosi Quística) o la diada *Mulla’t per l’Esclerosi*

Múltiple que tenen com a objectius principals la divulgació i la sensibilització; que es conegui la malaltia, les necessitats dels afectats i els objectius immediats de les associacions que representen als col·lectius d'afectats. Aquests actes tenen habitualment molt de ressò a la premsa.

La diada *Mulla't per l'Esclerosi Múltiple* es celebrà per primera vegada a Mallorca al juliol de 1998. Durant un mes els diaris de Palma van informar dels preparatius, les previsions, la roda de premsa, la crònica de la jornada i el dia després. A part dels atractius de la jornada i de la importància de la malaltia, cal destacar també que l'èxit del ressò en la premsa local radica en bona part a grups de col·laboradors molt insistents i amb contactes als mitjans de comunicació.

En els anys posteriors, el ressò d'aquesta diada s'ha vist afavorida per la presència dels màxims representants polítics de Balears en banyador.

El problema però és que a vegades l'espectacularitat de l'acte sobrepassa a l'associació i al seu objectiu: difondre una malaltia i les necessitats dels afectats.

Una altra de les iniciatives promogudes per les entitats i associacions per tenir presència social és l'organització de reconeixements i premis. I molt sovint s'inclouen mitjans de comunicació. Així *El Día 16 de Baleares* del 21 d'octubre de 1990 informava de què “*La ONCE, un paso al futuro*” (títol) i que “*El Día 16 de Baleares fue ayer galardonado con el premio Bastón Blanco*” (subtítol). Al text s'argumentava que “*en agradecimiento a su continua colaboración con esta entidad*”.

A més de les associacions, des de les Administracions també s'han fet algunes campanyes de sensibilització. A principis dels 90, el Ministeri de Treball i Afers Socials realitzà algunes campanyes publicitàries (amb anuncis de televisió, ràdio i premsa) per promoure el respecte a la diferència. Campanyes en les quals es parlava, fonamentalment, d'immigrants, refugiats, gitanos, homosexuals i persones amb discapacitat.

En temes vinculats a la discapacitat també hi ha exemples de com l'ús d'un personatge popular repercuteix en la difusió i en la imatge social d'un determinat col·lectiu. Però depèn moltíssim del personatge triat. La vinculació a personatges com Ana Obregon o Carmen Sevilla sens dubte afavoreix la imatge més paternalista i infantil de les persones amb discapacitat intel·lectual. En altres casos, aquests personatges senzillament són usats com a ham per atreure als mitjans. Però això també té un perill: que la premsa es fixi només en el personatge i no tant en la problemàtica o necessitat que es vol reivindicar.

A finals dels anys 90, i amb molta presència a la premsa, cal destacar la gran aflluència de personatges famosos a les plantes d'oncologia pediàtrica. Es volia d'aquesta manera fer pública la problemàtica social d'aquests infants. I entre aquests personatges cal destacar els esportistes d'elit que cada vegada tenen una major importància en la nostra societat. Per això sovint es vol utilitzar la seva imatge. El 18 d'octubre de 1996 tots els diaris de Palma, a la secció d'esports, informaven de què els jugadors del Reial Mallorca visitaven el pis d'acollida de l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears. Aquestes informacions no servien en cap cas per donar a conèixer la problemàtica social d'aquests infants. En tot cas serví per fer públic que el càncer també afecta als infants.

El 30 d'abril de 1996, *El Día del Mundo* informava de "*La Vía Lactea de Johan Cruyff*" (títol) i de què "*El torneo de golf que él auspicia reunirá en Mallorca a 30 estrellas del deporte*" (subtítol). I es destacava que "*Las personas famosas tenemos muchas más posibilidades de hacer cosas que los demás, y debemos encauzar bien esa ventaja ayudando a los más necesitados*". Es referia a persones amb discapacitat intel·lectual però no s'explicava com s'ajudaria.

En algunes ocasions també s'ha de tenir en compte que darrera un acte "en benefici de" o "en solidaritat amb" s'hi amaga la voluntat de donar a conèixer una entitat o empresa. En altres ocasions una determinada empresa desitja mostrar una "imatge solidària" acceptada i valorada socialment, són les iniciatives de màrqueting social.

La tradicional Fira del Ram que amb motiu de la Setmana Santa s'instal·la cada any a Palma, convida un dia als alumnes dels centres d'educació especial a gaudir de les atraccions. La premsa cobreix sempre aquest fet. Així al diari *Ultima Hora* de 6 de març de 1991 s'informava de “*Día especial para minusválidos en la feria*”. És probable que aquest tipus d'informacions siguin beneficioses per la Fira. És més dubtable que ho sigui per a la imatge de les persones amb discapacitat.

En aquest punt cal destacar també la celebració dels “Dies de...”¹²¹. Hi ha suficients motius de celebració per assignar els 365 dies de l'any. Tot i així és molt qüestionable que realment aquestes jornades serveixin de difusió de denúncies i reivindicacions. Normalment es limiten a atreure a col·lectius ja conscienciats.

Al marge de les dificultats per accedir a la formació o a un lloc de feina (per posar alguns exemples) en el període d'estudi també s'han produït situacions molt explícites de discriminació. És el cas, per exemple, en què un grup de persones amb discapacitat intel·lectual no és atès en un establiment comercial. En aquests casos la premsa es fa ressò àmpliament de les denúncies plantejades i es posiciona rebutjant aquestes actituds.

Així el juny de 1998, tots els diaris de Palma van informar de la denuncia d'un grup d'educadors del centre CIPRES¹²². Així el *Diario de Mallorca* de 12 de juny de 1998 explicava que “*Cipres denunciarà ante el juez a los bares que no sirvieron a los discapacitados*” (títol) i que “*Una de las cafeterías acusadas de discriminación asegura que no les dejó sentar “para hacerle un favor al bar de al lado”*” (subtítol).

Quan la discriminació no es produeix en un bar sinó en la sala d'un judici l'efecte és encara més greu per la desprotecció que suposa. A principis de setembre de 1999, els diaris de tot l'Estat espanyol es van fer ressò de què magistrats de l'Audiència de Barcelona demanaven l'indult per a un home que havia violat a una dona amb discapacitat intel·lectual argumentant que “... *la víctima de los abusos sexuales, debido*

¹²¹ A través del *Consejo Interterritorial de la Salud* (constituït pel Ministre de Sanitat i els Consellers de la matèria de totes les Comunitats Autònomes) associacions o entitats d'afectats sol·liciten que es dediqui un dia de l'any a una malaltia o discapacitat específica. Aquest dia es destina a organitzar actes que tenen com a principal finalitat reclamar l'atenció dels mitjans de comunicació i de la societat.

¹²² Centre per a la Integració, Promoció i Educació Socials destinat a l'atenció de persones amb discapacitat i depenent del Consell de Mallorca. Des de 2004 és la seu de l'Institut de Serveis Socials i Esportius de Mallorca.

a su minusvalía, recibió un daño moral que fue mínimo por no decir nulo y que es incapaz de discernir entre lo bueno y lo malo”. La notícia va causar la indignació dels col·lectius més sensibles ja que el fet de no comunicar els sentiments de forma verbal o convencional no vol dir que no es tinguin. Malgrat la gravetat dels fets, els diaris de Palma no van fer un seguiment dels fets però sí van donar cabuda a alguns articles d’opinió i a la publicació de cartes al Director.

5. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ SOBRE RECURSOS SOCIALS

Tal i com s'ha explicat en el capítol de l'evolució històrica dels serveis socials, a partir de 1983 es va anar constituint a Mallorca una xarxa mínima de recursos socials. Amb el resguard dels preceptes constitucionals i l'avanç de la societat democràtica certament s'aprovà una legislació que reconeix el dret a la igualtat dels ciutadans amb discapacitat. I alhora es posaren en marxa mesures compensatòries. Però queda molt de camí per recórrer.

Al marge de l'interès inicial- quan tot estava per fer- aquest camí s'ha vist dificultat per la falta de desenvolupament de la normativa, per les dificultats en l'atribució de competències i per la priorització d'altres qüestions.

Entre els recursos socials que s'han anat creant cal diferenciar els de caràcter públic (dependents de l'Estat, la seguretat social, l'administració autonòmica o local), els privats lucratiu i els privats no lucratiu. Ens els privats lucratiu s'inclouen també els dependents de l'obra social de les caixes d'estalvis encara que no es tracta directament de "lucre" sinó de la "funció social" d'una organització lucrativa.

La premsa diària de Mallorca, editada en aquest període, ha informat del procés de construcció de la xarxa de serveis socials i de la participació del moviment associatiu. Però ha obviat fer-ne el seguiment. Les notícies publicades pràcticament s'han reduït a informar dels recursos que s'anaven posant en marxa i de les inversions econòmiques de l'administració.

CREACIÓ DE RECURSOS SOCIALS

En el repàs de la premsa es troben moltes notícies referents a la posada en marxa de recursos socials ja que les administracions responsables han mostrat sempre molt d'interès en donar a conèixer les seves actuacions. Inicialment en aquest punt és important destacar com la premsa es fa ressò dels plans d'actuació, dels canvis legislatius; mesures prèvies imprescindibles per a la creació d'una xarxa de recursos socials coherents i estables. Així una de les actuacions més importants a destacar dins aquest àmbit és precisament l'aprovació de la *Llei Autonòmica d'Acció Social*.

Davant la importància d'aquesta Llei la premsa de Mallorca va cobrir àmpliament les passes prèvies a la seva redacció però una vegada aprovada no s'ha fet un seguiment del seu compliment. Teòricament la Llei suposava un avanç fonamental ja que "obligava" al sector públic a dedicar una part important dels seus pressuposts anuals ordinaris a l'atenció dels serveis socials; comproment també en aquestes mesures als ajuntaments. Però amb el pas dels anys les entitats del sector han criticat que el text de la Llei és massa complicat i confús i, sobretot, han denunciat la falta de desenvolupament. Tot i així aquestes denúncies no han arribat a la premsa. Per falta d'interès dels mitjans i també perquè moltes associacions han centrat el seu discurs en donar a conèixer els seus serveis.

Igual passa amb la presentació d'estudis de necessitats. Durant la dècada dels 80- quan tot estava per fer- es van redactar molts de plans promoguts per les administracions. I la seva presentació pública és recollida àmpliament pels diaris. Així *El Día de Baleares* del 7 d'agost de 1984 informava a quatre columnes de què “*El Consell de Mallorca aprobó por unanimidad el Plan de Acción Social*”¹²³ (títol) i “*Se iniciará la elaboración de un mapa de necesidades y recursos*” (avanttítol).

Però la premsa no fa posteriorment un seguiment de la seva execució o una valoració crítica del pla. En relació en aquesta falta de seguiment del compliment dels plans cal

¹²³ Segons aquesta informació, el ple del CIM aprovà per unanimitat un ambiciós programa en matèria d'acció social. El pla contemplava el seu desenvolupament a través de tres fases: la reestructuració del negociat d'acció social, la comarcalització dels serveis socials i la creació d'una Conselleria de Benestar Social. Així mateix es requeria paral·lelament l'aprovació d'una Llei de serveis socials.

apuntar com a excepció una informació de *El Día 16 de Baleares* de 17 de febrer de 1990 (Titular: *La Universitat Balear ha elaborado el Plan de Acción Social sin contar con los expertos*¹²⁴) que s'acompanyava d'un article d'opinió: "*Sólo buenas intenciones*". En aquest article la redactora es mostrava poc confiada en el desenvolupament d'aquest pla: "*Cuando los gobiernos, ya sean centrales o autonómicos, encargan o elaboran por si mismos planes de acción social, suelen terminar estos siendo catálogos de buenas intenciones y de dudosa aplicación real*" (...) "*Hablar de minusválidos, de protección a la infancia, de ayuda a mujeres maltratadas, de rehabilitación de drogadictos o de marginación gitana, repercute, si el que habla de ello es un político, en la buena imagen de éste y le otorga el estatus de persona preocupada por los menos favorecidos*".

Aquesta informació és destacable perquè és una excepció en la falta de crítica de la premsa dins aquest àmbit.

El traspàs de competències és sempre un tema que interessa a la premsa. Així tots els diaris editats a Palma han fet un ampli seguiment de les negociacions entre Govern central i autonòmic pel traspàs de competències en matèria de fundacions, menors i Imsero a la CAIB (iniciades al 1992 i acabades al 1997) o del traspàs de competències referents a l'atenció a persones amb discapacitat del Govern Balear al Consell de Mallorca que no es va fer efectiu fins al 2004. Però als moviments associatius i als col·lectius d'afectats- a diferència de la premsa- li interessen ben poc les lluites polítiques per temes de competències. Poden desitjar que les decisions que els hi afectin siguin properes però sobretot reclamen operativitat i inversions.

En general la premsa ha informat durant tots aquests anys de la creació de les infraestructures bàsiques i l'organització de l'atenció directe al ciutadà. Així un dels temes importants durant el 1984 i 1985 va ser l'establiment de la xarxa de serveis socials de Palma, descentralitzada a les diferents barriades i organitzada amb equips professionals multidisciplinars (treballadors familiars, assistents socials, educadors de

¹²⁴ Segons aquesta notícia l'Ajuntament de Palma criticava que la UIB realitzés un Pla d'Acció Social enlloc dels tècnics de la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social i el qualificava d' "irreal" perquè no incloïa una proposta de pressupost ni de fonts de finançament.

carrer...)). Així el *Diario de Mallorca* de 2 d'octubre de 1984 anunciava que “ *Cort pondrá en marcha los centros de atención primaria en barriadas*” (titular).

Quan als temes tractats, cal destacar que la premsa ha fet un exhaustiu seguiment de la construcció de grans centres. D'aquests anys cal destacar sobretot el Centre de Son Tugores i el Col·legi d'Educació Especial Joan XXIII.

Després d'anys de reivindicació del moviment associatiu al 1985 es va iniciar la construcció del Centre de Son Tugores¹²⁵. Tractant-se de l'únic recurs d'aquestes característiques existents a Balears, tots els diaris van fer un seguiment important de les obres. El *Diario de Mallorca* de 22 de maig de 1986 anunciava que “*La nueva residencia para deficientes profundos funcionará en otoño*” (títol) i “*Destinada a adultos está ubicada en Son Tugores*” (avanttítol). Però la premsa també es va fer ressò dels problemes econòmics, dels retards en les obres i de les denúncies que es van produir. A l'edició de l'*Ultima Hora* de 8 de maig de 1991 es recollia que “ *El PSM expresa su tristeza por la inauguración de Son Tugores*¹²⁶” (títol), “ *Por considerar que no es el momento oportuno*” (avanttítol).

De forma excepcional cal destacar els temes que provoquen la publicació d'articles d'opinió. Als anys 90 es produí l'explosió d'un moviment importantíssim: el voluntariat. Aquest fenomen inicialment lloable des de tots els sectors esdevindrà però polèmic quan substitueixi la tasca de professionals. A partir d'uns articles d'opinió elogiant el voluntariat- publicats al *Diario de Mallorca* i signats per Bartolomé Oliver, Regidor de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma (18 de febrer de 1992) i de Joan Bestard, Vicari General de la Diòcesi de Mallorca (8 de març de 1992) es produí una certa polèmica que va ser contestada.

El Día 16 de Baleares de 13 de març de 1992 publicà un article d'opinió (“*Trabajadores y voluntariado social*”) signat pel Col·legi Oficial de Diplomats en

¹²⁵ És un servei que facilita atenció integral (centre de dia i residència) a persones amb importants discapacitats intel·lectuals i amb necessitats de suport generalitzat. El centre és gestionat pel consorci Aprop (Govern Balear, Consell de Mallorca, Consell Insular de Menorca, Ajuntament de Palma i l'associació Amadip.Esment).

¹²⁶ Després del retard de dos anys en l'execució i finalització de les obres, el PSM defensava que “*...sería oportuno que no se hiciesen inauguraciones en el momento de la campaña electoral, por cuestión de dignidad*”.

Treball Social de Balears en què manifestaven: *"Consideramos tendenciosa la continua valoración del voluntariado social basándose en su gratitud, ya que esto supone escatimar a los ciudadanos presupuestos para cubrir las necesidades sociales, infravalorar estas necesidades frente a otras lógicamente más rentables y convertir a las personas en situación de dificultad, precariedad o marginalidad social, en ciudadanos de tercer, cuarto o quinto orden. Si entendemos que un gobierno que quiere buenas carreteras o buenos hospitales debe invertir en buenos materiales y en profesionales adecuados y bien remunerados, nos resultará más fácil aceptar que si nuestro gobierno quiere intervenciones sociales que posibiliten cambios reales y de calidad, ha de invertir en profesionales de lo social. No olvidemos que hemos pasado de ser un estado paternalista y protector, en el que las prestaciones sociales son gratiables, a una sociedad democrática y de derecho, en la que está establecido por la Constitución el derecho de todos a las prestaciones sociales, y así está desarrollado por la Ley de Acción Social de esta Comunidad Autónoma".*

A més d'anar informant de la posada en marxa de nous recursos, a través de reportatges intemporals, els diaris informen de l'existència i de les característiques de determinats serveis. Aquest tipus d'informacions sol ser molt habitual a l'estiu coincidint amb períodes de vacances i amb l'escassa "producció" de notícies. Normalment es tracta de textos amb un titular molt cridaner i amb moltes fotografies. I el to no sempre és el més adient. Com exemple es pot citar un reportatge publicat a *El Día 16 de Baleares* de 28 de juliol de 1991 titulat " *"Rain Man"*¹²⁷, *el Superman de los autistas*" i amb un líd que intentava cridar l'atenció més que informar: *"No son crios raptados por las hadas ni locos mágicos. Me refiero a los niños y adultos autistas que desde 1978 han ido pasando por el centro "Gaspar Hauser" para aprender a comunicarse, aunque desgraciadamente no puedan alcanzar a Rain Man, su mito".* En el desenvolupament del text s'explicaven algunes característiques de l'autisme, la incidència i la història del centre Gaspar Hauser. Però sempre remarcant els aspectes més negatius.

Tot i que en menor mesura, al marge d'informar dels recursos que es posen en marxa, a través de la premsa també es reivindiquen serveis no contemplats per l'administració. Sovint aquestes reivindicacions són assumides pels moviments associatius però també

són denunciats per col·lectius professionals, partits polítics... I també de forma individual.

Com a punt més negatiu de les informacions originades per una font individual cal apuntar que sovint apareixen a les pàgines de succeïts; amb tota classe de detalls morbosos i destacant sempre la incapacitat i la marginat. Sense explicar la xarxa de recursos existents, ni els recursos esgotats, ni quanta més gent es pot veure afectada per aquesta situació. Així al diari *Ultima Hora* de 3 de març de 1993 s'informava de què “*Una madre pide ayuda urgente para su hijo, disminuido psíquico, en Manacor*” (títol) i de què “*La mujer relata que el niño le acosa sexualmente y la amenaza con un cuchillo*” (avanttítol). En el lid també es feia referència als aspectes més morbosos: “*C.L.Q., una minusválida de 48 años de edad, viuda y residente en Manacor, solicita ayuda “muy urgente” para que algun centro o institución se haga cargo de su hijo M. , de quince años, que sufre una fuerte incapacidad psíquica, que se ha agravado por momentos. Tanto la madre como los vecinos manifiestan que el niño lleva a cabo todo tipo de actos obscenos en público e incluso acosa a mujeres que visitan su casa. En ocasiones el menor ha amenazado a su madre con un cuchillo, y precisamente ayer unos vecinos tuvieron que acudir en auxilio de C.L., cuando su hijo le estaba amenazando con arma blanca*”.

Habitualment aquestes informacions tenen continuïtat durant un o dos dies però, en la majoria de casos, no s'arriben a conèixer les conseqüències- si n'hi ha- de la denuncia pública.

El sensacionalisme es basa en exageracions, supersticions, falsedats i/o informacions no confirmades. És fruit de pràctiques periodístiques no professionals i sovint es manifesta en l'ús d'un vocabulari i d'expressions no adequats. És un risc permanent en el què és fàcil caure, sigui quin sigui el fet del qual s'informa, i els temes vinculats a la discapacitat i a la salut no escapen d'aquesta contingència. De fet aquest tipus d'informacions corren el perill de què els mitjans de comunicació es limitin als casos més desesperats enlloc de parlar de drets o de prevenció.

¹²⁷ Protagonista d'una pel·lícula nordamericana on el protagonista (interpretat per Dustin Hofman) té autisme i

Normalment la reivindicació de nous serveis sorgeix de les associacions i dels propis afectats. En molt poques ocasions dels experts. Només s'acudeix en aquestes fonts quan s'organitzen seminaris, jornades o conferències. Cal apuntar que molt sovint en aquests casos s'opta pel format d'entrevista. En aquestes informacions es fa publicitat de l'acte organitzat però també s'inclou informació- formació i denúncia.

Les situacions polèmiques són, en general, molt noticiables. Quan es van posar en marxa els Serveis d'Atenció Domiciliària¹²⁸ - a Palma i als pobles- els diaris ho van considerar informació noticiable però aquests serveis- de vital importància- no tornaren als diaris fins que es produí una situació molt conflictiva. Així la portada de *La Voz de Baleares* del 8 de gener de 1998 va destacar amb una gran tipografia que “*El Govern abandona a su suerte a 800 incapacitados*”¹²⁹.

Com és habitual en els casos que provoquen l'oposició dels sectors més directament afectats, els problemes del servei d'atenció domiciliària també originaren- durant el gener de 1998- nombroses cartes al director, algunes signades a títol personal i altres per professionals. Fins i tot el màxim responsable- el Director General d'Acció Social del Govern Balear, el popular Miguel Ángel Martín Soledad- es defensà a través d'aquesta secció.

S'ha de destacar que durant el període d'estudi, a la secció de *Cartes al Director* de tots els diaris de Palma s'han publicat moltes cartes de persones afectades amb alguna malaltia o discapacitat o familiars amb denúncies i reivindicacions molt concretes.

A l'igual que amb les *Cartes* molts d'articles d'opinió sorgeixen com a contestació. El dret a rèplica sol ser una de les opcions que cedeixen els diaris. I això és utilitzat, entre d'altres, per professionals o polítics.

una gran habilitat per a les operacions matemàtiques.

¹²⁸ Un dels recursos fonamentals dins l'àmbit social és el Servei d'Atenció Domiciliària ja que permet evitar la institucionalització i que les persones que requereixen l'ajuda d'una tercera persona per a les activitats bàsiques (menjar, rentar-se...) puguin seguir vivint a la seva llar i en el seu entorn.

¹²⁹ A principis de 1998, l'IBAS (Institut Balear d'Afers Socials), en el seu primer any de gestió després de les transferències de l'IMSERSO, atorgà el servei d'atenció domiciliària a una cooperativa de Saragossa enlloc de a l'empresa mallorquina que l'havia gestionat durant 14 anys. Aquest fet, l'acusació d'irregularitats en la comissió que aprovà el canvi i que durant uns dies es suprimí el servei provocà un important enrenou i omplí moltes planes.

La proclamació dels “*Dia de...*” que tant han proliferat des de mitjans dels anys 90 tenen com a objectiu primordial aconseguir l’atenció de la premsa. I molts diaris col·laboren oferint, precisament, un espai d’opinió a algun representant dels col·lectius.

El 3 de desembre es celebra el “*Dia de les persones amb discapacitat*” i a finals dels anys 90 es va fer habitual que les federacions que agrupen majoritàriament al col·lectiu redactessin un article conjunt per publicar en un dels diaris de Palma. Tractant-se d’articles de consens s’apuntaven demandes molt generals. Però també hi ha hagut edicions especialment polèmiques.

El 1996 *El Día del Mundo* publicà un article signat per una persona concreta: el llavors President de l’Associació Espanyola de Treball amb Suport¹³⁰ el mallorquí Ferran Bellver. En un extens article es feia un repàs històric del tractament rebut pels ciutadans amb alguna discapacitat a Mallorca, durant la segona meitat del segle XX, per acabar fent una dura crítica a la situació del moment. Bellver acusava als dirigents polítics de potenciar els centres especials en detriment de la normalització i de la inserció en recursos comunitaris.

L'article resultà prou punyent com per merèixer ser contestat. El 12 de desembre, en el mateix diari, el Director General de Treball del Govern Balear, Fernando Villalobos, feia una defensa dels centres especials de treball. I encara hi hagué una rèplica del primer articulista publicat el 18 de gener de 1997 on insistia en què “*El problema està en que no tots entenem el mateix per inclusió i integració: allà on uns pensen que amb centres específics es facilita el camí de la inclusió, altres pensam que no, que “col·locant” en centres a part les persones diferents el que s’aconsegueix és l’exclusió*”. Aquest tipus de debat, dins aquest àmbit i usant la premsa, eren relativament habituals a la dècada dels 80- sobretot en temes molt concrets com la integració escolar- però resulten totalment excepcionals en els 90 (i amb posterioritat).

Les administracions públiques són les grans generadores d’informació quan a recursos socials però també s’ha de destacar la importància del moviment associatiu com a font informativa. El poder de les associacions no és comparable al dels gabinets de les

administracions i sovint han centrat el seu esforç en donar a conèixer els seus serveis, però en la relació amb la premsa, el moviment associatiu també ha exercit funcions de "vigilància i control". El *Diario de Mallorca* de 22 d'octubre de 1984 publicà que "*Según la Asociación Mallorquina pro-subnormales*"¹³¹ (avanttítol), "*El proyecto de una residencia para deficientes profundos es inaplazable*" (títol).

En aquest sentit també cal apuntar algunes campanyes de premsa realitzades per algunes associacions per denunciar determinades mancances. A més d'informacions puntuals que en moltes ocasions sorgeixen de la pròpia iniciativa del periodista cal apuntar com en determinades ocasions les associacions decideixen "sortir en premsa".

Un exemple important del moviment reivindicatiu es produí durant el primer semestre de 1998 quan AFIPRO (associació que representa al col·lectiu de persones amb discapacitats físiques profundes) va dur a terme una campanya informativa molt important per denunciar la inexistència de recursos sociosanitaris adients per aquest col·lectiu.¹³² La campanya que abraçà diferents diaris de Palma va incloure, a més de reportatges i entrevistes, cartes al director.

Una altra de les funcions importants del moviment associatiu és fer d'interlocutor davant l'administració i davant els partits polítics que representen als ciutadans. La premsa no sol informar d'aquestes reunions a no ser que el polític o representant de l'administració es desplaci i visiti algun centre o taller. Quan es tracta de reunions sense cap tema concret- per exemple després de què un president o conseller prengui posició del seu càrrec- són els propis gabinets de premsa oficials els qui difonen la notícia que sovint apareix en forma de breu. Quan és tracta d'algun tema polèmic són les associacions les que parlen amb els mitjans. Després d'una reunió entre representants d'una de les principals federacions del sector i del llavors president del Govern Balear, Gabriel

¹³⁰ Metodologia que facilita la incorporació laboral en empreses ordinàries dels treballadors amb discapacitat que necessiten suport.

¹³¹ En aquest cas AMAPROS (actualment *amadip.esment*) remetia un comunicat en el qual contestava una sèrie de cartes al director signades per un lector anònim que afirmava que "*no hace falta un nuevo centro para subnormales*". AMAPROS però explicava i reivindicava que no es tractava d'un nou centre d'educació especial sinó d'un centre residencial per a persones amb importants discapacitats intel·lectuals. Aquest projecte es convertí amb els anys en l'actual Centre de Son Tugores.

¹³² AFIPRO denunciava les necessitats més urgents d'aquest col·lectiu: l'habilitació d'un centre de dia per a persones amb discapacitat física amb escassa autonomia personal, un pla d'integració i rehabilitació, un centre

Cañellas, el diari *Ultima Hora* de 16 d'abril de 1986 recollia que “*La Coordinadora de minusválidos decepcionada con la Comunidad Autónoma*”¹³³ (titular).

Però en general les associacions han esdevingut, durant aquests anys, prestadores de serveis i això ha provocat l'interès per donar a conèixer els seus recursos. Que el seu treball sigui conegut- i reconegut- socialment els ajuda a aconseguir la continuïtat del centre, taller o servei. Així es poden trobar molts reportatges com el publicat a *La Voz de Baleares* de 10 de març de 1998 on s'explicava el funcionament de “*Una casa para los padres de pequeños con cáncer*”¹³⁴ (títol) que “*Alojará a los familiares durante el tiempo que dure el tratamiento*” (avanttítol).

A més de les accions dirigides directament als mitjans de comunicació, les associacions que volen difondre el coneixement d'una problemàtica o d'una situació concreta recorren sovint a l'organització de jornades, conferències, debats... L'objectiu també és que la premsa se'n faci ressò i de fet solen tenir una bona acollida. L'*Ultima Hora* de 17 de febrer de 1990 anunciava que “*ASPROM*”¹³⁵ *pone en marcha las jornadas sobre rehabilitación*”¹³⁶ (títol), sense oblidar la font de finançament “*Han contado con el patrocinio del Ayuntamiento de Palma*” (avanttítol).

El moviment associatiu en sí també és considerat o intenta ser "notícia". El 10 d'abril de 1991 el diari *Ultima Hora* dedicava una àmplia informació a explicar que “*El sábado nace la Asociación Balear de Espina Bífida para ayudar a todos los que padecen la enfermedad*” (subtítol) i destacava l'objectiu més genèric d'aquesta entitat en el titular: “*En busca de la integración social*”.

residencial... Cal destacar que al 2005 d'iniciaren les obres d'un centre d'aquestes característiques al carrer Joan Crespí de Palma.

¹³³ La reunió entre els representants de Coordinadora, el president del Govern de les Illes Balears, Gabriel Cañellas i el Conseller de Sanitat, Gabriel Olivers, venia originada pels problemes econòmics per mantenir els serveis.

¹³⁴ *La Voz de Baleares* publicava cada dijous un suplement dedicat a temes de *Sanidad* i Aspanob era una entitat que donà peu a molts de reportatges perquè el càncer és un tema que interessa molt i pel talent col·laborador amb la premsa de la Junta Directiva d'aquesta associació. Aquesta informació es feia ressò de la cessió per part de la Conselleria de Foment d'un pis per acollir a les famílies amb un infant malalt de càncer en tractament a Son Dureta.

¹³⁵ Associació ubicada a Palma que representa a persones amb discapacitat física.

¹³⁶ En aquest cas es tractava d'unes jornades sobre ortopèdia, fisioteràpia i rehabilitació destinades a metges especialistes i promogudes per ASPROM. Al marge d'anunciar aquestes jornades, en la informació també es recullen les queixes de l'associació entorn a la carestia dels articles ortopèdics que es podien adquirir a Balears.

Quan es parla de la constitució d'associacions es fa molta referència a la incidència i sobretot a les necessitats que han motivat la necessitat d'organitzar-se. El to utilitzat i el llenguatge solen resultar massa negatius, fent molta al·lusió als anys de patiment i a l'adversitat que precedeixen qualsevol associació.

Al marge de la constitució, les entitats que promouen més activitats socials o que compten amb membres molt carismàtics solen comptar amb una certa presència en els diaris. *El Día del Mundo* de 25 de juny de 1998 definia l'Associació d'Esclerosi Lateral Amiotròfica com “*Un brindis por la vida*” (títol) i destacava que “*ADELA potencia la investigación y apoya e informa a los afectados y familiares*”(subtítol).

FINANÇAMENT DELS RECURSOS

A més de la voluntat política, del coneixement, de la sensibilització i de la consciència social, la posada en marxa de serveis requereix finançament.

Si aquest treball s'hagués plantejat com una anàlisi quantitativa, caldria destacar que bona part de les notícies vinculades a la discapacitat fan referència a la inversió econòmica de les administracions. La premsa de Mallorca d'aquest període informa àmpliament de les subvencions que les entitats públiques, competents en aquest sector, destinen al manteniment de centres específics i a la realització de serveis, ja sigui directament o a través d'entitats privades.

Inicialment, i atenent a la definició d'Estat social i democràtic, les demandes dels col·lectius afectats es van dirigir- i s'han dirigit durant tot aquest període- a l'Administració pública (central, autonòmica i/o local). Però la lentitud i la desídia amb què, històricament, l'Administració ha assumit aquesta responsabilitat i la tendència a privatitzar determinats recursos perquè resulten més econòmics ha potenciat el paper del moviment associatiu. Malgrat de forma general no s'hagi abandonat el discurs reivindicatiu i es reclamin constantment polítiques que possibilitin la igualtat, la majoria d'associacions gestionen serveis amb finançament públic (convenis o convocatòries puntuals). Altres associacions han buscat, a més a més, les formes més diverses de finançament (actes benèfics).

Les associacions que s'han anat constituint entorn de la discapacitat ho han fet amb dues finalitats directament relacionades: denunciar una situació que es considera injusta i reivindicar la posada en marxa de serveis que puguin pal·liar o millorar aquesta situació. De fet, l'objecte de formalitzar-se en associació, de legitimar-se institucionalment, facilita la possibilitat de poder actuar en espais públics i ser acceptat com interlocutor però també permet poder tenir accés a fonts externes de finançament, tant públiques com privades.

El problema del finançament esdevé la peça clau que determina l'estructura i formalització adoptada. En el conjunt d'entitats es poden trobar una àmplia varietat de

fonts i mecanismes de finançament. En una primera classificació, s'ha de situar i distingir el finançament extern- públic o privat, però no procedent dels propis membres- de l'autofinançament o finançament intern a partir dels recursos dels membres de l'entitat o dels rendiments de la seva pròpia activitat.

En molts casos però s'entremesclen les diverses fonts de finançament, sobretot en els anys 80 i en el cas de les associacions més petites o de recent constitució. Com exemple es pot esmentar un article del *Diario de Mallorca* de 19 d'octubre de 1983 on a partir del segon aniversari de l'Associació de Laringectomitzats i Mutilats de la Veu de Mallorca, s'explicava la problemàtica dels afectats i el funcionament econòmic de l'entitat: "*No son muchas las ayudas que reciben en la asociación de laringectomizados, pero sí importantes. El Consell Insular de Mallorca se preocupa de ellos y también el Patronato Reina Sofia que entregó una sustenciosa cantidad después del concierto que ofreció Julio Iglesias en el Auditorium. Sin embargo, de quien estan más satisfechos es de "Sa Nostra" que les cedió un esplendido local y hasta les paga la luz".*

La *Llei d'Acció Social* de la CAIB de 1987 regula el finançament dels serveis socials a partir de tres fonts. En primer lloc el que emana dels pressupostos del Govern Balear, els consells insulars i els ajuntaments. Segons la Llei les dues primeres entitats hi han de dedicar un 6% del pressupost i en el cas dels municipis s'apunta que "*s'ha de procurar fixar el mateix tan per cent*". Però l'incompliment d'aquests percentatges ha estat generalitzat. I llevat d'algunes excepcions- com la informació publicada al *Diari de Balears* de 15 de gener de 1999 (Titular: *L'oposició municipal demana més doblers per a Acció Social*¹³⁷)- el tema ha estat poc denunciat per la premsa.

En segon lloc, a la *Llei d'Acció Social* s'apunta que els particulars hauran de participar en el finançament dels serveis, mitjançant taxes o tarifes, quan la seva capacitat ho permeti. I en tercer lloc es fa referència a que les entitats i persones privades poden rebre subvencions o donacions, però han de ser condicionades al compliment dels objectius de planificació general dels serveis socials i per tant reglades.

¹³⁷ El grup municipal del PSM a Palma denunciava que l'Ajuntament de Palma només destinava a Acció Social un 2% del pressupost.

Més enllà de la fredor dels pressupostos enfront de les necessitats d'un col·lectiu o de què els comunicats de premsa de les administracions es redueixen sovint a una enumeració de partides pressupostàries és evident també que sense finançament no hi ha serveis. L'amenaça de tancament d'un centre o la desatenció d'un col·lectiu per falta d'inversions són temes que els diaris de Palma han recollit extensament.

Durant els anys 80, l'escàs pressupost que les administracions (central, autonòmica i local) dedicaven en matèria de benestar social i la falta de planificació eren denúncies habituals de les entitats del sector. A través de la premsa sovint queda palesa la improvisació pròpia d'aquest àmbit. En una extensa informació el *Diario de Mallorca* d'1 d'octubre de 1983 es feia ressò de la “*Crisis económica en los centros de minusválidos*”¹³⁸ (títol) i de què “*Si en el plazo de un mes no reciben ayudas, tendran que cerrar*” (avanttítol).

Els problemes econòmics - pel retard en la recepció de les subvencions- que van patir els centres d'educació especial a la tardor de 1983 no només es va traduir en nombroses queixes i reclamacions sinó que també va comportar un enfrontament entre entitats del sector que diferien en la prioritat d'inversió d'aquestes subvencions.

Cal tenir en compte que aleshores (i fins a final de segle XX) existia un gran desigualtat entre el que rebien- de l'administració pública- determinades federacions i associacions. Fins i tot algunes entitats rebien- i han rebut durant molts d'anys- subvencions molt importants sense haver de presentar justificacions.

Les seccions de *Cartes al Director* dels diaris de Palma es van convertir en un marc molt propici per difondre aquesta situació. Com a mostra bastaria revisar les edicions del *Diario de Mallorca* de l'octubre d'aquest any. Durant aquest mes van aparèixer

¹³⁸ Fins al 1982 els centres d'educació especial ubicats a Balears es van mantenir amb subvencions del MEC, INSERSO, FONAS (Fondo Nacional de Asistencia Social) que cobrien aproximadament el 75% del pressupost real. Al 1983 es produí un període d'inestabilitat generat per lluites entre administracions per qüestió de competències, aplicació de noves normes en la intervenció de la seguretat social... Amb l'inici de l'autonomia balear els centres d'educació especial passaren a dependre, econòmicament de diferents organismes, uns transferits a les Comunitats Autònomes i altres en vies de transferència. La falta de previsió de les administracions responsables i el fet de què els doblers haguessin de fer un llarg recorregut des del govern central a les administracions autonòmiques van provocar greus retards.

cartes de tots els colors que- a nivell informatiu- quasi van aconseguir deixar en un segon pla la irresponsabilitat de les administracions públiques.

Durant tot l'any 1983 els diaris de Palma van publicar informacions derivades dels problemes econòmics que patien els centres específics d'atenció a nins amb discapacitat intel·lectual i també d'algunes de les solucions proposades per les administracions públiques. Al *Diario de Mallorca* de l'11 de desembre de 1983 s'anunciava que "*El CIM destinará más de cien millones a acción social*¹³⁹" (títol) i que "*Los centros para minusválidos recibirán unos ochenta*" (avanttítol).

Davant aquesta situació tan crítica, els diaris de Palma sí van donar cabuda a diferents fonts informatives al marge de les administracions públiques. Així els diaris recolliren com malgrat l'anunci de subvencions del CIM, associacions i partits polítics denunciaven una situació econòmica difícil de solventar.¹⁴⁰

Els problemes econòmics continuaren a principis de 1984 i la federació que agrupava a bona part dels centres, la UNAC, va fer públic que no podia assumir les nòmines dels treballadors contractats. En aquest context les seccions de Local de tots els diaris de Palma dedicaren una gran atenció a les ajudes aprovades per les diferents administracions. Al *Diario de Mallorca* d'1 de gener de 1984 s'informava de què "*Mañana serán repartidas las ayudas del FONAS*¹⁴¹" (titular). Però els mitjans de comunicació sobretot es van fer ressò de les advertències de les entitats afectades i dels actes de protesta que es van succeir.

Els diaris van fer un gran seguiment de tota aquesta problemàtica però sense aprofundir en l'origen de la situació: la falta de criteris en el finançament dels centres i la descoordinació entre les administracions responsables.

¹³⁹ En aquesta informació es recollia com el Consell Insular tenia previst repartir 130 milions de pessetes entre centres i associacions però ja s'apuntava que "*las solicitudes presentadas, por lo menos cuatriplican esta cifra*". També s'afegia que alguns centres haurien de tancar per falta de subvencions.

¹⁴⁰ Les principals denúncies eren que la discapacitat no s'havia abordat mai des d'una òptica global de Balears i la inexistència d'un criteri clar sobre els temes de discapacitat i altres temes d'acció social.

¹⁴¹ Segons aquesta informació la Comissió d'Assistència Social del Consell Insular de Mallorca havia de repartir 130 milions de pessetes procedents del FONAS (Fondo Nacional de Asistencia Social). El "criteri" proposat pel president de la Comissió era donar, a cada entitat, el 26% de la quantitat sol·licitada. Però a proposta del PSM es decidí sol·licitar un llistat d'allò que concedien altres entitats (INSERSO, Conselleria de

Excepcionalment es pot destacar l'edició del *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984 que tractà el tema a portada (Titular: *Falta coordinación en las ayudas a los minusválidos*), àmpliament a l'interior (Titular: *La ayuda pública a minusválidos responde a criterios subjetivos*)¹⁴² i a més hi dedicà l'editorial (Titular: *La marginación marginada*). Cal destacar la importància d'aquest fet ja que, en molt poques ocasions, es dedica un editorial a un tema vinculat a la discapacitat. En aquest editorial s'apuntava que "*la ausencia de criterios genéricos, o su cambio frecuente, y la consecuencia más palpable y desdichada: los minusválidos están mal atendidos y el sistema de ayudas no sólo es incapaz de apuntar a su inserción social, sino que, en muchos casos, únicamente subviene a la mera supervivencia de muchos centros*". Finalment es conclouïa que "... *sufren una doble marginación: la producida por sus posibles deficiencias y la generada por multiplicidad de administraciones que únicamente coinciden en la falta de medios adecuados para encarrilar un problema que debiera sensibilizar a todo el mundo. La marginación está pues, marginada. Y la corrección de este mal- tanto más doloroso porque los afectados, en la gran mayoría de los casos, no pueden defenderse por sí mismos- pasa por la coordinación de las administraciones competentes en orden a la elaboración del concepto global de lo que deben ser ayudas a los marginados de todo tipo*".

Cal reiterar que aquestes notícies van tenir un ampli tractament durant el mes de febrer de 1984 perquè la situació es va seguir complicant i es van produir mobilitzacions i actuacions més contundents que precisament tenien com a objectiu fonamental cridar l'atenció dels mitjans de comunicació. A la portada del *Baleares* de 19 de febrer de 1984 es destacava que "*Los minusválidos se manifiestan por sus derechos*" (titular) i a l'interior que "*Cientos de personas en la manifestación de los minusválidos*"(titular).

Quan als motius es plantejaven algunes diferències entre l'avantítol de la portada (*Exigen a la Administración más dinero*) i l'avantítol de l'interior (*Piden ayuda a la Administración*).

Cultura...) per conèixer millor la situació econòmica de les entitats. Al final, i una vegada descomptades aquestes quantitats ja finançades, el CIM acordà concedir un 32% del dèficit.

¹⁴² En aquest reportatge a tota plana es denunciava que no existia cap organisme encarregat d'estudiar necessitats, apreciar dèficits i resoldre els problemes amb plantejaments globals. Es feia un repàs del que aportava cada administració i s'apuntava que "*los que mejor conocen los entresijos (gerentes y presidentes de asociaciones), suelen ser los que más dinero consiguen*".

A més de la manifestació pel centre de Palma es van produir actuacions més impactants tal i com recollia el diari *Ultima Hora* de 19 de maig de 1984 al seu titular: *El Consell, ocupado ayer por minusválidos y familiares*¹⁴³. Aquesta notícia no només va ser destacada a portada sinó que també es va dedicar l'editorial en aquesta protesta (Titular: *Normalidad para los minusválidos*). Es denunciava que la protesta i ocupació de la seu del CIM es fes amb el "*lamentable espectáculo*" de la utilització dels nins. Segons l'editorial era de "*justicia social*" que el finançament dels centres fos responsabilitat de l'Administració pública però també destacava les diferències econòmiques que existien llavors entre centres de similars característiques.

En aquest cas concret la premsa va fer un seguiment del tema fins que finalment les dificultats econòmiques i l'amenaça de tancament es van "corregir" amb partides d'emergència. En molts altres casos les necessitats, els problemes i les reivindicacions són substituïdes progressivament a la premsa per nous temes i noves informacions.

En aquest punt també cal remarcar que a principis dels 80 la xarxa de serveis socials era encara molt primària i els problemes econòmics afectaven de forma generalitzada a tot l'Estat. Per tant es troben informacions molt similars a tots els diaris espanyols.

Tot i que molt sovint es confonien els termes, la premsa va recollir també el debat que es va produir entre el moviment associatiu sobre els recursos més adients pel col·lectiu. Els problemes econòmics i les diferències a l'hora de valorar la participació de les persones amb discapacitat a tots els àmbits de la vida van provocar algunes divergències entre les entitats que la premsa reflectí amb reportatges de gran extensió i titulars cridaners.

En aquest sentit cal destacar un reportatge publicat a *El Día de Baleares* del 14 de febrer de 1985 amb un avantítol (*El mundo de los minusválidos, caos total*) i un titular (*Los enfrentamientos entre la Coordinadora de minusválidos y la UNAC pone en serios problemas la auténtica asistencia a estas personas*) molt pessimista. I amb una entradeta que seguia en el mateix to: *¿Qué es un minusválido? Le preguntaba a su*

¹⁴³ Responsables dels centres d'educació especials, joves i familiars ocuparen durant sis hores la seu del Consell com a mesura de pressió. *L'Ultima Hora* destacava com fins i tot es prengué possessió del despatx del llavors president de la màxima institució de Mallorca.

padre un niño de siete años frente a los grandes titulares de un periódico: "Los minusválidos marginados". Y el padre respondía: "un niño como tú pero que tiene alguna limitación y por eso necesita ayuda para valerse". ¿Y por qué no se les ayuda papa? Hemos tratado de recoger en sus fuentes los datos para desenmascarar la complicada trama de este sector marginado y manipulado. Las conclusiones son: falta de coordinación entre los organismos oficiales que intervienen, falta una filosofía asistencial, los recursos son pocos y llegan tarde, las Asociaciones están divididas y politizadas. Muy politizadas. En consecuencia hay un verdadero caos que necesita urgente remedio.

Com en qualsevol altra qüestió "polèmica" aquesta diversitat de postures es va completar en la secció de *cartes al director*.

Al llarg d'aquest treball es destaca la falta d'anàlisi de la premsa de les informacions vinculades a la discapacitat i la prova més palpable és la falta d'editorials i articles d'opinió. Però dins l'àmbit del finançament es troben- com s'ha apuntat- excepcions importants.

La dependència de subvencions i convocatòries puntuals provoquen que els problemes econòmics i la inseguretat de la continuïtat dels serveis sigui una constant en tot aquest període. Quan es tracta de situacions límits com el tancament d'un centre que privarà a un col·lectiu del servei que requereix, sí es dona una àmplia cobertura. Normalment aquestes informacions obrin la secció (Local, Part Forana o Societat) i s'acompanyen d'un petit article d'opinió signat pel mateix redactor de la informació o per algun periodista del diari.

Com exemple important també cal apuntar que el 13 de febrer de 1992 tots els mitjans de comunicació de Palma es feien ressò de l'anunci del llavors president del CIM de tancar els centres assistencials.¹⁴⁴ L'edició de *Diario de Mallorca* del 13 de febrer de 1992 també dedicà l'editorial en aquesta problemàtica (Titular: *CIM: Faltan fondos*

¹⁴⁴ El president del Consell Insular de Mallorca, Joan Verger, assegurava que si no es solucionaven els problemes de finançament s'hauria de tancar l'Hospital Psiquiàtric, la Llar d'Ancians i la Llar del Menor (centres heretats de l'antiga Direcció Provincial) i el centre CIPRES per a persones amb discapacitat. Per la qual cosa demanava una major implicació del Govern Balear i de l'INSERSO.

para servicios esenciales). El diari es posicionà clarament i acusà al president del Consell de dur endavant una gestió incorrecta i de falta de previsió. En aquest sentit cal destacar algunes parts importants d'aquest text:

“Si recordamos que los cuatro centros en cuestión acogen a gentes muy diferentes pero con un denominador común- no poder valerse por sí mismas de forma plena y satisfactoria- se entenderá nuestra preocupación porque aquí no hablamos de actuaciones más o menos discutibles o en que sea fácil la privatización. Al revés, cuando se trata de ancianos, de minusválidos, de menores o de internados en un hospital psiquiátrico, nos hallamos ante situaciones límite que no pueden dejarse a un recorte de gasto. Que muchos de estos afectados carezcan incluso de la capacidad de protestar- por falta de lucidez o de espíritu crítico- no debe constituir coartada alguna, sino acicate para cuidar de los incapaces de cuidar de sí mismos”.

“Nos parece loable la preocupación de Joan Verger al respecto, y secundamos sinceramente su demanda de ayuda, sobre todo la dirigida a nivel estatal porque cuanto venga de Madrid es tan merecido como bien recibido. Sin embargo, es preciso formular algunos reparos y consideraciones a la argumentación del presidente del CIM. No hay que olvidar que a este sombrío presente se ha llegado por determinadas imprevisiones y alegrías presupuestarias de un reciente pasado, y que existen responsables de no haber administrado el dinero público de la mejor forma posible. Los políticos con recursos dignos de tal nombre se dan a conocer, además, en tiempos de crisis, ingenizando soluciones en vez de llorar y pedir ayuda a todo el mundo”.

“Es en tiempo de dificultades cuando se demuestra la talla porque se puede dar el salto de inquilino de poltrona a alevín. Al margen de esta cuestión- que debería hacer reflexionar a Joan Verger, político con ambiciones y envergadura-, está el hecho flagrante de que al CIM siempre se le ha conocido popularmente como la repartidora. Lo que significa que mucho dinero ha salido de sus arcas, y a veces para contentar clientelas electorales antes que para satisfacer necesidades públicas. Se ha gastado mucho en pueblos pequeños, se han realizado inversiones excesivas de enorme coste de mantenimiento, y ahora no hay dinero para servicios asistenciales. Imprevisión se llama a esta figura”.

En general però la premsa ha analitzat molt poc aquests temes perquè les fonts són habitualment institucionals. A excepció d'alguns articles d'opinió no s'ha tractat la inseguretat d'aquest sector amb partides econòmiques polèmiques perquè estan subjectes a convocatòries puntuals i a partides pressupostàries molt limitades

Tant a nivell de carrer com de representació política (principalment l'oposició al grup governant a Madrid), els ciutadans d'aquesta Comunitat han denunciat sovint la manca d'inversions del Govern central. En matèria de benestar social, també. I malgrat les inversions del Govern central tenen una major difusió, en els mitjans de comunicació de Palma cal destacar que també s'ha fet ressò de la denúncia i exigència de major inversió. *El Día 16 de Baleares* de 19 de febrer de 1991 informava de què “ *Según un informe de Simón Pedro Barceló, Senador del PP*” (avantítol), “ *Baleares es una de las provincias que recibe menos ayudas públicas del INSERSO*” (títol).

Malgrat sigui molt menys freqüent tampoc no es pot obviar la complicitat de la premsa amb les associacions del sector per denunciar determinades mancances. En aquests casos però és molt important que la denúncia es concreti i justifiqui al màxim. El diari *Ultima Hora* de 22 d'octubre de 1998 recollia que “*Padres de niños con cardiopatías reclaman más ayudas públicas*” ¹⁴⁵(titular).

En relació a les aportacions que l'Administració realitza dins l'àmbit social també cal tenir en compte les pensions¹⁴⁶. La premsa d'aquests anys ha informat puntualment de les partides que l'Estat ha dedicat en aquest capítol i, en menor mesura, de les sol·licituds i necessitats dels ciutadans afectats. Al diari *Ultima Hora* de 22 de juny de 1992 es destacava que “*Casi 5.000 personas se benefician en Baleares de las ayudas por minusvalía*” (titular).

¹⁴⁵ L'Associació Balear de Cardiopaties Congènites denunciava què els infants amb aquestes afectacions eren tractats en centres hospitalaris de Barcelona i Madrid. I això suposava tota una sèrie de despeses que no totes les famílies podien afrontar i una situació discriminatòria respecte als ciutadans d'altres comunitats autònomes.

¹⁴⁶ El capítol més important és el de les pensions no contributives que s'abonen a través de la Tresoreria General de la Seguretat Social i la gestió correspon a les Comunitats Autònomes. Aquestes pensions es van establir per Llei al 1990 com a desenvolupament del principi rector de l'article 41 de la Constitució que exigeix que “*Els poders públics mantinguin un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans, que garantitzi l'assistència i prestacions socials suficients davant situacions de necessitat*”.

A la introducció d'aquest capítol es destacava l'obsessió de la premsa pels doblers, per les quantitats a invertir, pels pressuposts... que sovint apareixen en el titular. S'ha d'insistir en què la notícia sempre és la quantitat que inverteix l'administració i quasi mai es fa una anàlisi detallada de les necessitats o de les característiques del servei. Els exemples es succeeixen amb administracions locals, autonòmiques i centrals. I sovint basta fer el seguiment d'un sol diari en un breu espai de temps:

La Voz de Baleares. 29 de gener de 1998.

Avant-títol: *En los centros de esta asociación se atiende a los disminuidos psíquicos*

Titular: *El Govern aporta 180 millones para la UNAC*

La Voz de Baleares. 8 de febrer de 1998.

Avantttítol: *La mayoría de los proyectos se desarrollarán a lo largo de diez años*

Titular: *Acción Social¹⁴⁷ invertirá 371 millones para discapacitados*

La Voz de Baleares. 14 de febrer de 1998.

Titular: *Asuntos Sociales¹⁴⁸ destina 400 millones para Baleares*

La Voz de Baleares. 22 de març de 1998.

Titular: *Sanitat¹⁴⁹ destina 200 millones a la reforma psiquiátrica*

La Voz de Baleares. 31 de març de 1998.

Avantttítol: *Los programas persiguen la integración de los colectivos con especiales dificultades*

Titular: *El CIM invierte 40 millones en 13 talleres ocupacionales*

Aquesta priorització informativa de la inversió econòmica no és exclusiva d'aquest àmbit però en relació al serveis socials, en alguns casos pot resultar fins i tot ofensiva. Així a l'edició del 17 de gener de 1993 de *El Día de Baleares* s'informava que “*Balears, primera CA en detección prenatal para el síndrome de Down*” (títol) i de què “*El ahorro social de las anormalidades evitadas por Sanitat es de 8 mil millones*”

¹⁴⁷ Es refereix a la Direcció General d'Acció Social de la Conselleria de Presidència del Govern Balear.

¹⁴⁸ Es refereix al Ministerio de Asuntos Sociales

¹⁴⁹ Es refereix a la Conselleria de Sanitat i Consum del Govern Balear

(subtítol). L'enfocament de la notícia és ofensiva perquè molts ciutadans amb discapacitat intel·lectual no poden exercir, amb igualtat, els drets que els hi atorga la Constitució precisament perquè les administracions no inverteixen en els serveis necessaris.

En aquest apartat també s'ha de fer referència al tractament que s'ha donat a les indemnitzacions. Un accident que provoca una discapacitat greu, més enllà de les conseqüències psicològiques evidents, té conseqüències econòmiques importants. Si bé l'atenció sanitària està coberta s'ha de destacar, per exemple, que les ajudes tècniques només estan cobertes parcialment i els problemes de mobilitat greus suposen adaptacions a la llar d'un cost molt elevat. Els diaris rarament expliquen totes aquestes necessitats.

Les pàgines de succeïts i tribunals es limiten a destacar les compensacions econòmiques que sovint han d'assumir els organismes públics. Així a *El Día 16 de Baleares* de 28 de novembre de 1990 es destacava que “ *El INSERSO, condenado a pagar a un minusválido la adaptación de su vivienda y su vehículo*” (titular) o al *Diari de Balears* de 9 d'Agost de 1999 que “*El Govern haurà d'indemnitzar amb 5'8 milions a un home que va perdre la mobilitat a un dit*” (titular).

Al marge de les administracions públiques, històricament **les entitats bancàries i les caixes d'estalvi** han contribuït amb aportacions econòmiques a activitats de caire social. A partir dels anys 90 moltes d'aquestes ajudes es formalitzaran en convocatòries anuals i aquesta font de finançament esdevindrà cada vegada més i més important per a moltes associacions.¹⁵⁰

Una de les entitats més importants en aquest àmbit és la Fundació "la Caixa" que col·labora amb entitats privades sense ànim de lucre, radicades a l'Estat espanyol i que estableix 4 convocatòries (col·lectius d'immigrants amb dificultats d'integració social, persones amb discapacitat intel·lectual o trastorns de salut mental; infants, joves i adults en risc o situació de marginació i per últim entitats que treballen per la inserció laboral

¹⁵⁰ Segons el diari digital *Solidaridad Digital* (elaborat per Servimedia, agència de notícies de l'ONCE) del 9 de setembre del 2001, les caixes d'estalvi de l'Estat espanyol durant l'any 2000 destinaren 4.410 milions de pessetes a finançar activitats i projectes per a persones amb discapacitat.

de persones amb algun tipus de discapacitat). Però en el cas concret de Balears s'ha de destacar Colonya – Caixa de Pollença i sobretot la Caixa de Balears “Sa Nostra” que, després d’una llarga herència de col·laboració social, al 1996 convocà oficialment la primera edició dels Projectes Solidaris¹⁵¹. Així *La Voz de Baleares* de 16 de setembre de 1997 s’informava dels “*Ganadores del Proyecto Solidario*”¹⁵² (títol).

En relació a la presència d’aquestes notícies als mitjans de comunicació cal apuntar que a través dels gabinets de premsa d’aquestes entitats, la premsa sol fer una important difusió d’aquestes informacions però sense aprofundir en la necessitat dels projectes i destacant com és habitual el cost.

Abans de la formalització d’aquests ajuts en convocatòries anuals on una comissió avalua els projectes presentats i posteriorment fa el seguiment (a través de la presentació de memòries i justificacions econòmiques) de la seva execució ja es realitzaven aportacions que responien a sol·licituds que es feien des de les entitats segons les seves necessitats. Igualment aquestes notícies eren difoses per la premsa. A *El Día del Mundo* de 26 de febrer de 1993 s’informava que ““*Sa Nostra*” entrega una furgoneta al Centro de Son Tugores¹⁵³” (títol). En algunes ocasions aquest tipus d’informacions apareixen en format de publicitat.

També cal apuntar que la col·laboració de les entitats financeres no és només en projectes d’associacions privades sinó també amb administracions públiques, fet que també té ressò a la premsa. Així cal destacar que *El Mundo/El Día de Baleares* de 10 de novembre de 1998 informava que “*Amplían al fin de semana la asistencia a ancianos*” (titular). I que això era possible gràcies a un conveni d’aportació econòmica subscrit entre la Conselleria de Presidència i la Fundació “la Caixa”. Cal apuntar però que el

¹⁵¹ Els Projectes Solidaris apareixen com una forma renovada i moderna de la tradició centenària d’aquesta entitat d’assistència a sectors amb necessitats dins la societat Balear. A través d’aquesta convocatòria, de caràcter anual, la Caixa de Balears atorga ajuts a projectes dels següents sectors: exclusió social, persones grans, joventut, infància i família, malalties cròniques i persones amb discapacitat. Els Projectes Solidaris es crearen en el sí de l’Obra Social i Cultural de Sa Nostra que al 2001 es reconvertí en la Fundació Sa Nostra.

¹⁵² En aquesta notícia s’informava de què l’Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears i l’Associació Pare Montalvo havien estat guardonades amb els primers premis dels Projectes Solidaris per a la infància i l’adolescència. En aquesta primera edició 61 entitats presentaren 86 projectes.

¹⁵³ El lliurament de la furgoneta es feia a Amadip, entitat gestonadora del Centre de Son Tugores i en la informació es remarcava que “*El vehículo está valorado en tres millones de pesetas y cuenta con una plataforma elevadora*”. També s’especificava que aquesta donació s’inscrivía dins els programes de col·laboració que promovia l’Obra Social de “Sa Nostra” i es mencionava a altres entitats beneficiàries.

Servei d'Atenció Domiciliària és un servei vital ja què atén necessitats bàsiques dels usuaris.

Dins el món associatiu, un cas apart és el de l'ONCE (Organización Nacional de Ciegos de España). Una entitat que es va constituir al 1938 i que a partir de la venda del cupó no només s'autofinança sinó que, fins i tot, compta amb una Fundació. Així les informacions vinculades a l'ONCE estaran sempre molt estretament vinculades al joc.

El seu poder econòmic¹⁵⁴ “justifica” la seva presència els diaris i sovint en les seccions d'economia. Però sobretot s'han destacat els temes més polèmics. Així l'any 1986 l'ONCE va tenir desavinences amb el Govern central que van tenir un gran ressò en els mitjans de comunicació. La protesta estava motivada per l'intent de l'administració de descapitalitzar aquesta entitat amb diverses mesures (retallar en 31.000 milions de pessetes el volum d'emissions de cupons, la supressió del sorteig extraordinari dels divendres, la proliferació de rifes il·legals...). Així al *Diario de Mallorca* de 10 de juny de 1986 es destacava que “*Los ciegos de Palma se manifestarán contra las restricciones del Gobierno*” (títol).

La capacitat econòmica de l'ONCE permet no només que s'autofinanci sinó que fins i tot disposa d'una Fundació per subvencionar serveis d'altres sectors de la discapacitat¹⁵⁵. A través de la Fundació habitualment es financen projectes d'associacions. Però també s'han donat altres vies, per exemple a través de convenis amb els governs autonòmics. Aquestes informacions, com en el cas d'administracions públiques, són àmpliament difoses. Així *El Día del Mundo* de 6 de juliol de 1994 dedicava una plana a informar de què s'havia “*Firmado un convenio entre ONCE y la Conselleria de Sanitat*” (avanttítol) i que “*Más de setenta millones se destinarán a cinco proyectos en Baleares*” (subtítol). El titular, de gran tipografia, volia ser molt

¹⁵⁴ L'ONCE és un dels grups empresarials més importants de l'Estat espanyol amb una extensíssima plantilla (59.200 treballadors segons l'*Ultima Hora* de 2 de gener de 2003). Cal recordar que a més dels venedors del cupó, l'ONCE disposa d'una gran xarxa d'empreses: agències de viatges, ajudes tècniques, assegurances, hotels... Al 1989 l'ONCE va recaptar a Balears 7.300 milions de pessetes (*Ultima Hora*, 26 de gener de 1990), al 1996, 13.000 (*El Día del Mundo*, 8 de juliol de 1997) i al 1998, 14.000 (*Ultima Hora*, 30 de gener de 1999).

¹⁵⁵ Al 1988 el volum dels seus beneficis convertien aquesta entitat en una de les principals organitzacions empresarials de l'Estat. Després de l'acord aconseguit amb el Govern central, l'ONCE gaudia del monopoli del joc a l'Estat espanyol i com a contrapartida creà la Fundació ONCE on hi reverteix el 3% dels ingressos de la venda del cupó. Aquesta Fundació es dedica a finançar projectes i serveis per a persones amb algun tipus de discapacitat, al marge de la ceguesa.

explícit: “*Ayuda a los discapacitados*”. A través d’aquest Conveni i amb un cofinançament mínim del Govern Balear, la Fundación ONCE invertia en programes per a persones amb discapacitat. Cal destacar que aquest Conveni només es va signar alguns exercicis i per pressió de les associacions.

Periòdicament han sorgit loteries similars per a persones amb discapacitat que han tingut sempre lògicament l’oposició de l’ONCE i tampoc no han comptat amb el suport de bona part de les entitats de persones amb discapacitats físiques que aposten pel treball normalitzat en empreses ordinàries. Però sí s’ha de mencionar la presència a la premsa.

A l’*Ultima Hora* del 15 de maig de 1986 s’informava que “*La ONCE insiste en que la venta del cupón de PRODIECU¹⁵⁶ es ilegal*” (títol) i a l’*Ultima Hora* de 25 de setembre de 1996 el “*Primer gran premio en Palma del boleto de OID¹⁵⁷*” (titular d’un peu de foto).

Com entitat gran i amb una forta implantació és habitual també l’organització de premis, beques... que són difosos a través dels mitjans de comunicació. Així al *Diario de Mallorca* de 19 de desembre de 1986 s’informava que “*La ONCE destina 50 millones para proyectos científicos¹⁵⁸*” (títol).

Per altra banda els mitjans de comunicació han jugat- i encara ara segueixen jugant- un paper molt important en **l’organització d’actes benèfics**; tómbols, subhastes, sopars i altres espectacles ideats per recaptar fons per a una determinada associació. S’usa els mitjans i sobretot la premsa per promocionar un acte determinat que té com a objectiu recaptar doblers per a un servei més o manco especificat. Al marge de què mai es qüestiona si el servei és o no el més adequat o la responsabilitat de l’administració (sovint acudeixen com a convidats) la imatge que provoca en els mitjans la beneficència

¹⁵⁶ Segons aquesta informació, PRODIECU venia paperetes usant el número premiat en el sorteig de l’ONCE.

¹⁵⁷ A partir del 1995 reapareixeran les informacions relacionades amb una loteria per a persones amb discapacitat programades per la OID (Organització Impulsora de Discapacitats). Una organització creada a Cantàbria al 1989 i amb seu a Palma des del 1995. Al 2002, a tot Espanya, treballaven per aquesta entitat unes 2.000 persones.

¹⁵⁸ En un breu s’informava de què l’ONCE organitzava un concurs per a finançar projectes d’investigació en salut ocular i actituds envers les persones amb discapacitat visual dotat amb 50 milions de pessetes i dirigit a oftalmòlegs, metges, psicòlegs, sociòlegs, pedagogs...

entra irremeiablement en conflicte directe amb l'objectiu més general i universal d'intentar minimitzar la diferència i desmitificar la discapacitat.

Durant els primers anys d'aquest estudi es troben moltes informacions relacionades amb l'organització d'actes per recaptar doblers. Uns doblers que sovint anaven destinats al finançament de centres específics per a infants amb alguna discapacitat intel·lectual. La varietat de les iniciatives respon a la imaginació dels organitzadors: encants, subhastes de quadres, festivals de música... o fins i tot "Festivales Taurinos". I les recaptacions sovint són també molt diverses.

La premsa normalment fa un seguiment de tot el procés, l'organització, els participants, la crònica de l'acte i també informa de la quantitat aconseguida fins i tot quan en alguna ocasió la "generositat" de la ciutadania no era l'esperada, sobretot si prèviament s'havia hagut de fer una inversió important. Al diari *Ultima Hora* d'1 de novembre de 1983 s'informava de què "*La corrida benéfica del domingo, un fracaso económico*" (títol) i que "*Las pérdidas ascienden a seiscientas mil pesetas*" (avanttítol). En el desenvolupament de la notícia també s'afirmava que "*Así, pues, los subnormales no tendrán beneficio alguno, mientras que los amigos del Club Elsa deberán rascarse los bolsillo a fin de entre todos, paliar el "pinchazo" económico*".¹⁵⁹

La premsa no només fa un gran seguiment d'aquestes informacions sinó que a més es converteix en còmplice fonamental. Es convoca a l'acte, es fa la posterior crònica social i es publica la foto del lliurament del taló. En canvi es parla molt poc de les necessitats i sobretot, dels drets del col·lectiu. El que sí es remarca moltíssim és la precarietat econòmica ja què el/la periodista es sent amb l'obligació moral de crear l'ambient necessari per incentivar a la generositat.

L'organització i la difusió d'aquests tipus d'iniciatives ha perdurat fins a l'actualitat però cada cop són menys importants en els pressupostos generals de les entitats. De fet en moltes ocasions es cerca més la publicitat de l'entitat i del col·lectiu representat que no els doblers. Però a finals dels 70 i principis dels 80, l'organització d'actes suposava una

¹⁵⁹ L'organització dels actes no sempre sorgeix de l'entitat beneficiària sinó d'entitats que tenen com a una de les seves finalitats l'organització d'actes per recaptar fons. Els Rotary, el Club los Leones o el Club Elsa són possiblement les entitats més conegudes.

font d'ingressos fonamental per a moltes associacions. La imatge que es donava del col·lectiu però no comptava amb el beneplàcit de tot el moviment associatiu. En el cas de les Illes Balears el caràcter més reivindicatiu estava representat per la Coordinadora de Minusvàlids de Balears¹⁶⁰ que sovint utilitzava la secció de *Cartes al Director* per expressar el seu desacord.

El confrontament entre aquestes dues corrents- el suport a les campanyes recaptatòries i la reivindicació de què és l'administració pública qui ha d'assumir econòmicament els recursos per als ciutadans amb discapacitat- es va fer especialment virulent al 1983. L'edició d'*Ultima Hora* del 9 de desembre informava que "*Según el colectivo de trabajadores de centros de educación especial*" (avantítol), "*La integración del minusválido en los colegios normales requiere condiciones*"¹⁶¹ (títol). En un comunicat remès a la premsa sobre la integració escolar, 144 treballadors de centres d'educació especial criticaven les campanyes realitzades per a la recollida de fons amb talant benèfic, "*Campanyas que proporcionan una imagen falsa de las Asociaciones y de los que trabajamos en el sector*".

En general- i responenent a actituds carregades de bona voluntat però també d'un excés de paternalisme- els periodistes es faran còmplices de les campanyes organitzades per recaptar doblers. Tot i així, alguns professionals també han deixat mostres de l'esperit més crític. Així- tot i que sigui un exemple anterior al 1983- cal destacar que al diari *Baleares* del 6 de gener de 1980 s'informava d'un "*sorteo a favor del centro de subnormales*" a Manacor però es matisava que "... *este pueblo , cuando sea consciente, al margen de agradecer campañas especiales, sorteos y toda clase de ayudas, tan positivas, deberán exigir al Gobierno una responsabilidad directa sobre la educación de subnormales y minusválidos, una ayuda estatal para que no se tenga que recurrir constantemente a operaciones esporádicas de caridad*".

A més dels actes que s'organitzen a propòsit per recaptar doblers per a una entitat determinada a vegades -normalment per promocionar la imatge d'una persona o entitat-

¹⁶⁰ Des de 1999, COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

¹⁶¹ Els treballadors sol·licitaven a les associacions de pares que adoptessin una actitud reivindicativa "*de lo que por ley corresponde a sus hijos, colaborando con los profesionales que atienden a sus hijos*" i requerint a l'Administració que definís clarament la seva política de subvencions.

es decideix destinar la recaptació d'un esdeveniment a una determinada causa i en aquest sentit juguen un paper fonamental els mitjans de comunicació.

A l'estiu del 1983 la Fundación Reina Sofía manifestà la voluntat de destinar l'entrada d'un concert de Julio Iglesias a associacions de persones amb discapacitat. Aquests protagonistes motivaren un gran seguiment dels mitjans de comunicació de les Illes. El *Diario de Mallorca* del 13 d'agost de 1983 fins i tot hi dedicà el seu Editorial.

Des del diari s'agraïa a la Reina la seva decisió de què la recaptació obtinguda en una gala benèfica celebrada a Palma es destinés a les "*necesidades de Mallorca en materia de beneficencia*". Se li agraïa que no hagués actuat de manera "*uniformista*" i "*centralista*". Però la "lluita" entre algunes entitats per aconseguir part d'aquests doblers també quedà patent a les pàgines dels diaris. Al *Diario de Mallorca* del 6 d'agost es recollia que "*Unac*¹⁶² reclama los beneficios del recital de Julio Iglesias¹⁶³" (títol) i a l'edició del 6 de desembre de la "*Polémica sobre los beneficios del recital de Julio Iglesias*"¹⁶⁴ (títol).

A partir dels anys 90 aquestes iniciatives disminuiran però no desapareixeran. En aquesta dècada el finançament procedent d'actes benèfics suposarà un percentatge mínim del pressupost total de les entitats ja què augmenten les fonts de finançament públic. Tot i així s'ha de destacar que durant aquests anys apareixeran noves entitats vinculades a diagnòstics molt concrets i abans què l'administració reconegui les seves necessitats, i el valor dels programes que duen a terme, organitzaran actes molt diversos per donar-se a conèixer, per reivindicar les seves necessitats i també per recaptar fons. Així al *Diario 16 de Baleares* de 19 de maig de 1995 s'informava de què "*Más de un centenar de niños desfilan a favor de otros niños*¹⁶⁵" (títol) i de què "*Los fondos se destinaran a la lucha contra el cáncer infantil*" (subtítol).

¹⁶² Unió d'Associacions i Centres de minusvàlids.

¹⁶³ L'encarregat de confeccionar "la llista" era el president del Govern Balear, Gabriel Cañellas, i aleshores encara no s'havia fet públic quines entitats hi sortien.

¹⁶⁴ En aquesta informació es reflectia l'agre debat entre el portaveu de la coalició conservadora (AP-UM) i vice-president del CIM, Joan Verger, i els membres de l'oposició entorn a unes declaracions del President del Govern Balear, Gabriel Cañellas, en les quals reconeixia que encara no es sabia el destí dels fons de la Fundación Reina Sofía.

¹⁶⁵ Aquesta informació feia referència a un acte a benefici de l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears.

El problema és que en moltes d'aquestes notícies predominen les informacions relacionades amb l'esdeveniment en detriment de la descripció de les necessitats del col·lectiu beneficiari.

Alhora cal apuntar que en aquesta dècada apareixerà una nova forma de beneficència: les empreses privades amb ànim lucratiu que fan aportacions i ho donen a conèixer a través dels mitjans. Així el *Diario de Mallorca* de 5 de març de 1999 s'informava en un breu amb foto de què “*Continente cede a Asnimo el beneficio de la campaña “Colabora con Nosotros”*” (títol).

En aquest mateix sentit cal destacar que els anys 1997 i 1998, algunes entitats bancàries van renovar el seu material informàtic i van cedir els aparells vells (i inservibles) a entitats sense ànim de lucre, moltes del sector de la discapacitat. El més destacat però és que organitzaven actes de donació amb presència dels mitjans de comunicació. Tots els diaris de Palma publicaren la notícia encara que fos en format breu.

Durant la dècada dels 90 també cal mencionar el fet de què el concepte "a benefici de" es combinarà a la premsa amb el de "en solidaritat amb". Mentre al diari *Ultima Hora* de 8 de desembre de 1999 s'informava de què “*Abdem¹⁶⁶ organiza una cena benéfica para los enfermos de esclerosis*” (títol), al *Diario de Mallorca* del mateix dia s'anunciava “*Cena solidaria por la esclerosis múltiple*” (títol). Aquests dos conceptes s'usaven- i s'usen- com a sinònims però tenen significants ben diferents. La "beneficència" fa referència a una acció, especialment material, destinada als qui no disposen de mitjans suficients per cobrir necessitats bàsiques. En canvi, la "solidaritat" és el fet de compartir les idees, els propòsits i les responsabilitats. És una relació que lliga els diversos membres d'una comunitat o col·lectivitat en el sentiment de pertinença a un mateix grup i en la consciència d'uns interessos comuns. El terme "solidaritat" ha assolit una gran importància dins el vocabulari de la premsa i també dels propis ciutadans però no tant el seu significat.

¹⁶⁶ Associació Balear d'Esclerosi Múltiple

I com en qualsevol àmbit de la vida també s'ha de parlar de frau, de persones que intenten recaptar doblers utilitzant il·lícitament el nom d'una associació. Lògicament les associacions ho denuncien també públicament a través de la premsa. En un breu publicat al diari *Ultima Hora* de 18 de desembre de 1996 s'informava que “*La Asociación de Padres de Niños Oncológicos denuncia que un grupo de personas está usando su nombre para obtener dinero*¹⁶⁷” (títol).

Al marge del finançament de recursos, serveis o centres destinats a un col·lectiu determinat, s'ha de tenir en compte que periòdicament es produeixen en les planes dels diaris informacions individuals de persones que invocant les seves discapacitats- com a factors que els impedeixen treballar i dur una vida normalitzada- sol·liciten ajuda econòmica. En alguns casos tracten de vendre la seva deficiència o discapacitat mostrant-la i, en qualque cas, exagerant-la. En qualsevol cas, els protagonistes són víctimes d'un sistema incapaç de cobrir les necessitats més bàsiques i utilitzen els mitjans com a darrer recurs.

En general els diaris locals, com els que s'editen a Palma, són molt receptius als “drames humans” amb noms i llinatges. Com exemple es pot apuntar una informació publicada al diari *Ultima Hora* del 14 de Febrer de 1992: “*R. necesita una silla*¹⁶⁸” (títol), “*La niña de seis años que sufre atrofia cerebral y tiene que ser indemnizada por el Insalud de Oviedo reside en Palma*” (subtítol).

Aquestes informacions solen tenir continuïtat durant alguns dies i en lloc de denunciar o d'exigir responsabilitats a les administracions públiques s'incideix en la tristesa i s'apel·la a la generositat de la gent.

¹⁶⁷ Al 1996 i al 1997, ASPANOB denuncià que un grup de persones sol·licitaven donatius per l'associació sense tenir-hi cap relació.

¹⁶⁸ Al reportatge s'explicava les dificultats d'una família a l'atur i pendent de rebre una indemnització de 80 milions de pessetes ja que l'estat de la nina era conseqüència d'un "error mèdic", per poder comprar una cadira de rodes.

Quasi tots els col·lectius i quasi totes les malalties tenen un "*Dia de*". Un dia en el qual es reclama l'atenció dels mitjans de comunicació i de la societat en general. Aquesta jornada és utilitzada per algunes associacions per instal·lar taules informatives en els llocs més cèntrics de Palma i algunes també conserven el costum (habitual als anys 60 i 70) de sol·licitar la col·laboració econòmica dels vianants.

Normalment tots els diaris solen cobrir aquests tipus de notícies amb una foto d'una taula i un peu de foto. Així a *El Día del Mundo* de 21 de setembre de 1997 es publicà una foto on apareixia una senyora amb el potet de la qüestació aferrant una adhesiu a la solapa d'un vianant i un titular molt simple: *Cuestación contra el Alzheimer*.

Al marge de la premsa, dins aquests apartat es podria fer referència també a un fenomen posat molt de moda a la segona meitat dels 90: els Telemaratons¹⁶⁹. Al gener de 1998, la Federación Española de Padres de Niños con Cáncer (aleshores amb seu a Palma) va denunciar a la premsa "*el uso ilegítimo que se ha hecho de nuestros hijos en algunos medios de comunicación*" (*La Voz de Baleares, Suplement Sanidad*, del 8 de gener de 1998).

En aquests cas concret es denunciava que s'havia organitzat una telemarató- en una televisió privada d'àmbit estatal- per recaptar fons per comprar un aparell utilitzat per a tractar tumors cerebrals en infants per a l'hospital públic Doce de Octubre de Madrid. Segons els responsables de la Federación Española de Padres de Niños con Cáncer "*todos los ciudadanos del Estado español ya pagamos impuestos para que la sanidad adquiera todos los instrumentos que son necesarios para realizar su tarea de forma eficaz*" i afegien que "*este tipo de campaña lo único que hacen es producir malestar y desconfianza entre los usuarios del sistema público de salud, que se preguntan si es mejor salir fuera de España para curar a sus hijos*".

¹⁶⁹ El telemarató és una fórmula que funciona als Estats Units des dels anys 70 i que a l'Estat espanyol es va iniciar al 1992 quan la Televisió de Catalunya va emetre un programa especial per a la lluita contra la leucèmia. En aquella ocasió es recaptaren 250 milions de pessetes, una xifra que any a any s'ha anat superant. La bona resposta dels espectadors i, especialment, les grans audiències justifiquen la proliferació d'aquests programes a totes les cadenes. I aquesta proliferació ha portat que els criteris seguits per triar a les organitzacions beneficiàries i per tractar els temes no siguin sempre els més correctes.

En aquest cas també es denunciava la utilització d'imatges que provocaven la compassió i que intentaven atreure la pena sobre un col·lectiu que *"necesita apoyo social y soluciones para los problemas que la enfermedad ocasiona a los propios niños y a sus familias"*.

El ressò que va tenir aquesta veu discordant va ser ridícula comparada amb la cobertura, en les seccions de televisió de tots els diaris, que va tenir l'emissió d'aquest programa.

6. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ SANITÀRIA

Les notícies vinculades a la salut i a la sanitat sempre han despertat un gran interès però, a partir dels anys 80, la presència d'aquests temes en els mitjans de comunicació es fa molt important. Entre d'altres qüestions hi han contribuït malalties com la sida, amb un enorme impacte en l'opinió pública i amb conseqüències que superen l'àmbit sanitari, el fenomen de la drogodependència i successos ocasionals com la intoxicació-suposadament provocada per una remesa d'oli de colza- que al 1981 va provocar a Espanya 700 morts i un miler d'afectats de diversa consideració. Però sens dubte els factors principals són el desig de millorar o mantenir una qualitat de vida òptima i el culte al cos i a l'eterna joventut.

Des de fa dècades, dins l'àmbit sanitari, molt poques activitats es duen a terme sense valorar la seva vessant informativa. I això respon a l'interès dels lectors. Els usuaris de la informació són els que demanen un increment substancial de les notícies sobre una qüestió que està sempre en els primers llocs de les estadístiques de preocupacions dels ciutadans: la salut. Així la població cada vegada té, suposadament, millors coneixements sobre qüestions relatives a la salut i fins i tot està disposada a augmentar-los. I, en moltes ocasions, els seus còmplices no són el metge, ni el farmacèutic... sinó els mitjans de comunicació.

La funció de formar i educar- que entre moltes altres s'atribueix a la premsa- té especial incidència en aquest àmbit però la difusió de coneixements de valor preventiu està mediatitzat per la informació massiva; fins i tot, en algunes ocasions, els professionals obtenen les primeres notícies a través del diari, notícies que després han de contrastar amb publicacions especialitzades. Així els periodistes juguen un paper significatiu en l'educació sanitària però el seu quefer no és directament preventiu, perquè sovint prioritzen els aspectes més negatius: incidència, mortalitat, incurabilitat...

Autors com Joaquín López Álvarez¹⁷⁰ també posen en dubte el caràcter formatiu de la premsa fent al·lusió a què es destaquen molt determinades notícies i s'obvien els fets

¹⁷⁰ LÓPEZ ÁLVAREZ, Joaquín: *Imagen de la Sanidad en la Prensa Española*. Tesis Doctoral. Universidad de Alcalá de Henares. Madrid. 1992.

que les sustenten. Com exemple, López menciona l'abundant informació que apareix a la premsa sobre operacions de trasplantaments i l'obviament dels estudis sobre histocompatibilitat (semblança entre els caràcters antigènics dels teixits d'un donant i els d'un receptor necessària per a l'èxit del procediment).

Bona part de les notícies sobre salut i sanitat estan protagonitzades per l'administració pública o per professionals. Tot i així, en aquesta anàlisi, es donarà molta importància també a les notícies sorgides de les associacions d'afectats. El malalt en canvi es presenta habitualment associat a temes conflictius i sovint com a la gran víctima del sistema sanitari.

Com s'ha esmentat al principi, des dels anys 80 els mitjans de comunicació, cada dia dediquen més espais a les informacions sobre salut. En el cas de la premsa - malgrat no hi hagi una secció específica- a les notícies d'actualitat, que es produeixen a diari, s'han d'afegir els suplementos setmanals específics i els continguts dels *magazines* dels caps de setmana. Fins i tot les revistes destinades majoritàriament a un públic femení, completen les seves pàgines amb consells entorn a la salut de la dona i els infants.

Quan als temes tractats, cal destacar sobretot el gran seguiment que es fa de les infraestructures sanitàries i de la importància de la premsa en la denúncia i en la reivindicació de nous o millors serveis.

Dins l'àmbit específic que ens ocupa (sanitat i discapacitat) no podem deixar de mencionar que- no fa tants d'anys- es donaven fets gravíssims com la denegació de tractaments mèdics a determinats pacients pel fet de tenir alguna discapacitat intel·lectual. Els casos més coneguts són els succeïts davant la necessitat de rebre un trasplantament. Però en aquest treball es destaca sobretot l'important paper que juga la premsa en la creació de falses esperances i en les campanyes organitzades per finançar tractaments fora de la sanitat pública espanyola. Sense obviar tampoc el paper fonamental de la premsa en la sensibilització dels possibles donants d'òrgans i l'estigmació social envers les persones amb trastorns de salut mental que alimenta la "*crònica negra*".

ORGANITZACIÓ SANITÀRIA

L'Administració, com a protagonista d'informacions d'aquest àmbit, pot aparèixer associada als temes més conflictius (falta de serveis especialitzats, llistes d'espera...), però al mateix temps també és qui, des d'un paper privilegiat a l'hora de prendre decisions, apareix aportant solucions. En qualsevol cas és, sens dubte, la principal font d'informació.

En el període d'estudi els serveis i les infraestructures sanitàries de Balears han patit una transformació importantíssima. S'han construït nous centres hospitalaris, s'ha ordenat l'assistència primària amb centres a tots els pobles i barriades de Palma i, sobretot, s'han universalitzat les prestacions de la seguretat social. Però, comparativament amb la resta de Comunitats de l'Estat espanyol, també s'ha de destacar l'enorme pes de la iniciativa privada. Un fenomen motivat per l'elevada renda per habitant de Balears, per la necessitat de donar resposta a la gran demanda de serveis generada per l'augment de la població durant l'estiu i sobretot per la saturació de Son Dureta.

La premsa editada a Palma ha fet un gran seguiment de tot el procés d'ordenació de l'atenció primària, de l'establiment de la xarxa hospitalària, de la posada en marxa de noves infraestructures... En la interpretació d'aquestes notícies s'ha de tenir en compte que, la immensa majoria han estat originades pels gabinets de comunicació de les administracions sanitàries o dels centres hospitalaris.

A diferència dels recursos socials, dins l'àmbit sanitari el moviment associatiu és bàsicament reivindicatiu, tot i que hi ha algunes excepcions. Però cal destacar sobretot que els diaris han informat minuciosament de la posada en marxa de nous serveis sanitaris. Hi ha molts exemples com l'edició de local de *El Día del Mundo* d'11 d'abril de 1996 que s'obria informant de què “*La reordenación hospitalaria se plantea contando con los centros Palma II y Manacor*” (avanttítol), “*El Plan Director de Son Dureta potenciará las especialidades pero reducirá su capacidad*”¹⁷¹ (títol) i de què “*La ejecución de la Segunda Fase supondrá invertir 1.500 millones*” (subtítol).

¹⁷¹ Segons aquesta informació l'objectiu era dotar a Son Dureta de totes les especialitats i d'una alta tecnologia. De manera que com a gran centre de referència pogués atendre a qualsevol pacient en situació greu.

Pel seu interès i vinculació directa amb el dia a dia de l'atenció al pacient, a més de les infraestructures físiques o dels serveis, la premsa també segueix amb molt d'interès totes aquelles informacions vinculades a polítiques de gestió. Al diari *Baleares* de 2 de juliol de 1991 es recollia que "*La privatización de la sanidad traería consigo la injusticia social*"¹⁷² (títol) i "*UGT hace un llamamiento a los ciudadanos para defender una parcela de bienestar que corre peligro*" (subtítol).

Dins l'àmbit sanitari apareixen periòdicament informacions més o menys polèmiques sovint vinculades a temes pressupostaris i de gestió. La diversitat de postures sol generar la publicació d'alguns articles d'opinió signats habitualment per polítics o metges. A modus d'exemple es pot citar *El Día del Mundo* de 26 de juliol de 1998 que dedicà la secció *Tribuna Libre* a "*L'obsessió de l'Insalud per la rendibilitat econòmica*"¹⁷³.

Al marge de les notícies investigades directament pels periodistes, habitualment els gabinets de comunicació de les administracions redacten comunicats o organitzen rodes de premsa per difondre informacions. Un altre font d'informació és l'entrevista a persones que pel seu càrrec, experiència o trajectòria personal poden fer aportacions d'interès. *El Día del Mundo* d'1 de setembre de 1997 publicà una extensa entrevista a "*Bartomeu Cabrer, médico y exdirector provincial del Insalud*" (avanttítol). De la conversa, es destacava al titular que "*Ningún intermediario privado debe beneficiarse de la sanidad pública*"¹⁷⁴

Una altra de les funcions importants de la premsa és denunciar les mancances i necessitats que afecten als ciutadans. En aquest sentit s'ha de reconèixer la complicitat que ha mantingut puntualment la premsa de Mallorca amb les associacions per donar a

¹⁷² El *Baleares* recollia les declaracions contràries de Miquel Robredo, secretari general d'UGT de Mallorca, i de Guillem Vaquer, responsable de sanitat d'aquest sindicat, davant l'anunci del Ministeri de Sanitat de dur a terme una important reforma sanitària.

¹⁷³ A principis del 1998, el Ministerio de Sanidad- presidit aleshores pel popular Romay Becarí- presentava un nou Pla Estratègic amb el lema "*millorar el que és de tots*". En aquest article, Guillem Ramis Canyelles- portaveu de la Plataforma per la Defensa i Millora de la Sanitat Pública de Mallorca- feia una dura crítica en aquest pla acusant-lo de "*mercantilista i privatitzador*" i afirmant que "*... ens trobam davant una ofensiva altament perillosa del Govern del Partit Popular, que suposa la desaparició dels conceptes de qualitat, equitat i suficiència del sistema sanitari públic i la seva substitució progressiva per un sistema dual, de beneficència pels pobres i d'assegurament privat pels rics, seguint el model nord-americà*".

conèixer les necessitats de diferents col·lectius i els buits de l'administració pública; de fet moltes entitats es constitueixen per la necessitat reivindicar mancances en l'atenció. Com exemple es pot apuntar una notícia de *El Día del Mundo* de 24 de gener de 1998 que es feia ressò de què “*Los enfermos de fibrosis quística critican el “medicamentazo”*”¹⁷⁵”.

Al marge de les associacions que representen a col·lectius d'afectats, dins un àmbit tan important com la sanitat també s'ha de destacar la implicació, el seguiment i el control d'altres agents socials com els partits polítics o els sindicats que també utilitzen els mitjans de comunicació com a plataforma de denúncia. Així *La Voz de Baleares* del 10 de novembre de 1998 recollia que “*El PSM denuncia que el Insalud reducirá dinero y camas en Baleares*”.

La denúncia d'una situació en els mitjans de comunicació persegueix- i en alguns casos aconsegueix- impactar en l'agenda de prioritats del màxim responsable polític. Molt més si el diari considera que és un tema de portada. *El Mundo/El Día de Baleares* de 14 d'abril de 1999 explicava a primera plana que “*Son Dureta reduce el número de oncólogos pediátricos*” (avanttítol) i què “*La falta de un registro impide explicar la proliferación de tumores cerebrales en niños*” (titular).¹⁷⁶

Tal i com es pot comprovar fàcilment les informacions sobre denúncies de mancances sorgeixen dels col·lectius directament afectats i la resposta dels mitjans sol ser generalment bona. Segons la importància- sempre subjectiva- que li donin el redactor i el cap de secció se li dedicarà més o menys espai; rarament però se li dedicarà una editorial. Tot i així sempre hi ha alguna excepció. L'edició de *El Día del Mundo* de 29 d'agost de 1996 dedicà l'editorial a “*La salud mental necesita recursos*”¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Per la seva condició de metge i sobretot per la seva experiència dins l'Administració Pública (a més d'Exdirector provincial de l'Insalud, Bartomeu Cabrer va ser Conseller de Sanitat i Seguretat Social del Govern Balear entre el 1993 i el 1996), l'entrevistat tenia un important coneixement de la sanitat balear.

¹⁷⁵ Es va conèixer popularment com a “medicamentazo” una proposta del Govern del PP de reduir la despesa sanitària mitjançant la retirada de determinats medicaments de la cobertura del finançament públic. La Federación Española de Fibrosis Quística denunciava que el Ministerio de Sanidad estudiava la retirada d'un fàrmac essencial pel seu tractament, el pulmozyme. Finalment aquest medicament no va ser retirat.

¹⁷⁶ La font d'aquesta notícia era ASPANOB (Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears).

Tot i que tampoc és habitual es pot mencionar la publicació d'alguns articles d'opinió que denuncien la falta de serveis en aquest àmbit. A finals del 1998 van sorgir algunes informacions que denunciaven la manca de recursos en l'àmbit de la salut mental. Acompanyant aquestes notícies es van publicar alguns articles d'opinió com el del *Diari de Balears* del 28 de desembre que parlava d' "*Atenció primària i salut mental*". Aquest tipus d'articles- que ofereixen informació basada en el coneixement directe- serveixen per compensar la imatge tan defectuosa que s'ofereix, des de les planes de succeïts, de les persones amb diagnòstics de salut mental.

Un dels trets que més afecta la vida social- i també el caràcter i la forma de ser dels ciutadans i ciutadanes de Balears- és sens dubte la insularitat, una característica geogràfica que també repercuteix negativament en el sistema sanitari¹⁷⁸. Tot i que els resultats no han estat massa positius, la problemàtica derivada de la insularitat ha estat reiteradament denunciada per les associacions de malalts que han comptat amb la col·laboració de la premsa.

Particulars però sobretot associacions de les illes com ASPANOB (Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears) o ACCAB (Associació de Cardiopaties Congènites de Balears) amb molts d'afectats desplaçats a hospitals de Barcelona o Madrid han dedicat bona part dels seus esforços a denunciar davant la premsa els problemes afegits que suposa la insularitat. *El Día del Mundo* de 12 de febrer de 1998 recollia que "*Un matrimoni denuncia al Insalud por discriminación sanitaria*"¹⁷⁹ (titular). I el *Diario de*

¹⁷⁷ En aquest cas l'editorial responia a l'àmbit estatal del diari i feia referència al X Congrés Mundial de Psiquiatria celebrat a Madrid. Després d'analitzar la situació de la salut mental es reclamaven majors recursos sanitaris i socials per fer front a les necessitats existents.

¹⁷⁸ El fet de ser una comunitat petita dificulta l'accés a les prestacions d'alt nivell, als serveis de major especialització i a les tecnologies més costoses (trasplantaments cardíacs o hepàtics, unitats de gran cremats, unitats de lesionats medul·lars...) ja que resulten poc viables; fet agreujat per la plurinsularitat. Així per tal de rebre determinades atencions sanitàries, els usuaris de Menorca, d'Eivissa i de Formentera han de desplaçar-se necessàriament a l'hospital de Son Dureta de Palma i per tractaments molt específics es fa imprescindible el trasllat a hospitals de la Península. Desplaçar-se a un altre ciutat en una situació sempre difícil lògicament té conseqüències emocionals, en molts casos provoca problemes econòmics i, sempre, una situació de desigualtat respecte als ciutadans d'altres comunitats. L'IB- Salut assumeix despeses de desplaçament del malat i un acompanyant i una dieta que des del 2004 és de 12 €diaris pel malalt i 24 €per a l'acompanyant. Durant molt d'anys però va ser de 400 pessetes.

¹⁷⁹ Amb el suport d'alguns ajuntaments de l'illa, aquests eivissencs denunciaven davant el Defensor del Poble que fent les mateixes aportacions a la seguretat social es tinguessin diferents prestacions que els ciutadans d'altres comunitats. El 18 de maig els diaris de Palma també es van fer ressò de la contestació del Defensor del Poble que recomanava a l'Insalud que financés els trasllats.

Mallorca de 22 d'octubre de 1998 informava que “ *Afectados por cardiopatías denuncian los problemas de la insularidad*”¹⁸⁰ (titular).

Per altra banda les administracions i els responsables dels principals centres de referència donen a conèixer àmpliament a la premsa la posada en marxa de serveis que intenten evitar aquests desplaçaments fora de les Balears. Els diaris de Palma també s’han fet ressò dels esforços de les associacions per minvar les conseqüències: ajudes econòmiques, obertura de pisos d’acollida de famílies desplaçades...

¹⁸⁰ Molts dels infants amb problemes de cor greus han de ser tractats en centres hospitalaris de Madrid i en cas de ser operats les estades es poden prolongar durant mesos. Això suposa despeses d’allotjaments importants i en molts casos que un dels dos pares hagi de deixar el seu lloc de feina.

INFORMACIONS SOBRE MALALTIES I TRACTAMENTS

La funció fonamental de qualsevol mitjà de comunicació és informar i moltes associacions que agrupen a persones diagnosticades per alguna malaltia afirmen sovint que "*conèixer ja és ajudar*"¹⁸¹. Per això no és estrany trobar reportatges sobre determinades malalties que han estat promoguts o motivats per alguna entitat. Tot i així, dins l'àmbit sanitari es poden sentir veus que lamenten que, des dels mitjans de comunicació, no s'aprofitei millor l'oportunitat d'oferir als lectors consells i assessorament sobre temes mèdics donats pels propis professionals sanitaris.

El càncer o els problemes cardiovasculars, conjuntament amb la sida¹⁸², són temes dels quals parlen molt els mitjans, segurament per ser protocols que tenen una important incidència social. Aspecte aquest últim en el qual es basen sovint els mitjans a l'hora de publicar les seves informacions. Però també s'han de tenir en compte altres malalties i situacions.

A la dècada dels 90 la proliferació d'associacions coincideix amb un creixent interès pels temes relacionats amb la salut. I tot això es tradueix, en els diaris, en l'aparició de "Suplements de Sanitat" molt importants.

Per posar alguns exemples es pot citar que durant els anys en què es va editar *La Voz de Baleares* publicà cada dijous el suplement *Sanidad*. A finals dels anys 80 el *Baleares* editava, els caps de setmana, un suplement en català sobre "*Ciència i Tecnologia*" que comptava amb firmes especialitzades. I *El Día 16 de Baleares* publicava al 1992 un suplement bilingüe que comptava amb la col·laboració de la UIB: "*Salud y Ciencia*".

Aquests suplements no es regeixen per l'actualitat estricta sinó que cerquen sobretot aprofundir en els temes. Aquests suplements també han estat molt utilitzats per societats mèdiques que han entès que la col·laboració amb la premsa serveix per tenir presència

¹⁸¹ Lema utilitzat, a finals dels 90, per l'Associació Balear de Fibrosis Quística en el material de difusió (tríptics, pòsters, samarretes...).

¹⁸² En aquest treball no es fa referència a les informacions relacionades amb la sida malgrat en el segle XXI se la consideri una malaltia crònica i els afectats obtinguin el certificat de discapacitat- perquè els factors socials que l'acompanyen la configuren com una problemàtica molt específica amb un tractament, per part de la premsa, també molt específic.

social i per generar demandes i també perquè han comprovat que la potenciació d'una disciplina passa per la difusió en els mitjans de comunicació.

Amb la divulgació d'informació sobre malalties augmenta el coneixement de la societat i un pacient més informat en una determinada patologia augmenta les consultes mèdiques, això impulsa als metges a ampliar la seva formació per poder atendre les exigències del pacient i s'afavoreix la prevenció. I en aquesta cadena de propòsits tampoc no es pot obviar que per obtenir ajudes públiques (més recursos tècnics i humans per a la investigació) primer s'ha de convèncer a l'administració corresponent, de la importància social que té una determinada patologia.

A diferència de les notícies que es regeixen per l'actualitat estricta, els reportatges es dediquen a temes considerats "d'interès". Així molts dels temes que es tracten en aquest àmbit es van repetint.

Quan a les fonts informatives en aquest apartat s'ha de fer referència a les informacions que sorgeixen de "fonts" reconegudes. *El Día del Mundo* de 26 d'agost de 1996 publicà una entrevista a "*Norman Sartorius, psiquiatra*" (avanttítol) i destacà al títol que "*La esquizofrenia no es para toda la vida*"¹⁸³. Però també a la presència de particulars, de les pròpies persones afectades per una determinada malaltia. Lògicament el nombre d'informacions és petita però té un gran ressò en diaris d'àmbit local i autonòmic com els editats a Palma. Així a l'*Ultima Hora* de 19 de novembre de 1994 s'informava que "*A.G., que sufre una parálisis progresiva, será homenajeado en Portocristo*" (subtítol) i que "*Divulgar mi enfermedad es, para mí, una forma de apoyar a otros enfermos*"¹⁸⁴(títol).

Òbviament però una gran font informativa són les associacions que representen a un col·lectiu d'afectats per un determinat diagnòstic. En diferents apartats d'aquest treball es fa referència a la voluntat de moltes associacions de "donar a conèixer"; de reclamar,

¹⁸³ En aquest cas s'entrevistava al President de l'Associació Mundial de Psiquiatria que explicava la situació d'aquesta malaltia a tot el món denunciant que "*la esquizofrenia es una dolencia cargada de prejuicios*". Inevitablement també se li demanava la incidència: 300.000 afectats a tot Espanya.

¹⁸⁴ En aquesta informació s'anunciava l'organització d'una festa per donar a conèixer una malaltia poc coneguda: l'esclerosi lateral amiotròfica. La informació és tractada àmpliament (a 4 columnes) a la secció de Part Forana.

encara que sigui un cop a l'any, l'atenció dels mitjans de comunicació envers una problemàtica o col·lectiu determinat que reivindica una societat més i millor informada.

Aquesta voluntat s'ha traduït sovint en la sol·licitud al *Consejo Interterritorial de la Salud* (constituït pel Ministre de Sanitat i els Consellers de la matèria de totes les Comunitats Autònomes) d'un dia de l'any dedicat a una malaltia o discapacitat específica. Així l'11 d'abril és el *Dia del Parkinson*, el 22 d'abril el *Dia de la Fibrosi Quística*, el 7 de juny el *Dia dels Donants d'Òrgans*, el 18 de desembre el *Dia de l'Esclerosi Múltiple*, el 21 de desembre el *Dia del Nin amb Càncer*... I tot i que aquestes celebracions han proliferat en els darrers anys, cal dir que ja al 1968 es va celebrar a l'Estat espanyol el "*Dia Nacional del Subnormal*".

Allò que no ha variat és la finalitat primordial d'aquests "*dies de...*" que és cridar l'atenció dels mitjans de comunicació. Es poden destacar molts d'exemples com el reportatge publicat a *La Voz de Baleares* de 19 de novembre de 1998 amb motiu del *Dia Internacional de la Infància* (20 de novembre). En aquest reportatge (Titular: *Los derechos de los niños hospitalizados*) es recollia les manifestacions de la llavors *Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears* que recordava els drets dels nins hospitalitzats aprovats pel Parlament Europeu i la tasca que desenvolupaven tres entitats d'aquesta federació que defensaven el benestar dels infants afectats per diferents malalties: *l'Associació Balear de Cardiopaties Congènites*, *l'Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears* i *l'Associació Balear de Fibrosi Quística*.

Habitualment aquest "*Dia de*" les associacions aconsegueixen atreure l'atenció dels mitjans i fins i tot en alguns casos són els propis periodistes els que reclamen les manifestacions de les associacions. De fet s'ha de destacar que, cada vegada més (tal i com ja s'ha esmentat al capítol anterior), la resposta de la premsa és la cessió d'un espai per poder publicar un article d'opinió. Així al *Diario de Mallorca* del 10 d'octubre de 1996 (Dia Mundial de la Salut Mental) es publicà un article del President del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Balears que acabava afirmant que "*El Día Mundial de la Salud Mental nos sirve para recordar el inventario de asuntos pendientes y la urgencia de dar respuestas*".

Com en qualsevol altre àmbit, el que recullen els diaris- o com ho recullen- no sempre coincideix amb el que les associacions i, sobretot, els ciutadans amb alguna discapacitat desitjarien. Escriure una carta és una de les possibilitats de què es disposa per equilibrar aquesta situació.

En relació a la discapacitat es troben cartes de denúncia molt crítiques i dures però en el punt que ens ocupa s'ha de destacar la importància de les cartes informatives, cartes signades per entitats que volen informar d'una determinada qüestió i no sempre compten amb la col·laboració dels mitjans. En aquests casos cal destacar que la mateixa carta sol enviar-se a tots els diaris per tal de donar-li la màxima difusió. Així sovint s'utilitza aquesta secció per explicar les causes i els símptomes d'una determinada malaltia i les necessitats dels afectats. Com exemple es pot citar *El Día del Mundo* del 29 de novembre de 1994 que publicà una carta de l'Associació Balear de Fibrosi Quística titulada: "*¿Qué es la Fibrosis Quística?*". Un títol que s'ajusta molt bé a la voluntat del remitent: explicar i donar a conèixer d'una forma clara i senzilla un malaltia molt poc coneguda. S'ha de tenir en compte que malgrat l'associació s'hagués constituït al 1989, aleshores encara tenia com a objectiu primordial difondre aquesta malaltia genètica per tal de prevenir nous casos.

Hi ha formes diverses de definir què és notícia però sens dubte s'ha de tenir en compte que és un fet novedós. Per tant dins l'àmbit de la salut i la sanitat es dona cobertura a totes aquelles informacions que fan referència a l'anunci de nous tractaments. Així *El Mundo/ El Día de Baleares* de 20 d'abril de 1999 informava que "*Sanitat hará la prueba de la fibrosis quística a los recién nacidos*"¹⁸⁵ (títol).

El fet de disposar d'una sanitat pública, universal i gratuïta que cobreix totes les necessitats més fonamentals fa que les associacions d'afectats s'hagin pogut centrar bàsicament en la problemàtica social. Tot i així, i sobretot per qüestions pressupostàries, també es fa un seguiment i control de l'atenció mèdica que com és habitual té en la premsa el principal vehicle de denúncia. L'edició de *El Día del Mundo* de 13 de

¹⁸⁵ L'aplicació d'aquesta prova va suposar un avanç molt important perquè aquesta malaltia congènita que afecta a tots els òrgans que segreguen mucositats, si es detecta tard i es troba molt avançada pot ser molt greu, fins i tot mortal. En canvi si es detecta als pocs dies de vida es pot actuar per prevenir i evitar molts dels seus efectes. Com en molts altres casos s'ha de destacar que l'aplicació d'aquest procediment a Balears va ser fruit de l'esforç realitzat per l'Associació Balear de Fibrosi Quística.

desembre de 1996 es feia ressò de què “*Enfermos de esclerosis denuncian la escasa cobertura de la seguridad social*”¹⁸⁶ (títol), “*Aseguran que la medicación, muy cara, no llega a todos los afectados*” (avanttítol) i que “*Deben costearse equipos valorados en más de 400.000 pesetas*” (subtítol).

De tot aquest volum d'informació relacionada amb la difusió de malalties, si algú es demana què li interessa a la premsa, les resposta és fàcil: la incidència. La notícia també pot estar en la malaltia més desconeguda i més estranya però normalment està en les xifres. La incidència desperta molt d'interès, especialment entre els responsables de les administracions i els periodistes. Als primers, per estructurar els serveis i les prestacions. Als segons per curiositat i sensacionalisme informatiu:

Ultima Hora. 21 d'octubre de 1994.

Títol: *La retinosis pigmentaria afecta a unas 6.000 personas en Baleares*¹⁸⁷

Entradeta: *La retinosis pigmentaria, una enfermedad que conduce irreversiblemente a la ceguera, afecta a una 6.000 personas en Baleares, una de las comunidades autónomas con mayor índice de enfermos.*

El Día del Mundo. 19 de gener de 1997.

Avanttítol: *Se trata de un mal de tipo congénito que produce un grave desgaste de la fisiología del afectado*

Títol: *Los afectados por la fibrosis quística temen que haya más de 250 enfermos no detectados*¹⁸⁸

Subtítol: *Enfermedad de pulmones y páncreas que se manifiesta en la infancia*

¹⁸⁶ ABDEM (Associació Balear d'Esclerosi Múltiple) denunciava que l'alt cost d'un medicament, l'interfone, provocava que es subministrés de manera selectiva a determinats pacients quan aquest medicament podia ajudar a minvar els símptomes de la malaltia a molts d'afectats.

¹⁸⁷ La font d'aquesta informació era la presidenta de l'Associació Balear d'Afectats de Retinosis Pigmentaria que explicava les característiques d'aquesta malaltia: “*El primer síntoma siempre es la ceguera nocturna, una imposibilidad de adaptarse a la luz y la pérdida de campo visual*”. I els projectes més immediats de l'associació: “*... conseguir que se ponga en marcha una unidad de control y seguimiento de la retinosis pigmentaria para todos los afectados*”. Cal destacar que la trobada entre periodista i entrevistada es produïa perquè aquell dia l'associació organitzava el seu sopar anual.

¹⁸⁸ En aquest cas concret la referència a les xifres (possibles afectats no diagnosticats) sí era molt important ja que un dels principals problemes que denunciava llavors l'Associació Balear de Fibrosi Quística era que molts diagnòstics es feien quan la malaltia ja estava molt avançada.

La Voz de Baleares. 26 de febrer de 1998.

Avantttítol: *Un diez por ciento de los afectados tiene menos de cuarenta años de edad*

Títol: *En Balears hay 1.600 enfermos de Parkinson*

Diari de Balears. 8 d'octubre de 1999.

Títol: *Balears té l'índex més elevat de lesionats medul·lars per accident*

En relació al tractament que la premsa sol donar a determinades informacions científiques, sorprèn la predilecció dels mitjans per oferir articles amb conclusions preocupants i alarmants. Al marge de les notícies que poden crear falses esperances, moltes notícies que es produeixen dins l'àmbit sanitari poden crear alarma, desconfiança o desinformació per raons molt diverses i amb conseqüències també molt diverses.

Als diaris d'aquests anys es poden trobar molts exemples d'aquesta "agressivitat". *El Mundo/El Día de Balears* del 28 de març de 1999 dedicà tota una plana a "*El cáncer de mama mata a 15 españolas cada día*" (títol). La diferència entre el cos de lletra feia que el subtítol (*Los programas de detección precoz han reducido la mortalidad en un 30%*) pràcticament passés desapercebut i que el terme "prevención" a l'avantttítol (*Salud/Prevención*) perdés tot el seu sentit.

Aquest tractament de la informació planteja algunes qüestions de reflexió: ¿Per què és més important destacar la mortalitat que la curació? ¿Per què una mala notícia és sempre més notícia que una bona notícia? ¿Té el diari alguna responsabilitat en el desànim d'una possible lectora afectada per càncer de mama que llegeixi aquest titular?

Quan es parla d'ètica professional es parla de serietat, independència, veracitat, objectivitat, coneixements, formació... I això pot dur en certa manera a l'especialització, poc freqüent en els mitjans petits. També és molt important, en aquest àmbit tan propens a provocar alarma social, el rigor de les fonts. Moltes vegades "l'alarma" pot ser provocada pel to del periodista però en altres casos també per la falta de previsió, coherència i homogeneïtat de les autoritats i dels professionals sanitaris. S'ha de tenir en compte que "l'alarma" és un concepte molt subjectiu i amb molts de graus diferents.

En el repàs de la premsa d'aquest període es troben moltes informacions tractades des d'un punt de vista negatiu no sempre justificat i sense apuntar, per exemple, la forma de prevenir. *El Día del Mundo* de l'11 d'abril de 1996 informava de què “*Baleares, a la cabeza de la mortalidad cardiovascular*” (títol). En aquesta informació cal destacar sobretot la importància de la tipografia. El subtítol (*Sanitat organiza una campaña para paliar los efectos de la hipertensión arterial sobre la población*) matisava i en certa manera justificava el títol però la diferència en el cos de lletra provocava que predominàs un missatge negatiu i poc encoratjador.

Aquestes informacions són molt freqüents i afecten molt negativament a les persones relacionades directament amb la malaltia descrita i a les seves famílies. Al *Diario de Mallorca* de 26 de gener de 1997 es destacava en un gran títol: “*Cáncer: mil muertes al año*”¹⁸⁹. Només al subtítol amb un cos de lletra més petit es feia referència a la prevenció: “*Si se erradicara el tabaco, una tercera parte de los fallecimientos no se producirían, según los expertos*”

En relació a processos oncològics, periòdicament apareixen notícies que relacionen l'augment de diagnòstics de càncer amb la proximitat d'antenes, fils d'alta tensió... En molts casos aquesta relació no s'ha pogut demostrar però el dubte està sembrat. Normalment el pas del temps deixa la situació en l'oblit fins que tornen sorgir noves sospites. Molt sovint ni l'administració pública, ni els mitjans que han donat a conèixer la situació es responsabilitzen d'aclarir els fets però sempre hi ha alguna excepció. *El Día del Mundo* de 3 de juliol de 1997 explicava “*No encuentran relación entre los campos magnéticos y la leucemia*” (subtítol). El titular no podia ser més explícit: “*Borrando sospechas*”.

Quan a la importància del què es comunica i com es comunica cal destacar un interessant article d'opinió publicat a el *Diario de Mallorca* del 8 de maig de 1999 (“*La Verdad y el Cáncer*”). A partir d'un estudi fet públic per la Societat Espanyola de Psico- Oncologia, l'articulista criticava el fet de què molts oncòlegs informessin- als

¹⁸⁹ Tal i com es destacava en el titular, en el reportatge s'enumeraven les morts anuals, el nombre de ciutadans diagnosticats cada any i els tipus de càncer més mortals, la incidència en infants... I al marge del subtítol no s'explicava com millorar la situació ni s'informava de les actuacions positives que s'estaven fent. Només es dedicava una petita part a parlar de l'atenció multidisciplinària que s'oferia als afectats amb la intervenció de la *Asociación Española contra el Cáncer* i d'ASPAJOB (Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears).

seus pacients amb un pronòstic més greu- de la previsió del temps de vida que els hi quedava. Fet que, segons aquest estudi, repercutia molt negativament en el procés de la malaltia. Entre els arguments usats per l'articulista destacava que "*la mitad de la curación es querer estar sano y para ello se necesita un mínimo de esperanza racional*" i conclouia que "*el optimismo cura y la depresión mata*".

En un sentit contrari, en aquest punt s'ha de parlar també dels errors o presumptes errors o negligències mèdiques que es produeixen i que tenen com una de les principals conseqüències l'alarma social que creen i la desconfiança entre la població. La societat demanda que es denunciïn i clarifiquin aquests fets però l'aparició en les planes de succeïts i determinats titulars incideixen en l'alarma.

Per altra banda es pot plantejar la necessitat d'alertar a la població de què existeix un possible risc d'epidèmia o de contreure una determinada malaltia però sense provocar el pànic o el col·lapse dels centres sanitaris. Les conseqüències de la informació sobre la salut estan en relació directa no només amb el to expressiu dels missatges periodístics, sinó també amb el nivell cultural i educatiu de la població receptora d'aquests missatges.

En la informació sobre la salut hi ha un component que va més enllà del dret a informar i a estar informat. Potser la notícia sanitària és el màxim exemple de l'essència del periodisme entès com a servei públic.

En cercles especialitzats apareix sovint la discussió referent a si els avanços científics han de publicar-se de forma exclusiva en revistes especialitzades o, pel contrari, poden o han de publicar-se de forma simultània en la premsa diària no especialitzada. No hi ha dubte que en plantejar-se aquesta controvèrsia s'enfronten diversos interessos. Per una part s'argumenta el dret del ciutadà a la informació i al coneixement però per altra banda s'exigeix una responsabilitat i ètica informativa que no sempre es respecte.

Segons apunta Joaquín López Álvarez en la seva tesi doctoral sobre *Imagen de la Sanidad en la Prensa Española* (1992)¹⁹⁰, els metges no es posen d'acord sobre la credibilitat de la premsa en el tractament de temes científics. Mentre uns la qüestionen, altres creuen que amb articles apareguts en publicacions mèdiques i que són comentats o publicats posteriorment en la premsa diària, s'amplifica l'impacte del treball realitzat, actuant com un autèntic fenomen publicitari.

Moltes vegades les comunitats científiques cerquen el ressò a la premsa amb l'objecte d'aconseguir més finançament o, fins i tot, el suport polític (per exemple en el cas de l'ús de cèl·lules mare). Però sovint per aconseguir l'interès de la premsa s'exageren els descobriments i les perspectives.

Al marge d'opinions diverses, la realitat és que, des dels anys 80 les planes de sanitat dels diaris de Palma s'omplen de notícies vinculades a la consecució de nous tractaments i amb conseqüències no sempre desitjables.

A través de les agències de notícies, les seccions de societat i els suplementes de sanitat dels diaris s'obrin amb titulars molt cridaners amb remeis pel càncer o amb tractaments destinats a què les persones amb lesions medul·lars puguin tornar a caminar. Després, al cos de la notícia, només es donen unes petites dades d'un laboratori o equip científic que està experimentant amb una droga o d'uns estudis sense conclusions definitives. De forma que amb un titular s'ha creat una falsa expectativa que després queda defraudada, accentuant la frustració dels interessats i de les famílies. Aquesta és una de les principals qüestions que es planteja quan es debat la relació entre discapacitat i mitjans de comunicació.

Des dels moviments associatius que representen a possibles col·lectius afectats per aquestes informacions s'exigeix una major inversió en investigació i en sanitat però posen molt l'accent en què mentre cal ajudar a assumir la pròpia realitat i a facilitar, al màxim, la normalització en tots els camps; apuntant també que crear falses esperances és una de les pitjors formes de protegir-se de l'obligació de crear recursos que possibilitin la igualtat de drets.

¹⁹⁰ LÓPEZ ÁLVAREZ, Joaquín: *Imagen de la sanidad en la prensa española*. Tesis Doctoral. Departamento

Dins aquest apartat s'ha de destacar que les notícies que, dins l'àmbit sanitari, "creen falses esperances" o es poden tatxar de "sensacionalistes" apareixen tant en diaris petits com en diaris de gran tiratge. De fet bona part de les informacions que es poden destacar com exemple s'han publicat a l'edició Balear de *El Mundo*, en les planes de societat redactades a Madrid.

Perdre la mobilitat de les cames suposa un handicap molt important en el dia a dia d'una persona. És d'esperar, per tant, que la ciència dediqui un esforç important a investigar la forma de recuperar la mobilitat. El problema esdevé quan es creen falses esperances i s'obvien obstacles físics i socials que sí es poden "curar". La realitat però és que, a la segona dècada dels 90, moltes planes dels diaris de Palma- i possiblement de tot el món- s'han omplert "d'esperança". Així la secció de societat de *El Día del Mundo* de 26 de juliol de 1996 s'obria amb una notícia a tota plana sobre: "*Ratas parapléjicas vuelven a andar tras "soldarles" la columna*" (titular).

Malgrat tractar-se de rates era un titular molt impactant. També cal destacar el to amb que estava escrita la notícia, sobretot en el primer paràgraf: "*Christopher "Superman" Reeve, y todas las personas que como él se encuentran condenados a una dura existencia en silla de ruedas, no han de perder la esperanza. Por primera vez en la historia, un equipo de científicos ha conseguido rehabilitar parcialmente a ratas parapléjicas, después de soldar rupturas en su columna vertebral con una nueva técnica revolucionaria*". A partir d'aquí s'explicava en què consistia el tractament, fins i tot amb un gràfic. I només al final de la informació s'apuntava que "*Olson* (l'investigador), no quiere dar falsas esperanzas a nadie y reconoce que aún se necesitaran muchos años de investigaciones para comprobar la eficacia de esta técnica".

Finalment aquesta notícia s'acompanyava d'un article d'opinió on s'anunciava que "*ni Christopher Reeve ni los miles de desafortunados que com él existen en el mundo podran poner remedio a su tragedia en un futuro próximo*" però que "*por primera vez se demuestra que el revertir de las consecuencias de las lesiones medulares no es ya una misión totalmente imposible*" i fent una curiosa comparació s'acabava dient que

"puede ser que el Santo Grial no se haya obtenido aún, pero los científicos han visto su dibujo y saben que no es ya un sueño sin sentido".

El to d'aquestes informacions és, en general, bastant "llastimós" però paral·lelament és important mencionar la publicació de reportatges molt més fidels a la realitat i molt més responsables. *El Mundo/El Día de Baleares* de 7 de febrer de 1999 dedicà tota una plana a parlar de "*Trasplantes*¹⁹¹" (titular). A l'avantítol es puntualitzava que "*Toda técnica pionera suele llevar emparejado el debate sobre sus ventajas o inconvenientes, pero esta vez la oposición al trasplante de mano es común entre todos los expertos*" i en el subtítol que "*De momento, en España no se harán implantes de mano*".

Un altre dels temes més recurrents en la informació mèdica és el càncer. I les informacions que es repeteixen amb major freqüència són les de la mortalitat i les de la incidència. Hi ha una gran predisposició de la premsa a recollir aquelles notícies que versen sobre els riscos a patir o desenvolupar neoplàsies, s'insisteix en el tipus, en el número de casos i en la situació de les investigacions ja que el fet de ser una de les malalties greus amb major incidència a tot el món, implica també que sigui una de les més investigades. I això, periòdicament, genera notícies més o menys encertades.

En moltes de les notícies vinculades en aquesta temàtica és probable que no es pugui parlar contundentment de "falses esperances" perquè els tractaments que s'apliquen tenen un índex- més alt o més baix- d'acceptació. Però sí s'ha de tenir en compte que, en molts casos, la saturació de notícies resta credibilitat.

El Día del Mundo de 30 d'agost de 1996 dedicà una plana a informar de que "*Un equipo de científicos norteamericanos consigue detener, reducir y hasta eliminar tumores cancerígenos tras inyectarles el gen P-53*" (subtítol), que al titular es definia com "*El arma contra el cáncer*"¹⁹². Moltes d'aquestes informacions s'acompanyen de dibuixos amb voluntat de ser molt didàctics.

¹⁹¹ Al llarg de dues planes s'explicaven els motius del perquè s'havia pres aquesta decisió, deixant molt clar que a Espanya existien molts centres mèdics on es podria dur a terme un trasplantament de ma però "*la falta de seguridad en el éxito del proceso y el sufrimiento del paciente no justifica su realización*".

¹⁹² Al llarg de tota una plana s'explicava el procediment d'aquesta investigació i tot i que inicialment la injecció d'aquest gen va ser exitosa (tal i com es destacava al subtítol) finalment no van poder superar la malaltia. Així al cos de la notícia s'especificava que "*los doctores no quieren aún hablar de cura, aunque sí de una nueva generación en el tratamiento del cáncer*". Aquesta informació s'acompanyava de fotografies i dibuixos molt

En relació a la gran quantitat d'informacions referents a investigacions, cal apuntar que els diaris reflecteixen molt bé la intensa rivalitat científica entre diferents laboratoris del món per descobrir algun mètode per combatre eficaçment el càncer. A més de l'enorme prestigi la indústria farmacèutica genera beneficis econòmics importantíssims que en aquests casos serien inquantificables. Així a *La Voz de Baleares* de 2 de novembre de 1998 s'informava del "*Descubrimiento sobre la evolución de los tumores*"¹⁹³, al *Diari de Balears* de 9 de setembre de 1999 de què "*Intenten crear nadons immunes al càncer*"¹⁹⁴ i a l'*Ultima Hora* de 5 de desembre de 1999 de què "*Anuncian una prometedora medicina contra la leucemia*".

Molts d'aquests titulars es matisen al desenvolupament de les informacions variant els verbs: "que pareix curar", "tractant de", "intentant"... Però, entorn al càncer, s'ha de parlar sobretot de notícies que tal i com es presenten es poden qualificar de "sorprenents". Així a *El Día del Mundo* de 18 d'octubre de 1996 s'explicava que "*El virus del catarro podría servir para combatir el cáncer*" (titular). Amb la intenció d'explotar al màxim els components cridaners de la notícia el lid començava amb la següent afirmació: "*El virus del catarro podría salvar del cáncer a la Humanidad*". I s'afegia que "*el mismo microorganismo que suele desencadenar el clásico resfriado podría utilizarse para inhibir la proliferación de tumores cancerígenos*". Però en aquest cas caldria tenir en compte sobretot l'ús del condicional en la forma verbal.

A finals del 90 moltes planes d'informació sanitària s'han omplert amb notícies vinculades a l'Alzheimer. La gran incidència d'aquesta malaltia¹⁹⁵ i el cost social que comporta han provocat que progressivament es dediquin més esforços, humans i materials, a la investigació d'aquesta afectació neurològica. Tot això sense oblidar que tractant-se de gent major- fins fa poc temps les famílies tenien aquests malalts a casa i

didàctics i d'una columna signada pel Director del Departament d'Oncologia de la Clínica Universitària de Navarra que valorava positivament la notícia però apuntava que "*entre los científicos, se estima que el tratamiento genético será una modalidad de aplicación clínica en unos 10 años*". Deu anys, sembla que aquesta és la xifra consensuada quan es considera llunyana la solució definitiva però quan ja s'ha trobat una línia d'investigació amb resultats prou positius com per continuar.

¹⁹³ Es tractava d'un descobriment realitzat per investigadors espanyols: un model matemàtic per predir el comportament de tumors cancerígens des dels seus inicis i fins el final, fet que havia de permetre assajar drogues que frenessin o poguessin interrompre el seu creixement.

¹⁹⁴ Segons aquesta informació metges britànics "*intentaven*" crear nadons immunes al càncer en famílies que tenen historial de la malaltia, utilitzant per primer cop tècniques de fertilització in vitro.

¹⁹⁵ Segons dades d'AFAM (Associació de Familiars de malats d'Alzhèimer de Mallorca) hi ha aproximadament, una població de 8.000 ciutadans diagnosticats d'aquesta malaltia a Mallorca.

s'ha hagut de fer un esforç important d'informació i de formació. Però a diferència del càncer els diaris parlen curiosament més de "prevenció"¹⁹⁶ que de curació. Així *El Día del Mundo* de 5 de febrer de 1997 informava que “*Un experto asegura en Palma que el alzheimer se puede prevenir*”¹⁹⁷.

Les grans transformacions tecnològiques de la segona meitat del segle XX han facilitat de manera extraordinària la circulació de la informació. Aquest fenomen es pot detectar en milers de situacions, també en la procedència de les informacions. Així els diaris editats a Palma es fan ressò de les investigacions que es fan arreu del món.

La premsa es mostra molt interessada en donar a conèixer els resultats de la investigació en medicina però sovint es simplifica, s'exagera (sobretot en els titulars) o es treuen de context els resultats que es van aconseguint. En canvi és molt menys propensa a difondre informació sobre fonts de finançament, situació laboral dels investigadors, línies de recerca... Per això resulten especialment interessants les informacions que denuncien les mancances en investigació. Al *Diario de Mallorca* de 22 de febrer de 1999 es recollia que “*Balears es la segunda comunidad que menos invirtió en investigación*”.

En alguns casos la premsa també aporta punts de reflexió molt importants en el ressò d'investigacions i experiments. *La Voz de Baleares* de 5 de maig de 1998 recollia les declaracions d'un prestigiós oncòleg: “*Mariano Barbacid califica de frustrante la falta de resultados prácticos*” (avantítol), “*Los avances sobre cáncer no han llegado a los enfermos*”¹⁹⁸ (titular).

En aquest cas l'alarma o el malestar que podia provocar aquest tipus d'informacions sí estava justificat perquè els ciutadans tenen el dret de conèixer per poder reivindicar les millores oportunes.

¹⁹⁶ A la premsa apareixen moltes informacions que parlen de prevenció però, si bé es poden retardar, ara per ara els efectes de l'Alzheimer no es poden evitar.

¹⁹⁷ Quan es llegeix el text es comprova que "l'expert" no parlava de poder evitar la malaltia sinó d'un tractament farmacològic capaç de retardar els efectes.

¹⁹⁸ Les investigacions sobre el càncer i l'aplicació de noves teràpies que permetin superar la malaltia no només no transcorren de forma paral·lela sinó que hi ha descobriments que tenen més de 20 anys que encara no han tingut un resultat pràctic sobre els malalts. Així ho plantejava Mariano Barbacid, Director del Centro Nacional de Investigación Oncológica en una conferència a la UIB.

També és important apuntar que la premsa sovint recull els problemes ètics o la diversitat d'opinions que provoquen moltes investigacions científiques. Al diari *Ultima Hora* de 4 de febrer de 1990 s'informava d'una “*Polémica en EEUU por la utilización de células de fetos*”.

CAMPANYES PER FINANÇAR TRACTAMENTS A ALTRES PAÏSOS

Quan es diagnostica una malaltia estadísticament poc habitual o de caràcter irreversible, sovint sorgeix la idea de viatjar als Estats Units a la recerca d'una medicina suposadament més avançada. I no deixa de ser curiós que s'orienti cap un país on el dret a una sanitat universal no sigui tal dret. Per tant, el "miracle" té un cost econòmic important.

Els diaris d'aquest període han estat còmplices de campanyes per recaptar fons per a què un nin amb càncer o amb una malaltia degenerativa poc coneguda pugui ser tractat fora de l'Estat espanyol. En el cas concret dels diaris editats a Palma en tenim un bon exemple al 1998 quan el Grup Serra i molt especialment el diari *Ultima Hora* encapçalà una campanya de suport per a la promoció de diversos actes benèfics per a què un nin amb distròfia muscular pogués ser operat als Estats Units.

Normalment totes aquestes campanyes es caracteritzen per girar entorn d'un infant amb noms i llinatges, d'uns pares que no poden assumir l'elevat cost d'una operació en una clínica privada de Memphis, Houston o Philadelphia i d'un tractament experimental (que en els darrers anys es difon sobretot per internet) que no compta amb l'aprovació de la comunitat científica internacional però que ofereix la curació o una millora dels símptomes miraculosa.

I des del punt de vista periodístic destaca com es provoca l'interès del lector recollint la desesperació i el patiment que s'amaga darrera cada una d'aquestes històries. Quan sorgeixen aquestes campanyes no s'informa igualment de les opcions sanitàries que es tenen aquí, d'altres casos similars, de les necessitats socials d'aquests infants. I el que és més greu, no s'investiguen els resultats del milionari tractament ni s'exigeix que l'administració pública assumeixi la seva responsabilitat. Si realment existissin millors tractaments- fet més que dubtable- tampoc no estaria justificat organitzar campanyes puntuals sinó que s'hauria d'exigir que estiguessin a l'abast de tots els infants.

Però la realitat és que davant la desesperació d'alguns pares i la desaprensió d'alguns individus es produeixen situacions molt delicades que sovint compten amb la

col·laboració dels mitjans de comunicació i que deriven en la inseguretat i la desconfiança d'altres pares. Cal destacar que aquestes iniciatives mai tenen el suport de les associacions, legalment constituïdes, que coneixen molt bé els tractaments, que tenen relacions amb les societats mèdiques i que, a més a més, estan connectades amb entitats d'altres països.

Normalment (tot i que sempre hi ha excepcions) es defuig de missatges basats en la llàstima ja què es té la tranquil·litat de què, tots els infants de Mallorca, tenen les mateixes possibilitats de curació que qualsevol altre infant dels països occidentals i que la seva vida no depèn del poder adquisitiu dels seus pares com si passa a altres parts del món. Sí es reclama la complicitat dels mitjans de comunicació per solucionar totes aquelles mancances socials que l'administració pública no cobreix correctament.

En els anys 80, i principis dels 90, van aparèixer, arreu de l'Estat espanyol, moltes campanyes protagonitzades per infants amb càncer. Cal tenir en compte que es tracta d'una malaltia molt greu, amb una incidència entre els infants inferior a la dels adults però que no deixa de ser molt important¹⁹⁹ i tampoc es pot obviar que els mitjans de comunicació han donat a conèixer com personatges populars han superat una malaltia oncològica tractant-se en hospitals nordamericans.

Segons la Federación Española de Padres de Niños con Cáncer²⁰⁰, l'atenció sanitària que reben els nins amb càncer als hospitals públics espanyols és d'un nivell equiparable al de qualsevol altre centre d'Europa o d'Estats Units. Així els índexs de curació-sempre depenent del tipus i del moment del diagnòstic- es mouen com a mitjana entre el 60 i el 70% dels casos, una xifra pràcticament idèntica a tots els països que han pogut desenvolupar-se. Però aquesta realitat s'ha vist contaminada per certes informacions que han provocat el dubte.

¹⁹⁹ Segons dades de la Federación Española de Padres de Niños con Cáncer, cada any es diagnostiquen a l'Estat espanyol prop de 900 casos de càncer en infants, 30 a Balears.

²⁰⁰ La Federación Española de Padres de Niños con Cáncer agrupa a les associacions constituïdes a diferents comunitats autònomes, entre elles ASPANOB (Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears) i, entre 1994 i 1999, va tenir la seva seu social a Palma.

Observant els diaris de principis dels 90 és evident que el “cas Carreras”²⁰¹ va crear a tot l'Estat una gran desconfiança envers el sistema sanitari espanyol. Positivament però també s'ha de destacar la tasca realitzada per la Fundació Internacional Josep Carreras per a la lluita contra la leucèmia que va crear al 1991 el Registre de Donants de Medul·la Òssia (REDMO)²⁰².

Durant els anys 90- quan el viatge ja no estava tan justificat- nombroses famílies (esperançades per l'èxit del tenor) van renunciar a la sanitat espanyola assumint un cost econòmic important²⁰³. Les informacions es succeïen a tot l'Estat i la premsa en va fer un gran seguiment, tant des de diaris de gran tiratge com *El País*, *ABC* o *La Vanguardia*, com des dels diaris més petits.

La situació va arribar a ser tan greu que al 1995 responsables sanitaris i entitats com la *Federación Española de Padres de Niños con Cáncer*, llavors amb seu a Palma, van iniciar també una campanya informativa a nivell estatal; conjuntament amb metges destacats de diferents hospitals i de diferents especialitats: oncologia, trasplantaments, cirurgia cardiovascular... en què denunciaven que "*Les qüestions populars per a la realització de transplaments de medul·la òssia a l'estranger no fan sinó omplir d'inquietud als malalts i familiars que es troben en situacions similars i que percibeixen com a única sortida al seu problema la caritat pública per a cercar el "miracle" als Estats Units*".

El 13 de febrer de 1995 el llavors coordinador nacional de trasplantaments, Rafael Matesanz, presentava la Memòria sobre trasplantaments i donacions de 1994.

²⁰¹ Al 1987 el tenor català Josep Carreras viatjà als Estats Units per rebre un trasplantament de medul·la òssia en una clínica de Houston. Aquest tractament, que va ser minuciosament seguit pels mitjans de comunicació espanyols, li va permetre superar la leucèmia que l'afectava. Aleshores aquest viatge encara estava justificat pel fet que en aquest país existia una major experiència en aquests tractaments. Però el gran seguiment dels mitjans de comunicació espanyols va provocar que l'hospital de Houston es veiés revestit d'una aura quasi mítica per la seva teòrica capacitat de solucionar processos de leucèmia considerats irreversibles i que aquí arrelés amb força la idea de què els doblers ho poden tot. Anys més tard el tenor explicava que la raó d'aquest trasllat no va ser perquè a Catalunya no el poguessin tractar igual que als Estats Units, sinó perquè allà disposaven d'un fàrmac per estimular la medul·la que encara no estava autoritzat a Espanya. Un altre dels motius que es va apuntar va ser la gran pressió que el cantant rebia aquí dels mitjans de comunicació.

²⁰² El trasplantament de medul·la òssia és un procediment que s'usa en el tractament de diferents malalties i molt especialment la leucèmia. A través del REDMO es coordinen els donants espanyols i les unitats de sang de cordó umbilical emmagatzemades; així com la recerca de donants compatibles amb pacients espanyols i de fora.

L'endemà, molts diaris espanyols recollien també les seves crítiques a les campanyes i la denuncia del caràcter mercantilista d'aquestes iniciatives que *“para lo único que sirven es para financiar las clínicas privadas norteamericanas”*. *El Día del Mundo* destacava que *“Los españoles siguen siendo los mayores donantes de órganos”* i que *“El coordinador nacional de trasplantes califica de "inmoral" y "espectáculo circense" las "cuestionaciones" para buscar un órgano en el extranjero”*.

La proliferació de campanyes de recaptació de fons i de tractaments fora d'Espanya també provocà alguns articles d'opinió. La situació arribà a ser tan greu que lògicament motivà la necessitat de posicionar-se. Un d'aquests articles es publicà a *El Día del Mundo* del 27 de setembre de 1995: *“El cáncer y sus metáforas”*. En aquest article s'afirmava que la mobilització de tota Sevilla per a què un nin amb leucèmia fos tractat a Texas era d'alabar però que es devia fonamentalment a la desinformació. L'articulista considerava que tot ciutadà ha de ser lliure de triar on vol ser tractat però denunciava que els mitjans de comunicació transmetessin sovint la idea de que *“aquí si no tienes dinero te dejan morir”*.

En el cas de Balears, durant aquests anys, alguns infants i adults amb malalties oncològiques van desplaçar-se també a Estats Units per rebre tractament. Però el caràcter més discret dels illencs i un major poder adquisitiu- comparativament amb famílies d'altres Comunitats Autònomes- evità l'organització de grans campanyes per recaptar fons.

En els anys 80 i 90 aquestes campanyes giraven molt majoritàriament entorn de nins amb processos oncològics. Però poc a poc s'ha anat essent més conscients de l'alt nivell d'atenció de la sanitat pública espanyola i dels alts índexs de curació. No obstant això segueix havent moltes malalties que afecten a infants amb pronòstics durs.

Centrats a Balears, a l'estiu del 1998 el Grup Serra²⁰⁴ va iniciar una intensa campanya de suport a la família d'un nin mallorquí amb distròfia muscular de Duchenne que

²⁰³ Al 1994 un trasplantament de medul·la òssia li costava a la sanitat pública espanyola uns 5 milions de pessetes, deu vegades menys del que suposava a un malalt espanyol desplaçar-se a un hospital especialitzat dels Estats Units.

²⁰⁴ Grup editor del diari *Ultima Hora*, del *Diari de Balears* i de premsa escrita en anglès i alemany i propietari de diferents mitjans audiovisuals.

“necessitava” recaptar 25 milions de pessetes per un tractament als Estats Units. Des dels diaris *Ultima Hora* i *Diari de Balears* es va anar informant dels actes programats, de les empreses i dels particulars que havien fet aportacions i de les iniciatives benèfiques organitzades per acostar-se als 25 milions de pessetes. Es facilitaven telèfons de contacte, el llistat d’entitats bancàries on es podien fer els donatius i es feien petits apunts sobre la malaltia. Però sobretot s’anava anunciant la quantitat aconseguida. Així al diari *Ultima Hora* de 25 d’agost de 1998 s’informava que “*La familia del niño P.P. ya ha recaudado 1.200.000 pesetas*”.

Tractant-se de la vida d’un infant i d’una família que, lògicament, s’aferra a una esperança, per petita que sigui, resulta difícil posicionar-se en contra d’aquestes iniciatives. Però després de dècades reclamant la justícia social i rebutjant la beneficència alguns sectors consideraven inacceptable que la societat mallorquina de finals del segle XX acceptés amb normalitat que l’atenció sanitària d’un infant pogués dependre del poder adquisitiu dels seus pares o de la voluntat de la gent. A més, els mateixos arguments que podien sustentar l’organització de la campanya incitaven a denunciar que algú en pogués treure un profit econòmic (les clíniques privades).

Per aquesta raó, alguns diaris de Mallorca també es van fer ressò- amb molt de tacte i evitant mencionar cap cas en concret- de les opinions contràries. *La Voz de Baleares* de 28 d’agost de 1998 destacava que “*Los expertos aseguran que todavía no hay un tratamiento que cure la enfermedad*” (avantítol) i que “*Cada año nace un niño con distrofia muscular en Baleares*”²⁰⁵ (titular).

Al novembre tots els diaris de Palma van publicar una carta al director signada per la *Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears*²⁰⁶ (*Ultima Hora*, 8 de novembre de 1998: “*Curaciones milagrosas*” basadas en el afán lucrativo de clínicas privadas extranjeras) i al desembre *El Mundo/El Día de Baleares* (6 de desembre de 1998) també va publicar una entrevista a representants d’aquesta entitat.

²⁰⁵ La redactora de *La Voz* explicava en què consisteix la distròfia muscular de Duchenne, assenyalant que només existien tractaments pal·liatius i no curatius i que, el trasplantament de mioblastos (que es realitzava a la clínica privada de Menphis) no deixava de ser una teoria de difícil aplicació. La font d’aquesta informació era el Dr. Jordi Casademont, membre del Grup d’Investigadors Musculars de l’Hospital Clínic de Barcelona.

²⁰⁶ Des de 1999, COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

Finalment metges i associacions també es van posicionar públicament a través dels diaris. *El Mundo/ El Día de Baleares* de 8 de gener de 1999 destacava que “*El doctor Law dice que operará a P.P. pero lo envía a Corea*” (titular). I en el subtítol denunciava que “*Médicos advierten que esta terapia "es sólo un experimento"* “. Una de les fonts informatives utilitzades en aquest article era la *Asociación Española de Enfermedades Neuromusculares*. Aquesta associació presentava un informe del Dr. Emilio Fernández Álvarez, professor titular de la Universitat de Barcelona i cap de Neuropediatria de l'Hospital de Sant Joan de Déu. Aquest neuròleg infantil afirmava que a Memfis els nins es sotmetien a un experiment terapèutic que a les clíniques europees no es feia perquè “*no se considera ético*”.²⁰⁷

El Diario de Mallorca de 16 de gener de 1999 publicà una entrevista al Fundador de la Asociación Balear de Enfermos neuromusculares que destacava que “*Existe desinformación sobre el enfermo neuromuscular*” (titular) i que “*El único tratamiento que existe para esta dolencia es la rehabilitación*” (subtítol).

Cal destacar que tant l'Associació Balear de Malalties Neuromusculars²⁰⁸ com la Asociación Española de Enfermedades Neuromusculares s'havien manifestat reiteradament i de forma pública contraris als tractaments fora d'Espanya.

Però irremeiablement aquestes campanyes són secundades per altres famílies angoixades per malalties que, presumptament, només poden ser curades en clíniques privades dels EE.UU. Així el 28 de setembre de 1998, el diari *Ultima Hora* es va haver de fer ressò d'un altre cas: “*V.C.: la esperanza de vivir*”(titular), “*Este niño de Palma necesita tratarse de una enfermedad degenerativa del cerebro que sufre desde que tenía seis meses de edad*” (subtítol).

²⁰⁷ La resolució del Parlament Europeu del 13 de maig de 1986 sobre la Carta Europea dels Drets dels Nins Hospitalitzats recull el dret a no rebre tractaments mèdics inútils i a no suportar patiments físics i morals que es puguin evitar. També es recull el dret a negar-se a ser subjecte d'investigació, i a rebutjar qualsevol atenció o examen que el propòsit primordial sigui educatiu o informatiu i no terapèutic. L'11 de novembre de 1992, la Comissió de Política Social i de Treball del Congrés de Diputats aprovà per unanimitat la proposició no de llei sobre sanitat infantil i maternal, que havia presentant CiU i que reconeixia la Carta Europea dels Drets dels Nins Hospitalitzats.

²⁰⁸ Entitat constituïda precisament al 1998 en el sí de COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

Al lid també es destacava que: “*Quiero pensar que la gente nos va a ayudar, como ha pasado en otros casos*”. *Esta es la esperanza que le queda a la madre de V.C. ante la posibilidad de conseguir, mediante la concienciación social, la ayuda para que su hijo de cinco años reciba un tratamiento a su enfermedad*”. La informació s’acompanyava d’una foto de la mare amb el menor i del següent peu de foto: “*Los médicos que han tratado al pequeño afirman que, de no ponerle remedio mediante las visitas a un hospital de Filadelfia, morirá en un máximo de dos años*”. A la informació també s’explicava que “*... conocieron, a través de un programa de TV, la existencia de una hospital en EEUU, concretamente en Filadelfia, donde se trataban esta clase de patologías cerebrales*”.

En el transcurs d’aquestes campanyes, tant des de l’Insalud com des de la Conselleria de Sanitat van evitar manifestar-se. Des del Consell de Mallorca, sense competències sanitàries, i des d’alguns ajuntaments sí es va fer un gest popularment acceptat fent algunes donacions econòmiques a la família que també es van fer públiques a través de la premsa. Tot i que aquests gestos no van tenir conseqüències cal apuntar que com administracions públiques sí es podria exigir la responsabilitat dels seus actes davant la possibilitat d’haver de subvencionar a tots els mallorquins i mallorquines que es vulguin tractar fora de la sanitat espanyola.

Com ja s’ha esmentat abans, paral·lelament van sorgir notícies divergents als diaris competència del Grup Serra. El Suplement de Sanidad de *La Voz de Baleares* de l’ 1 d’octubre dedicà la seva portada a desmentir l’èxit dels tractaments fora de la sanitat pública espanyola: “*Expertos médicos explican que en España se realiza la misma asistencia*” (avantítol), “*Cuestiones para tratamientos en USA*”²⁰⁹ (titular).

S’ha de destacar també que durant la campanya es van produir algunes informacions contradictòries. El 21 de setembre el diari *Ultima Hora* es feia ressò d’una notícia molt interessant: la constitució de *l’Associació Balear de Malalties Neuromusculars*. S’entrevistava als fundadors i es destacava que un dels objectius era poder disposar a

²⁰⁹ En aquest cas el reportatge responia a una campanya feta a Sevilla per a què un nin amb leucèmia linfoblàstica aguda rebés un trasplantament de medul·la òssia a Houston. Aquest fet es produïa després de què els responsables metges dels hospitals Nuestra Señora de Valme de Sevilla i Reina Sofia de Córdoba que havien atès a l’infant haguessin considerat que els perjudicis d’aquest tractament (en aquest cas concret) serien superiors als beneficis.

Balears d'un servei de rehabilitació especialitzat. I a l'hora de parlar de diagnòstic i tractament només es feia referència a tractaments pal·liatius. Cap referència a una possible curació dins o fora d'Espanya. Només a l'inici de la informació es parlava de "*La distrofia muscular de Duchenne, una enfermedad desconocida por la mayoría, ha ganado interés en los últimos meses debido a la singular cruzada que ha emprendido una familia mallorquina con la intención de frenar su avance en un niño de ocho años*".

I mentre a Mallorca s'estava pendent de l'evolució d'aquest cas *El Mundo/El Día de Baleares* del 14 de desembre de 1998 informava de què un telemaraton realitzat a Itàlia havia recaptat més de 3.000 milions de pessetes per a la "*investigación de la distrofia muscular y otras enfermedades genéticas con incidencia infantil*". Aquesta informació, signada pel corresponsal de *El Mundo* a Roma, apareixia en les pàgines generals de totes les edicions d'aquest diari. Així no es relacionava amb les notícies produïdes a Mallorca ni es mencionava "el tractament" del Dr. Law.

Els finals d'aquestes històries no es coneix, per la qual cosa s'entén que no s'ha produït cap cura miraculosa. Tot i així s'han seguit fent crides a la solidaritat. A l'edició del 3 d'agost de 1999 del diari *Ultima Hora* s'informava que "*V. tiene problemas graves. ¿Por qué no le ayudamos?*"²¹⁰. Però el to dels redactors és cada vegada més prudent: "*nadie les asegura que pueda ir bien*" i "*se ha de intentar dice la madre- ya sea allí o donde sea*".

La confrontació a totes les informacions relacionades amb les campanyes per recaptar doblers i ser tractats a l'estranger la trobam també, precisament a la premsa, amb notícies referents a la situació sanitària dels anomenats països del tercer món i amb iniciatives per a què nins d'aquestes zones siguin tractats aquí. A *La Voz de Baleares* de 17 de juliol de 1997 s'informava de què "*A través de la Asociación Noma Baleares*²¹¹, *los pequeños afectados seran operados*" (avantítol) i que "*Mallorca rescata la sonrisa del Níger*" (titular).

²¹⁰ En aquesta cas es necessitaven 1.500.000 pessetes per poder viatjar als Estats Units i conèixer l'opinió mèdica dels metges de l'Institut per a la Consecució del Potencial Humà, quantitat que finalment es va aconseguir.

²¹¹ La noma és una malaltia infecciosa que es produeix per problemes d'higiene i afecta a infants desnodrits sense defenses. Aquesta infecció s'estén ràpidament i si no es tracta pot degenerar fins a la mort. L'associació Noma Balears, posteriorment Fundació Campaner, és una ONG que treballa per eradicar aquesta malaltia a

DONACIONS I TRASPLANTAMENTS

El trasplantament d'òrgans és un dels grans èxits de la medicina del segle XX ja que aquest tractament ha permès salvar la vida d'aquelles persones a les quals un òrgan ha deixat de funcionar de manera irreversible.

Són nombroses les malalties en les quals els tractaments mèdics no aconsegueixen una curació definitiva, tot i que sí una millora dels símptomes. El problema és que amb el pas del temps els òrgans afectats es van deteriorant gradualment fins que no poden mantenir les funcions vitals. Quan s'arriba en aquest punt s'ha de viure pendent d'una màquina de diàlisi, en el cas dels malalts renals, o si es tracta d'un altre òrgan es produeix la mort del pacient. Tot això a no ser que l'òrgan afectat pugui ser substituït per un altre.

Malgrat els bons resultats i la importància vital dels trasplantaments es tracta, sens dubte, d'un tema socialment delicat ja que implica la participació de terceres persones. Sense el consentiment de les famílies no hi ha donació i per tant no hi ha trasplantament; aquest fet converteix aquesta pràctica en un dels procediments mèdics més singulars. La millora d'aquesta tècnica no depèn només de l'increment dels recursos humans o tècnics, es precisa el concurs de tota la societat. Per això resulta tan important una política informativa clara i adequada.

Segons un estudi de la *Organización Nacional de Trasplantes (ONT)*²¹²- *El Trasplante en los medios de comunicación. España 2000*²¹³- el tipus de missatge que es pugui transmetre influeix notablement en la predisposició i l'actitud de les persones envers la donació. Cal destacar que entre les principals raons que utilitzen els familiars per negar una donació es troba el desconeixement del desig del difunt. Per tant es considera fonamental desenvolupar programes que facilitin una informació correcta i que permetin que la població adopti, de forma personal, una decisió al respecte.

diferents països africans, sobretot a Nigèria, i fa possible que alguns infants rebin atenció sanitària d'alt nivell a Mallorca.

²¹² Organisme depenent del Ministeri de Sanitat encarregat de coordinar les donacions i els trasplantaments.

²¹³ www.ont.es (apartat *Medios de comunicación*).

Potser pel fet de ser un procediment mèdic situat a l'avantguarda de la tecnologia o per tots els parafernals que l'envolten els trasplantaments desperten l'interès dels mitjans de comunicació i, més concretament, de la premsa. Segons l'estudi de la *Organización Nacional de Trasplantes*, esmentat abans, l'any 2000 es van publicar a l'Estat espanyol 1.684 notícies sobre trasplantaments en 148 mitjans, 45 d'aquestes notícies pertanyien a diaris i revistes de Balears.

Els trasplantaments de ronyó es van iniciar a Palma al 1981. De llavors ençà els diaris han fet un gran seguiment d'aquest procediment però sobretot de les incidències. Per exemple el *Diario de Mallorca* de 7 de juliol de 1983 informava àmpliament de què “*La dirección de Son Dureta se niega a realizar un trasplante de riñón*”²¹⁴(titular) i què “*La asociación Alcer*²¹⁵, dispuesta a querellarse, contra el director por “falta de atención a los enfermos de Baleares”” (avantítol).

Al 1984 els mitjans de les illes van destacar la interrupció dels trasplantaments de ronyó a Palma. La causa de la suspensió era la denúncia contra trenta professionals de l'Hospital de Son Dureta per presumptes responsabilitats en la mort d'un pacient dies després de ser trasplantat. Així fins al 1987, quan es va produir la represa del programa els diaris van fer un seguiment del procés judicial, de les denúncies dels afectats i dels problemes que es van succeir per tornar-ho a posar en marxa.

Tot i els moments crítics, el Servei de Trasplantaments de Son Dureta s'ha anant normalitzant i ha generat informacions de caire molt positiu, sobretot a finals dels 90. La premsa editada a Palma ha cobert àmpliament aquestes informacions. Així el diari *Ultima Hora* d'11 de gener de 1996 informava de què “*El número de trasplantes renales en Baleares ha aumentado un 40% durante el año 1995*” i el *Diari de Balears* de 8 d'octubre de 1999 de què “*Els trasplantaments de ronyó es tripliquen respecte del 1998*”.

²¹⁴ La notícia recollia, a tota plana, la denúncia d'un grup de malalts renals davant el fet que l'Hospital de Son Dureta no havia dut a terme un trasplantament argumentant que l'equip d'immunologia es trobava de vacances. Si la falta de coordinació, en el torns de les vacances, era sorprenent, també ho era sabre- sempre segons aquesta informació- que “*el conserje de la Residencia tuvo que pagar de su bolsillo dos mil pesetas para el envío de los riñones a Barcelona y evitar así su pérdida*”.

²¹⁵ ALCER Illes Balears és una associació constituïda al 1981 que treballa per millorar la qualitat de vida dels malalts renals i que intenta conscienciar de la importància de donar òrgans.

El primer trasplantament de ronyó a l'Estat espanyol es va fer a Barcelona al 1966 però aquesta pràctica no es va generalitzar i normalitzar fins a finals dels 70. A Balears, com a les altres comunitats autònomes, durant tota la dècada dels 80 es va fer un esforç molt important per donar a conèixer la importància de donar els òrgans i el principal mitjà que es va utilitzar va ser la premsa.

Aquesta voluntat d'informar, formar i sensibilitzar, tant sorgeix d'entitats públiques com privades i ha estat constant. Les campanyes informatives han anat acompanyades sovint de campanyes de captació de donants amb l'objectiu d'augmentar el nombre de ciutadans amb carnet de donant²¹⁶. I s'ha de dir que als anys 80, malgrat encara existissin importants prejudicis entorn a la donació, es van organitzar campanyes molt exitoses. El *Diario de Mallorca* de 29 de setembre de 1986 recollia que “*El aumento de donantes potenciales de órganos rebasa las previsiones de la Cruz Roja*”(titular).

La major part de les notícies dedicades a la donació en parlen de forma global i fan poca referència a les negatives familiars i a les seves causes. Però per les associacions d'afectats i pels equips mèdics és imprescindible incidir en aquests temes; per això ho destaquen sempre que en tenen oportunitat. Així el diari *Ultima Hora* de 4 de novembre de 1983 publicava una entrevista al coordinador de Son Dureta i es feia ressò de què “*Disminuye el número de trasplantes en Son Dureta*” (avantítol) i “*Muchas operaciones de riñón son imposibles por oposición de los familiares*” (titular).

Un dels principals motius que provoca les negatives familiars és el desconeixement. A través d'aquesta entrevista, el responsable de l'equip mèdic que realitzava aleshores trasplantaments de ronyó a l'Hospital de Son Dureta, informava que un 40% de les famílies es negaven a la donació precisament per no tenir cap coneixement sobre el tema. Així s'aprofitava l'entrevista per explicar molt bé el procediment i les condicions que s'han de produir per a què es pugui dur a terme la donació. Cal destacar que quan els metges són protagonistes identificats de les notícies es dona una imatge tranquil·litzadora dels esdeveniments.

²¹⁶ Els carnets que es faciliten només són orientatius. La possible donació depèn sempre de la situació i de l'estat de salut en el moment de la mort i sempre es requereix l'autorització familiar. Però el fet de disposar d'un carnet pot ser la millor prova davant la família de la voluntat del difunt de donar els òrgans.

A més del desconeixement (raó majoritària), segons un estudi de l'ONT fet públic el 8 d'abril de 2002²¹⁷, també hi ha altres motius que provoquen el rebuig de les famílies. El 16% d'espanyols que es nega a donar òrgans ho fa per motius relacionats amb la integritat o aparença física del cadàver i seguidament s'enumeren els següents inconvenients: desig de traslladar el cadàver al domicili, desacords familiars, dubtes sobre la mort del pacient, por a l'opinió i a les crítiques socials, malestar pel tracte rebut a l'hospital... I també motius religiosos.

Quan es va començar a parlar de donacions- a finals dels anys 70- moltes negatives es basaven en motius religiosos ja que hi havia creients que vinculaven la vida eterna amb l'existència d'un cos sencer. En aquest sentit les associacions van cercar el suport de l'església i van demanar un posicionament clar davant la premsa. Al diari *Ultima Hora* de 28 d'octubre de 1984 s'informava que "*Los ovispos de Baleares hacen donación de su cuerpo, para posibles trasplantes*".

Els bisbes de Mallorca, Menorca i Eivissa intentaven dissipar, amb aquesta declaració, els recels religiosos. Teodor Úbeda, Antonio Deig i José Gea explicaven que "*no sólo no tiene la fe nada en contra de la donación sino que la Iglesia ve en ella una preciosa forma de imitar a Jesús que dió la vida por los demás*". Tot i així els bisbes apuntaven algunes condicions "*que garanticen la moralidad de los trasplantes de muerto a vivo: que el donante, o sus familiares, obren con toda libertad y sin coacciones; que exista una razonable expectativa de éxito en el receptor; que se compruebe que el donante esté realmente muerto*"²¹⁸.

Com s'ha esmentat abans un dels principals motius que provoquen les negatives familiars és el desconeixement per això les entitats implicades donen molta importància

²¹⁷ A través de l'agència de notícies Europa Press, molts mitjans de comunicació de l'Estat espanyol van donar a conèixer els resultats d'un estudi sobre les negatives a donar els òrgans (Ex. Titular del *Diari de Balears* de 8 d'abril de 2002: "*El setze per cent d'espanyols que es nega a donar òrgans ho fa per motius estètics*").

²¹⁸ Aquesta darrera condició, tan òbvia, també s'especifica en l'article 5-1 de la *Llei 30/1979 sobre extracció i trasplantament d'òrgans*: "*la extracción de órganos u otras piezas anatómicas de fallecidos podrá hacerse previa comprobación de la muerte*". Tot això es deu a que la donació només és possible quan es produeix la mort cerebral o encefàlica. Aquesta "mort encefàlica" establerta legalment, es produeix quan una persona ingressada per una lesió cerebral aguda com pugui ser un traumatisme cranoencefàlic, una hemorràgia cerebral... evoluciona negativament. Per diagnosticar "mort encefàlica" el pacient ha de trobar-se en una U.C.I. amb ventilació mecànica, connectat a un respirador... Quan el metge diagnostica mort encefàlica significa que aquella persona ha deixat de viure de forma irreversible. Però es dona la circumstància que, a través d'un

a la divulgació en premsa d'informacions que expliquin molt clarament quin procediment es segueix en una donació. *El Día del Mundo* de 8 de novembre de 1997 recollia en un extens reportatge “*Trasplante de órganos: como dar vida después de la vida*” (titular) i “*La escasez de candidatos idóneos lleva a los médicos a solicitar la concienciación ciudadana*” (subtítol). En aquest reportatge s'explicava- amb el testimoni del coordinador de trasplantaments de Son Dureta- un cas concret en el qual la família d'un jove mort per accident donava els seus òrgans. El testimoni d'un metge sempre dóna molta confiança.

Les associacions que es creen entorn dels trasplantaments i les donacions tenen dos objectius molt ben definits: que els afectats rebin, en tot moment, la millor atenció possible i, donar a conèixer la importància dels trasplantaments per tal d'ampliar les donacions. I per això darrer és fonamental la col·laboració dels mitjans. *La Voz de Baleares* de 26 de juny de 1997 recollia que “*Alcer hace un llamamiento a los ciudadanos para que donen sus órganos*”. Aquesta informació es publicà al suplement de *Sanidad*. Aquests suplementos no es regeixen per l'actualitat estricta sinó que es centren en la difusió d'informacions que per raons diverses consideren interessant. I alguns temes- com els trasplantaments- són molt habituals.

Per altra banda, amb motiu del *Dia del Donant* (2 de juny) entitats com ALCER Illes Balears convoquen rodes de premsa o envien comunicats amb informació sobre número de donacions, de transplantaments, de persones amb llista d'espera.... que tenen un gran ressò als diaris. Així *El Mundo/El Día de Baleares* del 12 de maig de 1999 informava que “*60 enfermos de riñon esperan que aumente el número de donantes*”²¹⁹ (títol) i que “*Alcer desarrollará en junio una campaña para la concienciación y la captación*” (subtítol).

Les informacions positives i negatives es van succeint però què és notícia i quina importància té cada notícia és sobretot un concepte subjectiu. Al setembre de 1999 la

sistema mecànic, es pot mantenir el cadàver artificialment. Això permet guanyar un temps imprescindible per a l'extracció d'òrgans.

²¹⁹ En aquesta notícia s'informava que ALCER posava en marxa una campanya per aconseguir nous donants d'òrgans amb el lema “*donar òrgans és donar vida*”. S'explicava que la necessitat d'aquesta campanya venia justificada pel 30% de negatives familiars que s'havien produït a Balears durant el 1998 i perquè hi havia una llista de 60 persones que esperaven un ronyó. Un altre dels problemes que es denunciaven era que només l'Hospital de Son Dureta comptà amb un equip preparat per a l'extracció d'òrgans.

denuncia de les llistes d'espera en els trasplantaments que pràcticament havia passat desapercebuda a bona part dels diaris de Palma es convertia en tema de portada de *El Mundo/El Día de Baleares* del dia 27: “*“Fuga” de enfermos renales a la Península ante la escasez de donaciones en Baleares*”²²⁰.

Al principi d'aquest apartat s'apuntava que els trasplantaments són un tema molt atractiu per la premsa i que periòdicament es publiquen informacions relacionades amb aquest tractament. Tot i així moltes de les informacions que apareixen a la premsa es concentren a principis d'any quan l'ONT presenta la memòria de resultats de l'exercici anterior. Així al *Diario de Mallorca* de 8 de gener de 1999 recollia que “*España es el país europeo con más donantes de órganos*”.

La majoria d'informacions solen basar-se en aspectes quantitatius: nombre de trasplantaments, nombre de persones en llista d'espera... Però també cal destacar la publicació d'entrevistes i de reportatges amb un tractament més profund, basats en opinions i testimonis de persones que han passat per un trasplantament. Entre els molts reportatges publicats en els diaris de Palma cal destacar, pel seu interès informatiu i per la seva sensibilitat, el publicat al suplement de *Crónica de El Día del Mundo* de 26 de novembre de 1995: “*35.000 Km para salvar a un niño*”. L'autor del reportatge narrava el viatge d'un equip mèdic a Austràlia per recollir la medul·la òssia d'una desinteressada donant, mentre en un hospital de Madrid hi havia un nin amb leucèmia que esperava.

Al marge d'algunes pinzellades inevitablement emotives, al reportatge s'explicava molt clarament que les donacions de medul·la òssia es fan en vida i que les possibilitats de compatibilitat, entre donant i receptor, són tan petites que els bancs de medul·la estan connectats internacionalment. També s'explicava que les possibilitats de curació d'aquest infant eren les mateixes en un hospital de Madrid o Barcelona que en un de Houston o de qualsevol altre Estat europeu.

Normalment a través dels reportatges i de les entrevistes, es presenta, de forma molt positiva, l'experiència de persones que desenvolupen una vida "normal" gràcies a un

²²⁰ Segons aquesta informació mentre l'Insalud anunciava com un fet positiu el descens de la llista d'espera a Balears, ALCER argumentava que això es devia a que molts malalts s'apuntaven en llistes d'altres comunitats autònomes.

trasplantament i aquesta és, possiblement, la millor ajuda pels qui esperen un trasplantament i la millor publicitat pels possibles donants:

El Día del Mundo. 7 de novembre de 1996.

Titular: *La donación sirvió para otra vida, B. existe por ese milagro*²²¹

Diario de Mallorca. 23 de setembre de 1999.

Titular: *"Un solo donante de órganos puede salvar varias vidas"*

Subtítol: *M.de la V. se sometió a un doble trasplante de riñon y pancreas hace dos meses en Barcelona*

Diario de Mallorca. 28 de desembre de 1999.

Titular: *"Cuando veo mi foto pienso en lo bien que estoy tras el trasplante"*

Subtítol: *J.Q. protagonizó la campaña catalana*²²² *de recogida de fondos para el estudio de trasplantes*

Però a través de la premsa també arriben periòdicament notícies molt negatives. Notícies referents a la venda internacional d'òrgans de persones assassinades o executades. *La Voz de Baleares* de 31 de març de 1998 informava que “ *Denuncian el tráfico de órganos de ejecutados*²²³”.

La vital importància dels trasplantaments, la falta de donacions i la desaprensió d'alguns individus sembla que podria convertir aquest procediment en un negoci molt lucratiu. Així els mitjans de comunicació han informat en algunes ocasions de sospites consistents dels possible tràfic d'òrgans²²⁴ però també s'han fet ressò de notícies poc creïbles. El que sí és evident, segons associacions com ALCER Illes Balears és que a

²²¹ En aquest reportatge s'explicava com, per primera vegada, una dona tenia una filla després de rebre dos trasplantaments de fetge.

²²² Aquest reportatge feia referència a la Marató que cada Nadal, des de l'any 1991, organitza Televisió de Catalunya. L'edició del 1999 es dedicà als trasplantaments.

²²³ Alguns dissidents xinesos han denunciat, en més d'una ocasió, la vulneració dels drets humans. En aquest cas es denunciava que a la Xina el 90% dels òrgans que s'usaven per a trasplantaments procedien de sentenciats a morts i que els seus òrgans també es venien a l'estranger.

²²⁴ L'11 de febrer de 2004, monges espanyoles denunciaren a Catalunya Ràdio el tràfic d'òrgans d'infants a Moçambic. Les monges afirmaven tenir proves amb la desaparició i l'assassinat d'infants i amb l'aparició de

pesar de què es produeixin en països llunyans aquest tipus d'informacions potencien actituds negatives contra les donacions i creen molt de malestar entre les persones que es troben en llista d'espera.

En aquest sentit es pot destacar una informació de *El Día del Mundo* de 27 d'agost de 1996 sorgida de l'Assemblea de l'Associació Internacional de Trasplantaments reunida a Barcelona: “*Los rumores sobre el robo de órganos hacen caer las donaciones*”.

Per situar aquest tema tan delicat és important fer referència a un reportatge sobre el tràfic d'òrgans publicat a *El Semanal*²²⁵ n° 742 del 13 de gener de 2002, en el qual el llavors President de la Comissió de Trasplantaments del Consell d'Europa, l'espanyol Rafael Matesanz, afirmava que sota el nom de "tràfic d'òrgans" s'ajunten fets demostrats com l'ús d'òrgans de persones executades a Xina i rumors no demostrats com el segrest de nins o l'assassinat.

En aquest mateix reportatge es recollien les impressions de Blanca Miranda, Directora de la ONT, que qualificava els fets de "*difícils de creure*" argumentant que l'extracció i el trasplantament d'un òrgan només es pot fer en un hospital de primer nivell i amb un equip mèdic molt especialitzat, que l'òrgan només es pot conservar durant unes hores limitades, que el pacient que ha de rebre l'òrgan necessita uns tractaments i fàrmacs que no es poden subministrar a qualsevol part, que els òrgans de nins només poden ser trasplantats a nins d'edats similars i que la incidència en infants és afortunadament molt petita, que l'òrgan del donant ha de ser competent amb la del receptor....

Per això les associacions d'afectats creuen que bona part d'aquestes informacions són falses. Però com és habitual aquestes opinions discordants han tingut una menor repercussió que les notícies i reportatges que parlen de "tràfic d'òrgans" i les associacions d'afectats insisteixen en el mal que això provoca entre els possibles donants i, també, entre els receptors.

cossos mutilats i mantenien que aquest tràfic internacional movia més doblers que el mercat d'armes o de drogues. La notícia va tenir continuïtat els dies següents en altres mitjans d'àmbit estatal.

²²⁵ Revista del cap de setmana que s'adjunta amb el *Diario de Mallorca*.

Els malalts renals poden substituir les funcions del ronyó per una màquina de diàlisi però el cor o els pulmons no tenen substituïts mecànics. Per tant l'espera d'un trasplantament pot convertir-se en un compte enrera. Això provocà que durant la dècada dels 80, i ben entrats als 90, fos habitual que els mitjans de comunicació es fessin ressò d'històries molts personals a l'espera d'un òrgan, sobretot quan el protagonista era un infant.

Aquestes crides a través dels mitjans de comunicació (de les famílies però també dels hospitals) es feien confiant que si es produís la mort "adequada" els familiars optassin per la donació. Així al *Diario de Mallorca* de 12 de juny de 1986 es reclamava "*Solidaridad con la mallorquina que precisa un transplante*²²⁶".

Però el 30 de desembre de 1999 es publicà el *Real Decret 2070/1999* pel qual es regulen les activitats d'obtenció i utilització clínica d'òrgans humans i la coordinació territorial en matèria de donació i trasplantament d'òrgans i teixits. En l'article 7 d'aquest Decret s'adverteix que "*la promoció de la donació o obtenció d'òrgans o teixits humans es realitzarà sempre de forma general i assenyalant el caràcter voluntari, altruista i desinteressat*" i afegeix que "*es prohibeix la publicitat de la donació d'òrgans o teixits en benefici de persones concretes, o de centres sanitaris determinats*". Amb aquesta normativa- com en la majoria de països europeus- es pretenia evitar la possible compra/venda d'òrgans.

La necessitat de fomentar donacions no només es produeix quan això suposa "cedir" part de l'anatomia d'un familiar difunt sinó també quan es fa en vida. En el cas de la sang resulta imprescindible en el dia a dia de qualsevol hospital. Per això és normal que institucionalment es doni molt de suport a les entitats que promouen aquestes donacions i que les informacions relacionades amb aquest procediment tinguin un espai important en els diaris.

En el present treball s'apunta un exemple d'una mostra lògicament molt àmplia i que generalment gira entorn a la petició de col·laboració de la població. Així al diari *Ultima*

²²⁶ Es tractava d'una nina de 18 mesos ingressada en un centre de Madrid que requeria un trasplantament de fetge.

Hora de 10 de novembre de 1990 s'informava que “Cañellas²²⁷ recuerda la importancia de donar sangre”.

El primer trasplantament de ronyó que es va fer a Espanya va tenir lloc a Barcelona al 1966 i els bons resultats aconseguits l'han convertit en una pràctica mèdica més o menys habitual. Però n'hi ha que, encara ara, tenen un caràcter excepcional que justifica el gran seguiment a la premsa. El *Diario de Mallorca* de 24 de maig de 1999 informava de què “*El padre de la niña a la que se le trasplantó el corazón dice estar "muy esperanzado"*”²²⁸.

Durant aquests període a les Illes Balears només s'han realitzat trasplantaments de ronyó, de còrnia i autotrasplantaments de medul·la òssia. Així que l'anunci d'un nou tipus de trasplantament és lògicament "notícia". Al diari *Ultima Hora*, de 4 de març de 1999 s'informava que “*La Comunitat Autònoma podría abordar en breve los trasplantes de corazón*”²²⁹.

Les negatives familiars i les dificultats de compatibilitat entre donant i receptor obliguen a la ciència a seguir cercant alternatives com el xenotrasplantament (el trasplantament d'òrgans animals). Periòdicament es publiquen notícies referents al punt en què es troben les investigacions al respecte.

A més de reportatges i notícies també resulta interessant aturar-se en les seccions d'opinió. Però més que dels articles d'opinió, en aquest punt cal parlar de les cartes al director. Destaca el gran nombre de cartes que s'escriuen per agrair el gest d'una família que ha fet una donació. Tenint en compte que el trasplantament suposa, en molts casos, la vida i en altres una gran millora de la qualitat de vida i que el nombre de negatives és important, s'entén que quan el procés resulta positiu es vulgui agrair.

²²⁷ El llavors president del Govern Balear, Gabriel Cañellas, visitava un centre de donació de sang intentant promoure, amb la seva presència, aquest tipus d'accions.

²²⁸ Aquest titular feia referència a una nina mallorquina de sis mesos que va ser operada a l'Hospital Universitari Reina Sofia de Córdoba, únic centre d'Espanya que aleshores realitzava aquest tipus d'intervencions en infants tan petits. Aquest procediments són, lògicament, més habituals en adults. El primer trasplantament de cor de l'Estat espanyol es va fer a Barcelona l'any 1984.

²²⁹ En aquesta notícia s'apuntava que anualment entre 8 i 10 pacients de Balears necessiten un trasplantament de cor. Segons els responsables de la Policlínica aquest nombre d'afectats i els trastorns socials i econòmics que suposa haver de traslladar-se a un hospital de la Península justifica aquesta sol·licitud. Tot i així hem d'apuntar que aquests tràmits no van anar endavant.

En molts casos les persones trasplantades i les seves famílies es senten tan "afortunades" que desitgen difondre els beneficis de la donació d'òrgans. Però el desig i/o la necessitat d'agrair aquest "regal" no només s'expressa amb cartes. El dia de Reis de 2000 tots els diaris de Palma van publicar un anunci a tota pàgina d'ALCER Illes Balears. En aquest anunci apareixien fotografiats davant la Seu tots els mallorquins i mallorquines que van rebre un trasplantament durant l'any 1999 i una llegenda molt senzilla: "*Gràcies pel millor regal*".

SALUT MENTAL

Un dels criteris periodístics que en moltes ocasions provoca que un fet sigui notícia és la incidència. Des d'un punt de vista polític i social la incidència també és un valor important ja què, entre d'altres qüestions, pot marcar el pressupost a invertir. En l'àmbit de la salut mental la incidència resulta especialment cruel.

Segons FEAFES²³⁰ 250.000 ciutadans de l'Estat espanyol tenen, alguna vegada, un trastorn mental greu. L'Organització Mundial de la Salut (OMS) apunta que el 22% de la població pateix episodis d'ansietat i depressió en algun moment de la seva vida, i menys del 25% dels afectats és diagnosticat i tractat correctament en els països occidentals, encara que existeixen tractaments efectius per a la majoria de trastorns. Si aquests tractaments s'usessin correctament la majoria dels afectats podria dur una vida normalitzada però en la majoria de països encara hi ha barreres que dificulten aquest procés.

L'OMS recomana que hi hagi un psiquiatra per a cada 20.000 habitants però apunta que el 70% de la població mundial té accés a menys d'un psiquiatra per 100.000 habitants²³¹. A Balears el promig és d'1 per a cada 65.000 habitants²³².

I malgrat aquesta gran incidència, les malalties mentals segueixen essent, significativament i socialment, poc conegudes. Molta gent creu que la malaltia mental és una “debilitat” o una “culpa” de la persona que la pateix. Milers de persones viuen amb una malaltia que altera les seves relacions familiars, socials i laborals i a diferència d'allò que normalment es mostra a la premsa- la majoria podrien dur una vida plena i normalitzada si comptassin amb el tractament i el suport social adequat.

Visions i interpretacions errònies han perjudicat durant segles a les persones amb trastorns de salut mental. Des de la seva vinculació amb la possessió demoníaca de

²³⁰ FEAFES és la *Confederación Española de Agrupaciones de Familiares y Enfermos Mentales*.

²³¹ Dades recollides al llibre *Salud Mental y Medios de Comunicación*. Guía de Estilo. Ed. FEAFES. 2003.

²³² Dades extretes d'una entrevista a Miguel Echevarría, coordinador autonòmic de salut mental, publicada al diari *Última Hora* el 8 d'agost de 2004 (Titular: “*Las islas viven un incremento de población que repercute en el aumento de enfermos mentales*”).

l'antiguitat fins el nazisme que els proclamà indignes de viure. Afortunadament avui es coneix que és una malaltia mental i com tractar-la però es mantenen alguns prejudicis.

Actualment la psiquiatria sociològica té molt en compte l'actitud de la gent davant la persona amb trastorns de salut mental ja que interpreta que aquesta actitud pot suposar un factor terapèutic o un factor antiterapèutic.

L'any 1959 l'Organització Mundial de la Salut va elaborar un estudi sobre psiquiatria social i actituds de la col·lectivitat. Segons aquest estudi *“per a què el progrés de la Psiquiatria moderna pugui ser explotat al màxim és necessari aprendre a col·laborar en la prevenció dels trastorns mentals, en el tractament, i en la rehabilitació dels afectats. En altres termes, que no es podrà anar endavant si l'actitud de l'opinió pública davant les persones amb malalties mentals i davant la psiquiatria social no evoluciona en un sentit favorable”*.

Per tant des de l'OMS es concedeix un paper primordial a l'educació i informació a través dels mitjans de comunicació. Però per a què la premsa serveixi de vehicle a les advertències sobre qüestions de salut mental és precís que els periodistes disposin d'informacions objectives.

En els anys 70 i 80, llevat dels casos més greus era bastant improbable que el malalt arribés al professional capacitat per curar-lo. També era menys freqüent el tractament d'aquesta temàtica a la premsa. En els darrers anys la presència de la informació psiquiàtrica en la premsa és quantitativament important, valorant el nombre global d'articles, la proporció de contingut principal, els titulars psiquiàtrics explícits, els amplis reportatges....

Els missatges que es transmeten emergeixen en molts variats contextos informatius i seccions i hi ha una gran dispersió temàtica. Però, en una apreciació global es poden observar molts de defectes de la qualitat de la informació, no tant en afirmacions rotundes o notablement falses, sinó sobretot en relació a la seva adequació, enfocament, en la titulació, en la falta de matisacions... Així es troba una presència molt continuada de successos violents, o de connotació negativa poc explicats, que poden reforçar els prejudicis d'estranyesa, impredecibilitat o perillositat vinculats a la malaltia mental.

El tema és molt problemàtic i complicat perquè es tracten fets particulars de persones individuals i precisament són les pròpies característiques negatives d'aquestes les que fan que resultin llegits com a notícia. Són missatges que aparentment es presenten amb una pretesa objectivitat, la qual cosa no vol dir que realment la tinguin o que la seva actitud resulti neutral.

La problemàtica específica de l'esquizofrènia i altres psicosis, l'enfocament de la prevenció de la cronicitat i la rehabilitació són, fins a la segona meitat dels 90, pràcticament inexistents. Això suposa un gran inconvenient per a la formació d'actituds socials adequades.

En relació a les fonts- al marge de la secció de crònica negra- Emilio Gamo Medina²³³ diu que quantitativament les que apareixen en primer lloc són les de caràcter individual. És a dir quan es fa una referència principal a declaracions de professionals que es realitzen aïlladament o a firmes professionals. Però s'ha de matisar que, en realitat, moltes aportacions individuals es realitzen dins el marc d'un congrés o unes jornades que han aconseguit atreure l'interès informatiu.

En els darrers anys, professionals de la psiquiatria i associacions de persones amb trastorns de salut mental han fet un gran esforç per denunciar la manca de recursos sociosanitaris en aquest àmbit, tradicionalment oblidat i maltractat, i per donar una imatge més realista i alhora més esperançadora. Un dels primers canvis esdevingué pràcticament amb la Democràcia que canvià notablement el concepte de manicomi. Però aquest "canvi", seguit puntualment pels diaris, a les Illes Balears ha estat molt lent:

Baleares. 18 de setembre de 1986.

Titular: *Una comisión del Consell propone la remodelación del Hospital Psiquiátrico*

Subtítol: *Se nombrará un director-gerente y se reforzará el equipo médico*

Peu de foto (a la imatge es veu part de l'edifici): *Cambiará. - El Psiquiátrico dejará de ser una "casa de locos" si se llevan a efecto las reformas propuestas por la comisión investigadora que, desde principios de año, ha trabajado en el centro.*

El Día 16 de Baleares. 28 de gener de 1990.

Avantttítol: *Hospital de salud mental. Opinan los sindicatos y neuropsiquiatras sobre la polémica*

Titular: *"Si el Insalud se hiciera cargo del Psiquiátrico habría que clausurarlo al poco tiempo"*

Ultima Hora. 27 de març de 1991.

Avantttítol: *Diez pacientes participan en una experiencia piloto de reinserción*

Titular: *Baleares, un ejemplo de atraso en rehabilitación psiquiátrica*

En relació a la salut mental, a més de les contínues queixes d'afectats, familiars i professionals, aquests anys són anys de plans, programes i objectius perquè hi ha molta feina a fer. Aquestes informacions- sorgides dels gabinets de premsa de les administracions- sí han tingut un ressò important. Al diari *Ultima Hora* de 23 d'abril de 1991 s'informava que "*El ministro Julián García Valverde y el conseller de Sanitat, Gabriel Oliver, firmaron ayer un acuerdo sobre salud mental*²³⁴" (subtítol) i del motiu de l'acord: "*Objetivo: atender al enfermo psíquico*" (títol).

En relació al titular, que parla de "enfermo psíquico", s'ha de destacar també que durant tot aquest període en general a la premsa existeix un notable confusionisme pel que fa a la tipificació de les malalties i freqüentment es mescla informació de salut mental amb altres tipus de discapacitats i malalties.

A finals de la dècada dels 90, dos objectius comencen a prendre força entorn a la salut mental: cercar alternatives de rehabilitació i donar un altre imatge de les persones amb trastorns de salut mental. I per això és fonamental la difusió en els mitjans de comunicació i en la premsa que respon molt positivament davant les novetats i els posicionaments institucionals.

Així el *Diari de Balears* de 10 de maig de 1996 recollia que "*Els bisbes reclamen*

²³³ GAMO MEDINA, Emilio: *La información psiquiátrica en la prensa diaria*. Tesis Doctoral. Departamento de Psiquiatria y Psicología Médica. Facultad de Medicina. Universidad Complutense de Madrid. Madrid. 1989.

²³⁴ L'objectiu bàsic d'aquest conveni era millorar la coordinació ja que es reconeixia que aleshores els recursos no s'utilitzaven adequadament. Cada Consell Insular, hereu dels serveis de l'antiga Diputació, realitzava una sèrie de prestacions, la qual cosa es traduïa en una descoordinació i una escassa optimització dels recursos.

*major respecte als malalts mentals*²³⁵. I el diari *Ultima Hora* de 30 de setembre de 1997 què “*El teatro, buena terapia para enfermedades mentales*” (títol) i “*El grupo de Es Garrover de Inca debutará el 10 de octubre*” (subtítol).

En aquest context també es van produir alguns articles d'opinió molt destacats signats per professionals vinculats a associacions.

A les planes de la *Crònica Negra* es troben moltes informacions protagonitzades per persones amb presumptes trastorns de salut mental. Normalment en aquests casos la discapacitat pot tenir rellevància però és imprescindible fer moltes matisacions i precisions.

Les rutines periodístiques amb les quals es tracten aquests temes provoquen que es caigui en la generalització. El tractament escèptic que es dona als delictes comesos per persones amb trastorns de salut mental contribueix a presentar a les persones amb aquestes malalties com elements de marginació social. Segons aquestes informacions la "bogeria" ho justifica tot, no es busquen altres raons, ni atenuants. No s'explica si la persona estava o no en tractament, si rebia o no l'atenció sociosanitària que requeria, la seva experiència vital... I un mínim d'ètica ha d'alertar del mal que es pot provocar fixant estereotips que criminalitzen, en la consciència col·lectiva, a determinades persones.

D'aquesta criminalització se'n poden trobar molts exemples. *El Día del Mundo* de 17 de març de 1997 informava que “*Juzgan por intento de asesinato a un débil mental, aficionado a la estética militar y a las armas de fuego*” i titulava “*Nacido para matar*”.

Un altre exemple important es troba a *La Voz de Baleares* de 5 de juny de 1997 que recollia que “*Admiten la esquizofrenia en el caso de Portocristo*” (títol) i que “*V.B.*

²³⁵ La Comissió Episcopal de Pastoral presidida per l'arquebisbe d'Oviedo, Gabino Díaz, i en la qual també hi havia el bisbe d'Eivissa, José Vilaplana, havia elaborat una carta pastoral on reclamava- en relació a les persones amb trastorns de salut mental- “*un major respecte a la seva dignitat com a persones i la comprensió i acceptació social deguda a qui, per ser "diferents" són rebutjats sovint*”. Els bisbes també apel·laven al sentit solidari dels cristians i de les parròquies en la tasca de “*Donar suport a la creació d'associacions de familiars i malalts psíquics, per expressar els seus greuges i trobar mitjans més eficaços per lluitar contra la malaltia i fer valer la seva veu i els seus deures a la societat*”.

sufre brotes repentinos de esa enfermedad mental” (avantítol). Si es llegia la notícia semblava que la relació entre la malaltia i el doble assassinat que s’havia produït era el de causa efecte.

És evident que l’esquizofrènia és un factor que s’ha de tenir molt en compte a l’hora de jutjar la conducta d’una persona però malgrat la premsa ho deixi en un segon pla o senzillament ho ignori s’han de tenir en compte molts altres problemes com: la falta de tractament de la malaltia, problemes d’addició a les drogues, una trajectòria vital molt complicada...

L’esquizofrènia és una malaltia mental que afecta a l’1% de la població i amb el suport i el tractament adequat, es controlen els seus efectes i es pot dur una vida normal. Però els diaris de Palma publiquen, a les pàgines de succeïts, notícies d’aquest tipus pràcticament a diari. L’espai que s’hi dedica i l’impacte depenen de la proximitat dels fets. Però sempre es tracta d’informacions molt negatives.

És molt freqüent trobar notícies relacionades amb fets violents en què s’apunta que l’acusat (o presumpte autor) pateix una malaltia mental. La repetició d’aquest tipus d’informacions provoca la generalització i el més perillós és quan no es troba cap indici per justificar els titulars més sensacionalistes. Així sovint, abans de conèixer la identitat del causant d’un acte violent, ja es parla d’un “*perturbado*” (“*Un perturbado mata a golpes a su mujer en Ciudad Real*”, *Diario de Mallorca* de 3 de març de 1999).

En aquestes notícies habitualment es sintetitza de manera incorrecta, de forma que queda simplificada i es perden dades rellevants. L’omissió de certa informació fa que aquesta quedi sesgada, amb la qual cosa es mantenen els prejudicis. Aquest tipus de notícies, per un efecte de correlació il·lusòria, fan que es perpetuïn idees com que les persones amb un trastorn mental són violentes, agressives i perilloses, i que actuen de forma irracional. En altres casos es confonen les causes reals d’una agressió o conducta violenta reduint-la a un problema psiquiàtric quan molt probablement són conseqüència de problemes socioeconòmics o de violència de gènere.

Per tant les conseqüències d’aquest tipus d’informacions (no exclusiva de la premsa

mallorquina) és que es pugi criminalitzar a un col·lectiu, amb les injustes i nefastes conseqüències que això comporta. Per altra banda també s'ha de dir que el fet que en alguns casos la defensa d'un delictes argumenti raons de salut mental per sol·licitar l'absolució o per rebaixar les penes – i la forma com ho expliquen els diaris- també influeix negativament en la imatge d'aquest col·lectiu. Així popularment s'entén que aquests crims “no són castigats”.

A la notícia d'un jove de Porto Cristo que cometé un doble assassinat, a l'edició de *La Voz de Baleares*, de 5 de juny de 1997 s'apuntava, amb certa ironia, que “...la defensa del joven que asesinó a su padre y a su abuela, “explotará” esta enfermedad (esquizofrenia) para lograr que B. sea finalmente absuelto”.

A més de les seccions de crònica negra, la criminalització de la salut mental també està present en molts reportatges. Al suplement *Crónica de El Mundo/El Día de Baleares* de 28 de juny de 1998 es publicà un ampli “*Chequeo a la salud mental*”. I en aquestes dues planes es van concentrar tots els mals periodístics envers aquesta temàtica. Sota una pretesa voluntat de no generalitzar (“... son muy pocos los que acaban secuestrando aviones, acuchillando a un semejante o en la comisaría tras delinquir”) s'ha de destacar el sensacionalisme d'aquest reportatge que reunia tots els tòpics (generalització d'imatges, exaltació dels casos més violents, òbviament de la falta de recursos.....) que contaminen la visió que té la societat de les persones amb trastorns mentals.

Aquests tòpics dominaven tot el reportatge però cal destacar sobretot les parts més llegides (l'entradeta, el titular, el subtítol i el lliure).

A l'entradeta es destacava que “Entre 40.000 y 60.000 españoles pueden sufrir esquizofrenia a lo largo de su vida. El martes, uno de ellos, protagonizó en Sevilla un singular secuestro aéreo. Ese mismo día, otro hombre, probablemente también perturbado, asesinó a tres personas en un pueblo de Zamora y después se suicidó. Pero muy pocos enfermos mentales son violentos. Su principal problema no es éste, sino el abandono institucional y la falta de recursos”. Malgrat la darrera frase fes referència a la falta de serveis i que en el desenvolupament de la notícia aquest fet fos remarcat pel President de la *Confederación Española de Agrupaciones de Familiares y Enfermos*

Mentales (Francisco Morata) sobresortia la relació trastorn mental - agressivitat.

Molt sovint als titulars es sol sintetitzar la informació de manera incorrecta i simplista, i algunes vegades adquireixen un caràcter alarmista i morbós. En aquest cas (*Locos que andan sueltos*) a més de l'ús d'una paraula poc adequada ("locos") el titular donava a entendre que les persones amb malalties mentals haurien d'estar recloses.

I el subtítol (*“Uno de cada 100 españoles acaba sufriendo esquizofrenia, un negocio millonario para los laboratorios. Sólo unos pocos, como J.G., cometen actos peligrosos”*) resultava ofensiu. Davant les grans mancances d'atenció psiquiàtrica, de centres de dia, de programes de rehabilitació, de suport a les famílies, de programes d'inserció laboral... destacar l'aspecte econòmic d'una forma tan simplista resulta molt poc adient.

I també cal destacar el lid: *“Distorsiones graves en la percepción, el pensamiento y las emociones. Predominio de las ideas delirantes. Por ejemplo, de persecución, de celos, de que el propio cuerpo se ha transformado o de ser la persona llamada a protagonizar una misión especial. Delirios que suelen acompañarse de alucinaciones, sobre todo auditivas: voces inexistentes que increpan al enfermo dándole órdenes, silbidos, risas, murmullos.... En fin, esquizofrenia paranoide.”*

Però l'esquizofrènia és molt més: l'angoixa de la persona afectada, la soledat de les famílies, la manca de recursos.... I també el benestar i la normalització de les persones que han pogut accedir als recursos adients. Però això només s'apunta, en l'extens reportatge, de forma molt marginal.

Malgrat es fes referència a una font important com és la *Confederación Española de Agrupaciones de Familiares y Enfermos Mentales*, el periodista no es va documentar ni va atendre a les diverses fonts d'informació com segurament hauria fet en qualsevol altre temàtica. Es va limitar a reproduir els falsos tòpics de la societat, reforçant d'aquesta manera una visió estigmatitzadora de la malaltia mental.

L'equiparació que es fa a la premsa entre la salut mental i la delinqüència es fa palesa

també en titulars molt agressius. Així al *Diari de Balears* de 14 de juliol de 1999 s'informava que “*Cap institució controla els malalts alliberats de l'Hospital Psiquiàtric*”.

La premsa ha d'informar dels succeïts i no sempre es poden obviar les característiques dels seus protagonistes. El problema és que no es fa un retrat complet de la persona ni es cedeix ni una quarta part del mateix espai per informar del que suposa viure amb una malaltia mental, dels tipus de recursos que fan falta i dels que ja s'estan aplicant. Llavors la imatge que es proporciona és totalment parcial i el problema de la violència que sempre és puntual es generalitza.

Ultima Hora és el diari editat a Palma que habitualment dedica més planes i més portades als succeïts, tot així compleix la norma de no publicar informacions sobre suïcidis. I ho fa atenent a estudis psiquiàtrics i psicològics en matèria de conductes suïcides, consumades o no, que demostrin que la divulgació d'aquests casos indueix a la seva pràctica. Igualment caldria tenir en compte les conseqüències que tenen sobre persones amb diagnòstics de salut mental i les seves famílies certes informacions.

7. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ SOBRE EDUCACIÓ

El progrés d'una societat democràtica, el seu benestar col·lectiu i la qualitat de vida individual dels ciutadans són fruit, en bona part, del desenvolupament de l'educació. Conscients d'això, les societats modernes exigeixen, cada vegada més, bens i serveis educatius i el seu foment i protecció han esdevingut responsabilitat de les Administracions públiques. Lògicament aquest plantejament no pot excloure a cap ciutadà però la participació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ha estat- i segueix essent- especialment difícil.

En general, de l'àmbit educatiu d'aquesta època s'ha de destacar sobretot la coexistència d'una doble xarxa educativa (pública i privada) finançada amb fons públics i la democratització dels centres. A més a més de la plena escolarització de tots els alumnes d'entre 6 i 16 anys, així com l'escolarització progressiva dels infants de 3 a 6 anys.

Els serveis destinats a infants amb discapacitat a les Illes Balears varen començar a aparèixer entre el 1960 i el 1970, majoritàriament entorn d'associacions de pares. Aleshores la base filosòfica d'aquests moviments es basava en els conceptes d' "ajuda" i "protecció" i això originà, fonamentalment, la creació de centres d'educació especial. Però a finals dels anys 70, i sobretot a la dècada dels 80, apareixeran nous conceptes radicalment oposats. Conceptes com "integració" primer i "normalització" després reivindicaran que la "diferència" originada per la discapacitat no ha de ser tractada a part de la resta de la societat sinó ben el contrari.

Els diaris de Palma disposen normalment d'un periodista assignat a temes d'educació i periòdicament han editat suplementos sobre aquesta temàtica. Dels anys d'estudi es poden citar com exemples “*La Voz escolar*” editat per *La Voz de Baleares* o “*Diari de l'escola*” de *Diario de Mallorca*. També són nombrosos els suplementos dedicats a temes universitaris com *Campus* de *El Día del Mundo*. Però tot i així cal destacar el pobre interès que desperten els temes vinculats a l'educació tant de forma general com dins l'àmbit de la discapacitat.

A nivell general cal destacar molt positivament la implicació dels mitjans de comunicació en el procés d'incorporació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ordinària. Un dels casos més importants és el de *El País* que a principis i mitjans dels anys 80- amb el seu suplement d'educació i altres informacions- va contribuir molt notablement a formar una opinió i una actitud social favorable a la incorporació d'aquests infants a la comunitat escolar.

La premsa de Palma va mostrar també molt d'interès en el procés inicial d'incorporació d'alumnes amb discapacitat a l'escola ordinària però, posteriorment, no n'ha fet el seguiment oportú.

EDUCACIÓ ESPECIAL

Donada la manca de preocupació del sector públic, l'educació especial es va iniciar a Balears en els anys 60 i 70 majoritàriament per iniciativa del sector privat i més concretament de les associacions de pares²³⁶. Durant molts d'anys aquests centres eren l'única sortida de molt infants però el *Real Decret d'Ordenació de l'Educació Especial* de 1985 limità molt l'educació especial ja que en el seu Article 2.2. establí que: *"L'escolarització a centres o unitats específiques d'educació especial només es durà a terme quan per la gravetat, característiques o circumstàncies de la seva disminució, o inadaptació, l'alumne requereixi suports o adaptacions diferents o de major grau a les que se li podrien proporcionar en els centres ordinaris, i durarà únicament el temps que la disminució o inadaptació faci impossible la integració"*. Així l'opció dels centres d'educació especial, pràcticament exclusiva fins al 1985, es va veure reduïda als alumnes amb discapacitats intel·lectuals més importants.

Dins aquest àmbit, la premsa editada entre 1983 i 1999 ha informat sobretot de la construcció de nous centres i dels problemes de finançament. Però també cal destacar la publicació de molts reportatges on bàsicament s'ha lloat la tasca de l'associació que hi ha al darrera de cada centre, sense qüestionar-se cap actuació. Aquests reportatges de caràcter atemporal que no responen a notícies estrictes s'han publicat sobretot en períodes vacacionals quan disminueix la producció d'informacions.

El 1984 va ser un any especialment polèmic per l'educació especial a Mallorca ja que els centres van patir greus problemes econòmics. Com en qualsevol altre tema polèmic la premsa de Mallorca va cobrir àmpliament les actuacions que es varen dur a terme i la postura dels implicats. Així al diari de l'*Ultima Hora* del 10 de febrer de 1984 s'informava de la "*Protesta de los trabajadores de la enseñanza especial*"(títol)²³⁷ i a

²³⁶ A Balears existeixen 3 centres d'educació especial de titularitat pública i 7 centres privats concertats; dos dels quals de caràcter religiós. A excepció del de Menorca i el d'Eivissa que són insulars, la majoria de centres d'educació especial són comarcals i per motius de població es concentren a Palma, Inca i Manacor. Això té com a conseqüència més negativa que augmenta l'aïllament del nin o jove del seu entorn més pròxim (barri o poble). Aquest centres atenen majoritàriament a infants amb diferents discapacitats. Tot i així hi ha alguns col·legis específics d'una determinada discapacitat intel·lectual.

²³⁷ Al mes de febrer es repartiren les ajudes del FONAS (Fondo Nacional de Asistencia Social), organisme adscrit al Consell Insular de Mallorca, corresponents al 1983 i la "fórmula de repartiment" consistí en assignar a tots els centres un 32% de la quantitat sol·licitada. Pels centres que denunciaven trobar-se en una situació

l'Ultima Hora de 19 de febrer de 1984 que “*Mil quinientas personas en la manifestación convocada por la UNAC*”(títol)²³⁸.

El malestar pels criteris de repartiment i assignació de fons provocà que els centres d'educació especial promoguessin mobilitzacions i actes de protesta. Fins i tot el 18 de maig es procedí a “ocupar” la seu del Consell de Mallorca. Davant la gravetat dels fets- i de forma excepcional- el diari *Ultima Hora* del dia 19 no només hi dedicà tota una plana sinó que també fou tema de portada (“*El Consell, ocupado ayer por minusválidos y familiares*”) i de l'editorial del dia.

El diari es posicionà clarament en l'editorial (Titular: *Normalidad para los minusválidos*) i criticà la utilització dels nins en un “*lamentable espectáculo*”:

“... hay que poner, por lo menos, en tela de juicio, la conveniencia de la manipulación de estas personas, aunque sea en su propio beneficio. Niños de corta edad que no alcanzan los mínimos físicos o psíquicos exigibles para una vida normal, fueron sometidos a la presión, también física y síquica, de una permanencia de seis horas- unos las soportaron todas, otros no- en una situación tensa y un tanto violenta”

(...) “*Las medidas de presión, si es que son moral y eticamente aceptables- lo cual no entramos a analizar, ni mucho menos juzgar- , deben hacerlas los padres, educadores, tutores, profesores y personas de los centros que exigen mayores subvenciones para enjugar déficits*”. En relació al motiu de les queixes s'apuntava que, “*Naturalmente, estos centros no están para ganar dinero porque esto constituiría un comportamiento antisocial, de modo que hay que mantenerlos con el dinero del contribuyente, en el principio de solidaridad que exige la justicia social*”

(...) “*Ahora bien, también, esta justicia, obliga a un control exhaustivo del gasto. Sorprenden estas enormes diferencias económicas que generan centros de parecidas características y lo que es exigible es un proceso normalizado: buena gestión asistencial y docente, administración exquisita de los centros, subvención controlada de los déficits generados y auditados, y colaboración de los padres- con quienes, esto es*

crítica, la quantitat va ser considerada del tot insuficient i es varen dur a terme diferents manifestacions de protesta.

²³⁸ Unió d'Associacions i Centres.

evidente, nos solidarizamos totalmente- para la integración perfecta y sin traumas- y lo de ayer fue traumatizante- de unos seres que, en ningún caso, deben ser considerados fuera de lo normal y común. O sea, al revés de lo que está pasando”.

En menor mesura la premsa també va anar informant dels acords per solventar aquesta situació. Però el més important és que reflectís el debat social que provocava la voluntat d'alguns col·lectius d'obrir l'escola als infants amb alguna discapacitat. La premsa ho feia per l'atracció que suposava la discussió però el reflex d'idees confrontades va augmentar el coneixement i la reflexió. Així el diari *Ultima Hora* de 26 de maig de 1984 publicà íntegrament un manifest signat per ASPROM (*Associació Balear de Promoció del Minusvàlid*). Aquesta entitat- aleshores integrada a la Federació Coordinadora de Minusvàlids de Balears²³⁹- representava al moviment associatiu que defensava amb més ímpetu "l'escola per a tots":

“ LAS “EMPRESAS” DE LA EDUCACIÓN ESPECIAL

Ante los últimos hechos registrados en Palma por los centros privados de Educación Especial englobados en el Colectivo UNAC, la Asociación Balear de Promoción del Minusválido quiere manifestar a la opinión pública lo siguiente:

1º.- La educación de las personas es un derecho que otorga la Constitución Española a todos los ciudadanos (y los minusválidos lo son).

2º.- El Estado tiene el deber, por tanto, de cubrir esas necesidades educativas (quizás con mucha mayor atención que otro tipo de servicios educativos dada la mayor indefensión en la que se encuentran estos ciudadanos).

3º.- La Ley 13/82 de integración social de los minusválidos está aprobada por el Parlamento y obliga a toda la sociedad.

4º.- Todas las actividades de los centros privados en cuanto no acaten o se aparten de los objetivos generales marcados en la mencionada Ley, se pueden considerar ILEGALES.

5º.- El acento sobre aspectos únicamente económicos, las amenazas de cierre de centros, de despedida de educadores, etc. son medidas de índole empresarial que delatan el

²³⁹ Des de 1999, COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

peculiar punto de vista que tienen estos centros acerca de la educación de minusválidos.

6º.- La integración social de las personas minusválidas en todos los aspectos de la vida cotidiana, su educación para la independencia, para una vida “más plena” (y esta definición no tiene límites) es algo que no se puede aprender en un espacio cerrado, en un ambiente que es artificial respecto al exterior.

7º.- La toma de decisiones, los objetivos educacionales que deben perseguir los centros han de ser marcados: 1º) por el propio minusválido, 2º) por los padres, y 3º) por los profesionales que facilitan los medios para llegar a esos objetivos.

8º.- Unicamente pedimos a toda la sociedad y a la Administración Pública que vele por el cumplimiento de la Ley de Integración.

9º.- Por todo ello, denunciamos la política de hechos consumados seguida por la UNAC y la manipulación que ejerce tanto sobre la opinión pública como sobre las Asociaciones de Padres, con sus manifestaciones perfeccionistas, anti-integradoras y de marcado carácter paternalista al tratar el tema de la asitencia al minusválido, siendo ésta una actitud que sólo puede resultar a largo término NEFASTA para el propio minusválido, pero altamente BENEFICIOSA para el desarrollo de lo que llamamos “capitalismo” de la Educación Especial.

ASPROM. Palma, 24 Mayo 84”

Puntualment la premsa també ha informat de les activitats que es realitzen en els centres d'educació especial. Però sobretot s'ha donat cabuda als temes més polèmics. Així el fet de què l'educació especial estigui en mans d'entitats privades també ha provocat (sobretot en els anys 80) alguns conflictes laborals que han tingut un gran seguiment en tots els diaris.

El Día de Baleares de 29 de juny de 1984 informava que “*Trabajadores del centro Príncipe de Asturias denuncian a la dirección por el despido de varios educadores*²⁴⁰”.

²⁴⁰ Els treballadors feien arribar la seva posició a través de comunicats que enviaven a tots els diaris. En aquesta ocasió es denunciava l'acomiadament de tres educadors i la no renovació d'un quart professional.

I *El Día de Baleares* de 3 de juliol de 1984 de què “*El funcionamiento de los centros, grave problema para la educación especial*”²⁴¹.

Com ja s’ha esmentat en altres punts d’aquest treball en la secció de *Cartes al Director* és on millor es reflecteixen les situacions polèmiques originades per postures i punts de vista oposats. En aquesta secció, els lectors es senten totalment lliures per expressar la seva opinió, sense por (al marge dels titulars) a la interpretació del periodista o dels Consell de Direcció de cada diari.

Així a més d’ocupar les planes de la secció de Local, la polèmica laboral d’alguns centres d’educació especial també quedà plasmada en moltes, moltes cartes que defensaven les dues postures, la dels treballadors per una part, i la dels dirigents dels centres i dels pares per una altra.

Tot i que l’educació és un dret reconegut a la Constitució espanyola, com en qualsevol altre àmbit, l’economia té un gran pes i durant la dècada dels 80 es produïren molts de problemes. En moltes ocasions, el problema no era invertir en la construcció d’un edifici sinó assegurar el manteniment econòmic posterior. Així moltes informacions publicades en aquest període tenen el seu origen en problemes de finançament. I la premsa informarà de les reiterades denúncies de les entitats.

Així el *Diario de Mallorca* de 6 d’octubre de 1984 informava que “*Un centro de educación especial de Palma, inservible antes de empezar a ser utilizado*”²⁴² (titular).

A l’entradeta s’explicava que “*El centro de educación especial de Son Ferriol, terminado hace más de cuatro años, en 1980, aún no ha sido "recibido" por el ministerio de Educación y ahora, cuando está a punto de producirse la recepción*

²⁴¹ En aquesta informació- i després d’una petita introducció- es transcrivía, íntegrament, un comunicat signat pel Col·lectiu de Treballadors i Treballadores d’Educació Especial, per l’UGT, per l’STEI i per alguns professors de la UIB.

²⁴² En aquest article s’informava dels contactes mantinguts entre la Coordinadora de Minusvàlids de Balears i la Direcció Provincial del Ministeri d’Educació proposant que l’edifici de Son Ferriol es convertís en un institut de formació professional que comptés amb aules per alumnes amb algun tipus de discapacitat. L’actual *Centre d’Aprenentatge de Tasques* gestionat per la Conselleria d’Educació i Cultura on es realitzen programes de garantia social i activitats ocupacionals per a joves amb necessitats educatives especials va ser construït al 1980 pel MEC. L’objectiu era que “*pudieran educarse subnormales o minusválidos*”. Però els problemes de competències entre entitats i sobretot de suport econòmic retardà la seva obertura.

definitiva parece que no servirá para aquello para lo cual se proyectó puesto que el ministerio actual es más partidario de tender a la integración de los minusválidos en escuelas normales que de mantener centros a parte. Mientras tanto, la "consellería" de Sanidad del Gobierno autónomo ha decidido emprender la construcción de un centro para minusválidos²⁴³”.

A principis dels anys 90, malgrat la participació en l'escola ordinària ja era una realitat, es van seguir projectant i construint escoles específiques. És el cas d'un centre a Inca (Centre Joan XXIII) cofinançat pel Govern central, autonòmic i local però- com és habitual en aquests casos- promogut per una entitat privada i gestionat per un patronat mixt. El finançament i la construcció física d'aquest edifici van tenir un gran seguiment a la premsa mallorquina fins a la seva inauguració (*“El colegio Juan XXIII de educación especial fue inaugurado oficialmente”*. *Ultima Hora*. 5 de novembre de 1990).

Com a punt positiu si cal destacar que periòdicament es publiquen informacions que expliquen nous programes o projectes pedagògics que es posen en marxa en aquests centres. Aquestes informacions sorgeixen dels responsables de les escoles i més enllà de les xifres o inversions econòmiques normalment s'expliquen les necessitats dels nins o joves i com els beneficia un determinat recurs.

²⁴³ Es refereix a la futura residència de Son Tugores, centre on s'acull en règim de centre de dia o residencial a persones amb importants discapacitats intel·lectuals.

INCORPORACIÓ A L'ESCOLA ORDINÀRIA

Fins no fa tant, l'escola va ser un primer escenari de segregació enlloc de ser un primer escaló cap a la integració social. Cal esperar al 1985 per a què el plantejament de "l'educació integrada" representi la possibilitat d'obrir el primer entorn de socialització extra familiar. Posteriorment aquest fenomen ha permès obrir el concepte d'integració a altres circumstàncies d'una realitat canviant. Alumnes amb diferents discapacitats, alumnes que han vingut de països llunyans, joves procedents de famílies desestructurades... són avui peces d'un mosaic que els docents, amb el suport d'equips multiprofessionals, intenten encaixar tenint en compte les necessitats individuals.

Els defensors d'aquest camí van haver de lluitar contra dos prejudicis importants. Per una part el recel d'alguns pares d'infants sense discapacitat que temien que baixés el nivell d'ensenyança perquè el professor hauria de donar atenció específica als alumnes amb dificultats d'aprenentatge.

Per un altre costat, els pares dels infants amb discapacitat temien que el seu fill patís més quan s'adonàs que no podia seguir el ritme de la resta de companys o que fos objecte de burla. Però l'experiència demostrà que amb una explicació clara i adient als infants, aquest perill quedava neutralitzat²⁴⁴.

Tot això sense obviar que en molts casos, els propis docents van rebre amb recels el *Real Decreto 334/1985 d'Ordenació de l'Educació* que tenia un missatge molt clar: educar des de la diversitat, atenent les necessitats de cada alumne, afavorint així la integració dels que vivien marginats per l'escola normalitzada. El virtual rebuig del professor era fruit de mancances d'informació i formació i per la situació de saturació d'aules que hi havia als anys 80. Això justificava dubtes i recels però també evidenciava, per exemple, les llacunes dels plans d'estudi de l'Escola de Magisteri de Palma que no feia cap referència als alumnes amb discapacitat. Anys més tard aquesta situació es resolgué, en bona part, amb la creació de la branca d'Educació Especial.

Amb aquests i altres dubtes però també amb la creença de la bondat del camí escollit (una escola per a tothom) els legisladors primer i després tota la comunitat educativa apostaren per una empresa tan ambiciosa com plena d'interrogants. La integració havia de consistir en què els infants amb discapacitat participessin del procés educatiu que una societat havia de facilitar a tots els infants. Però acceptant, i fins i tot reclamant, que aquesta presència provocava tota una transformació de l'escola que implicava la creació de nous recursos.

La Constitució espanyola, la LISMI, la LOGSE²⁴⁵ i el Real Decret 334/1985²⁴⁶ constituïren el marc legal que establia els principis que van contribuir a configurar un model educatiu en el qual tots- inclosos els alumnes amb necessitats educatives especials- tinguessin cabuda a l'escola ordinària.

A principis de la dècada dels 80 l'interès per la integració escolar era molt important tal i com ho demostren la quantitat de debats públics, conferències i programes de ràdio i televisió que el tema provocà. La incorporació dels alumnes amb discapacitat a l'escola ordinària donà peu a diverses opinions i matisos i el debat entre centre especial i escola ordinària, com qualsevol altre tema polèmic, va tenir un gran reflex en els diaris editats a Palma i en especial a les seccions de *cartes al director*. Així es poden trobar moltes cartes radicalment oposades que prenen posició en un o altre sentit; un dels moments més prolífics es va donar al febrer del 85, un mes abans que s'aprovés el Real Decret. Però abans ja se'n publicaren moltes.

Cartes signades per persones amb discapacitat com la publicada al *Diario de Mallorca* de l'11 de setembre de 1983 (Titular: "*Yo también soy sorda*") on una al·lota de quinze

²⁴⁴ En aquest sentit cal destacar que durant el curs 1984-85, la llavors denominada Coordinadora de Minusvàlids de Balears realitzà una campanya de mentalització a les escoles, finançada per l'Insero.

²⁴⁵ Al 1985 la LOGSE (*Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu*) va introduir un concepte molt important: la diversificació curricular. L'antic esquema educatiu, amb objectius i continguts idèntics per a tots els escolars ja no servia. Des del col·legi s'havia de donar resposta a les característiques individuals de cada nin, tant per d'alt com per baix. Es rompia així l'esquema del professor amb uns objectius i continguts iguals per a tots i per tant canviaven les estratègies.

²⁴⁶ El Real Decret va suposar una major concreció en l'aplicabilitat de la llei dins l'àrea educativa. Cap nin seria desviat als circuits de l'educació especial sense un previ i complert diagnòstic; ja què molts alumnes eren considerats d'educació especial com a conseqüència d'un diagnòstic insuficient. Aleshores el titular del Ministeri d'Educació i Ciència era José Maria Maravall i el Subdirector General d'Educació Especial, Álvaro Marchesi. El projecte es va dissenyar per dur a terme amb 8 anys de manera gradual i progressiva, considerant els tres primers com experimentals i amb la necessitat d'avaluar durant aquest temps l'experiència. Va ser

anys feia una crida als pares perquè no duguessin als seus fills amb problemes de sordesa a col·legis especials argumentant que "*els convertiran en persones marginades per tota la vida*".

O cartes de professionals de l'educació especial com la publicada al diari *Ultima Hora* de 10 de novembre de 1983 (Titular: *Els professionals d'Educació Especial i Rehabilitació*) en què afirmaven que "*El sistema educatiu d'aquests nins, si en centres d'educació especial o integrats en escoles normals, dependrà en el futur de l'organització política-administrativa, però en cap cas es podrà oblidar ni la seva greu problemàtica ni els necessaris equipaments de personal especialitzat i d'espai adequat per al seu millor desenvolupament ni la profunda renovació de tot el nostre sistema educatiu*". I que "*Avui per avui, els centres d'educació especial, tot i reconeixent les nostres falles i limitacions, serveixen d'indispensable ajuda al desenvolupament dels nins minusvàlids o deficientes, i són dels únics llocs on els seus pares hi troben les portes obertes i l'ajuda educadora que sol·liciten*".

En relació a les informacions que generà tot aquest procés cal apuntar la importància dels professionals com a font d'informació. Així *El Día de Baleares* de 9 de desembre de 1983 recollia que "*Según el colectivo de trabajadoras de centros de Educación Especial*" (avantítol) "*La integración del minusválido en los colegios normales requiere condiciones*"²⁴⁷ (títol).

Després del debat social que van precedir aquestes mesures, la premsa de Mallorca va fer un seguiment important de l'aplicació del Real Decret i també de les passes prèvies. La integració suposà un esforç important en la formació del professorat que quedà plasmat als diaris perquè a la primera dècada dels 80 es considerava interessant i "notícia" qualsevol tema vinculat a la integració escolar.

aprovat pel Consell de Ministres del 7 de març de 1985 i suposà, en efecte, l'adopció oberta del principi d'integració de les persones amb discapacitat en el sistema escolar.

²⁴⁷ En un comunicat signat per 144 treballadors de centres d'educació especial de Mallorca s'afirmava estar d'acord amb la integració encara que matisaven que no sempre era possible perquè "*tan solo se puede hacer en determinadas condiciones*"(...) "*Integrar no es unicamente coger a un niño deficiente o afectado de otro tipo de minusvalía y situarlo en un aula de colegio normal*".

Al curs 1985-86 i als cursos posteriors, els diaris de Palma es van interessar per la progressiva incorporació d'alumnes amb discapacitat a l'escola²⁴⁸. Així al diari *Ultima Hora* de 18 de setembre de 1985 s'informava que “*Más de doscientos niños disminuidos, integrados en colegios de Mallorca*”(titular).

I a l'entradeta es recollia que “*En el colegio público Gabriel Valseca se han integrado totalmente en el esquema escolar cincuenta y seis niños disminuidos, de doscientos que se han integrado en distintos centros. La totalidad de ellos con deficiencias psíquicas leves o medias, que no precisan mayor atención que la de una educación especial, impartida en el mismo centro, por profesores especializados, tras seguir las clases con el resto de alumnos del curso en que sigan sus estudios. La experiencia se inició en este colegio hace ya dos años, siendo sus resultados valorados como positivos por sus responsables. En el colegio han debido hacerse obras en el patio y resto de instalaciones del centro, entre ellas rampas y soportes en los lavabos, para facilitar los movimientos en los niños disminuidos*”.

A partir dels anys 90 quan la integració ja era una realitat les informacions es van reduir i no es va fer ressò de les queixes dels pares i entitats- que consideren que no s'ha fet un seguiment del compliment de la normativa. Tot i així cal destacar com a excepció la publicació d'alguns reportatges (*Ultima Hora* del 29 de gener de 1992. Titular: *El fin de la discriminación escolar*) o alguna entrevista a presidents d'associacions o professionals molt sovint desplaçats a Palma per participar en congressos o conferències.

Des del moment en què s'aplicà el decret la integració deixà de ser notícia i la premsa només s'ha fet ressò de fets que considera novedosos. Així al 1999 molts mitjans de

²⁴⁸ Tot i que des de 1979 alguns infants amb discapacitat s'havien anat incorporant a escoles ordinàries d'EGB, després de l'aprovació del Decret, pel curs 1985-86, es van seleccionar 170 centres a nivell estatal. En el cas de Balears van ser 9 col·legis públics i 1 privat els que s'embarcaren en l'experiència. Les unitats que oferien eren de preescolar i dels dos primers cursos d'EGB (de 6 a 8 anys). La consideració de "*centre d'integració*" implicava- al menys teòricament- l'aplicació d'una ràtio de 25 a 30 alumnes per cada aula en la qual es matriculessin alumnes amb discapacitat i la dotació de dos mestres de suport; més els serveis puntuals d'assistència personalitzada que es poguessin requerir en funció de problemes específics: fisioterapeutes, logopedes, psicomotricistes...

Palma van explicar com la Fundació Gaspar Hauser havia aconseguit que nins amb autisme assistissin a 4 escoles ordinàries, un fet pioner a Espanya²⁴⁹.

El Mundo/ El Día de Baleares de 15 de febrer de 1999 ho va recollir amb un subtítol clar i concís (“*Corpus Christi, Sagrado Corazón, Santa María y Scal de Magalluf, primeros centros en acoger aulas que permiten integrar a los niños autistas*”) i un titular que pretenia ser atractiu i original (“*El colegio de los niños raptados por las hadas*”).

Al marge de la incorporació d'infants amb discapacitat a les escoles ordinàries, els diaris també han informat puntualment d'alguns recursos i serveis molt específics. Al 1984 el Govern central aprovà un pla d'humanització sanitària a executar per l'Insalud que incloïa, en caràcter d'experiència pilot, la destinació d'un mestre a les àrees infantils dels hospitals per tal d'evitar la desconnexió amb l'escola. Es tractava de l'inici de les aules hospitalàries²⁵⁰.

Deu anys més tard, les reivindicacions de la Coordinadora de Minusvàlids de Balears-davant l'INSALUD i el MEC- començaren a donar fruit i s'iniciaren les bases per posar en marxa l'aula hospitalària de Son Dureta. Els diaris editats a Palma es van fer ressò de l'acord de l'Insalud i el MEC i van fer un gran seguiment de la posada en marxa d'aquest recurs. També cal destacar que durant els primers cursos es van publicar reportatges sobre el funcionament de l'aula hospitalària a tots els diaris de Palma. Així al diari *Ultima Hora* del 4 d'abril de 1995 es va publicar un extens article per explicar com “*Seguir las clases en el hospital*”.

Dins l'àmbit educatiu una font informativa molt important és lògicament la Universitat de les Illes Balears. Però els temes vinculats a la discapacitat són escassos i pràcticament només apareixen informacions sobre denúncies d'accessibilitat o referents a l'organització de jornades o conferències específiques. Al novembre de 1998 però es

²⁴⁹ Aquest projecte s'havia iniciat 10 anys abans però com experiència pilot al Col·legi Sagrat Cor de Palma.

²⁵⁰ Les aules hospitalàries es caracteritzen per un servei escolar bastant heterodox ja que els alumnes no són fixos i poden tenir edats molt diverses. Però es tracta de que els infants hospitalitzats mantinguin el contacte amb l'escola i, segons les circumstàncies, continuïn amb la seva formació acadèmica. L'aula és també una teràpia ocupacional per a que els nins es puguin distreure de l'ambient hospitalari. Aquest aspecte de l'escola com “*evasió*” influeix positivament en el nin, tan física com psicològicament.

va posar en marxa un projecte de suport a universitaris amb discapacitat. I aquest fet sí que generà informacions i reportatges als diaris.

En relació a l'educació de joves amb necessitats educatives especials cal apuntar que des de principis dels anys 90, primer des del MEC i després des de la Conselleria d'Educació, s'informa anualment de la convocatòria de cursos de garantia social²⁵¹. Aquestes informacions es centren molt en la inversió econòmica i en el nombre de beneficiaris. Així al diari *Ultima Hora* de 20 d'octubre de 1990 es destacava que “*Cerca de 900 alumnos se beneficiarán en Baleares de los cursos de garantía social*” (títol) i de què anaven “*Dirigidos a jóvenes de 16 a 21 años que no alcanzan los objetivos fijados en la enseñanza secundaria*” (subtítol).

²⁵¹ Convocatòria d'ajudes econòmiques dirigida a entitats locals, entitats privades i centres educatius privats per realitzar cursos formatius. Aquests cursos van dirigits a joves d'entre 16 i 21 anys que requereixen una qualificació professional prèvia per accedir al món laboral o per continuar estudis de formació professional.

8. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ SOBRE INSERCIÓ LABORAL

A la societat actual la necessitat d'una feina, d'un ofici o professió és un fet inqüestionable. Es treballa a canvi d'un sou que permeti cobrir des de les necessitats més fonamentals a les més anecdòtiques. Però al marge d'aquesta vital definició, el treball és molt més. És una activitat bàsica de l'individu que possibilita la seva integració social, li proporciona autonomia personal i li permet desenvolupar un conjunt d'habilitats manuals i/o intel·lectuals que el converteixen en un subjecte social productiu i creatiu. Així el treball esdevé un dret reconegut constitucionalment.

Les persones amb discapacitat són un dels col·lectius de treballadors amb més dificultats d'accés al mercat laboral; de fet, la seva taxa d'atur és tres o quatre vegades més elevada que la de la població general. Un percentatge que augmenta més quan es fa referència a persones amb discapacitat intel·lectual. És a dir, treballadors que precisen no d'una adaptació física del lloc de feina, sinó d'un procés d'acompanyament presencial al lloc de treball per part d'un tècnic que facilita l'aprenentatge de les habilitats professionals específiques del càrrec que s'ha d'ocupar.

Des de mitjans dels 90, un dels temes relatius a la discapacitat que ha generat més iniciatives, publicacions i recerques és la inserció laboral. Això és així perquè malgrat moltes barreres d'actitud es van fracturar amb la integració en l'àmbit educatiu, encara existeixen reticències al fet que les persones adultes amb alguna discapacitat puguin accedir a un lloc de feina que els permeti assolir altres rols propis de la condició d'adult com ser una persona autònoma i independent o establir relacions socials normalitzades.

En els darrers anys s'han produït fractures importants en les barreres mentals de la població però en molts casos encara es segueix percebent a la persona amb discapacitat com algú que no pot aportar cap benefici a escala social atès que no es considera productiu sinó receptor dels beneficis socials.

El debat entre "protecció" i "integració" que va tenir la seva màxima eclosió ens els anys 80, no només va afectar a l'educació sinó a tots els àmbits de la vida, inclòs el treball. Comparativament amb altres Comunitats Autònomes, els centres especials de

treball no han tingut massa incidència a Balears i pel contrari aquesta Comunitat ha estat pionera en la posada en marxa de serveis de suport a la inserció laboral de persones amb alguna discapacitat dins l'empresa ordinària. Una iniciativa que, des de la segona meitat de la dècada dels 90, ha estat molt potenciada per les administracions públiques, sobretot amb finançament del Fons Social Europeu.

A la premsa diària de Mallorca editada durant aquests anys s'ha dedicat molt poc espai en aquestes informacions. Tal i com passa amb els centres d'educació especial o els serveis realitzats per associacions, s'ha tractat amb molta benevolència qualsevol tema vinculat a centres especials de treball. I la inserció laboral en empreses ordinàries només s'ha tractat amb reportatges esporàdics.

S'han explicat les capacitats per aconseguir i mantenir un lloc de feina que tenen les persones amb alguna discapacitat però s'han referit molt poc, per exemple, a l'incompliment generalitzat de la normativa vigent (incloses les empreses periodístiques) ²⁵². Sí s'ha fet una gran difusió de les inversions i dels programes promoguts per les administracions públiques.

²⁵² Segons l'article 38.1 de la *Ley 13/1982 de Integración Social del Minusválido* les empreses de més de 50 treballadors estan obligades a tenir contractats un 2% de treballadors amb alguna discapacitat i, en el cas d'administracions públiques, fins a un 3%.

CENTRES ESPECIALS DE TREBALL

Als anys 80 la majoria de recursos laborals que existien eren bàsicament tallers ocupacionals, tallers formatius i cursos. Molts joves amb discapacitats intel·lectuals feien cursos, any rere any, però no s'inserien al mercat laboral. És a dir, no seguien l'evolució de la població general de passar de l'etapa formativa a l'etapa productiva d'incorporació a una empresa.

A nivell associatiu també predominaven els grans centres que apostaven més per un model residencial, que en ocupació es traduïa sobretot en tallers i en algun centre especial de treball. Així a finals dels 80 i principis dels 90- tot i no arribar al desenvolupament d'altres comunitats- sorgiran a Mallorca importants iniciatives en l'àmbit del treball protegit.

Els centres especials de treball contemplats a l'article 42 de la LISMI són una opció per a la inserció professional de les persones amb discapacitat i tenen com a objectius principals: realitzar una tasca productiva, participar de manera regular en les operacions de mercat, assegurar un treball remunerat i la prestació de serveis d'ajut personal i social. Per aquests centres, existeixen una sèrie d'ajudes, tant per a la seva creació com per al manteniment dels llocs de treball.

Les Illes Balears són, amb molta diferència, una de les Comunitats Autònomes on hi ha menys centres especials de treball. Així només hi ha 17 centres on hi treballen aproximadament 340 persones, majoritàriament amb discapacitat intel·lectual.

Els diaris de Palma han informat habitualment de les inversions econòmiques de l'administració en tallers ocupacionals però sobretot ha considerat un fet noticiós la posada en marxa de centres especials de treball. Així al *Diario de Mallorca* de 5 de juny de 1986 es feia referència a “*Creado en Palma un centro especial de empleo para minusválidos*”. I al lid es destacava que “*Con apoyo de la delegación provincial del ministerio de Trabajo y mediante un crédito-puente concedido por una entidad de ahorros mallorquina ha sido creado en Palma un centro especial de empleo para minusválidos que, dedicado a la fabricación y comercialización de bisutería y objetos*

de serigrafía, empezará a funcionar la semana próxima, dando trabajo inicialmente a nueve disminuidos físicos”.

En aquestes informacions es destacaven sobretot les ajudes econòmiques que rebien aquests recursos. Cal tenir en compte que aleshores l'Administració només subvencionava iniciatives de treball protegit.

Darrera un centre especial de treball moltes vegades hi ha una associació d'afectats i familiars. A diferència de les informacions promogudes per les administracions que destaquen la inversió o els llocs de feina que crearan; en aquestes notícies es destacaran sobretot les necessitats dels empleats i els positius efectes del treball.

Igual que va passar en l'àmbit educatiu, la incorporació al món laboral provocà durant anys la desconfiança d'una part del moviment associatiu que també va tenir el seu reflex a la premsa. En aquest sentit *El Día 16 de Baleares* de 25 d'octubre de 1991 es feia ressò de la “*Difícil integración de los niños Down*”²⁵³ (titular) i de què “*La última incorporación de ASNIMO es un invernadero donde trabajan ocho jóvenes*” (subtítol).

Malgrat als anys 90 ja es posassin en marxa els programes d'inserció laboral en empresa ordinària, amb una important acceptació social, aquestes iniciatives conviuran encara amb actituds molt paternalistes que tenen especial reflex a la premsa. A l'edició del diari *Ultima Hora* del 2 de juliol de 1992 es publicà un reportatge sobre el taller ocupacional Estel Nou de Sóller. La redactora apuntava que “*En una segunda fase se intenta que estas personas que padecen alguna deficiencia puedan estar preparados para desarrollar una actividad que les permita ganarse modestamente la vida*”.

A més dels articles que cobreixen notícies puntuals, entorn d'aquesta temàtica també es publiquen reportatges amb més profunditat però que acostumen a tractar el treball de les

²⁵³ *El Día* recollia en un extens reportatge les activitats ocupacionals que realitzaven joves amb síndrome de Down. El titular tant negatiu sorgia d'unes declaracions del responsable del centre: “*el principal inconveniente que presentan es un coeficiente intelectual inferior a 0.50, lo que hace muy difícil su integración*”. I afegia que la incorporació de persones amb síndrome de Down a l'empresa era molt difícil “*porque en los esquemas de rentabilidad de éstas, no entra la posibilidad de contratar a una persona que necesita constante supervisión*”. A la foto que il·lustrava el reportatge apareixen dos joves fent la seva tasca al centre especial de treball i s'acompanyava amb un peu de foto que responia a una actitud molt paternalista: “*Los niños Down son muy cariñosos y alegres*”.

persones amb discapacitat amb molta benevolència. Així al diari *Baleares* de 18 de setembre de 1992 s'informava de "*Vàlids artesans, una iniciativa ejemplar*". Aquest reportatge es basava fonamentalment en un titular de cos molt gran i amb grans fotos que mostraven a les treballadores del centre desenvolupant la seva tasca.

En el text es destacava l'èxit d'aquesta iniciativa empresarial, un any després de la seva inauguració, i es "reflexionava" sobre la contradicció entre vàlids i invàlids: "*Són pocas las ocasiones en que uno se cuestiona conceptos como validez e invalidez. La pregunta resulta absurda si se plantea desde la perspectiva del que se considera válido, es decir, firme que vale o debe valer legalmente. Sin embargo, no resulta tan absurda para los que denominamos minusválidos, dícese de aquellas personas que tienen disminuida cualquiera de sus facultades físicas pero ello no implica que no sean "válidos"*".

En general la premsa dóna cabuda a totes les notícies vinculades en aquests centres: inauguracions, ampliacions... Però al setembre de 1995 la visita d'un membre de la família Real provocà un interès inusual. Al *Diario de Mallorca* de l'1 de setembre de 1995 es recollia àmpliament que "*Es reconfortante que la Reina se interese tanto por nuestro trabajo*" (títol) i que "*Doña Sofía visitó ayer el primer centro de minusválidos dedicado a la moda*" (subtítol).

Els mitjans de comunicació senten especial atracció pels fets que surten d'allò considerat habitual o "normal". En aquest sentit, la premsa de Palma va fer un ampli seguiment de l'organització i realització d'una desfilada de moda promoguda per un centre especial de treball i protagonitzada per models amb alguna discapacitat física o sensorial. El diari *Ultima Hora* de 6 de octubre de 1992 li dedicà la portada ("*Mucho público en el primer desfile de modelos minusválidos*") i la contraportada.

També resulta molt atractiu per a la premsa la "beneficència". El diari *Baleares* de 28 de gener de 1993 informava que "*Prendas de Válids Artesans para los refugiados bosnios*" (títol) i que "*El taller entrega la ropa confeccionada en su último cursillo*" (subtítol).

En relació al treball protegit també s'ha d'incloure la venda de cupons de l'ONCE, una iniciativa empresarial importantíssima a tot l'Estat i no exempta- en algunes ocasions- de polèmica i contradiccions. Components sempre atractius per a la premsa.

Al diari *Baleares* de 29 de febrer de 1984, Josep Manuel Sánchez, delegat de l'ONCE a Inca, manifestava que: "*La ONCE tiene cubiertas todas las etapas del ciego y le proporciona los estudios que quiera seguir hasta donde quiera llegar. Incluso se preocupa de proporcionarles otros trabajos que no sean la venta del cupón. Lo que sucede es que como el cupón es un trabajo descansado y muy rentable, la mayoría prefieren dedicarse a ello*". I afegia que "*Creo que la situación es óptima. Los ingresos que obtienen de la venta del cupón les permite llevar una vida desahogada. La mayoría tienen familia o estan casados*".

Al marge de l'ONCE també han sorgit altres organitzacions que movent-se en la alegalitat han promogut el joc i que han tingut ressò a la premsa. Al *Diario de Mallorca* de 12 de novembre de 1996 s'entrevistava al Delegat a Balears de l'OID²⁵⁴ i es destacava que "*La organización que impulsa Labrador creó hace cinco años un cupón para ayudar a sus asociados*".

En el cas de l'ONCE també destacar que amb els anys els beneficis de la venda del cupó van permetre la creació, a través de FUNDOSA, de noves empreses: agències de viatge, assegurances, venda d'ajudes tècniques... que funcionen com a centres especials de treball. Aquest enorme poder fa que qualsevol informació vinculada a l'ONCE tingui un especial interès per la premsa. Així al diari *Ultima Hora* de 20 de gener de 1990 es recollia que "*La ONCE desembarca en Mallorca con la compra de acciones de Coral Balear S.A.*"²⁵⁵.

²⁵⁴ Organización Impulsora del Discapacitado

²⁵⁵ Coral Balear era una empresa organitzada com a societat anònima a la qual hi participava el Govern Balear. Segons aquesta informació, "*La iniciativa de la ONCE responde al afán de lograr la participación en empresas que permita la creación de puestos de trabajo para personas con minusvalías*".

INSERCIÓ LABORAL EN EMPRESES ORDINÀRIES

Sovint la societat ha produït, encara que amb bona intenció, solucions a la discapacitat que només han aconseguit marcar encara més la diferència, l'aïllament i la segregació: mitjans de transport especials, escoles especials i llocs de feina especials. Sense obviar la importància d'aquests recursos per a determinats col·lectius i determinades circumstàncies, a partir dels anys 70 i 80 alguns moviments associatius reivindicaran l'accés normalitzat a un lloc de feina.

En aquest context, a principis dels anys 90 sorgí a Mallorca l'interès pel *Treball amb Suport* (TAS), una metodologia que facilita la incorporació al mercat laboral ordinari de persones amb discapacitats que presenten dificultats per accedir a un lloc de feina (sobretot persones amb discapacitats intel·lectuals o trastorns de salut mental). El *Treball amb Suport* és un sistema de suport individualitzat dins i fora de l'empresa que es va retirant a mesura que el treballador és autosuficient. És un procediment que persegueix com a objectiu essencial la inserció laboral, en l'àmbit de l'empresa ordinària, a través del suport de la figura del Preparador Laboral²⁵⁶.

La Constitució Espanyola, en l'article 9.2, estableix que correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu siguin reals i efectives, i eliminar els obstacles que impedeixin o limitin la seva plenitud. Dins aquest context, l'article 49 conté un mandat als poders públics per a què duguin a terme una política d'integració de les persones amb discapacitat intel·lectual, física o sensorial, i els garanteixin el poder gaudir dels drets reconeguts en el títol I de la Carta Magna.

Per altra banda la *Llei d'Integració Social del Minusvàlid* (LISMI) del 1982, en el seu article 38, establia que totes les empreses de més de 50 treballadors havien d'incloure un 2% de persones amb discapacitat a la seva plantilla, i en el cas d'administracions públiques fins a un 3%. El problema és que no es van establir sancions per a l'incompliment.

Al 1991, a iniciativa del Consell de Mallorca i amb la participació de diferents

administracions i ONG's, es posà en marxa a Mallorca el primer programa d'inserció laboral, en empresa ordinària, de persones amb discapacitat amb la metodologia del *Treball amb Suport*. I els dies 2, 3 i 4 de desembre d'aquest any es celebrà a Palma el *I Simposium Internacional de Treball amb Suport*. Això sens dubte suposà un gran impuls a nivell associatiu i institucional.

L'aposta per aquests serveis s'interpretà com la convicció que (enfront de les alternatives segregades) el treball en l'empresa ordinària era el millor camí per facilitar la incorporació a la comunitat de les persones amb discapacitat, per ser reconeguts com a ciutadans amb tots els seus drets i deures. El fet de què el simposium es celebrés a Palma i de què es comptàs amb la participació de destacades figures internacionals, va permetre també que per primera vegada els diaris de Palma parlessin de programes de suport a la inserció laboral de treballadors amb alguna discapacitat i de resultats.

De llavors ençà s'ha seguit un procés continu d'expansió. Un nombre creixent d'institucions públiques i entitats privades han adoptat aquest model i cada cop més les grans empreses s'han anat mostrant receptives a integrar en les plantilles a treballadors amb alguna discapacitat.

Malgrat incomplir la quota del 3% de personal amb alguna discapacitat, les administracions públiques autonòmiques i insulars (seguint directrius europees) han apostat amb força per a la inclusió dels ciutadans amb alguna discapacitat en l'empresa ordinària mitjançant la promoció i finançament de programes de suport.

El gran problema d'aquests programes gestionats per entitats privades ha estat- i és- la incertesa i precarietat; depenent sempre de subvencions i convocatòries puntuals i sense continuïtat garantida. Però això ha tingut poc ressò a la premsa. En general els diaris de Palma han parlat d'aquests programes sense diferenciar-los bàsicament dels centres especials de treball, s'ha informat de l'existència d'aquests programes i de la progressiva incorporació dels treballadors amb alguna discapacitat al món laboral però sovint més com una anècdota que no com un dret i sobretot s'ha parlat de la inversió econòmica de l'administració.

²⁵⁶ Els pares teòrics d'aquest model d'integració foren: Paul Wheman, Bellamy, Mancheti i Frank Rusch i es

Els programes de *Treball amb Suport* són finançats per administracions públiques i a través dels seus gabinets de premsa s'han donat a conèixer als mitjans de comunicació. Però si són informacions de balanç de resultats llavors s'han centrat sobretot en aspectes quantitatius (persones que han aconseguit un lloc de feina). I habitualment sempre s'ha destacat la inversió econòmica (cost del servei) i el nombre de beneficiaris sense aprofundir en la necessitat ni els objectius.

El Día del Mundo de 20 de febrer de 1996 recollia que “*Govern y Cort participan en planes financiados por el Fondo Social Europeo*” (avantítol) i “*En dos programas dedicados a jóvenes y personas con minusvalías*” (subtítol). I al titular es destacava: “220 millones en reinserción laboral”.

Els programes d'inserció laboral han estat també en moltes ocasions tema per un extens reportatge. *El Día 16 de Baleares* de 6 de novembre de 1991 dedicà un ampli reportatge als “*Tallers d'integració per a disminuïts*” (titular), “*Una experiència de formació ocupacional i d'integració laboral a Palma*” (subtítol). El suplement “*Cuadernos*” dedicà tres planes als programes que des de la Regidoria de Serveis Socials de l'Ajuntament de Palma- en col·laboració amb el Consell de Mallorca, l'INEM i la Coordinadora de Minusvàlids de Balears²⁵⁷- es realitzaven per a la formació i posterior inserció en empreses dels joves amb discapacitat. Així s'explicava la tasca desenvolupada als tallers de capacitació professional, la recerca de llocs de feina en empreses ordinàries i el suport i seguiment dins l'empresa en el moment de la contractació i en el període d'adaptació.

El reportatge s'acompanyava de dos articles d'opinió, un signat per un empresari i un pels grups de professionals de Coordinadora. L'empresari posava l'èmfasi en els incentius econòmics establerts per a les empreses que contractaven. Els professionals per la seva part reivindicaven que “*les intitucions haurien de seguir donant suport econòmic a iniciatives integradores i entitats que són capaces d'obrir noves perspectives en aquesta línia, basant-se en la professionalitat i coordinació*”.

Molts d'aquests reportatges es centren a destacar les capacitats del col·lectiu de

començà a experimentar, en el decurs dels anys 70 i 80, en algunes universitats d'Estats Units.

persones amb discapacitat en el seu lloc de feina, amb els seus companys, mencionant especialment les seves possibilitats per treballar. Així a *La Voz de Baleares* de 4 d'octubre es destacava que “ *La sordera no es obstáculo para poder lograr un trabajo*”. Per altra banda s'ometen les informacions referents a l'obligació de contractar treballadors amb discapacitat que tenen les grans empreses, públiques i privades.

En reportatges on els protagonistes són treballadors amb discapacitat intel·lectual el to sol ser molt paternalista amb constants referències a “*su buen hacer*” o fins i tot a que són “*trabajadores constantes y puntuales*”. És a dir, com si una persona amb discapacitat intel·lectual no pogués ser-ho normalment o fos una qualitat intrínseca a la discapacitat.

En l'àmbit laboral cal fer molta referència a l'incompliment de la normativa vigent perquè si es complís, les persones amb discapacitat sí es trobarien en igualtat d'oportunitats que la resta de ciutadans. Per això cal destacar les informacions més reivindicatives. A *El Día 16 de Baleares* de 27 de novembre de 1991 es recollia que “*Los concejales del PSM defenderán la moción igualatoria*” (avanttítol) i que “*Cort debatirá en el plenario la integración de minusválidos en plazas de funcionario*”²⁵⁷(títol).

L'incompliment afecta a les empreses privades però, dolorosament també a les administracions públiques. En una informació publicada al diari *Ultima Hora* de 15 d'abril de 1999, la llavors Consellera Pilar Ferrer de Funció Pública anunciava la posada en marxa d'un programa de formació per a persones amb discapacitat i de preparació per poder entrar a l'Administració Pública. Sorprenentment apuntava que “... *este programa se ha puesto en marcha con el fin de posibilitar el acceso de las personas con discapacidad ya que aunque el Govern Balear decidió aumentar el porcentaje de plazas reservadas a este colectivo de un 2% a un 5%, este no se ocupaba*

²⁵⁷ Des de 1999 COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

²⁵⁸ Aquesta informació recollia la moció presentada pels regidors nacionalistes que instaven a l'Ajuntament de Palma a no discriminar- per motiu de discapacitat- a cap ciutadà que volgués optar a un lloc de funcionari municipal. Es demanava així l'escrupolós compliment de l'article 5 del Real Decret de 10 de febrer de 1986 del Ministeri d'Administració Territorial segons el qual no es podia establir cap tipus de discriminació a no ser que existís incompatibilitat entre la tasca a desenvolupar i la discapacitat. A la proposta del PSM també es sol·licitava que l'Ajuntament complís l'obligació de tenir un 3% de la plantilla composta per treballadors amb alguna discapacitat i que només subcontractàs a empreses que complissin aquesta normativa.

porque apenas se presentaban personas con discapacidad a las oposiciones”.

Al marge dels programes de suport que no apareixeran fins al 1991 i de què moltes persones amb discapacitat (bàsicament física) no requereixen una atenció especial sinó vèncer els prejudicis empresarials i els problemes d'accessibilitat; la importància del treball ha provocat que sempre que s'ha donat l'oportunitat s'hagi presentat com una de les principals reivindicacions del col·lectiu. Així en entrevistes realitzades a principis del 1984 ja apareix com un tema fonamental.

Com exemple es pot citar una entrevista a una dona, amb discapacitat visual, al diari *Ultima Hora* del 21 d'abril de 1984 on ja destacava que "*Lo importante para nosotros es encontrar trabajo*". En el desenvolupament de l'article, la redactora descrivia la feina de l'entrevistada d'una forma no sempre suficientment objectiva: "*Su trabajo en la Universidad se limita, por razones obvias, a coger y pasar llamadas...*". Quan a les dificultats per accedir a un lloc de feina, l'entrevistada manifestava que "*Si para los que ven ya es difícil, imaginaté para nosotros, los ciegos. El problema del paro nos afecta mucho, y por ejemplo mi marido tiene que vender cupones porque no tiene nada más*".

Al marge de gestionar serveis de suport- finançats per l'administració- en aquests anys s'ha de destacar també l'esforç de les associacions per reivindicar el dret a un lloc de feina normalitzat. Aquesta demanda no sempre ha estat recollida per la premsa.

Les associacions han aprofitat ocasions “especials” com el desplaçament d'importants experts a Palma per atreure l'atenció dels mitjans. Així al *Diario de Mallorca* de 13 de desembre de 1996 s'entrevistava a un expert nord-americà en integració, Ernesto Sánchez que destacava que "*Toda persona discapacitada tiene potencial para trabajar*"(titular).

Tot i que no és habitual els diaris de Palma editats durant aquest període han publicat alguns articles d'opinió relacionats amb la inserció laboral. A *El Día 16 de Baleares* de 18 de desembre de 1991 es publicà un article signat pel coordinador del programa d'inserció laboral de persones amb discapacitat del Consell Insular de Mallorca, Ferran Bellver (Titular: *Treball amb suport, esperança de centenars de joves i pares*).

Aquest article sorgia amb motiu de la celebració a Palma del *I Simposi Internacional sobre Treball amb Suport*. Es descrivia el funcionament del programa, s'enumeraven les empreses col·laboradores i es destacaven els beneficis d'integració i normalització que suposava la consecució d'un lloc de feina per aquests treballadors.

Per altra banda entre les signatures dels articles d'opinió de tan en tant es poden trobar la de destacats polítics. *El Mundo/El Día de Baleares* de 25 de novembre de 1998 publicà un article de la llavors eurodiputada popular Francisca Bennàssar. Amb el títol: "*Discapacitados, profesionales y luchadores*" i a partir d'una campanya publicitària de l'ONCE, Bennàssar parlava de la necessitat de què les persones amb alguna discapacitat s'incorporessin al món laboral.

Com anècdota mencionar que l'article es va publicar sense que l'eurodiputada l'acabés ja què, en l'edició impresa, van quedar pendents els espais (entre parèntesi i amb puntets) reservats a les dades referents a Balears (número de persones amb discapacitat, número de contractes a l'empresa privada i a l'administració pública...). Malgrat aquest "descuit", molt probablement aquesta dada no s'hagués facilitat ja què aleshores el Govern Balear estava molt lluny de complir la normativa vigent de comptar entre el personal laboral amb un 3% de treballadors amb alguna discapacitat. Tot i així és destacable l'interès ja què aquests tipus d'informacions són molt esporàdiques a la premsa de Mallorca

En els darrers anys dins l'àmbit administratiu cada vegada es tendeix més a tractar als treballadors amb alguna discapacitat no com un tema a part sinó com un grup més dins el sector global dels treballadors. Això difícilment passa a la premsa tot i què, des d'un punt de vista normalitzador, és més eficaç incloure una entrevista amb una persona amb discapacitat sense treball en una història sobre l'atur en general que fer una història aïllada amb estadístiques sobre població amb discapacitat que no treballa.

En els diaris de Palma es poden trobar només alguns reportatges o notícies a les seccions d'economia que tracten aquestes informacions des d'un punt de vista empresarial. En aquests casos es destaquen les avantatges fiscals de les empreses que

contracten personal amb alguna discapacitat i els llocs de feina que poden ocupar. *La Voz de Baleares* de 22 d'agost de 1996 informava que “*Más de 63 empresas mallorquinas emplean a personal con minusvalías*” (títol) i que “*Pueden deducirse un millón de pesetas por controlar a un discapacitado*” (subtítol).

Com que la majoria d'informacions en aquest àmbit sorgeixen de l'administració es solen plantejar en positiu. Quan s'entrevista a una persona en concret normalment fa al·lusió als problemes d'accessibilitat i als prejudicis dels empresaris per accedir a un lloc de feina. I quan la font són les entitats del sector les informacions adquireixen un to de denuncia i reivindicació.

El més significatiu però en aquest àmbit és que durant tot aquest període d'estudi la contractació de persones amb discapacitat és notícia, així de simple i senzill. Al *Diario de Mallorca* de 5 de novembre de 1997 s'informava de “*Acuerdo entre el Consell i Felanitx para dar empleo a cinco minusválidos*”²⁵⁹.

A més del programes específics destinats a la inserció laboral des de les administracions també es donen a conèixer les iniciatives que duen a terme en aquest àmbit. Així a *El Día del Mundo* de 16 de setembre de 1998 es destacava que “*El Govern incentivará los contratos fijos de jóvenes, mayores de 45 años, mujeres y minusválidos*”.

²⁵⁹ L'Ajuntament de Felanitx contractava a 5 treballadors amb discapacitat amb el suport d'un programa d'inserció laboral que gestionava el Consell de Mallorca.

9. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ SOBRE ACCESSIBILITAT

Repasant els temes vinculats als ciutadans amb discapacitat n'hi ha que per la seva importància -i per la seva persistència- són omnipresents. Les barreres arquitectòniques són un dels problemes que, sempre que en tenen oportunitat, plantegen els representants de persones amb mobilitat reduïda davant la premsa. La raó és senzilla, si no es garanteix l'accés físic difícilment es pot parlar de normalització en l'àmbit educatiu, laboral o lúdic.

Pels periodistes també ha estat un tema molt recurrent de reportatges, sobretot – i com passa sovint en aquest àmbit- en períodes d'estiu i vacances en què es produeixen poques notícies. Així durant el període d'estudi s'han publicat molts de reportatges basats en les peripècies d'un usuari de cadires de rodes pel centre de Palma.

Parlar d'accessibilitat en sentit estricte és parlar d'una característica bàsica de l'entorn que possibilita l'ús i la participació de les persones. Però aquesta breu i senzilla definició resulta enganyosa perquè un entorn accessible no és garantia, per si mateix, d'accessibilitat. Hi ha altres elements que són igualment necessaris: com s'utilitza l'entorn. Si no es respecten els guals o els rebaixaments no és pot parlar d'accessibilitat. I és en aquest sentit que és tan important la sensibilització i la difusió a través dels mitjans de comunicació.

La voluntat de l'administració i la sensibilització d'alguns sectors privats envers l'accessibilitat i l'eliminació de barreres arquitectòniques no ha estat suficient però sí creixent en aquest període d'estudi. I la premsa diària de Palma se'n ha fet ressò tot i que no sempre de la manera més correcta.

REIVINDICACIÓ DEL DRET A L'ACCESSIBILITAT

Com s'ha apuntat a la introducció d'aquest punt, dins l'àmbit de l'accessibilitat és fonamental l'aplicació de polítiques i normatives correctores però igualment és fonamental l'actitud dels ciutadans. Per tant les associacions que representen a col·lectius de persones amb mobilitat reduïda no només s'han vist obligades a reivindicar l'accessibilitat i la supressió de barreres arquitectòniques davant les administracions responsables sinó també a realitzar campanyes de sensibilització social. És en aquest sentit que els mitjans de comunicació adquireixen un paper fonamental.

La poca rigidesa per part de l'Executiu en l'aplicació de la normativa existent ha obligat al moviment associatiu a informar de l'existència de la *Llei 3/1993 per a la millora de l'accessibilitat i la supressió de les barreres arquitectòniques* i a denunciar reiteradament els casos en què no s'ha complert o no s'ha aplicat correctament. En determinades circumstàncies aquestes denúncies també han tingut ressò a la premsa.

Les barreres arquitectòniques són un problema tan greu, en el dia a dia de les persones amb mobilitat reduïda, que normalment s'aprofiten totes les ocasions per denunciar-ho. Al diari *Ultima Hora* del 21 d'abril de 1984 s'entrevistava a una dona amb discapacitat visual. Tot i que el tema principal era la inserció laboral en empresa ordinària, durant la conversa, l'entrevistada denunciava que “*Donde si notamos que no se piensa en nosotros es por la calle. Los coches aparcen en los pasos de peatones, y aunque comprendo que tienen que aparcar en algún sitio, a nosotros nos va muy mal*”. I afegia que, “*lo que me ha gustado mucho ha sido los semáforos acústicos, no sólo porque así sabemos cuando podemos pasar, sino también porque nos orientamos por el sonido y no nos desviamos al cruzar la calle. Deberían ponerlos en todos los pasos*”.

Des de les associacions s'ha col·laborat molt amb la premsa, en aquests temes, per la gravetat dels fets i perquè és molt fàcil de mostrar, és molt visual. Així, com exemple, es pot citar que a *El Día 16 de Baleares* de 14 de juliol de 1991 s'informava de què “*El colectivo de los minusválidos físicos*²⁶⁰ *califica a Palma como “ciudad inaccesible y*

²⁶⁰ Es referia a la Coordinadora de Minusvàlids de Balears, des de 1999, COORDINADORA-Federació Balear de Persones amb Discapacitat.

poco apta”(Títol) i “*Las barreras arquitectónicas y laborales constituyen los principales problemas*” (Subtítol).

A *El Día del Mundo* de 6 d’agost de 1996 es publicà un ampli reportatge (Titular: *Una batalla constante contra la ciudad*) a partir del coneixement i l’experiència d’alguns membres de la llavors Coordinadora de Minusvàlids de Balears (Subtítol: *Las personas minusválidas de Palma han de luchar contra las barreras arquitectónicas*).

En les parts més destacades de l’article, com el lid, el periodista destacava els aspectes més dramàtics: *Libertad y autonomia. Estas palabras son un sueño imposible para la mayoría de los minusválidos que viven en Palma. Cada día es una continua lucha contra los múltiples impedimentos que no les permiten llevar una vida normal*”. En el text, quan es donava peu a les persones afectades, llavors es feia referència a l’incompliment de la normativa: “... *el Govern Balear no ha cuantificado ni ha establecido la prioridad de sus actuaciones en este campo, no ha establecido el plan financiero ni el régimen de ayudas obligados por la Ley que se aprobó hace tres años*”.

El fet de tractar-se de reportatges- no informacions estrictes- també permet l’aparició i el joc de titulars i destacats més o menys enginyosos i més o menys adients. Així, per exemple al diari *Ultima Hora* de 4 d’agost de 1996 es publicava un reportatge sobre “*Barreras arquitectónicas: una asignatura pendiente para el Ajuntament de Palma*” (Titular). A l’entradeta, el redactor destacava que “ *Cuando se pone de moda añadir el “sin fronteras” a cualquier profesión que se precie, haciendo gala de solidaridad y hermandad, varios miles de ciudadanos ven como el simple bordillo de la acera se convierte en un muro que le impide vivir en sociedad*”.

Aquests reportatges es caracteritzen per estar il·lustrats amb nombroses fotografies. I fan molta incidència en la descripció de les barreres existents a edificis públics o d’ús públic però, en algunes ocasions, també en els problemes d’aparcament, denunciant que no es respecten els guals, ni els rebaixaments, ni les distàncies entre vehicles...

En molts casos també les denúncies han sorgit- o han estat sol·licitades per part del periodista- a una persona concreta usuària de cadira de rodes, anònima o no. El *Diario*

de Mallorca de 23 de febrer de 1992 publicà un extens reportatge (Títol: *Medalla de oro en los tres mil kilómetros obstáculos*) per explicar “*Palma desde una silla de ruedas*” (Avantítol), a través de l'experiència personal d'un conegut músic (Subtítol: *Víctor Uris vive a tropezones y con rodeos el suelo de la ciudad*)

Malgrat la duresa d'algunes expressions- pròpies d'aquest tipus de reportatges també cal destacar que aconsegueixen ésser molt gràfics i explicar el què suposa la falta d'accessibilitat: “*Por inverosímil que parezca, Víctor no entra por la puerta del centro de salud de su barrio. Los taxistas bajan la bandera antes de que suba al taxi y le cobran 40 pesetas por montar la silla, “como si llevara siempre una maleta encima”. Y no puede sacar dinero de casi ningún cajero automático cuando va solo porque las puertas se abren hacia fuera. (...) “Durante los años en que acudía todos los días a Son Dureta era un suplicio ir al lavabo porque no cabía. Y si estás estropeado y en casa del mecánico pasa esto, ya me contarás”.*

El perill de la personalització de les informacions és que sovint es cau en els aspectes més negatius i morbosos. Al diari *Ultima Hora* de 7 de febrer de 1990 s'entrevistava a una dona, usuària de cadira de rodes. Al titular es destacava que “*Algunos taxistas no se paran cuando ven a un minusválido*” . I al text s'afegia que “*A veces los taxistas no quieren llevarme porque dicen que no les cabe la silla en el maletero*”.

A més de la importància o transcendència que pugui tenir un determinat esdeveniment (valor sempre subjectiu), la premsa es deixa seduir sovint per “una bona imatge”. El 25 de novembre de 1992 tots els diaris de Palma informaven de la celebració de la *I Setmana sobre Accessibilitat i Eliminació de Barreres*. El més atractiu era la imatge dels polítics passejant per la ciutat asseguts a una cadira de rodes²⁶¹. Com exemple es pot citar la informació, a tota plana i amb moltes fotos, publicada al diari *Ultima Hora* de 25 de novembre de 1992 (Titular: *Políticos y ciudadanos quisieron ser ayer inválidos por un día*).

²⁶¹ La *I Setmana sobre Accessibilitat i Eliminació de Barreres* va ser organitzada per l'Àrea d'Acció Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca. Una de les activitats que es van realitzar va consistir en convidar als representants de les Administracions a fer un recorregut pels carrers usant una cadira de rodes. A la foto que acompanyava aquesta notícia es veia Joan Font, alshores batle de Sa Pobla, assegut en una cadira de rodes i empès per Joana Aina Vidal, Consellera d'Acció Social i Sanitat del CIM.

En aquest treball es destaca la falta d'anàlisi i d'aprofundiment de la premsa en temes vinculats a la discapacitat. Així només excepcionalment apareixen articles d'opinió. Responent a criteris de primera actualitat però el diari *Ultima Hora* de 21 de novembre de 1992 cedí un espai d'opinió a una advocada especialitzada en temes relacionats amb l'accessibilitat "*Los paralíticos andan*" (títol) i "*Sólo nos piden que les quitemos las barreras*" (subtítol). L'article reivindicava l'eliminació de barreres arquitectòniques i responia als criteris de màxima actualitat ja que, en aquells dies, al Parlament Balear s'estava tramitant *La llei per a la millora de l'accessibilitat de les Illes Balears*. En aquest article s'incidia en que molt sovint els ciutadans no poden caminar no per falta de mobilitat sinó pels obstacles en que es troben:

"Para suplir las deficiencias físicas, las personas usan prótesis, bastones y sillas de ruedas. Con esas ayudas técnicas logran hacer muchas cosas que de otra forma les serían imposibles. Como desplazarse solos igual que cualquier persona, ser autónomos y más libres, dejar de ser una carga para su familia y sentirse útiles".

"Cuando encuentran escalones, ascensores estrechos, coches aparcados en las esquinas, papeleras y postes en el centro de las aceras dicen que hay barreras. Esos obstáculos también molestan a otros ciudadanos: al papá que quiere cruzar la calle con el cochecito de su hijo, al anciano que se mueve despacio y con dificultad, al ama de casa que regresa cargada del supermercado y al muchacho que se ha roto la pierna. En algún momento todos nos sentimos humillados por esa barrera que hace que debemos bajar de la acera, dar rodeos o tener que saltar".

"Las personas con deficiencias no lo tienen fácil, a veces no encuentran el lugar para bajar de la acera, les es imposible salir de su propio coche, no pueden ir al lavabo del local o salir del autobús. Por ello quedan privados de un trabajo, de ir al estadio, llegar hasta el organismo oficial o a la casa del amigo. Entonces la idea del minusválido se hace anormal, en ese momento queda privado de muchos derechos y, sobre todo de la igualdad de oportunidades".

"Carecer de movilidad en las piernas u otras deficiencias no puede acarrear tantas limitaciones".

Durant el període d'estudi es poden trobar també alguns articles d'opinió molt reivindicatius signats per alguna entitat del sector. Més estrany és que un periodista es comprometí de forma oberta.

El diari *Ultima Hora* de 19 de febrer de 1997 informava d'una taula rodona sobre accessibilitat celebrada al Col·legi Mater Misericordiae²⁶² amb la presència del llavors batle de Palma, Joan Fageda. Aquesta informació s'acompanyava d'un article d'opinió amb un títol (“*Olvidados minusválidos*”) i un subtítol (“*Un colectivo con demasiadas barreras que se traducen en demasiados problemas*”) molt explícits. Després de repassar els múltiples problemes del col·lectiu, l'articulista arribava a la conclusió que “*De los minusválidos los políticos sólo se acuerdan en tiempo de elecciones, luego, durante cuatro años, dejan que se estrellen contra las barreras*”.

La secció de *Cartes al Director* és habitualment un espai de denúncia pels lectors. Les barreres arquitectòniques i els problemes d'aparcament (de conductors amb mobilitat reduïda) han donat material - i en segueixen donant - per a moltes cartes.

El límit que representen les barreres arquitectòniques no només és físic, sinó que també influeix psicològicament en les persones que es veuen obligades a estar contínuament en peu de guerra per aconseguir uns drets que de forma sistemàtica li són negats (accedir a un cine, un teatre, un mercat o a qualsevol altre lloc). En els diaris de Palma editats entre 1983 i 1999 es poden trobar moltes cartes signades per entitats o plataformes però també s'ha de destacar la de particulars que de forma molt personal però molt didàctica expliquen el recorregut que volien realitzar i els problemes i/o actituds amb què s'han trobat. També s'han publicat moltes cartes signades per professionals amb plantejaments més generals.

En els anys 1995 i 1996 es publicaren moltes cartes signades per la Comissió per a l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques²⁶³. Aquesta plataforma enviava cartes a la premsa mensualment denunciant l'existència de barreres arquitectòniques a edificis o transports públics. També enviaven cartes solidaritzant-se

²⁶² Centre d'educació especial.

²⁶³ Plataforma constituïda al 1993 per diferents associacions que representaven a persones amb mobilitat reduïda. El seu principal objectiu era denunciar, públicament, les infraccions en matèria d'accessibilitat.

amb les persones que –a través dels mitjans de comunicació– denunciaven situacions de marginació ocasionades per la falta d'accessibilitat.

Dins aquest àmbit, tant de forma particular com des de les associacions, s'ha apel·lat a la comprensió dels conciutadans però sobretot a la normativa vigent. En els anys 80 i principis dels 90, abans de l'aprovació de la llei autonòmica del 1994, el moviment associatiu ja fonamentava la seva lluita per l'accessibilitat en el compliment de la legislació vigent a nivell estatal. Així a *El Día 16 de Baleares* de 12 de gener de 1990 es publicava una entrevista a una advocada vinculada al món associatiu (Titular: “*La ley no se está cumpliendo y limita al minusválido*” afirmó Pilar Cabotá). El motiu era la publicació del llibre “*Marco legal para la eliminación de barreras arquitectónicas*” promoguda per l'INSERSO que tenia com a objectiu fer front al desconeixement que existia sobre l'accessibilitat recordant la normativa existent.

Tot i que encara no han cessat, ens els anys 80 bona part de les reivindicacions als mitjans de comunicació del col·lectiu estaven molt centrades en les barreres arquitectòniques. Les associacions que representaven a persones amb mobilitat reduïda reivindicaven una major inversió en la supressió de barreres arquitectòniques en tots els àmbits. A l'any 1985- quan es va iniciar la incorporació d'infants amb discapacitat a l'escola- es va centrar molt en els edificis escolars. I a diferència d'altres àmbits, s'han fet denúncies generalitzades però també molt concretes, d'edificis i zones concretes.

Hi ha molt d'exemples com la informació publicada al diari *Ultima Hora* de 30 de març de 1992 que recollia que “*La Escuela Graduada no se adapta al plan de integración que se lleva a cabo*²⁶⁴” (títol) i que “*El Ministerio de Educación y Ciencia hace caso omiso a las deficiencias que presenta el centro*”(subtítol).

Un altre exemple és el publicat al diari *Ultima Hora* de 27 de novembre de 1996: “*Aspace denuncia que el Teatre Municipal inclumple la ley de supresión de barreras arquitectónicas*” (títol).

²⁶⁴ En aquesta notícia de Part Forana es denunciava que l'Escola Graduada de Sa Pobla, que participava en el programa d'integració d'alumnes amb discapacitat- tenia barreres arquitectòniques i unes instal·lacions generals en mol mal estat.

La insistència dels col·lectius durant anys, també provocà que en la dècada dels 90, la denúncia de l'accessibilitat fos assumida pels partits polítics que també han fet públiques les seves denúncies a través de la premsa:

Ultima Hora. 22 d'octubre de 1996

Títol: *EU insta al Ajuntament de Andratx a eliminar las barreras arquitectónicas*²⁶⁵

Ultima Hora. 18 de desembre de 1996

Títol: *PSM y EU denuncian que se obligara a abandonar a una persona el Consejo de Acción Social por ir en silla de ruedas*

Ultima Hora. 25 de gener de 1997

Títol: *El PP de Llubí solicita cooperación para eliminar las barreras arquitectónicas*

La Voz de Baleares. 24 d'abril de 1997

Títol: *El PSM pide el etiquetaje de medicamentos en Braille*²⁶⁶

La importància que ha anat adquirint l'accessibilitat es nota sobretot en el fet que ja sigui un tema assumit per partits polítics petits i en períodes electorals. Així el diari *Ultima Hora* de 16 de desembre de 1998 es feia ressò, en un breu, de què “*ALM, contra las barreras arquitectónicas en la ciudad de Manacor*²⁶⁷”.

En la secció “*Elecciones 99*” de *El Diari de Balears* del 8 de juny de 1999 s'informava de què “*UM projecta acabar amb la marginació dels discapacitats*” (títol). Aquesta mesura es referia a la supressió de barreres arquitectòniques al municipi de Palma i es destacava que “*... exigirà el compliment de la normativa vigent sobre aquesta matèria a l'hora d'atorgar permisos i activitats, en cas que governi a Cort*”.

²⁶⁵ Segons el breu, E.U. feia la sol·licitud d'accessibilitat “*a petición de varios afectados por las barreras arquitectónicas*”.

²⁶⁶ Proposició no de llei presentada al Parlament en la qual s'instava al Govern central a incloure el braille en l'etiquetatge dels medicaments.

²⁶⁷ L'Agrupació Liberal de Manacor demanava al Partit Popular, que governava a Manacor, la supressió de les barreres arquitectòniques dels edificis públics.

En relació en aquests comicis cal destacar també que a l'edició del 21 de maig de 1999 el *Diario de Mallorca*, la Comissió per a l'Accessibilitat i la Supressió de Barreres Arquitectòniques denunciava “*Barreras para ejercer el derecho a voto*” (títol) i destacava que “*Veintitrés años después de votar la Constitución, todavía sufrimos dificultades para ejercer el derecho al voto*”.

Cal apuntar també que en molts casos la denúncia de la falta d'accessibilitat, de l'existència de barreres arquitectòniques en algun organisme públic ha estat assumit pels propis periodistes en seccions breus d'opinió on es destaquen algunes iniciatives. En aquest sentit es pot destacar el “*Semáforo*” o la foto denúncia de les planes de “*El discreto encanto de la vida*” del diari *Ultima Hora* o “*El Podio*” de *La Voz de Baleares*.

Una altra novetat important de finals dels anys 90 és que es comença a destacar que l'accessibilitat beneficia a tots els ciutadans no només a determinats col·lectius. Així *El Día del Mundo* de 20 de febrer de 1998 denunciava que “*Los ancianos de Porto Cristo deben subir dos pisos para ver al médico*” (títol) i que “*Piden un ascensor para la Casa del Mar*”²⁶⁸, (subtítol).

Essent un fet bastant excepcional, cal destacar que al 1996 el diari *Ultima Hora* publicava setmanalment un suplement promogut pel Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Mallorca: *Habitat*. En aquest suplement es tractaven de forma molt gràfica i didàctica els problemes que ocasionen les barreres arquitectòniques. Al 1997, aquest suplement va ser editat per *El Día del Mundo*. Com exemple cal destacar el reportatge publicat a *Habitat* del diari *Ultima Hora* de 22 de març de 1996 amb el títol “*Las barreras arquitectónicas, un reto a solventar en Baleares*” i el subtítol “*El Consejo Asesor para la Eliminación de Barreras Arquitectónicas*”²⁶⁹ *lucha denodadamente para paliar este gravísimo problema en las islas*”.

²⁶⁸ Segons recull *El Día* la denúncia la feia el president de l'Associació de Veïnats, el de l'Associació de Comerciants i Professionals i el de l'Associació de la Tercera Edat.

²⁶⁹ Organisme constituït per representants de la Conselleria d'Urbanisme i Arquitectura, del Col·legi Oficial d'Arquitectes i del moviment associatiu.

Dins l'àmbit de l'accessibilitat es destaca molt la pressió del moviment associatiu per fer referència a la normativa. No és freqüent- al contrari- que la premsa es faci ressò de les sancions per l'incompliment de la normativa vigent (ni que hi hagi sancions). Tot i així a *El Día del Mundo* de 6 de novembre de 1996 s'informava que “*Cort abre siete expedientes a edificios por no respetar las normas de accesibilidad*”²⁷⁰ (títol) i “*La delegación de Hacienda y el nuevo centro de salud de la casa del Mar figuran entre los expedientados*” (subtítol).

La falta d'accessibilitat deriva sempre en una situació de desigualtat però hi ha situacions de discriminació tan explícites que són denunciades pels mitjans de comunicació. Així a *La Voz de Baleares* de 10 de març de 1998 informava d'un fet concret: “*Jóvenes discapacitados tuvieron ayer problemas de acceso en una visita concertada a la EMT*” (avanttítol)²⁷¹.

La demanda d'accessibilitat s'ha centrat molt- pel gran nombre d'afectats- en la supressió de barreres arquitectòniques però també es sol·licita l'accessibilitat en altres àmbits. Així a *La Voz de Baleares* de 25 de febrer de 1998 s'informava que “*El Imsero pide una programación subtitulada*”²⁷² (títol).

A nivell legislatiu, a Balears es disposa de la Llei 3/1993: *Llei per a la millora de l'accessibilitat i de la supressió de les barreres arquitectòniques* publicada al BOCAIB de 20 de maig de 1993²⁷³. El procés de promulgació d'aquesta Llei va ser molt seguida aleshores per la premsa de Mallorca amb la publicació d'informacions estrictes. Així al *Diario de Mallorca* de 13 de febrer de 1992 s'informava de què “*Hoy se estudia un proyecto de ley para la supresión de las barreras arquitectónicas*” (títol). I també d'extensos reportatges com el publicat a *El Día 16 de Baleares* de 19 de febrer de 1992

²⁷⁰ Els expedients estaven provocats per no respectar la Llei 3/1993 de 4 de maig per a la *Millora de l'Accessibilitat i Supressió de Barreres Arquitectòniques*. En aquesta informació també es recordava que “*La Ley concede un plazo máximo de 15 años para adecuarse a su normativa a los espacios públicos y edificios que estuvieran contruidos o proyectados antes de la entrada de ésta en vigor (mayo 1993)*”.

²⁷¹ S'informava que un grup de joves amb discapacitat d'un centre del Consell havia intentat visitar l'EMT però l'autobús que els havia de dur era inaccessible i les instal·lacions també.

²⁷² Aleshores TVE dedicava una mitja de 10 hores de programació subtitulada, a través del teletext, principalment programes i sèries.

²⁷³ Aquesta llei és desenvolupada pel Decret 96/94 del 27 de juliol, on es reflecteixen els paràmetres que han de regir el disseny universal i les mesures que garanteixen l'accessibilitat per a tothom. Aquest Reglament Tècnic va ser reformat i actualitzat al 2003.

amb el títol “*Los minusválidos tendrán menos obstáculos en calles y edificios*” i el subtítol “*Según prevé la ley de Accesibilidad*”.

En general els diaris editats a Palma han informat molt correctament de les mesures legislatives aprovades, no tant del seu seguiment i compliment. Així a l'edició de *El Día del Mundo* de 2 d'agost de 1994 s'informava àmpliament- i de forma destacada- de la normativa:

Avantttítol: *El Govern establece multas de hasta 25 millones para acabar con las barreras arquitectónicas*

Títol: *Los hoteles de Balears tendrán que disponer de plazas para personas con incapacidad física*

Subtítol: *Plazas, parques y edificios públicos se adaptaran antes del año 2008*

Lid: *Los promotores privados de viviendas de protección oficial (VPO) en Baleares tendran que reservar en las edificaciones futuras una proporción mínima para personas con movilidad reducida (personas con minusvalía física, deficientes visuales, auditivos, ancianos y personas con comunicación reducida), según el Decreto aprobado por el Consell de Govern en su última reunión, donde se establece también el plazo de hasta el año 2008 para la adaptación de zonas públicas, transportes y edificios públicos a la norma sobre eliminación de barreras arquitectónicas”.*

INFORMACIONS SOBRE L'ELIMINACIÓ DE BARRERES ARQUITECTÒNIQUES

Tot i que encara no han cessat, en els anys 70 i 80 bona part de les reivindicacions del col·lectiu de persones amb discapacitat física es centraven en la problemàtica de les barreres arquitectòniques. A principis de la dècada dels 80 però apareixeran també, tímidament, les primeres actuacions per minvar aquesta problemàtica. Un procés lent però imparable. Els diaris de Palma han informat exhaustivament de les actuacions i de les inversions realitzades sobretot per administracions públiques, però també des de la iniciativa privada.

Al diari *El Día 16 de Baleares* de 3 de març de 1987 apareixia un petit anunci enquadrat: “*Vivienda de minusválidos en venta*”. Es suposava, per tant, que tothom entenia que es tractava d'un habitatge adaptat a persones amb mobilitat reduïda, és a dir- bàsicament- sense escalons i amb portes prou amples per a què hi passi una cadira de rodes. Igualment a *El Día del Mundo* de 24 d'octubre de 1996 s'informava de “*Viviendas especiales*”²⁷⁴ i a l'edició del 19 de juny de 1997 de “*Cort cede dos viviendas a minusválidos*”.

Les barreres arquitectòniques no només afecten a l'urbanisme públic sinó a molts altres àmbits i sectors. Així el *Baleares* de 23 de novembre de 1990 informava de què “*A través del convenio que firmarán el Govern y la ONCE*” (avantítol), “*Baleares dispondrá desde 1991 de un servicio de “eurotaxi”*” (títol) i s'especificava que “*Se trata de implantar la circulación de vehículos con características especiales para minusválidos*” (subtítol).

A *El Día 16 de Baleares* de 19 de juliol de 1991 s'informava de què “*Llega el “eurotaxi”*” i en el peu de foto s'especificava que “*El “eurotaxi” permite el acceso de los minusválidos con silla de ruedas y el traslado de grandes equipajes*”. L'exemple de les possibilitats indicades resultava positiu perquè mostrava que l'accessibilitat no és només un benefici per a un col·lectiu determinat (la foto s'il·lustrava amb una persona que carregava maletes en un eurotaxi).

Al *Diario de Mallorca* de 25 de novembre de 1990 s'informava de “*Un hotel sin barreras*”²⁷⁵(títol) i de què “*El Albatros está acondicionado para acoger personas con minusvalías*” (subtítol).

Un altre exemple apareix a *El Día del Mundo* de 5 de juny de 1997 que amb el títol de “*El mar sin barreras*” es feia ressò de “*Presentada una silla para que personas discapacitadas puedan bañarse*”²⁷⁶(avanttítol).

Des dels moviments associatius i sobretot a partir de la dècada dels 90 s'ha passat de reivindicar l'accessibilitat com un dret dels ciutadans amb alguna discapacitat a argumentar que l'eliminació de barreres arquitectòniques i el disseny universal beneficien a tota la població, sense excepció. La premsa però destaca sempre el col·lectiu de persones amb discapacitat.

El Día 16 de Baleares de 17 de maig de 1992 informava de la inauguració d'un “*Parque para minusválidos en Torre d'en Pau*” (títol). I tant en el peu de foto (*Joan Fageda inauguró ayer el parque para minusválidos*) com en el líd (*El alcalde de Palma, Joan Fageda, inauguró ayer en Torre den Pau un parque infantil para minusválidos, un recinto para espectáculos al aire libre y los nuevos accesos para acceder al recinto*) el redactor insistia en què era un “parque para minusválidos”. Es tractava però d'un parc infantil que comptava amb unes instal·lacions accessibles a tots els nins i nines, inclosos els infants amb mobilitat reduïda. La interpretació del redactor però era radicalment oposada: “*Este parque infantil para minusválidos, que también puede ser utilizado por niños no minusválidos*”.

Actualment l'accessibilitat s'està normalitzant però durant tot aquest període ha estat un fet noticiós. Així al *Diario de Mallorca* de 18 de març de 1992 s'informava de què “*Entra en servicio el primer y único taxi palmesano para minusválidos*” i en el líd s'explicava que “*El tráfico palmesano cuenta con una nueva atracción desde hace una*

²⁷⁴ S'informava de què el Patronat Municipal de l'Habitatge havia iniciat els tràmits per a l'adjudicació de 14 apartaments destinats a “*personas minusválidas o de la tercera edad*” ja què estaven totalment adaptats.

²⁷⁵ Ampli reportatge sobre les característiques d'aquest hotel que el convertien en un establiment còmode per allotjar clients amb mobilitat reduïda o discapacitat visual.

²⁷⁶ Una iniciativa finançada per l'Ajuntament de Calvià i realitzada per un estudiant de l'Escola Massana de Barcelona.

semana. El Nissan Prairie que conduce Sierra Martín despierta curiosidad allá donde va. Su carrocería blanquinegra lo identifica como el primer y único taxi palmesano para minusválidos, después de que sólo la exjugadora profesional de baloncesto optara a uno de los vehículos que Cort había previsto destinar a esta actividad”.

Des dels gabinets de les administracions públiques es difonen totes les iniciatives que en aquest sentit es duen a terme. La premsa, sobretot dels darrers anys d'estudi, aporta moltes informacions.

Al diari *Ultima Hora* de 8 d'agost de 1994 s'informava de què “*Los minusválidos podrán acceder al mar en s'Arenal usando una rampa*²⁷⁷” (títol) i de què “*Cort y la ONCE desarrollarán a partir de septiembre un programa para eliminar las barreras arquitectónicas*” (avanttítol).

O l'edició de *El Día del Mundo* de 10 de setembre de 1997 que es feia ressò de què “*El Principal*²⁷⁸ *de Palma suprime barreras arquitectónicas*”.

El Mundo/El Día de Baleares de 27 d'octubre de 1998 informava que “*Cort espera acabar en el 2000 con las barreras arquitectónicas*” (títol). S'anunciava així la voluntat d'anticipar-se al 2008, data límit que marca la *Llei Autònoma d'Accessibilitat de 1987* per suprimir les barreres arquitectòniques de carrers, parcs, jardins, espais públics, edificis propietat de l'administració i de titularitat privada, així com en el transport públic.

Com és habitual en aquestes informacions també es sol destacar per damunt de moltes altres qüestions la inversió econòmica que suposa dur endavant aquest tipus d'iniciatives.

El Día del Mundo de 25 d'abril de 1998 obria la secció “*Cultura Espectáculos*” informant que “*El cielo de Costitx se abre a observadores con minusválidos*”(títol). També es destacava que “*El Observatorio Astronómico, centro pionero en la*

²⁷⁷ Informació a 5 columnes que es feia ressò de l'anunci de Cort d'instal·lar una rampa a la Platja de Palma per a permetre l'accés directe de les persones amb mobilitat reduïda a la mar.

²⁷⁸ Es referia a l'edifici del Teatre Principal de Palma.

adaptación de sus cúpulas móviles de estudio”(avanttítol) i el finançament “*El Consell Insular y la Obra Social y Cultural de “Sa Nostra” asumen el grueso de la financiación*” (subtítol).

També cal apuntar que des de finals dels 90 quan la premsa informa d'un nou projecte urbanístic o arquitectònic, en el text de la notícia molt sovint s'especifica i es destaca que s'ha tingut en compte l'accessibilitat. Així quan es presenta una nova infraestructura destinada als ciutadans poc a poc es fa obligat apuntar l'accessibilitat d'accessos i banys.

Igualment, les empreses privades utilitzen l'accessibilitat com a recurs informatiu. Així a l'edició de *El Día del Mundo* de 10 de juliol de 1997 s'informava de “*Oficinas sin barreras en La Caixa*”(títol) i al subtítol s'especificava “*Sin mostradores, sin cristales blindados, facilita el acceso a minusválidos y evita las colas*”.

En general resulta positiu que l'accessibilitat sigui notícia, tot i que un mateix estudi²⁷⁹ pugui ser interpretat de formes moltes diverses. El diari *Ultima Hora* de 29 d'agost de 1996 informava de què “*Santa Ponça es la zona turística menos accesible para los minusválidos*” (títol). L'edició, del mateix dia, del *Diari de Balears* deia que “*Calvià pot convertir-se en un centre notable de turismo accesible*”(títol) i *El Día del Mundo* denunciava que “*La accesibilidad de minusválidos a los hoteles es deficiente*” (títol) i que “*Ayuntamiento y Alpe ofrecen información sobre las barreras arquitectónicas en el municipio*” (subtítol).

Si a l'apartat de reivindicació s'ha fet molta referència als reportatges de denúncia, també- tot i que són menys freqüents- s'ha d'apuntar la publicació de reportatges informatius. Així al *Diario de Mallorca* de 15 de juliol de 1998 es dedicava una plana a “*Playas aptas para todos*”.

Per fer aquest reportatge, el redactor havia anat a la platja amb un grup de persones amb importants discapacitats físiques i intel·lectuals. I tot i que- tal i com es destaca al

²⁷⁹ Un estudi de l'Ajuntament de Calvià i l'associació ALPE (Associació Espanyola contra la Poliomelitis) que tenia com objectiu conèixer els recursos accessibles de la zona per posar a l'abast dels possibles turistes amb mobilitat reduïda.

titular- l'objecte era informar en positiu, el to era molt paternalista i el llenguatge molt tràgic:

“Vicente es un joven minusválido que, debido a su grave enfermedad, no le queda más remedio que estar permanentemente acompañado de su amiga de metal y ruedas. Sin embargo, la silla de ruedas, además de ser su inseparable compañera, se convierte en determinados momentos en su prisión, que les aleja de su premio tan barato como llegar hasta la orilla del mar. ¿Como acercarse hasta un lugar atravesando toneladas de arena que se empeñan en enterrar las ruedas de las sillas y evitar su avance y no morir en el intento?”(...)“Juan Rodríguez, chófer del autobús especial de la EMT, palmesano y encargado de capitanear la excursión, ayuda al excitado grupo a descender del vehículo adaptado para minusválidos y, tras su marcha, se le escapa un “son maravillosos” y da gusto trabajar para ellos”. Una vez en posición, revista y todos a la rampa”.

10. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ ESPORTIVA

Inicialment es pot entendre l'esport com una activitat física que realitzada de forma individual o en grup permet divertir-se i/o mantenir un estat saludable. Per a la majoria de persones amb discapacitat física sol ser però un àmbit vedat per la quantitat de barreres arquitectòniques existents a les instal·lacions i per la falta de professionals de suport. Aquestes reivindicacions però no han tingut cap presència a la premsa, en part perquè el col·lectiu d'afectats ha prioritzat temes sanitaris, educatius o laborals.

En un altre àmbit, l'esport té una vessant competitiva i d'espectacle. Aquí sí que la discapacitat té certa presència a través de l'organització de competicions específiques. El seu màxim exponent és la celebració de Paralímpiades i Special Olímpics. Aquestes competicions específiques compten- llevat d'algunes veus discordants - amb gran suport. Però al marge d'aquestes consideracions, en aquest treball s'ha de destacar la gran normalitat amb què la premsa ha tractat i tracta les competicions amb esportistes amb discapacitat. Aquestes informacions s'ubiquen a la secció d'esports i el seu tractament és pràcticament idèntic a la resta d'informacions.

Així, i sense oblidar però que es tracta d'esports minoritaris, a la introducció s'establia com a hipòtesi en positiu que *La premsa diària de Mallorca, editada durant aquests anys, ha tractat amb tota normalitat les competicions d'esportistes amb alguna discapacitat.*

Aquesta normalitat inclou també la tendència general de convertir als esportistes en ídols i en herois. I aquest fenomen es podria tornar perillós.

Així com moltes vegades s'humilia o es rebaixa la condició de les persones amb discapacitat, en el cas dels esportistes se'ls envolta d'una gran aura de voluntat i de superació. I el problema és que el missatge transmès sigui que “no és necessari que s'adoptin mesures correctores o compensatòries perquè l'individu amb discapacitat motivat trobarà el seu propi camí per superar qualsevol barrera que la societat li pugui aixecar”.

En el cas de Balears però la figura del nedador Xavi Torres ha esdevingut l'exponent màxim de la normalitat: esportista amb èxit que esdevé un personatge popular i "estimat".

L'ESPORT DE COMPETICIÓ

A nivell estatal, a la dècada dels 80, el panorama de l'esport per a persones amb discapacitat canvià favorablement. S'ampliaren les competicions, augmentà el nombre de cursos d'iniciació esportiva i de formació de tècnics, van desaparèixer alguns prejudicis i temors; començaven els patrocinis i les subvencions. Aleshores els mitjans de comunicació obriren també les seves seccions d'esports en aquestes disciplines.

L'origen de les Paralimpiades es situa a un joc organitzats al 1948 pel Doctor Ludwig Guttman, neurocirurgià de l'*Stoke Mandeville Hospital* a Aylesbury (Anglaterra). Aquesta competició es va fer coincidir amb l'olimpíada de Londres com a part d'un programa de rehabilitació per a pacients amb lesió medul·lar en cadira de rodes iniciat durant la Segona Guerra Mundial, i que va rebre el nom de *Ninth Annual International Stoke Mandeville Games*. És al 1960, i dins dels Jocs Olímpics de Roma, quan la competició va adquirir caràcter oficial. Fins el 1972 però només hi participaren esportistes amb paraplegia.

Al 1992, les Paralímpiades de Barcelona van batre tots els rècords i es convertiren en un espectacle de masses. Les discapacitats més evidents s'introduïen a les llars de tot el món i el col·lectiu es va fer més present que mai. Hi ha, en aquest sentit, un abans i un després de Barcelona²⁸⁰.

En un altre àmbit molt més modest s'ha de parlar també de l'organització dels Special Olímpics que tenen molta menys repercussió. Es tracta d'una organització sense ànim de lucre dedicada a la promoció i la pràctica de l'esport de les persones amb discapacitat intel·lectual reconeguda pel Comitè Olímpic Internacional i que actua a 135 països de tot el món. En general l'objectiu de la celebració d'aquests jocs és organitzar un esdeveniment que permeti competir a tots els atletes, participant en un nivell just, que suposi un repte en el qual tots tinguin una oportunitat raonable d'èxit

En el repàs de les seccions esportives dels diaris de Palma cal apuntar la gran normalitat amb què s'han tractat aquestes informacions. En molts casos només el títol de la

competició (per exemple, “Campionat balear de natació per a minusvàlids”) informa de què es fa referència a esportistes amb alguna discapacitat.

Així al diari *Baleares* del 4 d’abril de 1980 s’informava dels “*Campeonatos Regionales de Natación para Minusválidos*” (títol) i es destacava el “*Gran éxito de la Federación Balear*” (subtítol). En un notícia a tres columnes es feia una descripció de les proves i dels resultats sense cap explicació o menció "especial".

La secció d'esports del diari *Ultima Hora* del 14 d’abril de 1986 cobria una marxa (Avantttítol: *Primera marcha popular de inválidos*) i un partit de bàsquet (Titular: *Como fin de fiesta, un partido de básquet*) amb esportistes amb discapacitat. El format de l’article, amb l’alineació de jugadors de cada equip (Selecció Balear i Institut Gutman de Barcelona), els punts anotats i la crònica del partit eren els habituals en aquesta secció, només al final es destacaven els objectius "especials" d’aquestes activitats: “... *tenía como misión el dar a conocer a la sociedad mallorquina la existencia en Baleares de esta Federación (Federación de Deportes para Minusválidos) y, secundariamente, la integración del minusválido en la sociedad, el que no se sienta marginado y pueda practicar como los demás, algún deporte*”.

En la introducció s’ha destacat la normalitat amb què es tracten aquestes informacions. Però cal tenir en compte també que el tractament és com el d’un esport minoritari. Per tant, i llevat dels grans esdeveniments (Jocs Paralímpics) amb èxits molt destacats d’esportistes illencs, l’espai dedicat és breu.

Així bona part de les informacions vinculades a competicions d’esportistes amb discapacitat tenen ressò en els diaris però en format breu. A l’*Ultima Hora* de 6 de juny de 1986 s’informava de “*Deportes para minusválidos*” (títol) i de què “*El Club Atletismo PRODIECU participará en los campeonatos de Espanya*” (subtítol).

A més de les competències específiques cal destacar el cas de les maratons on al marge de les grans figures hi participa un grup heterogeni. Habitualment es destaca la participació d’atletes amb mobilitat reduïda. Normalment això es fa en les fotografies i

²⁸⁰ El progrés ha estat constant. Els Jocs Paralímpics es van iniciar a Roma al 1960 amb 500 esportistes,

en el desenvolupament del text. Al *Diario de Mallorca* de 8 de desembre de 1986 s'informava de què "*Juan Pablo Martínez, ganador de una desastrosa Inca- Palma*" (títol). En el text es destacava específicament la participació de dos corredors amb cadira de rodes: "*Dos minusválidos, con silla de ruedas, participaron en la carrera. Fue Pedro Ques el vencedor de la categoría en 1 hora i 55 minutos. El esfuerzo de estos dos atletas es realmente encomiable, ya que las dificultades con los que se encontraron fueron mayores que las del resto de participantes. Un coche que se confundía con el resto parecía protegerles. Sin embargo, los vehículos que adelantaban no sabían que delante se encontraba una silla de ruedas que, además, tendía a zigzaguear para ahorrar esfuerzos. Por pocos centímetros no se produjo una tragedia*". Cal destacar que en aquest cas era molt fàcil substituir "*dos minusválidos*" senzillament per "*dos corredores*" o "*dos atletas*". La notícia s'il·lustrava amb dues fotos. En una apareixen dos atletes corrent. En la segona, un atleta amb cadira de rodes. Aquesta informació i la presència d'atletes en "cadira" també apareixia destacat en portada.

El seguiment que ha fet la premsa de diferents actes i esportistes ha fet que sobretot alguns nedadors hagin esdevingut- en determinats moments- prou coneguts pels afeccionats per no haver d'especificar. Així *El Día 16 de Baleares* de 16 de febrer de 1990 informava, amb tota normalitat, de *la Cinquena Edició del Torneig Internacional de Natació per a Minusvàlids*: dies, proves, participants... La informació es resumia amb el títol "*Grimalt y Torres van al torneo de Mar de Plata*".

A *El Día 16 de Baleares* de 28 de febrer de 1990 s'informava que "*Grimalt y Torres lograron 8 medallas de oro y 4 de plata en el mundial de Argentina*" (títol). Era la continuació de la informació anterior i igualment tractada molt correctament.

El Día 16 de Baleares de 29 de març de 1990 explicava que "*Los medallistas Grimalt y Torres irán a los campeonatos de invierno en abril*" (títol) i que "*Los nadadores fueron felicitados por la Casa Real*" (subtítol).

En aquest cas *El Dia* va fer un seguiment excel·lent. Però s'ha de tenir en compte que eren dues figures molt destacades en la seva categoria.

En molts casos també cal destacar positivament que l'especificitat de la discapacitat apareix a l'avantítol o al subtítol, no al títol. Així al diari *Ultima Hora* de 21 de juny de 1990 s'informava de què “*Margarita Mora, Ricardo Sevillano y Miquel Santandreu, oro y plata tiro carabina*” (títol) i de què “*Pertenecen todos ellos al Club de Minusválidos Illes*” (avantítol).

Una altra aspecte positiu és la tendència a què "minusvàlid" s'uneixi sempre a la competició, no a l'esportista. Així al diari *Ultima Hora* de 17 de juliol de 1990 s'informava de què “*El nadador logró tres records del mundo en Saint- Etienne*” (avantítol) i de què “*Xavi Torres, tres oros y dos platas en los Mundiales para minusválidos*” (títol). I a l'edició de l'*Ultima Hora* de 25 de març de 1991 s'informava de “*Natación/ Campeonato de España de minusválidos*” (avantítol) i de què “*Xavi Torres batió los récords del mundo de 50 metros libres y mariposa*” (títol).

Al marge de les notícies diàries, durant aquests anys també s'han publicat alguns reportatges. Al diari *Ultima Hora* de 4 d'abril de 1991 es dedicà un ample reportatge (títol: “*El agua les da vida*”) a explicar que “*La gran actuación de los nadadores del Asmi²⁸¹ en el Nacional puso de relieve una encomiable labor*” (avantítol). En aquest reportatge s'explicava àmpliament la preparació dels nedadors. El llenguatge del text era prou neutral per a què l'“*encomiable labor*” de l'avantítol no fos excessiu.

El Día 16 de Baleares de 8 d'abril de 1991 també dedicà dues planes a explicar la preparació de “*Tres mallorquines a la conquista de medallas*” (títol) i que “*Xavi Torres, Jaime Grimalt y Marina Castell, preseleccionados, para Barcelona'92*” (subtítol).

D'aquest reportatge també cal destacar el lid: *Han conseguido que la totalidad de los medios de comunicación se ocupen y se preocupen de ellos; han logrado títulos y distinciones gracias a un esfuerzo personal y superando toda clase de traumas que más que otra cosa han tenido otros, porque estos atletas no se han sentido ni discriminados ni alejados del entorno social. Si acaso, la marginación ha venido por parte de estamentos e instituciones que tenían la obligación de ayudarles.*

²⁸¹ Associació dedicada a la promoció de l'esport adaptat.

Aquest i molts altres reportatges que es van publicar aquests mesos responen sobretot a la febre preolímpica que provocà la designació de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics del 92. Destacar també positivament l'espai que s'hi dedicà com a mostra de l'interès i de la importància que es donà al terme.

Aquesta febre provocà que es fes un gran seguiment de tots els preparatius i esdeveniments previs. A l'edició del 19 de juny de 1991 del diari *Ultima Hora* s'informava àmpliament i amb moltes fotos de les proves del nedador mallorquí Xavi Torres i de l'olímpic nordamericà Mark Spitz a la futura piscina olímpica de Sant Jordi (Títol: *El mallorquí Xavi Torres nadó ayer con el medallista Mark Spitz*). El tractament era totalment correcte. Al desenvolupament de la informació es recordaven els èxits de Mark Spitz i dels "*deportistas Paralímpicos españoles*" que es trobaven a Barcelona.

Un altre factor fonamental que determina la major cobertura d'un fet és lògicament la proximitat geogràfica. El diari *Ultima Hora* del 5 de juliol de 1991 informava àmpliament de què "*Antonio Rebollo, nuevo campeón de España de minusválidos*" (títol) perquè el Campionat de tir amb arc es celebrava a Palma.

El fet de comptar amb figures destacades i populars com la de Xavi Torres també fa que els mitjans posin un interès especial en fer el seguiment de la seva carrera. Així els diaris de Palma, durant el mes de juliol de 1991 van informar puntualment del Campionat d'Espanya de Natació de Minusvàlids (Titular del diari *Ultima Hora* de 28 de juliol: *Xavi Torres regresó satisfecho por los resultados obtenidos en Zaragoza*).

A l'abril de 1992 el Campionat d'Espanya Absolut de Natació per a esportistes amb minusvalidesa física es celebrà a Palma. La proximitat i la rellevància de figures com Xavi Torres provocà que l'esdeveniment encara tingués una major repercussió a la premsa de Palma. Cal destacar, una vegada més, la gran "normalitat" en què, en general, es van cobrir les diferents competicions. Així al diari *Ultima Hora* de 9 d'abril de 1992 es dedicava una plana a explicar que "*El campeonato nacional comienza mañana en el Palau con la vista puesta en los Juegos Olímpicos*" (títol). També cal destacar

l'avantítol: *Natación de minusválidos/ Con la presencia de Irene Villa*²⁸², víctima de un atentado. Aquesta presència també afavoria la gran dedicació.

I al setembre de 1992 arribaren les Paralimpiades de Barcelona. Les seccions esportives dels diaris de Palma comptaren amb una subsecció dedicada als Jocs. Els èxits dels esportistes mallorquins van ser, molts dies, tema d'obertura d'esports i foren també, en algunes edicions, tema de portada.

Com exemple es pot citar l'edició de *El Día 16 de Baleares* de 6 de setembre de 1992 que destacava que “*Los atletas españoles acaparan records mundiales*” (títol) i que “*Los invidentes Requena y Rodríguez lograron el oro en triple salto y 200 metros*” (subtítol).

O l'*Ultima Hora* de 7 de setembre de 1992 que informava que “*El mallorquín Xavi Torres logró una medalla de plata en natación*” (títol).

La "normalitat" no només està en el tractament de les informacions també en la rivalitat de competició. *El Día 16 de Baleares* de 8 de setembre de 1992 es feia ressò de la “*Segunda medalla de plata para Xavi Torres*” (títol) però també destacava que “*El húngaro Denes Napy, protagonista del primer positivo*” (subtítol). En aquest nivell queda clar que es competeix per la glòria del triomf no per afany de superació.

En aquest sentit també cal destacar una entrevista a Xavi Torres publicada a *El Día 16 de Baleares* de 17 de setembre de 1992 (Títol: “*Lo que viví es distinto a todo lo conocido*”). En un destacat s'apuntava que “*Al final fue quien más medallas consiguió, pese a que tuvo que competir con adversarios de menos minusvalía, lo que les otorga una sustancial ventaja*”.

Totes les informacions dels jocs segueixen el to habitual en la crònica esportiva de la jornada anterior. Només apuntar que en alguna ocasió el redactor es veia obligat a

²⁸² Irene Villa va ser víctima, el 17 d'octubre de 1981, d'un atemptat d'ETA a Madrid quan el cotxe en el qual circulava amb la seva mare passà vora un cotxe bomba. L'explosió li causà amputacions i altres lesions importants.

explicar el funcionament d'un determinat esport²⁸³.

La “normalitat” també es concreta en l'habitual reconeixement social que es fa als esportistes que triomfen. Així al diari *Ultima Hora* de 25 de setembre de 1992 es cobria la recepció del batle de Palma Joan Fageda després dels èxits aconseguits a Barcelona (avanttítol: *Joan Fageda, en un acto celebrado en Cort, les entregó un "foner" i títol: Los paralímpicos mallorquines ya son parte de la historia de la ciudad de Palma*).

I després de les Paralimpiades es celebraren els Jocs Especials (*Special Olímpics*). La informació va tenir, excepcionalment, una gran cobertura en tots els mitjans. A la seva finalització, el diari *Ultima Hora* (14 d'octubre de 1992) publicà la crònica de recepció a l'Aeroport de Son Sant Joan dels 43 esportistes illencs (Títol: *Diecinueve medallas de los Specials Olympics 92 fueron para deportistas mallorquines*).

Però dins aquest ambient “d'eufòria olímpica” cal destacar sobretot un article d'opinió publicat al diari *Ultima Hora* de 9 de setembre de 1992 (títol: *La pesadilla paralímpica*). El títol ja era bastant explícit d'allò que l'autor entenia que eren els Jocs Paralímpics: “*feroz competición de ciegos, cojos, tetrapléjicos y discapacitados*” i “*olimpiada de enfermos*”. La valentia de l'article és destacable en un ambient de beneplàcit on ningú es qüestiona cap actuació vinculada a l'àmbit de la discapacitat. Fet que, per altra banda, respon a actituds paternalistes i proteccionistes molt poc normalitzadores. Per això resulta interessant transcriure alguns dels paràgrafs més significatius:

"... esta Olimpiada de enfermos me parece horrible desde todos los puntos de vista; una auténtica pesadilla. Moralmente indecente y filosóficamente errónea, pero muy representativa de lo que un mundo tan confuso como impío llama integración de los minusválidos. Ponerlos a competir entre sí como sistema de normalización. Escalofriante. Obviamente, no se trata de que cualquiera pueda hacer deporte; ni de que los ciegos, cojos, tetrapléjicos y discapacitados en general desarrollen al máximo todas sus facultades posibles, que son tantas como las de cualquiera. Eso será un maravilloso logro social, pero no tiene muchas cosas importantes, y con una pierna se

²⁸³ Un dels esports paralímpics és la boccia, un esport semblant a la petanca que es juga amb pilotes de pell i és

piensa mejor que con dos: lo que no se puede hacer es jugar a basquet o saltar con pértiga. Colocar a alguien en el lugar exacto de su incapacidad es la práctica corriente y normal de este mundo, pero en absoluto solidaria ni humanitaria"

"Que los disminuidos se normalizan y se integran es cierto: todos tratan de lograr ventaja y ser clasificados en grupos donde su grado de incapacitación sea inferior al de los rivales; cuando se les declara más sanos de lo esperado se llevan un disgusto, se aleja la medalla".

"Todos son muy dueños de hacer con sus imposibilidades lo que les venga en gana, pero que no nos tomen el pelo con conmovedores discursos morales. Los Paralímpicos no tienen nada que ver con la prosa morbosamente sentimental que les rodea, ni con ninguna monserga humanitaria. Al contrario. En lo único que se integran los discapacitados es en su discapacidad".

"Por suerte el famoso y paralizado Hawking se hizo físico, y no velocista de cien metros lisos. Habría sido espantoso".

"Los Paralímpicos me parecen la imagen perfecta de un mundo enfermo, despiadado y muy solitario, que además cultiva masivamente ciertas filosofías babosas y erróneas. Bajo un manto repelente de hermosas palabras, obliga a todo el mundo a vivir en su desventaja y explotar la desventaja de los demás"

La realitat però és que els èxits esportius aconseguits durant els Jocs de Barcelona van mantenir i potenciar la presència dels esportistes amb discapacitat als mitjans. Al diari *Ultima Hora* de 8 de gener de 1993 s'informà àmpliament de què "*Los paralímpicos pasaron la revisión médica en la piscina de Son Gotleu*" (títol). S'explicava amb normalitat com es desenvolupava aquest control. Només en el darrer paràgraf el redactor considerava que "*Es de admirar el trabajo y el esfuerzo de estos deportistas con deficiencias físicas y su aportación al deporte balear*".

El ressò de les Olimpíades i la presència en els mitjans de comunicació també va

afavorir , tímidament, algunes millores per a la pràctica de l'esport. La signatura d'un conveni de patrocini entre Sa Nostra i els nedadors mallorquins que havien de participar a les Paralimpiades d'Atlanta va ser recollit per tots els diaris de Palma del 30 d'abril de 1996.

Mot menys ressò tenen les competències amb atletes amb discapacitats intel·lectuals ja que el nivell que aconsegueixen és poc espectacular, amb resultats modestos. L'objectiu fonamental és lúdic i terapèutic. Destaca però positivament el tracte normalitzat en les seccions esportives. És possiblement l'únic espai de tractament periodístic normalitzat.

Al *Diari de Balears* de 22 de maig de 1996 s'informava de "*Presentat l'equip de les Illes que participarà als Jocs Nacionals Reus'96*" (títol) i "*A l'acte assistí l'ex-entrenador barcelonista Johan Cruyff*" (subtítol).

Llevat d'esportistes molt destacats i de grans esdeveniments com els jocs olímpics, l'esport adaptat és molt minoritari i per tant amb poc espai als mitjans. Excepcionalment en algun suplement esportiu s'hi ha fet alguna referència. Així al suplement "*Deporte Balear*" del *Diario de Mallorca* de 21 de maig de 1996 es dedicava la portada i un ample reportatge a l'equip de basquet en cadira de rodes del Club Esportiu Illes (títol: *Contra viento y marea*). Un reportatge molt reivindicatiu ja que al subtítol s'apuntava que "*Con muchos problemas sufridos no han impedido el retorno del Illes a Primera División*" i a l'entradeta es destacava que "*Son algo más que un grupo de amigos unidos por una afición común. También les une sus ganas de seguir adelante en una vida en que un momento dado tuvieron la suerte de espaldas. Con su esfuerzo y sacrificio son protagonistas quizá no debidamente valorados, de una página importante del deporte balear y han logrado el ascenso a Primera División. Ahora, su máxima ilusión es poder contar con material moderno para así luchar con igualdad de oportunidades*".

Amb els Jocs d'Atlanta, l'estiu del 1996, novament hi va haver un gran seguiment dels esportistes mallorquins per part dels diaris de Palma. Per exemple al *Diario de Mallorca* de 21 d'agost s'informava àmpliament a la plana dedicada a "*Juegos Paralímpicos. Atlanta'96*" de que "*El mallorquin Antoni Martorell fue séptimo en los 400 metros*

libres”.

I com és habitual en aquest casos (i sense arribar a l'eufòria del futbol) els diaris de Palma també van cobrir a tota plana (fins i tot a la portada) la recepció a l'Aeroport de Son Sant Joan.

Per altra banda, tots els diaris de Palma de 3 de novembre de 1998 van tractar àmpliament una conferència anual de la Federació Internacional de Vela Adaptada celebrada a Palma. Però bona part del ressò es devia a que la conferència havia estat presidida per la Infanta Cristina.

Tot i que no és habitual també hi ha alguna denúncia. Així al diari *Ultima Hora* del 5 de novembre de 1996 es recollia que “*Los monitores de los participantes mallorquines en los Special Olímpics lamentan la falta de apoyo institucional*” (subtítol). El títol era també força explícit, “*Especialmente olvidados*”.

Així mateix, *La Voz de Baleares* del 6 de novembre de 1997 dedicava el reportatge de portada del seu suplement “*Sanidad*” a “*El deporte es positivo para todo y para todos*” (títol) i “*Asmi denuncia la falta de apoyo a las actividades físicas para discapacitados*”. Aquest era un reportatge sobre l'altra visió de l'esport, un reportatge de denúncia de la falta de suport de les administracions per cobrir despeses de professionals, desplaçaments, i materials; les barreres arquitectòniques en moltes instal·lacions esportives, els problemes de desplaçament...

Al marge del seguiment de les competicions però, molt excepcionalment s'han denunciat els problemes d'accés i de suport en aquest àmbit. Al *Diario de Mallorca* del 12 de març de 1986 es feia referència a què “*La Federación de Minusválidos en busca de practicantes*” (avanttítol) i de què “*Precisan, también, ayudas oficiales*” (títol).

Al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1998 es publicà una entrevista a la tiradora olímpica Margarita Mora on denunciava “*Los tiradores impedidos de Europa tienen más ayudas*” (títol) i afirmava que “*Encontré en el tiro una forma de superar el trauma de quedar inválida*” (subtítol). En el text es succeïen preguntes tals com “*¿Sabe lo que*

es sufrir?, ¿Es una luchadora nata? ¿Fue dura la rehabilitación? ¿Tenía ganas de seguir viviendo?” . Quan comencen les preguntes relacionades amb la competició esportiva, el to és molt més normal i objectiu.

Entre les informacions poc adients també cal destacar exemples com un breu publicat al *Diari de Balears* de 2 de febrer de 1998. La foto d'una cursa ciclista amb participants en cadira de rodes s'acompanyava del següent peu: *“No tothom practica l'esport d'assegut des del seu sofà. N'hi ha molts que ho fan des de la cadira de rodes on les circumstàncies els han condemnat de per vida, com aquests veterans de la demencial guerra del Vietnam, que participen en una cursa ciclista”*.

Al *Diari de Balears* del 7 de novembre de 1999 es dedicava 5 columnes a la crònica d'una trobada d'esportistes amb discapacitat intel·lectual al Poliesportiu de Sant Ferran de Palma. El titular deixava algun dubte: *“Els disminuïts psíquics lluiten per arribar a ser atletes”*. Del text també cal destacar algunes afirmacions por afortunades: *“És un espectacle que, en aparença, es destina als seus familiars; la realitat és que propicia la integració dels joves, als quals se'ls demana la realització de moviments coordinats “normals”, alhora que els permet participar de l'esport públic que poden veure al seu voltant i suposa trencar amb les seves rutines”*.

ESPORTISTES DESTACATS

Entre el llistat d'esportistes de balears amb més mèrits i més coneguts destaca Xavi Torres, nedador que ha aconseguit èxits des de molt jove, amb unes afectacions a braços i cames molt importants. Un esportista que a nombroses entrevistes ha explicat que *"l'esport m'ha ajudat a formar-me com a persona i m'ha transmès els valors del treball diari i en equip"*.

Les medalles dels campionats d'Espanya, dels mundials i de les olimpíades configuren l'extens currículum d'aquest esportista. Allò que va començar com una afecció i també com una teràpia, amb els anys, va esdevenir un mitjà de vida. Però Xavi Torres ja ha sobrepassat l'àmbit esportiu. És una figura molt coneguda a Balears i fins i tot es pot afirmar que popularment estimada.

Inicialment s'ha de contemplar que el seu exemple pot servir d'estímul però també de desànim. El que no es pot obviar és que la seva popularitat ha fet oblidar la seva discapacitat.

Aquesta "estimació" popular envers la figura de Xavi Torres ha tingut el seu reconeixement social a través dels moltíssims premis. Així al diari *Ultima Hora* de 30 de gener de 1992 s'informava de què *"Ràdio Jove- Banca March hizo entrega ayer de sus galardones anuales"*²⁸⁴ (subtítol). I es destacava sobretot al títol *"Otro premio para Xavi Torres"*. La notícia s'iniciava dient que *"El deportista mallorquin Xavi Torres Ramis..."* en cap moment s'especificava la seva discapacitat.

El Día 16 de Baleares de 26 d'abril de 1992 recollia que *"El Rey entregará el Olimpia a Xavi Torres"* (títol). Aquest reconeixement volia- segons la informació- *"... premiar a la persona o entidad que por su propia actuación deportiva o por el fomento de la actividad de otros se haya destacado, especialmente en la difusión y mejora de la actividad deportiva entre los disminuidos físicos, síquicos o sensoriales"*.

²⁸⁴ Aquest premi reconeixia la tasca duta a terme per joves de forma individual o colectiva. Els guardonats eren proposats pels redactors de l'emissora de ràdio i votats pels oients.

En el mateix sentit cal destacar la presència social de Xavi Torres en actes socials molt diversos. *El Día 16 de Baleares* de 20 de febrer de 1992 informava que “*Xavi Torres entregará a Irene Villa la medalla de oro del Campeonato europeo*” (títol). En aquesta informació cal tenir en compte que a l’abril s’havien de celebrar a Palma els XXII campionats d’Espanya absoluts de Natació per a Minusvàlids i Irene Villa tenia llavors molta presència als mitjans.

Al gener de 1997, Xavi Torres va ser el pregoner de les festes de Sant Sebastià de Palma. Aquest fet lògicament també va ser recollit pels diaris de Palma.

Quan es produeix un gran esdeveniment que es considera important i interessant pel gran públic, els diaris solen acompanyar les seves informacions amb cròniques i articles d’opinió d’un expert. Si aquest és, a més a més, un personatge conegut i popular millor. Durant la Paralimpiada de Barcelona, *El Día 16 de Baleares* comptà amb una columna diària signada per Xavi Torres. En aquesta secció, el nedador explicava, en primera persona, les seves vivències personals i també la crònica dels fets. Com exemple es pot citar l’edició del 5 de setembre de 1992 (Titular: *Ayer firmé autógrafos*) o del 9 de setembre de 1992 (Titular: *Estamos soñando*).

A més de les informacions estrictes, Xavi Torres ha estat protagonista de moltíssimes entrevistes en què s’intenta aprofundir més. *La Voz de Baleares* de 15 de maig de 1997 publicà, en el suplement Sanidad, una entrevista on, sobretot, s’intentava indagar en la manera com havia afrontat la seva discapacitat (Títol: “*Mi discapacidad no me impide lograr los objetivos*”) destacant a l’entradeta que “*Xavi Torres es el deportista balear con más triunfos nacionales e internacionales, a pesar de su discapacidad. El nadador paralímpico ha ido superando sus problemas físicos de forma increíble y no sólo como deportista, sino también como estudiante universitario y persona realmente integrada en la sociedad, impulsando diversas asociaciones, como últimamente la Asociación de Deportistas contra la Droga. En todas sus actividades ha conseguido el reconocimiento de sus paisanos*”.

Xavi Torres també és conegut fora de Balears, i en períodes olímpics o preolímpics ha estat protagonista de nombrosos reportatges de diaris, revistes i suplementos de caràcter

estatal. En aquests articles el tractament que es fa de la seva figura és molt més fastuós i heroic. Sense deixar de reconèixer i exaltar els seus èxits esportius, la relació amb els periodistes mallorquins es més senzilla. La seva carrera esportiva va començar quan ell era molt jove i fa molt d'anys que el coneixen a les seccions esportives dels diaris palmesans.

11. ANÀLISI DEL LENGUATGE

En un estudi de la presència de la discapacitat a la premsa de manera inevitable s'ha de parlar del llenguatge i dels canvis produïts a l'hora de fer referència a una part important dels ciutadans i ciutadanes d'aquesta Comunitat.

En les llargues discussions sobre l'objectivitat dels mitjans de comunicació sovint es conclou que el periodisme embasta paraules, no retalls de realitat. La gran arma de la premsa és el llenguatge, és la paraula. La paraula pot crear, en l'opinió pública, actituds d'admiració o de rebuig segons les circumstàncies. Per tant l'estudi del llenguatge té molt a veure amb la classe de responsabilitat que s'adjudica a la premsa per tal de normalitzar el dia a dia dels ciutadans amb alguna discapacitat.

Hi ha qui defensa que *"el nom no fa la cosa"* i que la corrent nordamericana promoguda en la dècada dels 90 del *"llenguatge políticament correcte"*²⁸⁵ només és una moda. Certament serveix de poc substituir "moro" i "negre" per "magrebí" i "subsaharià" si aquests ciutadans segueixen essent discriminats i tractats com a delinqüents. Però tampoc es pot obviar que el llenguatge és una de les principals vies d'expressió dels humans i que, per tant, juga un paper fonamental en la construcció de les imatges mentals que configuren el nostre món.

La Comunicació és una ciència social i per tant té molt a dir i a fer en relació a la transformació de la realitat i especialment en la solució dels problemes socials. D'alguna manera tota comunicació cerca actuar damunt la percepció de les actituds i ho fa expressament però també implícitament. Quan parlem transmetem la nostra visió del món i de les persones i la presentació negativa o estereotipada de l'altre incrementa els prejudicis i els malentesos. Molts dels usos i de les formes que han omplert els diaris d'aquests anys han contribuït a crear una imatge no intencionadament negativa però sí molt poc normalitzadora de les persones amb alguna discapacitat.

²⁸⁵ "L'estil políticament correcte" impulsat per l'esquerra cultural del Estats Units aposta per un llenguatge lliure de termes relatius a les minories i a fets adversos amb significats o connotacions de caràcter negatiu.

L' "anormalitat" en la qual encara es mou la nostra societat fa que no puguem prescindir dels termes que designen aquelles persones amb una afectació a les seves dotacions físiques, intel·lectuals o sensorials. I si es vol ésser justs s'ha de reconèixer que a vegades aquesta necessitat d'etiquetar a les persones respon també a la voluntat d'intervenir. Prèviament a qualsevol actuació - des de l'administració pública corresponent- s'examina, diagnostica i etiqueta mitjançant l'expedició de certificats que acrediten la condició de "minusvàlid".

Tant en català com en castellà es disposa d'una gran varietat de termes. En relació al material d'estudi d'aquest treball fins a l'aparició del *Diari de Balears* - a l'any 1996- i a excepció d'alguns articles d'opinió o suplementos, només es disposa de textos en castellà. Tot i així cal destacar que la traducció català- castellà o castellà- català dels termes sempre té un equivalent exacte.

Al marge d'alguns termes que des de finals dels 80 es consideren degradants i ofensius (idiota, subnormal, anormal, retardat....) es disposa d'una gran varietat de termes: deficient, disminuït, impedit, invàlid, paralític, discapacitat, minusvàlid... El problema és que tots aquests termes, usats de forma nominal, projecten una imatge negativa i immòbil, com si es pretengués reduir en aquests col·lectius a la condició de "pacient" i, sobretot, anul·len el caràcter multidimensional que caracteritza a tota persona.

Probablement la terminologia consensuada a finals dels 90 (persona amb discapacitat) no és perfecta. Contràriament al sentir dels col·lectius més conscienciejats es segueix usant un lèxic d'origen negatiu que remarca la diferència. Però l'estudi de la premsa d'aquests anys mostra que el canvi ha estat prou significatiu.

Durant el període d'estudi s'han produït modificacions notables en el llenguatge utilitzat que són sobretot evidents si es comparen els primers amb els darrers anys perquè la transició és lenta, quasi imperceptible. Així en aquesta trajectòria han anat quedant obsolets termes que sorgiren del món de la ciència com "idiota" o "subnormal".

En el present treball es fa un repàs dels termes usats durant aquests anys. I considerant la seva importància, també s'inclou un apartat dedicat a l'ús d'expressions carregades

de judicis de valor i un apartat sobre l'ús metafòric de noms de diferents malalties per descriure o definir determinats problemes socials. Per la seva transcendència també s'ha fet un repàs al tractament de la imatge.

CANVIS EN LA TERMINOLOGIA

Les constants més importants en la terminologia són la falta de criteri i la diversitat. Durant aquest període les informacions referents a l'àmbit de la discapacitat s'han omplert d'un vocabulari molt variat, usat de forma desordenada, sense atendre als matisos, a les diferències i a la varietat de situacions. I aquests trets s'han mantingut durant tots aquests anys.

Inicialment, l'any 1980 hauria d'haver estat una data important ja que aquest any l'OMS (Organització Mundial de la Salut) publicà una classificació internacional de deficiència, discapacitat i minusvalidesa²⁸⁶ que suggeria un enfocament més precís; una classificació que havia de permetre distingir entre la persona i les seves circumstàncies. Aquesta classificació va ser traduïda a l'espanyol al 1983 per l'Instituto Nacional de Servicios Sociales (INSERSO).

Segons aquesta classificació, DEFICIÈNCIA és la pèrdua o anormalitat d'una estructura o funció psicològica, fisiològica o anatòmica. És a dir quan es parla d'una afectació a nivell d'organisme. La utilització d'aquest terme no indica necessàriament que hi hagi una malaltia o que s'hagi de considerar que l'individu està malalt.

Per DISCAPACITAT s'entén una restricció o absència (deguda a una deficiència) de la capacitat de realitzar una activitat en la forma o dins dels marges que es consideren habituals per a un ésser humà. La discapacitat representa una desviació de la norma des del punt de vista de l'actuació com a individu. Es parla d'una afectació a nivell funcional.

I finalment, MINUSVALIDESA és una situació desavantatjosa per a un individu determinat, conseqüència d'una deficiència o d'una discapacitat que limita o impedeix el desenvolupament d'un rol que és normal en el seu cas (segons l'edat, sexe, ambient social i cultural). La minusvalidesa està doncs en funció de la relació entre les persones i el seu ambient. És la pèrdua o la limitació de les oportunitats de participar en la vida de

²⁸⁶ La versió original anglesa és *impairment, disability i handicap*.

la comunitat en igualtat amb la resta (barreres culturals, físiques i socials). És una afectació a nivell social.

Com exemple d'aquesta classificació podríem apuntar que si a dues persones els hi faltessin els dos braços tindrien una deficiència òbvia. Però, en funció de la rehabilitació, adequació de pròtesis, aplicació d'ajudes tècniques....., es diferenciarien en el tipus i grau de discapacitat per fer les activitats quotidianes (agafar o col·locar coses, vestir-se, rentar-se...). I finalment podria passar que una tingués una sèrie de minusvalideses (dependència física, impossibilitat per aconseguir un lloc de feina...) i l'altra en canvi no tingués cap minusvalidesa i desenvolupés una vida autònoma.

Per tant la funció de complexos factors culturals, familiars, psicològics i econòmics són evidents. Aquesta classificació volia evitar que aquestes dues persones fossin etiquetades de la mateixa manera.

Cal apuntar que en la traducció catalana del terme castellà "minusvalía" era possible l'aplicació de dos termes: "minusvalidesa" i "minusvàlua". S'optà pel primer terme ja que "vàlua" significa valor d'una cosa, ésser vàlid i, lògicament, no es volia donar a entendre el contrari. El terme "Minusvalidesa" també s'emprà en la traducció catalana de la LISMI (*Llei d'Integració Social del Minusvàlid*) del 1982.

Però malgrat l'esforç de l'OMS, aquests termes es van seguir usant, en tots els àmbits, com a sinònims. I en el cas de la premsa, en alguns casos establint diferències que no tenien cap base; com per exemple associar "deficientes" a persones amb discapacitats intel·lectuals i "minusválidos" a persones amb discapacitats físiques o a tot el col·lectiu.

A l'Estat espanyol el terme més usat és "minusvàlid": places d'aparcament per a minusvàlids, pensions per a minusvàlids... Un terme poc adequat quan s'entén "menys vàlid" o que "val menys".

Des de desembre de 2001 existeix una nova classificació²⁸⁷ aprovada el 22 de maig de 2001 per la 48 Assemblea General de l'OMS. Aquesta classificació parteix del concepte de salut, entès de forma àmplia, englobant tant aspectes corporals com individuals i socials. L'objectiu és proporcionar un llenguatge unificat que no classifiqui a les persones sinó al seu àmbit de funcionament, és a dir a les circumstàncies vitals de la persona. Amb aquesta nova classificació, enlloc de parlar de discapacitat i minusvalidesa es parla de limitacions en l'activitat i de restriccions en la participació. S'ha passat d'una classificació de "conseqüències de la malaltia" a una classificació de "components de la salut" que concep a la persona en el seu context individual i social. Es pretén així facilitar un llenguatge comú que no discrimini a les persones sinó que col·labori a fomentar la seva participació social perquè actualment, quan l'entorn social no serveix per a una persona concreta perquè està ple de minusvalideses, l'escala de valors en la qual ens movem (l'individu per la societat més que la societat per l'individu) fa que la qualificació de "minusvàlid" la rebi la persona i no l'entorn social.

La base filosòfica d'aquesta classificació s'adapta perfectament al principi de normalització, el problema és que no aporta fórmules concretes, aplicables en el dia a dia i en la quotidianitat.

Centrats en els diaris editats a Palma cal apuntar que, durant aquest període, es produeixen canvis significatius però el tret fonamental de l'anàlisi del llenguatge de la premsa relacionat amb la discapacitat és sempre la varietat lèxica; en un mateix paràgraf o en una mateixa frase. A *El Día 16 de Baleares* de 16 de juliol de 1991 es dedicava un ampli reportatge a la inserció laboral (Titular: *El disminuido físico, un ciudadano más*). A l'entradeta també es definia al col·lectiu de maneres diferents: *La Consellera de Acción Social y Sanidad, Joana Aina Vidal ha presentado el programa piloto "Treball amb Suport", una labor que permitirá, a partir de este mismo año, la integración del minusválido en el trabajo. La tasa de deficientes parados es tres veces superior a la normal, "se trata de un reto apasionante" en el que en colaboración con el INEM y diferentes empresas laborales se podrá integrar a 25 de los necesitados que serán repartidos 10 en Palma y el resto en las demás comarcas.*

²⁸⁷ OMS: CIF. Clasificación Internacional del Funcionamiento de la Discapacidad y de la Salud. Ministerio de

En l'estudi de la terminologia, una altra data significativa es produeix a l'any 1986, any en què es va publicar el *Real Decreto 348/1986* de 10 de febrer. Amb aquest decret s'eliminaven els termes “subnormalidad” i “subnormal” continguts en les disposicions reglamentàries vigents. L'argument utilitzat per dur a terme aquest canvi era que aquestes paraules atemptaven contra la dignitat i la sensibilitat de les persones amb alguna discapacitat. I atemptaven contra la dignitat perquè alhora que s'usaven per designar a persones amb una discapacitat intel·lectual s'utilitzaven, en el dia a dia, per insultar, per ofendre.

Per tant la complexitat del significat adquirit per aquestes paraules les convertia- i les converteix- en paraules ni poc ni gens apropiades per designar a un grup de persones. Cal apuntar que aquest canvi va ser presentat pel grup parlamentari socialista i impulsat per una recomanació del llavors Defensor del Poble, Joaquín Ruiz-Giménez Cortés, que rebia moltes queixes i protestes al respecte.

Tant a nivell autonòmic com estatal fins als anys 80 existien moltes associacions que aleshores es definien com a “associacions pro-subnormals”. A partir d'aquest decret algunes associacions i organismes van modificar el seu nom i van substituir “subnormal”, per exemple, per “disminuït psíquic”. Així al *Diario de Mallorca* de 3 de desembre de 1986 s'informava que “ *La Asociación Mallorquina renuncia al término “subnormal”* ”²⁸⁸. El successiu canvi de nom en la història de moltes associacions és, clarament, el reflex de l'evolució de la societat en la concepció de la discapacitat.

Quan a l'eliminació del terme “subnormal”, aquest canvi terminològic suposà per a moltes famílies sortir de l'oblit, desterrar la vergonya i eliminar sentiments de culpa.

Malgrat el Real Decret i la insistència d'algunes associacions, la premsa (i la gent poc vinculada en aquesta temàtica) han seguit però utilitzant formes obsoletes i pejoratives durant molt de temps.

Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 2001.

²⁸⁸ AMAPROS (Asociación mallorquina pro-subnormales) substituïa el seu nom per AMADIP (Asociació mallorquina de disminuïts psíquics).

El suplement "*Ciencia y Salud*" de *El Día 16 de Baleares* de 25 de setembre de 1990 dedicà el seu reportatge principal al Síndrome de Down amb el títol: "*Esos idiotas felices*". El diccionari defineix aquest terme com “*un trastorn mental caracteritzat per la falta congènita i complerta de les facultats intel·lectuals*”²⁸⁹. De fet durant els anys 60 aquest concepte era usat dins l'àmbit mèdic però al igual que "subnormal" s'havia anat carregant de valoracions negatives. Així al 1990 aquest titular resultava totalment ofensiu.

Aquestes fórmules tan poc sensibles coexistien, a principis dels 90, però amb d'altres més correctes com "Síndrome de Down". Tot i així cal apuntar que en moltes informacions dels diaris de Palma en el desenvolupament de la notícia, els diaris es veien encara obligats a explicar que el Síndrome de Down era conegut vulgarment com a "mongolisme".

També s'ha de dir que en aquests anys la diferència entre les informacions que parlaven de "*subnormalidad*" i les que parlaven de Síndrome de Down radicava en la font de la informació. La primera era administrativa, la segona associativa.

Tot i que cada vegada és menys habitual, a finals dels anys 90 segueix apareixent el terme "subnormal". Però sobretot fent referència, precisament, al seu valor més negatiu per usar-se en un sentit irònic. Així a *El Día del Mundo* del 19 de setembre de 1997 es va incloure un article d'opinió amb el títol de: "*Manifiesto Subnormal*"²⁹⁰

En la dècada dels 80 el terme “minusvàlid” es referia habitualment a tot el col·lectiu o a les persones amb alguna discapacitat física. En canvi, el terme “subnormal” s'associava a discapacitats de caràcter intel·lectual i, en alguns casos, s'acompanyava de sinònims com "deficient mental". Aquesta tendència a donar un significat diferenciat a termes inicialment sinònims continuà també a la dècada dels 90. Així el concepte "disminuït"

²⁸⁹ En el seu origen la paraula “idiota” no tenia el significat de menyspreu que té ara. A la Grècia Clàssica “idiota” era l'home que vivia retirat, en oposició a qui duia una vida pública o es dedicava a la política. Pressuposant que a mesura que algú viu apartat dels altres torna rar i esquerp, quan la paraula idiota passà al llatí ja va prendre el matís pejoratiu actual. Durant l'edat mitja, idiota servia per designar al monjo que no sabia llatí. (Font: Adaptació de *Lengua y Literatura. 6 Curso de Educación Primaria*. Ed. Anaya)

²⁹⁰ Aquest article d'opinió de la secció "Tribuna Libre" era una crítica a la reforma fiscal del Govern central i a la falta de recursos que es destinaven als ciutadans amb alguna discapacitat. A finals del 90, la sensibilitat de la majoria ja no permetia que una persona fos considerada "subnormal", sí un manifest.

es relacionà més amb les persones amb alguna discapacitat intel·lectual i "minusvàlid" per a les que tenien alguna discapacitat física.

En la dècada dels 90, pràcticament totes les associacions havien eliminat dels seu nom la paraula "subnormal". Algunes optaren per la forma "disminuïts psíquics" com *l'Associació Mallorquina de Disminuïts Psíquics*, més coneguda per les sigles AMADIP²⁹¹. I altres entitats optaren per la forma "*Personas con retraso mental*", és el cas de FEAPS (*Confederación Española de Asociaciones a favor de las Personas con Retraso Mental*)²⁹².

Al 1992, *l'Associació Americana sobre Retras Mental*²⁹³ va editar un manual sobre el concepte de "retras mental" adoptat i difós per la FEAPS (Confederación Espanyola de Organizaciones a favor de las Personas con Retraso Mental). Segons aquest manual, el concepte de "retras mental" reconeixia la importància de l'entorn en el funcionament d'una persona amb unes determinades limitacions a les seves capacitats.

S'entenia que el retras no estava en la persona sinó en el funcionament resultant de les capacitats de la persona en l'entorn en el qual es desenvolupava la seva existència. Així s'apuntava que "*Retras mental no és quelcom que algú tingui o algú sigui. Retras mental es refereix a un particular estat de funcionament*". Per tant es reconeixia que algú podia tenir un síndrome determinat (Síndrome de Williams, Síndrome X Fràgil, Síndrome de Down...) o podia tenir un funcionament intel·lectual limitat però no un retras mental profund. Segons aquesta concepció no es podia dir, per exemple, "*En Joan té retras mental*" o "*En Joan és un retardat*" sinó que s'hauria de dir "*En Joan és una persona amb retras mental*".

En la premsa de Mallorca el terme "retras o retard mental" s'ha usat sobretot en notícies d'àmbit sanitari i administratiu. Així al *Diario de Mallorca* de 13 de desembre de 1998 es feia referència a què "*El alcohol causa 20 de cada 100 retrasos mentales*".

²⁹¹ Des del 2003, aquesta entitat és denomina Amadip.Esment. Aquesta entitat realitza serveis per a persones amb discapacitat intel·lectual, amb una forta implantació de centres especials de treball.

²⁹² Des de 2002, Confederación Española de Organizaciones a favor de las Personas con Discapacidad Intelectual.

²⁹³ Organització que agrupa a famílies i professionals constituïda al 1876. És considerada l'organització, d'aquestes característiques, més antiga del món.

Quan la font de la notícia ha estat una associació d'afectats o de professionals de l'àmbit socioeducatiu s'han decantat per "disminuït o discapacitat psíquic".

Però malgrat els arguments exposats segueixen essent vàlids, el concepte de "retard mental" ha quedat superat, sobretot des del moviment associatiu i professional. Des dels finals dels anys 90 el concepte "mental" s'utilitza sobretot per fer referència a les persones amb algun trastorn de salut mental, no a una alteració de les capacitats cognitives. I s'ha optat per un nou terme per fer referència a les persones que tenen afectada la seva capacitat cognitiva: "discapacitat intel·lectual".

Aquesta forma és defensada per alguns autors com Ricardo Hernández²⁹⁴ que la consideren més adequada que "retardat mental" o què "discapacitat psíquica" atenent que el terme "psique" serveix per expressar l'ànima, la porció immortal de cada ésser humà i això poc té a veure amb les capacitats cognitives. Aquesta forma finalment s'ha acceptat i adoptat de forma generalitzada. A l'agost del 2002, l'Assemblea de la FEAPS²⁹⁵ aprovà la substitució de l'expressió "retraso mental" per la de "discapacitat intel·lectual".

A més de la falta de criteri, el tret més significatiu del vocabulari de la premsa és la tendència a nominalitzar els adjectius, no només els termes més generals sinó també els més concrets. Així habitualment la premsa mallorquina d'aquests anys parla de: minusvàlids, paraplègics, cecs, venedors minusvàlids, trasplantats, invàlids, deficientes, incapacitats, disminuïts psíquics

I més enllà de l'elecció d'un terme més o menys adequat (pels valors i continguts que han anat adquirint algunes paraules), la visió negativa és molt evident quan es parla, per exemple, de persones amb "tares físiques o mentals".

²⁹⁴ Ricardo Hernández és President Honorari de la Comissió Mèdica de la Federación Española de Deportes para Minusválidos Físicos i exbecari en rehabilitació de l'Organització Mundial de la Salut. La referència a la denominació "discapacitat intel·lectual" apareix en l'article *El concepto y la palabra*, publicat en el número de març-abril de 2001 de la Revista AFIM, editada per la Fundación AFIM.

²⁹⁵ FEAPS, *Confederación Española de Organizaciones a favor de las Personas con Discapacidad Intelectual*, es va crear al 1964 i agrupa a federacions i associacions de tot l'Estat, també de Balears. La FEAPS representa al col·lectiu de persones amb discapacitat intel·lectual dins el CERMI (Comitè Espanyol de Representants de Persones amb Minusvalidesa).

En les planes d'un diari no només hi ha informació també hi ha entreteniment i la forma com es tracti a una part de la ciutadania és igual d'important en una o altra secció. Així - i en relació al terme "tara"- els mots encreuats de *Diario de Mallorca* del 20 d'agost de 1996 són un exemple més del tractament inadequat que sovint han rebut les persones amb alguna discapacitat. Així a *Horitzontal 1* s'apuntava “*Que padece defecto físico o psíquico, alocada*” i la solució era “*Tarada*”. Tant la definició que es facilita com la solució expressen molt poca sensibilitat. Cal recordar que s'entén per "tara" la “*imperfección, defecte que disminueix el valor d'una cosa*”.

En el mateix sentit es pot destacar, negativament, la consideració de la discapacitat com un "defecte". Al *Diario de Mallorca* de 22 d'octubre de 1985 s'informava que “*El Colegio de Son Gotleu ha escolarizado a 16 chicos con defectos psíquicos*”. Un cas similar seria parlar de “*deformaciones*”.

Un altre concepte amb una gran càrrega negativa és "invàlid". Un concepte que s'usa molt per a designar a persones que no poden caminar i utilitzen cadires de rodes. És un terme poc apropiat perquè el valor de les cames té poc a veure amb el valor d'una persona. El diccionari defineix “invàlid” com a “*nul, de cap valor, sense força ni vigor*”. Aquest terme s'associa a la dependència, a la falta d'autonomia i per tant s'allunya de la idea de normalització. Al diari *Ultima Hora* de 25 de novembre de 1992 es feia referència a què “*Políticos y ciudadanos quisieron ser ayer inválidos por un día*” (titular).

Dins aquesta mateixa línia també es pot mencionar “*incapacitat*”²⁹⁶. Un terme que s'usa molt dins l'àmbit jurídic al·ludint a persones que per accident o malaltia no poden realitzar, parcialment o totalment, un treball; o que per algun motiu no poden exercir individualment els seus drets. També apareix la variant “*incapaç*”. Un exemple important es troba a la portada de *La Voz de Baleares* del 8 de gener de 1998 amb un titular impactant: *El Govern abandona a su suerte a 800 incapacitados*²⁹⁷

²⁹⁶ Només és “incapaç” qui així hagi estat declarat en sentència judicial firme. El jutge declara l'abast i el límit de la incapacitat en la sentència constitutiva. Així la incapacitat pot ser total (sotmesa a tutela) o parcial (sotmesa a curatela).

²⁹⁷ Notícia referent al període de canvi d'empresa adjudicatària del servei d'atenció domiciliària.

Un altre adjectiu igualment desafortunat és "impedit". Si ens remetem a la seva definició exacta, en algunes ocasions s'ajusta molt a la realitat ja que s'entén per impedit aquella persona que no pot usar els seus membres per a caminar. Però al igual que "invàlid" aquest terme s'associa a la dependència i falta d'autonomia. Al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1998 s'informava de què "*Los tiradores impedidos de Europa tienen más ayudas*".

I un terme molt dur i agressiu és el de "inútil total". S'entén que la inutilitat està relacionada amb una tasca concreta però seria important trobar termes més neutres per evitar haver de fer algunes matisacions. Un exemple es troba a *El Día 16 de Baleares* de 10 de desembre de 1991 que dedicà un extens reportatge al XXX aniversari d'Amadip. En un títol destacat es matisava que "*Deficientes psíquicos, pero no inútiles*"

Un altre terme similar és "baldat", en castellà "lisiado". En una entrevista, a un home que usava cadira de rodes, publicada al diari *Ultima Hora* de 27 de març de 1993 el redactor li preguntava "*¿Te molesta que alguna persona te llame lisiado?*" Aquest tipus de pregunta potser es podria interpretar com la mostra d'una certa preocupació- que apareix a la dècada dels 90- per usar un llenguatge no ofensiu. La resposta era "*Depende de cómo y quien me lo llame. Si me lo llama otro como yo, me río. Si no, depende de quien sea*".

La dificultat per trobar la terminologia més correcta és tal que conceptes que inicialment - i basant-se en la Classificació Internacional de l'OMS del 1980- podien semblar correctes esdevenen també poc adequats. El fet de sentir i d'usar la paraula "deficient" amb el seu significat de "*que falta, que és incomplet*"- un significat sempre usat en negatiu- fa que resulti desagradable quan designa a un grup de ciutadans. Com exemple es pot apuntar que al diari *Ultima Hora* de 17 d'abril de 1996 s'informava que "*Asdica considera deficiente el transporte público en el municipio*" (títol). Tenint en compte que ASDICA és l'Associació de persones amb discapacitats (o deficiències) de Calvià és evident que no serà adequat usar "deficient" per designar als seus membres.

I per contra al *Diario de Mallorca* de 22 de maig de 1986, en una informació sobre “*La nueva residencia para deficientes profundos, funcionará en otoño*” (títol), s’explicava que “*Una de las deficiencias que la atención a los deficientes síquicos tiene en nuestras islas está a punto de ser solucionada....*”²⁹⁸. Més enllà de la incorrecció del periodista d’usar dues paraules que comparteixen idèntica arrel en una mateixa frase, és evident que el concepte “deficient” assumeix tota una sèrie de valors negatius.

En relació a la paraula “deficient” també s’ha de parlar d’un fenomen que ja s’ha apuntat, entre d’altres, amb els termes “imbècil”²⁹⁹, “idiota”, “subnormal” o “mongòlic” que es produeix quan un terme designat per referir-se a les persones amb alguna discapacitat acaba utilitzant-se en altres àmbits amb un to totalment pejoratiu. En un article d’opinió de la contraportada del *Diario de Mallorca* de l’1 d’octubre de 1999 (“*Palabras, palabras, palabras*”) es definia a “*Pinochet y sus secuaces*” com a “*panda de deficientes mentales*”.

Si un periodista utilitza aquest terme per parlar de persones implicades en terribles crims i atemptats contra els drets humans, evidentment no pot usar-se després per referir-se a un grup de persones que amb la seva diferència contribueixen a la riquesa de la diversitat.

Entre totes les formes que han anat apareixent a la premsa d’aquests anys s’ha de mencionar també la utilització de termes que pretenien ser més poètics o literaris com “innocent”, “eterns nins”, “éssers desvalguts”, “gent especial”... Així moltes situacions relacionades amb les persones amb alguna discapacitat segueixen essent considerades “especials”. Dins la premsa s’usa aquest adjectiu de forma rutinària però l’adaptació a una discapacitat no hauria d’incloure necessàriament l’adquisició d’aquest tractament tan “especial”.

Així a *El Día 16 de Baleares* de 5 de juliol de 1991 s’informava de què “*Los minusválidos tendrán un taxi especial*”. I al diari *Ultima Hora* de 5 de novembre de

²⁹⁸ Aquesta informació es referia a la posada en marxa de la Residència de Son Tugores.

²⁹⁹ En el seu origen llatí (imbecilis), imbècil era la persona que no tenia suport o influència; la persona dèbil en front de la poderosa que comptava amb bons suports i influències. Després imbècil significarà dèbil de ment (Font: Adaptació *Lengua y Literatura. 6 Curso de Educación Primaria*. Ed. Anaya).

1996 era notícia l'arribada a Palma dels esportistes mallorquins procedents dels Specials Olímpics celebrats a Reus (Tarragona) amb un titular (“*Especialmente olvidados*”) que jugava doblement amb la paraula “especial”- fent referència al poc ressò que havia tingut aquest esdeveniment.

En el camp de la salut mental també s'utilitza una gran diversitat de termes. En seccions de crònica negra es parla de "boig" ("loco", “demente” o "perturbado") i quan es vol fer referència a temes de l'àmbit més sanitari, generalment s'utilitza un llenguatge més acurat però que a vegades crea confusió.

Al diari *Ultima Hora* de 23 d'abril de 1991 s'informava al titular de “*Objetivo: atender al enfermo psíquico*” però al subtítol es deia que “*El ministro Julián García Valverde y el conseller de Sanitat, Gabriel Oliver, firmaron ayer un acuerdo sobre salud mental*”. Malgrat "psíquic" tingui la mateixa arrel que psiquiatria o psiquiàtric és un terme que no es relaciona a les persones amb trastorns de salut mental sinó als col·lectius que actualment en els moviments professionals i associatius es defineixen com a "persones amb discapacitat intel·lectual".

A més dels termes tradicionals (boig i pertorbat), a finals dels anys 90 es van introduir conceptes i formes prou correctes com "persones amb trastorns de salut mental". També s'ha de destacar el terme "depressió", més positiu perquè al·ludeix a casos individuals, no associats a capítols violents i que són tractats amb comprensió.

En general, dins l'àmbit de la salut mental es recomana parlar de “persona amb malaltia mental” o “persona amb trastorns de salut mental” i rebutjar termes com “trastornat”, “boig”, “pertorbat” o “psicòpata” que es consideren termes ofensius, inexactes i antiquats que perpetuen la ignorància i condueixen a l'estigma.

Des de les associacions de familiars i afectats també s'apunta la necessitat de referir-se als centres d'atenció com a centres de salut mental, centres de rehabilitació o centres de dia. Perquè manicomi i psiquiàtric també són termes amb connotacions negatives. Així a *El Día del Mundo* de 8 de setembre de 1998 s'apuntava al titular que “*El Plan de Salud Mental pretende reducir ingresos hospitalarios potenciando la atención*

primaria” i al subtítol que “*Prevé la transición de un sistema "de manicomio" a un modelo comunitario*”.

Paral·lelament als esforços realitzats per anar eliminant les barreres arquitectòniques, durant la segona dècada dels 90 s’anirà consolidant el terme "accessibilitat". Així aquest concepte s’anirà aplicant a totes aquelles estructures dissenyades per a la comoditat de tots els ciutadans. Així el *Diari de Balears* de 29 d'agost de 1996 informava de què “*Calvià pot convertir-se en un centre notable del turisme accessible*”.

En el mateix sentit - i sempre insistint en la necessitat d’eliminar les barreres arquitectòniques- des dels moviments associatius es comença a parlar de "persones amb mobilitat reduïda". Una forma molt adequada perquè alhora que engloba a una part molt important dels ciutadans (no només persones amb discapacitat sinó també pares amb cotxets, gent gran, persones accidentades, gent que porta càrregues pesades...) descriu una situació molt concreta de la persona. La premsa però sovint adopta altres variants

Al *Diario de Mallorca* de 28 de febrer de 1999 s’informava de què “*El Centre Estel se completará con 36 viviendas adaptadas a personas con dificultades de movilidad*” (subtítol).

Amb el transcurs dels anys també s’ha de fer referència a l’aparició de noves experiències. A finals dels anys 80 es generalitzà dins l’àmbit escolar el concepte de “*nins i joves amb necessitats educatives especials*” com un intent de substituir totes aquelles expressions que incidien en les alteracions del subjecte. Es volia pel contrari centrar una major atenció en l’àmbit educatiu.

Així amb aquest concepte es fa referència a nins que per discapacitat, desestructuració familiar, per procedir d’altres països i cultures o per altres motius presenten dificultats per seguir la seva formació escolar. Tot i així s’ha d’insistir, una vegada més, en la convivència a la premsa, amb termes no tan correctes. Termes que incideixen sempre en la visió més negativa i més catastròfica. Al *Diari de Balears* de 29 d'octubre de 1999 s’informava de què “*Els programes de garantia social acolliran 900 alumnes fracassats*”.

Dins l'àmbit escolar també es parla sovint de "nins d'integració". Però per a què algú necessiti integrar-se, prèviament algú l'ha de marginalitzar. Quan al concepte "joves amb necessitats educatives especials" hi ha qui el considera massa ambigu ja que inclou a categories molt diverses que després són tractats iguals. Des de l'alumne procedent d'una altra cultura als joves amb alguna discapacitat o als adolescents amb problemes de conducta.

Quan a l'àmbit esportiu es parla sobretot de "minusvàlids" o "paralímpics" quan es fa referència a esportistes amb alguna discapacitat. Al diari *Ultima Hora* de 14 d'abril de 1991 s'informava de què “*La gran actuación de los nadadores minusválidos en el Nacional puso de relieve una encomiable labor*” (subtítol). I a l'edició del 8 de gener de 1993 es deia que “*Los paralímpicos pasaron la revisión médica en la piscina de Son Gotleu*” (títol).

En aquest punt s'ha de dir que una de les vacil·lacions lèxiques que ha afectat més als periodistes esportius durant els darrers anys és l'existència de les variants “parolimpiada”, “paraolimpiada” i “paralimpiada”; així com dels corresponents adjectius “parolímpic”, “paraolímpic” i “paralímpic”. Aquests termes designen la competició esportiva internacional celebrada cada quatre anys en què participen atletes amb diverses discapacitats.

Les denominacions oficials angleses adoptades pel Comitè Paralímpic Internacional són “*paralympics*”, “*paralympian*” i “*paralympic*” i d'aquí s'han traduït les formes “paralimpiada” i “paralímpic”, refredades per la Real Academia de la Lengua Española en la versió castellana. Com exemple de l'ús podem fixar-nos en dos diaris d'un mateix dia. A l'edició de l'*Ultima Hora* de 7 de setembre de 1992 es parlava de “*Paralímpicos/ La selección española logró ayer dos medallas de plata y tres de bronce*” (avanttítol). I a l'edició de *El Día 16 de Baleares* de “*Parolimpiada Barcelona'92/ Éxito de la natación espanyola*” (avanttítol).

El moviment olímpic de Barcelona 92 popularitzà el concepte "paralímpic" i l'èxit popular i televisiu d'aquest esdeveniment li atorgà uns valors molt positius. Però en un article d'opinió del *Diario de Mallorca*, de 21 de desembre de 2000, el prefix "para"

s'usava de forma negativa: "*Un para-país paralímpico*". En aquest article, l'autor denunciava el frau comès per la selecció espanyola de bàsquet d'esportistes amb discapacitat intel·lectual als Jocs de Sidney. Cal recordar que l'equip espanyol guanyà una medalla amb la participació de jugadors sense discapacitat. Aquest ús en negatiu del prefix "*para*" i de "*paralímpico*" mereix també certa reflexió.

A l'inici d'aquest punt es destacava l'ús dels termes sense cap criteri clar i això sovint provoca contradiccions més o menys absurdes. Així al diari *Baleares* de 2 de juliol de 1991 s'informava de la posada en marxa d'un centre especial de treball apuntant que "*Vàlids*" Artesans, nueva alternativa para *minusválidos*"³⁰⁰ (títol).

En aquest mateix sentit es pot citar un reportatge a doble pàgina dedicat al 30 aniversari d'AMADIP que es publicà en l'edició de *El Día 16 de Baleares* de 10 de desembre de 1991 (Títol: *Aprendiendo a vivir con dignidad*). L'entradeta duia com a títol: "*Deficientes psíquicos, pero no inútiles*". I al text també es deia que "*Son deficientes, pero son humanos como el resto de los hombres*".

Un altre exemple es troba a la secció de Local del diari *Ultima Hora* del 28 de juny de 1992 que s'obria amb una notícia del sector (Títol: *Casi 5.000 personas se benefician en Baleares de las ayudas por minusvalía*). Aquesta notícia s'acompanyava amb un article d'opinió (*Minusvalías*). En aquest article es denunciava la falta de consciència col·lectiva que provocava que malgrat administracions i entitats treballassin per fer les ciutats accessibles molts ciutadans seguien aparcant sobre els rebaixaments. I conclouia: "*El verdadero remedio pasa por estar bien educado. Pero ahí todos somos minusválidos*". Una clara mostra de què malgrat tot, termes com "minusvàlid" tenen atribuïdes connotacions negatives.

És important també apuntar que en ocasions el llenguatge usat correspon més a dinàmiques pròpies de la premsa que no a determinades actituds. Així cal fer referència a l'ús indiscriminat a la premsa d'una figura literària com és la sinècdoke³⁰¹. Hi ha

³⁰⁰ Aquesta notícia feia referència a la posada en marxa a Palma d'un centre especial de treball dedicat al disseny i confecció d'articles de pell.

³⁰¹ Figura literària que consisteix en estendre o restringir el significat d'un mot, prenent el tot per la part o la part pel tot, el gènere per l'espècie o l'espècie pel gènere, etc...

molts d'exemples com el que apareix a *La Voz de Baleares* de 5 de desembre de 1998 quan s'informa que "*El ejecutivo aportará 25 millones para los minusválidos*". La subvenció lògicament no era per a tot el col·lectiu sinó per a un entitat concreta.

Al igual que "subnormal" o "mongòlic", el terme "anormal" ha anat desapareixent de la premsa perquè alhora que s'ha usat per referir-se a un col·lectiu, s'ha usat com un insult i ha esdevingut totalment pejoratiu. Si s'analitza el seu significat també se'l podrà considerar inadequat perquè admetre la "no normalitat" és la major exclusió.

Al juny de 1992 el propietari d'un bar de Cala d'Or negà l'entrada en el seu establiment a un grup de joves amb discapacitat intel·lectual argumentant que podien espantar als clients. Aquest fet lògicament va ser denunciat per tots els diaris. *El Día 16 de Baleares* del 2 de juliol hi dedicà la primera plana de la secció de Part Forana que incloïa un petit article d'opinió: "*La marginación a minusválidos no parte de los deficientes, sino de los insolidarios*". D'aquesta forma tan enrevessada es volia donar a entendre que qualsevol persona amb discapacitat podia aportar coses positives a la societat i que sinó aconseguia integrar-se no era per la seva incapacitat sinó "*por la incomprensión y la ignorancia de aquellos considerados "normales" que sí demuestran unas graves limitaciones*".

Un altre exemple destacable es troba en una informació del diari *Ultima Hora* de 22 de març de 1996. A l'entradeta s'apuntava que "*G.L. nació normal, pero un accidente le postró de por vida en una silla de ruedas*".

De l'ús general del terme "normal" se'n pot fer una lectura negativa en tant que dóna a entendre que els altres "no són normals", no pertanyen a la "normalitat establerta". Habitualment s'anomena "normal" tot allò que resulta familiar i "no normal" tot allò que no es compren o que és fora de l'experiència habitual. Es tracta per tant de conceptes complementaris relatius que sovint són presentats com a absoluts.

El sentit de "normalitat" canvia quan s'usa de forma concreta. Si es parla de "nins cecs" i de "nins amb visió normal" s'entén que són nins amb diferents capacitats visuals però sense posar en dubte la seva condició primordial de nins amb els mateixos valors.

A més de “normals”, per referir-se als “altres” també s’usen termes com “sans” o “gent comú”. Però hi ha altres exemples que poden resultar més negatius. En un especial de les festes de Sant Antoni a Muro publicat a *El Día 16 de Baleares* de 17 de gener de 1991 apareixia el següent titular “*Desarrollar al máximo el intelecto de niños y minusválidos, un objetivo urgente*”³⁰². Els nins amb alguna discapacitat són, per damunt de tot, nins. Per tant resulta inadequat fer diferència entre “nins” i “minusvàlids”.

Promoguda per certs moviments associatius, a partir dels anys 90 començà a aparèixer la fórmula “persona amb...” i derivacions similars que pretenien destacar el caràcter additiu de la discapacitat i destacar la condició de persona per damunt de qualsevol característica concreta. Així a *El Día 16 de Baleares* de 16 de febrer de 1992 s’apuntava que “*Veinte alumnos con carencias físicas y psíquicas se preparan en el Centre Migjorn*” (avantítol). I a *La Voz de Baleares* de 22 d’agost de 1996 de què “*Más de 63 empresas mallorquinas emplean a personal con minusvalías*” (títol).

Però malgrat als diaris d’aquest període es pogué llegir, amb certa freqüència, “persones amb discapacitat”, “persones discapacitades”, “persones amb retràs mental”, “persones amb sordesa”, “persones que pateixen alguna malaltia mental”, “persones amb minusvalidesa”, “persones amb plurideficiències”... els titulars segueixen parlant de “minusvàlids” i “discapacitats”. Això es deu sobretot a una qüestió d’espai dins la rutina periodística, així costa molt introduir aquesta forma en els hàbits de la premsa.

Com exemple es pot apuntar l’edició d’*Ultima Hora* de 13 de juny de 1999 que dedicava un article a les persones afectades per l’esclerosi lateral amiotròfica: “*En recuerdo de C.S. y otras “eláticas”*” (títol). L’efecte és negatiu perquè el nom engloba la totalitat de la persona. Quan es parla “d’un discapacitat físic” s’identifica a la persona principalment en termes de discapacitat. En canvi, si es parla “d’una persona amb discapacitat física”, es tracta la discapacitat física com un atribut més de la persona.

Quan a la nominalització dels adjectius s’ha de destacar que aquesta forma resulta encara més inadequada quan s’usa en singular i va precedit d’un article (determinat o

³⁰² La notícia feia referència a l’anunci d’un nou servei de la Regidoria de Cultura i Esports de Muro.

indeterminat) ja què d'aquesta manera es concreta més la persona a la qual, obviant la resta de característiques, se la defineix en termes de discapacitat. Així a *El Día del Mundo* de 18 de febrer de 1996 s'apuntava que “ Una minusválida obligada a abandonar una reunión”.

En un possible llibre d'estil la primera norma és, sens dubte, no fer al·lusió a la discapacitat sinó té a veure amb la notícia. Això no es sol complir, sobretot a la secció de succeïts.

Al diari *Ultima Hora* de 18 de setembre de 1991 s'informava de què “Un minusválido dirigía la red internacional de narcotráfico desarticulada en Madrid”. Pel desenvolupament de la notícia no era vital que el protagonista fos usuari d'una cadira de rodes. Però el redactor sobrevalorà, per damunt d'altres característiques (intel·ligència, capacitat de lideratge i d'organització...), la discapacitat i la destacà en el titular.

Quasi a manera de conclusió es pot apuntar que en la recerca per trobar la terminologia més adient, la primera regla seria ometre totes aquelles etiquetes que són prescindibles, sobretot en els titulars. Així al *Diario de Mallorca* de 13 de setembre de 1998 s'informava de què “*Tres de cada cuatro colegios públicos de Palma son inaccessibles para minusválidos*” (títol).

En aquest últim exemple sobra "*minusválidos*". En el moment en què es publicà l'article, els lectors ja sobreentenien que quan es parla de col·legis inaccessibles, es parla de col·legis amb barreres arquitectòniques que dificulten o impossibiliten l'accés a alumnes, professors o pares que tinguin la mobilitat reduïda.

En un article de Carlos Egea i Alicia Sarabi³⁰³ s'exposa que l'experiència de la discapacitat és única per a cada individu; no només perquè la manifestació concreta de la malaltia o lesió és única sinó perquè aquesta condició de salut està influenciada per una complexa combinació de factors; des de les diferències personals d'experiències, antecedents i bases emocionals, construccions psicològiques i intel·lectuals, fins el

³⁰³ *Clasificaciones de la OMS sobre Discapacidad*. Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad. Deseembre 2001.

context físic, social i cultural en el qual viu la persona. Per tant resulta molt difícil crear la impossibilitat de crear un llenguatge transcultural comú per a la discapacitat.

A finals del segle XX i principis del XXI s'ha consensuat, dins l'àmbit associatiu i administratiu, la fórmula "persona amb discapacitat"³⁰⁴, d'aquesta manera es vol remarcar que sigui quina sigui la discapacitat aquesta només és una característica més de la persona, mai la única. El prefix "dis" es refereix a una alteració que no és ni absoluta ni relativa a tots els aspectes de la persona, i per tant és preferible al prefix "in" més totalitzador i pejoratiu.

Tot i així l'origen negatiu de la terminologia fa probable que segueix la recerca d'altres fórmules. De fet el gener de 2005, la Comunitat virtual del Foro de Vida Independent³⁰⁵ va proposar i començar a usar el terme “dones i homes amb diversitat funcional”, argumentant que és la primera denominació de la història que no té caràcter negatiu ni mèdic a la visió d'una realitat humana. I es posa èmfasi en la diversitat.

³⁰⁴ En aquest sentit cal apuntar que el 3 de desembre de 2005, en el marc del Dia Internacional de les Persones amb Discapacitat, José Luís Rodríguez Zapatero, declarà la intenció de reformar l'article 40 de la Constitució Espanyola, per substituir la paraula “disminüt” per “discapacitat”.

³⁰⁵ <http://es.grou.s.yahoo.com/group/vidaindependiente>

CONSTRUCCIONS SINTÀCTIQUES QUE IMPLIQUEN JUDICIS DE VALOR

Al carrer encara ara es poden sentir expressions com “surt més car que un fill beneït” o “li falta un bull” que revelen que en els esquemes mentals- fins i tot de forma inconscient- es percep a les persones amb discapacitat en un pla inferior.

En els textos dels diaris no apareixen expressions tan populars però moltes informacions que es publiquen dins l'àmbit de la discapacitat destaquen sobretot les limitacions i els aspectes més negatius. I és molt menys freqüent referir-se a les intervencions oportunes, a la prevenció, a la rehabilitació.... Així molts dels usos lingüístics utilitzats en aquest àmbit donen una gran importància al fet problemàtic i a la limitació.

Els diaris editats a Palma durant aquests anys s'omplen de construccions carregades de judicis, subjectivament negatives com "el problema de", "víctima de", "castigat per una terrible malaltia" o "condemnat a viure en una cadira de rodes". Molts periodistes han convertit en un tòpic la definició “fría silla de ruedas”. “Freda” com a hostil i tenebrosa però una cadira de rodes és un article que resulta de gran utilitat. Molt sovint pares i familiars han de lluitar contra els prejudicis de joves- i també adults- que prefereixen quedar-se immòbils a casa que anar pel carrer amb una cadira de rodes. Cal per tant mesurar sovint allò que es diu.

També apareixen, amb molta freqüència, termes que fan referències a la situació com "el destí", "el sofriment", "la crueltat de la vida", "la injustícia"... Aquest lèxic sobreaccentua la vena emotiva i dramàtica de la discapacitat i no dona peu a compatibilitzar la discapacitat amb una vida normal. Però d'aquestes expressions els diaris en van plens.

Al *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984 es dedicava l'editorial (Titular: *Deficientes*) a denunciar la falta de serveis per als ciutadans amb alguna discapacitat. En el desenvolupament de l'article es podia llegir que: "*Los doce mil deficientes contabilizados en Baleares, unen, a sus variadas desgracias físicas o mentales, la plaga terrible de la falta de cuidado administrativo por parte de las autoridades competentes*".

És molt denunciable la falta de recursos però parlar de "desgracia" i "plaga terrible" resultava poc normalitzador i emfasitzava els sentiments de llàstima.

Inicialment les associacions demanden la col·laboració de la premsa considerant que donar-se a conèixer és bo pel col·lectiu. Però a vegades el que apareix imprès resulta totalment contraproduent. Al diari *Ultima Hora* del 14 de febrer de 1992 es feia una crida popular per poder comprar una cadira de rodes elèctrica a una nina amb atròfia cerebral. Al peu de foto es deia que "*La niña es recogida cada día por la furgoneta de Aspace. Allí aprende a vivir con su tragedia*".

Que una nina o un adult no tinguin a l'abast una cadira de rodes quan la necessiten és un fet injust i denunciable, també per part de la premsa. En aquests casos però la tendència del periodista és centrar-se en la història personal obviant la llei que s'està incomplint o que s'hauria de legislar i quanta més gent pot trobar-se en situacions similars. L'altra gran mancança és que no s'exigeix la responsabilitat de l'administració corresponent. Aquest tipus d'informacions "humanes" s'acompanyen d'un llenguatge que potencia els aspectes més dramàtics.

En el cas dels reportatges, al periodista se li demana que tituli amb imaginació i enginy, que triï un titular capaç de cridar l'atenció del lector. Però sovint es cau en els tòpics de sempre. Així en un reportatge de *El Día del Mundo* de 13 de febrer de 1996 dedicat al parkinson es titulava "*Terremoto en las manos*". Els moviments involuntaris del cos, sobretot de les mans, són un dels símptomes importants del Parkinson però utilitzar aquesta hipèrbole (terratrèmol) resultava simplista i donava una importància desmesurada en aquest fet.

El llenguatge periodístic hauria d'incloure una terminologia empíricament descriptiva però no degradant ja que molts termes redueixen a les persones amb discapacitat a casos mèdics o a objectes de llàstima. En aquest sentit es pot assenyalar *El Día del Mundo* de l'1 de juny de 1997 que informava de que el dia 21 de juny es celebrava el Dia Mundial de l'Esclerosi Lateral Amiotròfica. Així a la seva pàgina 19, en un petit article a 2 columnes, es descrivia l'ELA com: "*una terrible enfermedad*", "*grave enfermedad*",

"extraño y grave mal". I s'afegia que "un enfermo famoso"³⁰⁶, víctima de ELA, ha conseguido sobrevivir mucho más tiempo de lo normal" o que "dentro de la tragedia de su enfermedad..."

Dins l'àmbit de la salut mental també és freqüent referir-se als ingressos psiquiàtrics com a "reclusió", "internament", "tancament"... enlloc de parlar simplement d'ingrés hospitalari. Malgrat el caràcter negatiu del contingut informatiu, com exemple en positiu es pot citar *El Día del Mundo* de 18 d'octubre de 1996 que informava de què "*Baleares, a la cabeza de los ingresos psiquiátricos*" (avantítol).

A més de l'ús de determinades expressions també cal fixar-se en la construcció d'algunes frases. Al *Diari de Balears* de 17 de gener de 1997 s'informava de què "*Els nins autistes també podran anar a les escoles de Cort*" (títol). Amb aquest "també" s'ha d'entendre que abans les escoles no estaven preparades adequadament per atendre a nins amb autisme. Tot i així aquest "també" pot resultar certament ofensiu, com si el dret a anar a les escoles de Cort no fos inherent a tots els nins de Palma, sense excepció.

El llenguatge de la premsa mostra també la tendència- encara molt present durant aquests anys- a concebre la discapacitat com una malaltia. La major part d'aquestes persones no estan més malaltes que la resta de la població. I aquests tipus de llenguatge implica connotacions de passivitat. A vegades aquesta tendència apareix de forma ben explícita com en un article d'opinió publicat a *Ultima Hora*, el 9 de setembre de 1992, sobre les Paraolimpiades de Barcelona en el qual es parlava de "*olimpíada de enfermos*".

Malgrat el món de la discapacitat (tant a nivell associatiu com administratiu) s'hagi ampliat a les cada vegades més nombroses malalties cròniques, a nivell general no es pot tractar a les persones amb alguna discapacitat com a malalts. Tot i així aquesta tendència que respon a una voluntat positiva però que resulta massa paternalista i poc normalitzadora és freqüent en la premsa.

³⁰⁶ En aquesta informació es feia referència al prestigiós científic anglès Stephen Hawking, autor de *Breu història del temps* i reconegut internacionalment per les seves investigacions sobre els forats negres que existeixen a l'univers.

A *El Día del Mundo* de 20 de juny de 1998 s'informava de la inauguració d'un nou centre a Inca i al subtítol s'indicava la finalitat: "*Para intentar mejorar la calidad de vida de los enfermos psíquicos profundos*". Aquesta tendència a parlar de les persones amb alguna discapacitat com a malalts o com éssers passius, no només s'expressa amb un lèxic determinat sinó també amb l'ús de determinades formes verbals. A *El Mundo/El Día de Baleares* del 27 de desembre de 1998 s'informava d'un programa de rehabilitació i atenció diürna per a gent gran amb discapacitat, al cos de la notícia s'explicava que: "*En el "hogar" están vigilados por un equipo médico, alimentados y se atienden sus necesidades básicas higiénicas. Pero además son sometidos a diversas actividades: laboroterapia, logopedia y rehabilitación*".

En relació a les formes verbals cal apuntar també la inclinació dels diaris per utilitzar els verbs "padecer" o "sufrir" ("*personas que sufren minusvalías*"). Però d'aquesta manera continguts interessants i útils perden el seu valor. La premsa utilitza molt sovint aquest verb partint d'una concepció tradicional i paternalista de la discapacitat. Es tracta com si fos un problema de la persona que necessita atenció i protecció durant tota la seva vida, considerant-la com un subjecte- pacient on són els altres els que prenen les decisions. S'infravalora a la persona com si no fos capaç de controlar la seva pròpia vida.

La pena, la llàstima i el paternalisme són sentiments (prejudicis) que massa sovint marquen el treball del periodista. El *Diari de Balears* de dia 18 de novembre de 1999 informava de la visita del Conseller d'Educació i Cultura, Damià Pons, a l'IES de Felanitx. En una de les fotos, el Conseller parlava amb un dels alumnes (que usava cadira de rodes) i al corresponent peu de foto explicava que: "*Pons es mostrà molt atent amb els alumnes més desafavorits*". El fet de què un nin vagi amb cadira de rodes no és una "bona notícia" però etiquetar-lo de "desafavorit" no fa més que incidir en la diferència i dificultar la igualtat i la normalitat.

Un altre punt important és la tendència a tractar les persones amb alguna discapacitat intel·lectual com a "eterns infants" i això sovint també es reflexa en el llenguatge. *El Mundo/El Día de Baleares* de 13 de gener de 1999 informava en portada de què "*El Ayuntamiento de Palma deberá adoptar a dos discapacitados sin familia*". Molt més correcte i respectuós i igualment comprensible seria l'ús del verb "tutelar".

En la dècada dels 90, el moviment associatiu entorn de la discapacitat també incorporà els afectats per malalties importants de caràcter crònic com l'Alzheimer, el Parkinson o el Huntington. I entorn d'aquestes malalties també és important observar el llenguatge utilitzat. El *Diario de Mallorca* de 19 de març de 1997 es feia ressò del cas d'una família que denunciava la falta de recursos assistencials per als afectats de la malaltia de Huntington. Però el periodista al titular parlava de “*La soledad de A.D., afectado del síndrome de Corea*”, i en el cos de la notícia feia referència al nom més popular de la malaltia: el “*baile de San Vito*”.

Finalment en aquest apartat cal destacar el llenguatge utilitzat en les informacions vinculades a les campanyes de prevenció d'accidents de trànsit. Difícilment algú es pot mostrar públicament contrari a la realització de campanyes o reportatges que tinguin com objectiu recordar a la població el perill d'una conducció temerària, de combinar alcohol i cotxe; o de què es parli de les greus conseqüències dels accidents. Però de poc serveixen els esforços per mostrar la capacitat d'una persona que usa cadira de rodes per dur una vida normal i ser una persona feliç si en un reportatge es qualifica aquesta situació de “pitjor que la mort”.

Al suplement *Ciencia* de *El Día 16 de Baleares* de 5 de febrer de 1991 es publicà un extens reportatge titulat “*Un acelerón hacia la paraplejia*”. El reportatge s'il·lustrava amb una fotografia on es veien persones ferides en una carretera, moments després d'un accident. I un peu de foto molt dur: “*La peor secuela de un accidente no es siempre la muerte. La parálisis de medio cuerpo o cuerpo entero tras un descuido, o una mala curva o una copa de más*”.

També s'ha de ressaltar que malgrat en la dècada dels 90 els serveis socials siguin contemplats com a drets dels ciutadans, el llenguatge de la premsa conserva els tics de la beneficència. Així al *Diario de Mallorca* de 5 de desembre de 1998 s'informava de la “*Ayuda a la Coordinadora de Minusválidos*”.

En relació a les informacions vinculades al treball cal dir que la premsa acostuma molt a parlar de programes de “reinserció” laboral; un terme molt habitual quan es fa referència a persones que han complert un període de presó o persones que per

problemes d'adició han viscut etapes de la seva vida molt al marge del que es considera “normal” en cada societat. Però és un terme que no s'accepta per motius de discapacitat ja que aquests col·lectius no han volgut mai estar al marge de la resta de la societat, en tot cas han estat víctimes de la discriminació. Però *El Día del Mundo* de 20 de febrer de 1996 informava de que el Govern Balear i l'Ajuntament de Palma gestionaven programes per a persones amb discapacitat i titulava “220 millones en reinserción laboral”.

ÚS METAFÒRIC DE NOMS DE MALALTIES

Els termes que donen nom a moltes de les malalties més greus s'utilitzen també per definir els problemes socials més variats. La intenció no és mai dolenta, de fet és de suposar que es fa des de la "inconsciència" i amb la voluntat d'expressar molt clarament allò que es vol explicar. Però això augmenta la càrrega negativa que molts ciutadans tenen d'algunes malalties com el càncer o l'esquizofrènia.

És freqüent trobar notícies que no fan referència directa a la salut, en especial en articles d'opinió o en la secció d'esports i cultura (on la línia divisòria entre informació i opinió no és tan precisa), l'ús d'elements i terminologia del camp mèdic per descriure situacions, persones o coses que no hi tenen res a veure. Per exemple, en el cas de l'esquizofrènia, s'usa sovint per adjectivar una situació caòtica, irracional, extravagant...

A les pàgines dels diaris d'aquests anys es poden trobar mostres d'aquest mal ús quasi a diari. Així al *Diario de Mallorca* d'1 de novembre de 1999 es parlava de "*Nuestras contradicciones esquizofrénicas*". En aquest article d'opinió es parlava de la contradicció entre els bons resultats econòmics que podia suposar la proposta empresarial d'allargar la temporada turística a l'hivern i els resultats mediambientals (major consum energètic, d'aigua...). Però al marge del significat que se li dona en usos com aquest és molt important no oblidar el vertader significat de l'esquizofrènia que pot té a veure amb aquest estereotip³⁰⁷.

³⁰⁷ L'esquizofrènia és un trastorn psicòtic caracteritzat per un desordre cerebral d'aparició aguda que minva la capacitat de les persones per pensar, dominar les seves emocions, prendre decisions i relacionar-se amb els altres. Els símptomes de les fases agudes solen ser deliris (idees falses que l'individu creu cegament), al·lucinacions (percepcions de coses, sons o sensacions que en realitat no existeixen) o conductes extravagants. És una malaltia crònica i complexa, on les persones que la pateixen no tenen consciència d'estar malaltes. Però sobretot cal destacar que no afecta per igual a tots els pacients. El 57% de les persones que pateixen un o varis brots d'aquesta malaltia tenen una mínima alteració de la seva capacitat de funcionament social. El percentatge restant té alteracions importants en el seu funcionament social i personal i necessita, per a la seva recuperació, la combinació d'estratègies basades en la farmacologia (medicació) i en la psicologia (teràpies conductuals i cognitives). També és important el suport de recursos socials i laborals complementaris per facilitar la seva reintegració social i laboral. L'esquizofrènia apareix normalment en l'adolescència o en la joventut i afecta a un 1% de la població mundial.

A més de l'esquizofrènia també s'utilitzen termes referents a altres malalties. A *El Mundo/ El Dia de Baleares* de 17 de gener de 1999 es destacava en un titular que "*Palma es una ciudad con el síndrome de Parkinson*"³⁰⁸.

Un altre cas similar és el de l'"autisme". Aquest síndrome que segons els càlculs d'incidència (tan agraïts per la premsa) afecta a 4 infants de cada 10.000- majoritàriament infants de sexe masculí- i pot suposar una alteració més o manco important en el desenvolupament, la conducta i la comunicació. Malgrat els esforços de les associacions de pares per donar a conèixer les característiques de l'autisme segueix essent un síndrome molt poc conegut i comprès i només es destaca el seu caràcter d'aïllament. Per això resulta inadequat i fora de qualsevol lògica que a la premsa s'associï l'autisme a diferents conflictes o situacions socials.

En els darrers anys també es detecta, entre alguns articulistes, la tendència a definir la intolerància, la intransigència o, en alguns casos, simplement, les opinions contràries com a "esclerosis mental".

En aquest punt també cal esmentar que hi ha multitud d'exemples de l'ús metafòric de la paraula càncer per descriure o definir la violència terrorista, la delinqüència, els accidents de trànsit... Al llibre *El Càncer en Mallorca*³⁰⁹ es recull un ampli ventall d'exemples de la premsa de Palma com el del *Diario de Mallorca* de 27 d'octubre de 1986 que titulava "ETA es un cáncer que toda la sociedad española está obligada a erradicar".

I per altra banda la premsa ha afavorit l'ús d'eufemismes. La figura de l'eufemisme és aquella que s'utilitza per evitar una determinada paraula que pot sonar malament, grossera o, senzillament, que es vol evitar per no ferir sensibilitats. Els eufemismes són molt freqüents a la premsa i un dels exemples més clars són els referents a la mort. Així

³⁰⁸ En aquesta entrevista a Nicolau Llaneres, psiquiatra i ex - regidor de cultura de l'Ajuntament de Palma, el propi entrevistat argumentava per fer referència en aquesta malaltia que inicialment el Parkinson s'havia concebut com una "paràlisi agitant" i al·ludia a la seva condició de metge per fer aquesta comparació. La referència resultava molt útil, molt visual, per descriure la imatge que tenia de la ciutat però no deixava de ser negatiu que es referís de forma pejorativa a un dels principals símptomes (els moviments involuntaris) del parkinson. Cal destacar que malgrat la seva incidència - a Balears es parla de 1.000 persones diagnosticades- és una malaltia encara poc coneguda i per tant poc compresa.

³⁰⁹ CATALAN J.G., AVELLÀ A., RECOBER A., VILADRICH C., PONS O.: *El cáncer en Mallorca. Conocimientos, creencias, actitudes y comportamientos*. Ed. La Foradada. Palma. 1996

s'ha contribuït a augmentar els temors envers una malaltia com el càncer. Quan es fa referència a la mort d'un personatge conegut, molt sovint es pot llegir que "va morir després d'una llarga i cruel malaltia" i al carrer, encara ara, es sent a parlar del "mal mal" o del "mal dolent". En els darrers anys però els periodistes comencen a utilitzar la paraula càncer amb més naturalitat i fins i tot a especificar la tipologia.

Una mostra de l'efecte negatiu d'aquestes actuacions és que fins al 1999 les associacions de pares de nins amb càncer que hi ha pràcticament a totes les Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol es denominaven de "pares de nins oncològics" (inclosa ASPANOB, des de 1997 Associació de Pares de Nins amb Càncer de Balears) ja que la paraula càncer creava un gran rebuig entre els pares. Una expressió social més de la por envers una malaltia viscuda com a misteriosa i incontrolable.

TRACTAMENT DE LA IMATGE

En relació a la hipòtesis plantejada a la introducció del treball sobre la visió del col·lectiu (*La premsa ha mostrat una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament*) cal inevitablement- i encara que sigui de forma breu- fer alguns apunts sobre el llenguatge fotogràfic de la premsa. Les fotografies i els peus de foto tenen una gran importància perquè, conjuntament amb els titulars, són la part més “llegida” del diari.

Des d'un punt de vista semiòtic la imatge de premsa està composta per dos nivells de text, un icònic (fotografia) i un verbal (peu de foto). Això fa que entre la foto i el peu de foto s'estableixi un context pragmàtic que influeix en la percepció, la lectura i la comprensió de la imatge fotogràfica.

El que es pretén amb la fotografia periodística és una simplificació, tant en l'àmbit formal com de contingut. De fet molt sovint la funció que s'atribueix a la fotografia en les pàgines saturades dels diaris té més a veure amb la creació de centres d'impacte visual, amb una tasca de reclam d'atenció sobre la pàgina que d'aportació de dades sobre l'esdeveniment.

Tal i com passa amb el text també cal distingir els gèneres. Així dins els gèneres informatius hi ha la fotografia de suport, la fotonotícia i el reportatge fotogràfic. I entre els gèneres d'opinió hi ha la caricatura i el fotomuntatge.

Una profunda reflexió sobre el poder d'influència de la fotografia ens portaria a una discussió equiparable al de la premsa. Però, en general, sembla que existeix un cert consens que permet fer dues afirmacions. En primer lloc que la fotografia aporta evidència. Un esdeveniment conegut mitjançant la fotografia adquireix més realitat que si mai no hagués estat captat per una càmera. I, en segon lloc, que si bé la fotografia no pot crear una posició moral, si pot ajudar a consolidar-la o col·laborar en el seu coneixement. És a dir en fotoperiodisme podem trobar un fotògraf que actua com a “notari fidel” d'allò que passa en el succés, sense intervenir en el desenvolupament i sense emetre judicis personals; però també el que s'implica i influeix en el resultat.

Més enllà de les paraules cal destacar la importància de les fotos per denunciar. Històricament sempre ha existit una fotografia que ha documentat la realitat oculta i marginada, encara que fos des d'una posició de privilegi. Una “realitat” que pot estar a milers de quilòmetres de distància o, també, girant la cantonada.

Els inicis de la fotografia s'associen al desig de captar imatges idealitzades. Aquest fet resulta terriblement excloent perquè la majoria de les persones no s'ajusten als cànons de bellesa imperants a cada època. Però poc a poc la fotografia també va captar el pobres, els vells... Però quan la fotografia es va fer infinita i va ampliar radicalment el seu camp temàtic, entre d'altres, va ser utilitzada de forma morbosa.

Tal i com ja s'ha esmentat en capítols anteriors, considerar la deformitat del cos com un signe segur de la deformitat de l'ànima o com un càstig diví han estat creences molt arrelades. Durant segles les reaccions davant la discapacitat han estat d'intriga i curiositat morbosa. Fins a tal punt que a final del segle XIX i principis del XX circulaven, amb força èxit, les fotografies de persones amb deformitats o desordres genètics que ja eren les principals atraccions dels circs i les fires. I alguna reminiscència ens queda.

Centrats en la premsa, a l'hora d'interpretar una imatge inicialment cal tenir en compte els codis de disseny i maquetació propis del mitjà. Actualment moltes de les pàgines estan predisenjades i això marca molt el tipus de foto que apareixeran publicades. I per altra banda no es poden obviar tots els codis visuals i d'elegibilitat de continguts. Així caldrà tenir molt present el format (horitzontal, vertical o quadrat), el punt de vista i tipus de pla (pla detall, primer pla, pla mig, pla americà), l'angulació (picat, frontal i contrapicat) i la profunditat de camp o el tipus d'actant (persones, objectes mòbils o estàtics...).

La fotografia és tan important que en alguna ocasió pot passar que si no hi ha foto, no hi ha notícia. Això sobretot succeeix en succeïts com accidents i similars. En altres casos però també pot passar que la notícia es consideri poc important i es redueix a una “fotonotícia”. Dins l'àmbit d'aquest treball és el cas del seguiment de taules informatives al carrer o del lliurament dels talons procedents d'un acte benèfic.

Així, per exemple, al *Diario de Mallorca* de 8 de maig de 1999 es publicava la foto d'una taula amb el titular de “*Día de la cuestación contra el cáncer*” i al diari *Ultima Hora* de 13 de juny de 1999 es publicava la foto del moment del lliurament de la “*Donación de los alumnos del CP Costa i Llobera a Aspanob*” (peu de foto).

Hi ha actes també que tenen molta difusió (fins i tot són tema de portada) perquè proporcionen “bones imatges”. És el cas de la diada *Mulla't per l'esclerosi múltiple*³¹⁰ que cada any reuneix a afectats i polítics en banyador per reivindicar les principals necessitats del col·lectiu.

Dins aquest àmbit, a excepció dels reportatges, un dels grans problemes però és que bona part de les informacions sovint s'il·lustren amb fotos d'arxiu molt repetides i que no sempre s'ajusten adequadament a la notícia. Això sens dubte resta qualitat a la informació que s'ofereix.

A *El Día 16 de Baleares* del dia 11 de novembre de 1990 s'informava de “*El cobro arbitrario de un “plus” a minusválidos del centro Anselm Turmeda indigna a varios padres*” (títol). La informació s'il·lustrava amb una imatge d'un adult que baixava unes escales amb un nin amb braços perquè duia una cama enguixada i al peu de foto s'informava que “*El centro Anselm Turmeda acoge a niños con minusvalías psíquicas*”.

A l'edició del dia 28, del mateix mes i diari, s'obria la secció de succeïts amb la notícia de què “*El INSERSO, condenado a pagar a un minusválido la adaptación de su vivienda y de su vehículo*” (títol). La informació però s'il·lustrava amb la foto de tres usuaris d'esquena (un amb cadira de rodes) d'un centre especial de treball o taller.

L'ús de fotos d'arxiu també provoca alguns errors. El suplement de Sanidad de *La Voz de Baleares* del 29 de maig de 1997 dedicava el seu reportatge principal a l'esclerosi múltiple. Però la foto es dedicava al científic Stephen Hawking afectat per esclerosi lateral amiotròfica, una malaltia diferenciada, habitualment més greu i invalidant.

³¹⁰ Diada organitzada anualment per l'Associació Balear d'Esclerosi Múltiple a piscines públiques per sensibilitzar a l'opinió pública sobre les necessitats dels afectats.

També molt sovint es parla de serveis normalitzats, de serveis d'integració laboral en empreses normalitzades i s'acompanyen de fotos de tallers o centres especials de treball.

Quan el tipus d'informació permet fugir d'un marc rígid (com per exemple el d'una roda de premsa) pot passar que el fotògraf utilitzi com estratègia les diferents possibilitats artístiques que ofereix la fotografia. El resultat però no sempre s'adequa al respecte a la intimitat i a la imatge de tot individu. Els reportatges, sobretot els destinats a suplementes dels diaris, busquen fotografies més originals i el resultat sol ser més agressiu. Així per exemple s'han publicat molts de reportatges sobre persones amb discapacitat intel·lectual, sobretot amb síndrome de down, que s'han il·lustrat amb fotos on s'ha jugat molt a enfocar i desenfocar i han aparegut molts de primers plans del cap o del front.

Del període d'estudi el tret més negatiu és que moltes de les fotografies que acompanyen notícies relacionades amb la discapacitat, segueixen accentuant, molt sovint de forma innecessària, les diferències entre persones amb i sense discapacitat.

Els recursos fotogràfics per ressaltar la discapacitat són molts i variats. Uns dels més usats és la comparació d'objectes/subjectes, la superposició o l'enfocament/desenfocament. Igualment però es pot parlar del contrast de color, de la claror i l'obscuritat... I de les oposicions: petit i gros, dèbil i fort, infant i adult, malalts i professionals, persona amb discapacitat i persona sense discapacitat...

Al *Diario de Mallorca* de 3 de gener de 1984 es publicà un ampli reportatge, a tota plana, sobre "*La ayuda pública a minusválidos responde a criterios subjetivos*" (títol) i "*Depende de varias entidades como INSERSO, Ministerio de Educación, Conselleria de Cultura o FONAS*" (avanttítol). Aquest reportatge s'acompanyava amb una sola foto d'arxiu. La imatge representava una escena de piscina. La vorera de la piscina tallava la foto en dos meitats. A l'esquerra un banyista a dins l'aigua. A la dreta dues persones en cadires de rodes (que no es poden banyar). És l'oposició entre persones amb i sense discapacitat.

En el cas de reportatges o notícies sobre persones amb baixa estatura, els fotògrafs solen usar sempre la comparació, ja sigui amb una altra persona o amb un objecte de referència.

Al *Diario de Mallorca* de 15 de juny de 1991 es publicà un extens reportatge sobre els trastorns de creixement. Una part del reportatge es dedicà, amb l'entrevista a una treballadora social, a explicar el funcionament de l'associació *Creceer* (Títol: *Centímetro más o menos*). La segona part del reportatge consistia en descriure, de forma correcta, el dia i dia d'una atleta amb acondroplàsia (Títol: *El mundo desde abajo*). El reportatge però s'il·lustrava amb una gran foto de les dues dones (comparació). La foto a més incloïa, en un dels seus laterals, el dibuix d'una cinta mètrica i una fletxa que assenyalava els 120 cm de la dona afectada per l'acondroplàsia.

Quan el protagonista de la foto usa pròtesis hi ha una obsessió per mostrar-lo sense. Als diaris editats a Palma durant tots aquest anys s'han publicat moltíssimes fotos del nedador Xavi Torres a la vorera d'una piscina sense les pròtesis que utilitza habitualment fora de l'aigua.

En aquest mateix sentit cal destacar una informació publicada al *Diari de Balears* de 4 d'agost de 1999 en la qual es feia ressò de què “*Denuncien la manca d'atenció clínica als malalts degeneratius per part de l'Insalud*” (títol). L'article incloïa una gran foto amb dos adolescents amb cadira de rodes, acompanyats d'un article ortoprotèssic (peu de foto: *T. i J.M., juntament amb l'òrtesi (“l'eina de tortura”) que mai no va ser emprada, perquè ningú en els serveis de rehabilitació no sabia com fer-la servir*)

A l'hora de remarcar la discapacitat també cal tenir molt present la identificació, sobretot a nivell d'imatge, que es fa amb l'ús de cadires de rodes. En entrevistes on habitualment el fotògraf i el redactor optarien per un primer pla si el protagonista usa cadira de rodes o crosses, optaran segurament per una foto de cos sencer.

Al diari *Ultima Hora* de 6 de març de 1999 s'informava que “*El gobierno obligará a las empresas a contratar a personas con discapacidad*” (titular). La informació sorgia d'un congrés que es celebrava a Palma. A la foto que acompanyava la notícia es mostrava

part del públic assistent però en primer pla es destacava un assistent amb cadira de rodes.

Un exemple similar es troba també al diari *Ultima Hora* de 12 de febrer de 1999 amb la informació de què “*La policia colocará pegatinas en los coches que aparquen en las zonas para minusválidos*” (titular). La informació es presentava a dues columnes i amb una imatge de la roda de premsa de presentació de la campanya. La foto mostrava els membres de la taula de perfil (un angle molt forçat) per a què es veiés la cadira de rodes d’un dels ponents.

Així mateix en moltes informacions referents a temes de discapacitat quan no es disposa d’imatges es dibuixa una cadira de rodes.

Aquesta insistència per mostrar la diferència, la discapacitat, es troba també per exemple en notícies vinculades a nins diagnosticats de càncer. Els fotògrafs sempre cerquen captar la imatge de l’infant sense cabells. És la manera de fer “visible” el càncer i de mostrar la duresa de la malaltia i dels tractament. Es tracta d’incidir en els aspectes més tràgics.

Un altre exemple es pot extreure del *Diario de Mallorca* d’1 de març de 1987. Després de la denúncia feta per una família mallorquina que acusava de negligència el servei de pediatria de l’Hospital de Son Dureta per haver causat un problema de sordesa a la seva filla, es publicava una entrevista a la Cap de Pediatria de l’hospital (Títol: “*El tratamiento de la niña fue el adecuado*”). L’entrevista però s’acompanyava amb un primer pla de la nina de perfil, destacant l’orella.

Per altra banda a *El Día 16 de Baleares* de 16 de setembre de 1990 es publicà una breu entrevista a un jove que visitava Mallorca després de recórrer Europa en la seva cadira de rodes (Títol: José Sánchez Mora: “*En Palma no existe infraestructura para los minusválidos*”). A la foto que acompanyava l’entrevista apareixia el jove, en calçons curts, assegut a la seva cadira. L’angle elegit pel fotògraf era el contrapicat amb la qual cosa es donava molta importància a les cames (unes llargues cames que no serveixen per caminar).

El respecte a la dignitat i a la intimitat ha de ser igual per a qualsevol persona. Tot i així és important establir- en aquest àmbit- algunes diferències. A les Illes Balears, la discapacitat és conseqüència, majoritàriament, de situacions imprevisibles i inevitables. I per tant s'ha de donar una imatge el més normalitzada possible. Però en altres parts del món, en països que pateixen o han patit un conflicte bèl·lic, si pot ser tràgicament important la causa- i els causants- de la discapacitat. En aquest sentit cal destacar, per exemple, les fotos denúncia de les amputacions que generen les mines antipersones³¹¹. En aquests casos sí que la denúncia pot justificar un primer pla d'una amputació, que es destaquí la discapacitat.

A *El Día del Mundo* de 28 de novembre de 1997 s'informava que “110 millones de minas estan abandonadas en todo el mundo” (títol). A la foto es veia un metge col·locant una cama ortopèdica a una víctima de les mines (peu de foto: *Un antiguo guerrillero salvadoreño ayuda a un mutilado por una mina*).

En alguns casos la discapacitat no és “visible” però tot i així sovint es cerca la manera de mostrar-la. *El Mundo/el Día de Baleares* de 15 de febrer de 1999 publicà amb el títol de “*El colegio de los niños raptados por las hadas*” un reportatge sobre diferents col·legis on comptaven amb alumnes amb autisme. El reportatge s'acompanyava amb dues fotos. En una apareixien els nins d'una classe asseguts al terra fent un cercle, una figura que resulta molt integradora (al peu de foto es descrivia com “*Actividad en la que se integra a los niños autistas con el resto del alumnado*”).

La segona foto, i principal, però no resultava tan positiva. Era la imatge d'una sessió específica per a nins amb autisme. Els nins i les professores estaven asseguts a una taula circular i l'angle de la foto era en picat. A més una de les nines que mirava a càmera estava en posició d'escorç. Aquesta posició forçada del cos afegia agressivitat a la imatge. I al peu de foto es remarcava que era “*Un momento de una de las clases específicas para los niños autistas del colegio Corpus Christi en su aula especial*”.

Una utilització incorrecta dels objectius ajuda a crear una sensació de distància entre el col·lectiu de persones amb discapacitat i el receptor/lector de la fotografia. En moltes

³¹¹ Segons dades d'Amnistia Internacional, les mines antipersona provoquen anualment uns 51.000 morts i mutilen a 10.000 persones (la majoria infants) a països com Afganistan, Zaire o Angola.

imatges fixes les persones amb discapacitat (sobretot intel·lectual) apareixen d'espatlles i el lector pot tenir la sensació de què no els miren o que ho fan amb cert recel.

L'àmbit de la salut mental ha estat històricament mal tractada a tots els nivells, també en la fotografia. Així sovint s'il·lustren amb les imatges més dures. Imatges que cerquen el comportament "menys normal" per a una persona adulta. Per exemple al *Diario de Mallorca* de 8 de febrer de 1999 es publicà un ampli reportatge sobre "*El Psiquiátrico emplea perros para mejorar el estado de pacientes crónicos*" (títol) amb una foto molt gran on es veia un senyor assegut a terra, recolzat a una paret i amb les mans al cap. Es tracta d'una imatge sòrdida que volia destacar l'aïllament i la diferència de les persones amb alguna malaltia mental.

Aquestes fotos són també molt habituals en casos d'alzheimer. Tot i que també es troben excepcions importants. El suplement Sanidad de *La Voz de Baleares* de 19 de juny de 1997 s'obria amb un reportatge sobre l'alzheimer. La informació s'il·lustrava amb una foto d'una coneguda actriu afectada per aquesta malaltia: Rita Hayworth en el seu paper de Gilda. L'ús de personatges reconeguts (en aquest cas una de les imatges iconogràfiques més importants del cinema) permet desmentir alguns dels prejudicis més sòrdids.

Igualment en les pàgines de succeïts i en les informacions de denúncia de manca de recursos, de necessitats no cobertes; en lloc d'incidir en una imatge de dignitat i de drets s'observa un tractament negatiu del col·lectiu en el moment de mostrar una fotografia com a suport de la notícia escrita.

Es publiquen moltes imatges en les quals s'associa la discapacitat amb la desgràcia i per això moltes vegades s'usen els objectius de les càmeres de forma inadequada.

En general des de les associacions es prefereix que es publiquin fotos dels dirigents o professionals entrevistats per evitar imatges que poden considerar denigrants.

Tot i així, en relació a la fotografia de premsa, paral·lelament s'ha donat, sobretot en els darrers anys, actuacions positives. Si entre els assistents a un concert, a un míting, conferència o manifestació hi ha una persona amb discapacitat és bastant habitual que

sigui una de les protagonistes de les fotografies de premsa que es publicaran l'endemà. I és positiu perquè posats a rompre prejudicis i estereotips és important mostrar a les persones amb discapacitat de la mateixa manera multidimensional que a la resta de la població. L'únic perill és que el peu de foto rompi la no intencionalitat de la imatge.

Això passa sovint en fotos de maratons. Al *Diario de Mallorca* de 8 de desembre de 1986 s'informava a la portada d'esports de "*El atletismo, un deporte de actualidad*" (títol). Com és habitual una de les fotos es destinava a un corredor en cadira de rodes. I al peu de fot s'incidia en "... *el gesto de Pedro Ques que cubrió los casi treinta kilómetros en su silla de ruedas*".

L'escala fotogràfica, determinada per la grandària del protagonista, la distància entre aquest i la càmera o l'objectiu usat serveix per ressaltar emocions. Així, per exemple, l'ús del pla mig curt implicarà interioritat i subjectivitat. En relació a les emocions també és molt important l'estudi de la mirada (dins i fora de camp). Una mirada frontal romp la ficció i dóna força comunicativa però cal destacar que sovint (sobretot en reportatges) s'usen mirades fora de camp, a vegades perdudes...

Dins l'àmbit de la discapacitat intel·lectual es publiquen moltes imatges que cerquen provocar l'emoció i la tendresa. Moltes imatges "d'ajuda", que mostren a professionals ajudant a un nin o jove a fer una determinada acció.

El Día de Baleares de 20 d'octubre de 1986 publicà un reportatge a doble pàgina (Títol: *Integración, una palabra carente de significado para los disminuidos psíquicos*) amb dues grans fotos. La primera, un pla mig d'un nin que amb les mans s'agafa la cara en un gest que resulta molt tendre. La segona dos joves agafats pels braços.

La imatge dels nins amb discapacitat s'associa actualment a uns valors positius (bondat, solidaritat, tendresa...). Així molt sovint, sobretot a nivell estatal, quan un president o ministre o membre de la família real visita un taller ocupacional, un centre d'educació especial o un recurs similar és fotografiat. I aquesta fotografia apareix en els diaris del dia següent encara que és molt possible que en el text només es faci una mínima referència en aquest fet i es dediqui a assumptes "més importants".

Com exemple es pot apuntar que *El Mundo/El Día de Baleares* de 3 de juny de 1999 informava en les planes dedicades a les eleccions autonòmiques i municipals del 13 de juny de què “*El PP e IU califiquen a Bono de “nuevo Torquemada” con “ideas bananeras*”³¹²” (Títol). La informació però s’acompanyava d’una foto de la política del PP, Loyola de Palacio, amb un nin amb discapacitat. Al peu de foto s’especificava “*Loyola de Palacio saluda a un niño minusválido durante la visita que efectuó ayer a la residencia Vista Alegre*”.

En el tractament d’informacions del món educatiu s’han produït moltes imatges en positiu. Habitualment es publiquen reportatges amb imatges de nins i nines en una aula escolar, sense que es puguin endevinar diferències entre uns i altres.

En l’àmbit específic de l’accessibilitat cal destacar la insistència en utilitzar la imatge d’una cadira de rodes davant una escalinata, la qual cosa pot resultar inicialment molt visible i comprensible però que amb els anys també ha esdevingut repetiu i simplista.

També s’ha fet molt habitual la publicació de fotos detall d’una roda d’una cadira al costat d’una voravia. Igualment són molt habituals els recorreguts fotogràfics per la ciutat.

Dins aquest apartat també cal destacar les possibilitats de la denúncia que permet una fotografia. *El Día 16 de Baleares* de 31 d’octubre de 1991 publicà un ampli reportatge sobre accessibilitat a la ciutat de Palma i molt especialment a l’àmbit educatiu (Títol: *Depender de una silla de ruedas*). El reportatge s’il·lustrava amb una foto dura. Però en aquesta ocasió era imprescindible per la denúncia: estudiants que pujaven en braços a un company per a què pogués assistir a classe.

A *El Día del Mundo* del 15 de març de 1998 s’informava de què “*La población de Porto Cristo pide un ascensor para la Casa del Mar*” (Títol) i de què “*Una larga escalera dificulta la visita al médico*” (Avantítol). La informació s’il·lustrava amb una foto de l’escala i amb una persona major que pujava amb dificultats. En aquest cas una

³¹² El PP i IU criticaven l’anunci del llavors president de Castilla La Mancha, José Bono, d’aprovar una Llei per a què “*quien calumnie o injurie*” rebés un càstig i “*sea la vergüenza pública*”.

imatge era més efectiva que moltes argumentacions escrites. L'accessibilitat resulta molt visual i permet un ús clar de les imatges.

Entorn a l'accessibilitat també cal destacar les imatges en positiu. Al *Diario de Mallorca* de 25 de novembre de 1990 es publicà un reportatge sobre “*Un hotel accessible*” (títol) i a la foto es veia un turista en cadira de rodes baixant per una rampa.

Les informacions referents a l'ONCE s'il·lustren molt sovint amb casetes de venedors o venedores. Això es produeix senzillament perquè l'associació de l'entitat amb el cupó és molt estreta ja que és l'activitat més coneguda. També són habituals les fotos amb un pla detall de mans “llegint” en braile.

En el cas d'informacions o reportatges de l'àmbit laboral lògicament se solen il·lustrar amb imatges de persones amb discapacitat treballant. Però en molts casos les imatges seleccionades responen a la “necessitat” de confirmar, de constatar que les persones amb discapacitat poden treballar, que tenen la capacitat de fer-ho.

En el cas de les informacions sanitàries adquireix gran rellevància el decorat que caracteritza un centre sanitari: les bates blanques, els llits de ferro...O la maquinària. Al *Diario de Mallorca* de 9 de desembre de 1984 s'informava de la “*Rivalidad entre dos asociaciones para captar a los enfermos renales*” (títol) i s'acompanyava de la foto d'un senyor al llit en una sessió de diàlisi. En aquesta foto es donava molta importància a la màquina de diàlisi. Al peu de foto es feia referència a “*Ambiente de desconfianza entre los enfermos*”. La lectura conjunta de la imatge amb aquest peu de foto podia donar entendre que la desconfiança era envers el tractament de diàlisi i no entre les associacions de malalts.

En general però es publiquen moltes fotos que mostren tractaments. A *El Día del Mundo* de 19 de gener de 1997 s'informava que “*Los afectados por la fibrosis quística temen que haya más de 250 enfermos no detectados*” (títol). La informació, a plana sencera, s'acompanyava d'una foto gran d'un nin amb un aerosol (peu de foto: *Los niños afectados deben tomar gran cantidad de medicinas y recibir tratamiento diario con un aerosol*).

També cal apuntar que en moltes notícies de caire científic-sanitaries es publiquen dibuixos molt didàctics que pretenen ajudar a explicar una malaltia, un tractament o una investigació.

12. CONCLUSIONS

Fins no fa tants d'anys la història de les persones amb discapacitat ha estat una història de marginació amb constants impediments per exercir els seus drets i deures com la resta de ciutadans. Ha estat una història basada en una representació social molt negativa alimentada per tòpics i prejudicis que emfasitzen les limitacions i que ignoren els aspectes individuals de caràcter emocional, intel·lectual, religiós, de gènere... que configuren cada persona. I un dels màxims exponents d'aquesta representació han estat els mitjans de comunicació en general i la premsa en particular.

L'avenç cap a una societat més justa es produeix de dues maneres: a través del canvi en les actituds i conducta de les persones i a través del canvi en les lleis, la política i els serveis. Per canviar d'actitud i de conducta, la gent necessita conèixer, saber quines són les necessitats i què poden oferir a la comunitat, a la societat, al món. Per canviar les estructures formals de la societat, cal assegurar-se de què les persones que fan les lleis i defineixen la política- així com les que donen serveis- coneixen les necessitats i les idees per resoldre problemes. I una forma ràpida i presumiblement efectiva de donar a conèixer els temes vinculats a la discapacitat és utilitzar adequadament els mitjans de comunicació.

Un component principal de l'ètica periodística és sens dubte la defensa dels drets humans i per tant realitzar una tasca formativa i educativa que aïlli la discriminació dins la nostra societat. Els mitjans de comunicació tenen la capacitat de fer familiar allò que és desconegut. Per tant tenen el poder d'accelerar i de facilitar el procés d'acceptació i adaptació a una nova realitat.

Modificar les actituds és difícil però quan els temes relacionats amb la discapacitat es mencionen correctament en els diaris i revistes, o en la ràdio i la televisió, arriben directament a la gent, entren en la seva vida. I una vegada allà, fins i tot les idees més noves i diferents comencen a sonar més familiars i acceptables. El que es veu, s'escolta i es llegeix es mescla amb l'experiència directa per donar forma a l'opinió sobre les coses. Però per això mateix també és tan important la forma en què es presenta. Certament el període d'estudi s'ha produït la translació de la discapacitat del camp de la

caritat, la benevolència i l'essencialisme al terreny irrenunciable dels drets humans. I això s'ha traduït en la creació de xarxes de recursos socials fonamentals. Però també són evidents les llacunes existents.

Tot i que la tendència actual de la premsa en general és incloure cada vegada més informacions socials, cal apuntar que els diaris locals- com els que s'editen a Palma- són més receptius en aquests temes que els grans mitjans. Les publicacions locals solen manifestar un major interès per les preocupacions del dia a dia. Els grans diaris- en la seva selecció i priorització de temes- no tenen espai per aquests temes. Però tot i així en el repàs de la premsa diària editada a Palma des de 1983 fins a final de segle XX destaca, sobretot, l'escassa presència de la discapacitat. Generalment els mitjans de comunicació només s'interessen per temes de gran actualitat (que pertanyen a l'àmbit polític o que quasi sempre són una mala notícia), per històries amb "interès humà" (que sempre són molt dramàtiques), per una bona imatge i, per últim, per un tema no estrictament noticiós però que afecta a molta gent. Així la discapacitat queda al marge o és tractada des d'una vessant molt negativa. També cal destacar el baix grau d'opinió dedicat a la fabricació d'informacions sobre temàtiques socials, la falta de contextualització de les notícies dins un marc de causalitat més profund, l'excessiva mediatització de la informació pel format i l'ús d'una imatge estereotipada. Tot plegat dibuixa un panorama molt pobre de la discapacitat.

Des de l'efervescència dels anys 70 i principis dels 80 fins a l'apatia de final de segle la discapacitat ha perdut atracció noticiosa perquè la temàtica és totalment reiterativa. Però això no pot ocultar que el problema és la cruel persistència de mancances que no són cobertes.

Parlar de comunicació o de mitjans de comunicació, per tant, pot semblar una frivolidat si tot seguit s'enumeren àmbits com l'educació, l'habitatge, l'accés a la feina, els recursos socials, els avanços de la medicina... Però no es pot obviar la necessitat de què es minimitzin i es desmitifiquin les diferències, ni la importància de les actituds per accedir amb igualtat a la formació, al treball, a l'oci...

Partint de què les actituds envers les persones amb discapacitat tenen una dependència

fonamental de factors cognitius i de la importància de la premsa per fer públiques les necessitats socials, en l'estudi de la premsa de Palma es van plantejar tres grans hipòtesis:

- 1. Ha contribuït a fer visible la discapacitat i ha potenciat el moviment associatiu.*
- 2. Ha mostrat una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament.*
- 3. No ha contribuït suficientment a implicar a l'Administració Pública en la legislació i en l'execució d'una política que contribueixi a la normalització del dia a dia dels ciutadans amb alguna discapacitat.*

Aquestes hipòtesis posteriorment es van completar amb diferents subhipòtesis sorgides de l'anàlisi per temes.

El repàs de l'evolució històrica dels serveis socials a Mallorca entorn de la discapacitat motivà també, a la introducció d'aquest treball, algunes preguntes importants. ¿La presència d'algunes problemàtiques en la premsa ha obligat a les institucions a legislar i/o a crear recursos? O pel contrari, ¿Quan es legisla, quan es crea un recurs llavors té presència en la premsa? I les respostes (“Sí, però només en temes molt puntuals” i “Sí, en el moment de l'aprovació”) enllacen precisament amb la hipòtesis- ara conclusió- de què “no ha contribuït suficientment a implicar a l'Administració”.

Els diaris “han contribuït a fer visible la discapacitat i han potenciat el moviment associatiu”. Han ofert titulars, articles d'opinió i alguna portada. Han informat dels recursos posats en marxa per les Administracions Públiques i, puntualment, s'han fet ressò de les reivindicacions del col·lectiu però sense aprofundir i sense el seguiment que els temes requerien.

Durant la Dictadura, la imatge de les persones amb discapacitat en els mitjans de comunicació obeïa a l'estratègia de l'ocultació. En lloc de mentalitzar a la societat per

facilitar la normalització de les persones amb discapacitat, s'esforçaven en persuadir-la de què l'Administració solucionava brillantment la situació. Les persones amb discapacitat estaven recloses en els seus domicilis o en institucions tancades i creades per segregar-les del curs ordinari de la seva vida social. No tenien protagonisme social, no eren visibles. El resultat va ser una imatge tan discreta que la societat no s'inquietava en absolut per la qüestió.

L'arribada de la Democràcia tampoc no suposà- com esperaven molts- una accessible i omnipotent difusió dels autèntics problemes de les persones amb discapacitat en els mitjans de comunicació. Les dinàmiques dels mitjans no permetien continguts que plantegessin de forma global, i en profunditat, els problemes socials.

Al marge de la premsa, amb el resguard dels preceptes constitucionals i l'avanç de la societat democràtica, certament l'acció social s'ha anat desenvolupant durant aquests anys. Un procés afavorit també pel creixement econòmic experimentat a tot l'Estat (i molt específicament a les Illes Balears), per l'assimilació d'una certa cultura solidària i per la difusió d'actituds de comprensió i d'integració de sectors de població amb risc d'exclusió social. Però igualment es pot afirmar que a l'Estat espanyol s'ha desenvolupat un Estat del Benestar incomplet i insuficient; amb l'establiment del sistema de pensions, amb processos de caràcter universal com la sanitat i l'educació però també amb una xarxa de recursos socials limitada i insuficient.

Resulta incomprensible com, després de les grans revolucions de finals del segle XX, encara queden espais per a la injustícia que suposa que moltes persones només puguin exercir els seus drets en funció dels recursos disponibles. Quan al paper de la premsa, els diaris editats a Mallorca han informat exhaustivament dels recursos creats, dels progressos. Però hi han contribuït poc.

La *Llei Autònoma d'Acció Social* de 1987 va ser en el seu moment la gran esperança dels ciutadans amb discapacitat de les Balears. Aquesta Llei s'emmarca en un període de transició molt important en l'àrea de benestar social. Es passava d'una concepció ancorada en la idea de la beneficència a una altra més dinàmica i progressista d'acció social, mitjançant la implantació i el desenvolupament de prestacions tècniques (serveis

socials) i prestacions econòmiques (de tipus assistencial). Però la Llei es va veure afectada per una falta de voluntat política i per un panorama molt divers i heterogeni de disposicions, competències, concepcions i realitzacions. I aquests obstacles han esdevingut insalvables a l'hora d'aconseguir una major eficàcia en l'aplicació dels escassos recursos que la societat ha comptat per fer front a les necessitats existents.

La premsa de Palma lògicament va fer un seguiment important del treball parlamentari que va precedir la Llei. Però posteriorment no ha fet un seguiment de la manca de desenvolupament, ni de l'incompliment reiterat d'algunes disposicions, sobretot a nivell pressupostari. Aquest desinterès és un fet generalitzat.

En el repàs de la legislació d'aquest període, una constant és la publicació de decrets que regulen subvencions per a la realització de programes i serveis per part d'entitats sense ànim de lucre. La duplicitat de convocatòries i d'administracions és molt habitual durant tots aquests anys. Totes les institucions han volgut conservar com a pròpies la concessió de subvencions i- durant anys- res obligava de manera ordenada a incompatibilitats entre les mateixes.

Fins a finals dels anys 90, són molt qüestionables els criteris aplicats per a un repartiment de les subvencions ja que enlloc de respondre a la qualitat i necessitat dels serveis sovint es fan repartiments equitatius entre els projectes presentats. Posteriorment hi ha una tendència a millorar les convocatòries d'ajudes públiques amb criteris més consistents i clarificats; amb seguiments dels projectes aprovats. Però la dependència de convocatòries puntuals, amb pocs convenis, provoquen la inestabilitat de serveis molt importants. Des de la iniciativa privada es duen a terme programes que la població necessita per a la plena normalització però que no estan garantits més enllà de 12 mesos.

El lamentable desajust entre els recursos disponibles i les necessitats a atendre determinen que molts aspectes de la protecció al joves, a les persones que provenen d'altres països o a les persones amb discapacitat estiguin encara ara insuficientment atesos. I la premsa editada a Palma s'ha fet ressò àmpliament de les subvencions però no de les necessitats. Ha bogat més per un discurs benèfic que no de justícia social.

El desenvolupament de l'acció social és però un camí sense retorn. És d'esperar que progressivament es seguiran ampliant els recursos i serveis i sobretot les partides econòmiques. És també d'esperar que cada vegada hi hagi una major ordenació dels serveis i un major control sota barems ètics. Però durant aquest període s'ha mostrat una voluntat creixent de l'Administració de privatització de la gestió dels recursos. Un camí que també sembla sense retorn.

Les persones amb alguna discapacitat volen- lògicament- disposar d'aquells recursos oportuns que els permetin exercir- amb igualtat- els seus drets i deures. I davant la desídia i lentitud de les administracions públiques és també molt lògic que donin suport a la iniciativa privada. Però la privatització té els seus riscos.

El moviment associatiu té un valor inqüestionable. Ningú millor que els veïnats coneixen les necessitats del seu barri. Ningú millor que les mares i les pares coneixen les necessitats educatives dels seus fills. Ningú millor que les persones amb una determinada discapacitat o malaltia coneixen les seves necessitats. Però de la reivindicació i del control democràtic s'ha passat a la prestació de serveis. I aquest pas s'ha fet sense mesurar totes les conseqüències.

Al 1983 era fàcil trobar associacions de persones amb discapacitat que redactaven, en els seus idearis, que *“l'objectiu final és la dissolució davant la constància de què les administracions públiques han assumit les nostres reivindicacions”*. Actualment aquesta afirmació no té cap sentit.

Les organitzacions d'acció representativa han anat, progressivament, incorporant serveis per una pura i simple raó: per la multitud de carències de drets, de serveis i de prestacions. I perquè qui estava obligat en primer terme a fer-ho, l'Administració pública, no ho feia.

D'aquesta manera, moltes associacions que es van constituir amb vocació política han esdevingut gestores de centres, tallers, serveis d'inserció laboral... I allò que en algun moment una associació pot considerar avanços – perquè cada vegada té més edificis en propietat i més poder econòmic- es pot considerar un retrocés pel col·lectiu. Algunes

entitats assumeixen aquest paper amb satisfacció (cada vegada més). Altres arrossegueu un confús sentiment de culpa per haver “traït” un ideal.

A més de la ineficàcia de l'Administració, actualment aquesta situació també es veu afavorida per un cert desprestigi de la política, sobretot en la seva vessant reivindicativa i combativa. Existeix un cert conservadorisme que sembla afectar a tots els àmbits de la societat. Un cert desencant en el sistema públic que fa pensar que la societat civil, més pròxima al ciutadà, gestiona millor. I en aquesta situació també hi ha contribuït la premsa.

Predomina la idea que associar-se no serveix de molt, s'ha perdut la fe en la representació i la reivindicació. En canvi les associacions que donen serveis estan satisfent a una nova generació de persones amb discapacitat i a les seves famílies que no vol mobilitzacions ni protestes sinó serveis.

El perill de la privatització de molts de serveis és que allunya de la universalització i força a dependre del criteri de les persones que- en cada moment- dirigeixin una determinada associació. I els serveis que s'inclouen dins aquest ambient són massa vitals per anar fent equilibris. Amb aquest sistema es produeixen duplicitats de serveis, desequilibris territorials i l'usuari ha de circular per una complexa xarxa per accedir als recursos adients.

Quan a la premsa, el repàs de les informacions publicades des de 1983 i fins a final del segle XX mostra com un Estat democràtic permet l'establiment dels fonaments bàsics d'una política d'acció social. I mostra com, en moments molt puntuals, la pressió de la premsa aconsegueix que l'administració es mobilitzi per solucionar un problema determinat. De fet – i tristament- alguna situació tan crítica com la continuïtat d'un servei important o d'un centre s'ha resolt amb l'ús de la premsa com amenaça.

Però de forma general aquesta observació també constata que la premsa de Mallorca no ha utilitzat el seu enorme poder per facilitar el procés d'acceptació i d'adaptació de la discapacitat.

És evident que aquelles associacions amb més presència a la premsa (perquè organitzen actes que tenen com a objectiu fonamental la difusió més que per raons reivindicatives) solen tenir també una relació més estreta amb les Administracions. De fet els polítics solen ser els principals protagonistes d'inauguracions, sopars i altres actes que organitzen les entitats i en conseqüència són també els protagonistes de les fotos que es publiquen l'endemà a la premsa. Aquesta bona relació entre les associacions, els mitjans i les administracions ha afavorit sovint l'accés a subvencions però això no vol dir que s'estiguin cobrint les necessitats més urgents o prioritàries o que s'estigui finançant el millor servei.

La manca de recursos, encara patents, a les Illes Balears i la necessitat de promoure canvis culturals profunds en relació a la consideració d'aquests col·lectius, demanden accions d'informació i de conscienciació d'abast general. El bagatge cultural de tota la societat (i dels periodistes en particular) sobre la discapacitat segueix essent pobre en dades objectives i en vivències personals, a més d'estar carregada d'estereotips i prejudicis.

Durant el període d'estudi, i llevat d'excepcions importants, el col·lectiu de ciutadans amb alguna discapacitat segueix essent un subjecte "difícil" per a la premsa i sovint reben un tractament inadequat. Deixant de banda els succeïts o reportatges de caràcter humà, els temes de política social segueixen tenint poca cabuda en les pàgines dels diaris amb l'excusa de què "no diverteixen", "no venen" o, senzillament, "no interessen".

A més de la poca presència, el més preocupant és la falta d'anàlisi en profunditat, de crítica que fa la premsa diària de Mallorca dels temes vinculats a la discapacitat. Molt poques unitats redaccionals corresponen a gèneres d'opinió. Per tant el relat periodístic imperant s'ajusta a un model de tractament informatiu superficial, puntual i distant de l'esdeveniment, amb un nivell mínim de valoració interpretativa. La discapacitat esdevé així una realitat social que no sembla "digna" de comentari, crítica o debat.

Un exemple molt clar d'aquesta falta d'anàlisi són els editorials. L'editorial és una secció molt important perquè representa el pensament del diari, representa la ideologia i

el posicionament davant els fets que succeeixen. Però, en molt poques ocasions, els responsables dels diaris de Palma han sentit la responsabilitat de posicionar-se davant un tema vinculat a la discapacitat, sobretot en els darrers anys. Aquesta manca d'anàlisi i d'aprofundiment de la premsa també es constata amb el fet que la majoria de les informacions són notícies breus o molt breus. En menys ocasions es tracta de reportatges o entrevistes, gèneres que, inicialment, es caracteritzen per aportar relats periodístics més enriquidors, amb testimonis i descripcions valoratives.

Es destaca el “problema” de la discapacitat en detriment de les “solucions” que existeixen (prevenció, atenció i rehabilitació). Es potencien els trets diferenciadors, les limitacions i dificultats de les persones amb discapacitat, silenciant les seves possibilitats. Pel contrari, a vegades s'enalteixen les seves capacitats fins a mitificar-les, la qual cosa també obstaculitza una de les més importants funcions que, sobre el paper, haurien de complir els mitjans de comunicació: potenciar la seva participació normalitzada en la vida ordinària.

Quan a les fonts informatives, dia a dia desapareix la imatge romàntica del periodista al carrer darrera la notícia. La proliferació de gabinets de comunicació en empreses, institucions i organitzacions de tot tipus ha generat en el món periodístic una corrent que s'ha denominat “periodisme de declaracions”. Ara arriba a la taula de redacció tota la informació precisa, per telèfon, fax o correu electrònic.

Els comunicats informatius que envien els gabinets arriben per dotzenes i amb quasi totes les dades per elaborar una informació periodística. Aquest paper de font d'informació és el que cada vegada més pretendran i hauran d'assumir les associacions de persones amb discapacitat. Però de moment hi ha una prevalença de les informacions generades per gabinets d'administracions públiques.

També cal apuntar que, en la majoria de casos, els periodistes prefereixen acudir a les fonts de titularitat pública. Les rutines professionals marcades per la comoditat i sobretot la falta de temps fan que es sobrevalori el pes de les fonts institucionals o de les que estan molt ben organitzades.

Les fonts no organitzades cada cop tenen més dificultats per fer sentir la seva veu. En general, en les notícies analitzades en aquest treball, el número de fonts consultades és molt baix. A la immensa majoria de les informacions només una, sense possibilitat de contrast ni d'aprofundiment en el significat real de l'esdeveniment difós. I sense obviar la vital aportació de l'associacionisme en les millores establertes en aquests anys, també cal ser crític amb aquest moviment perquè des de les entitats sovint s'han dissenyat missatges molt genèrics i molt poc eficaços o missatges que precisament han incidit en els aspectes menys normalitzadors: la llàstima i les dificultats.

Els responsables de les associacions es senten incòmodes en la tasca d'influir en els mitjans de comunicació. No és el seu àmbit i no hi tenen experiència. Tot i que algunes entitats hi treballen sovint ho fan per promocionar un servei particular i en alguns casos per recaptar fons. I aquest objectiu de promocionar una organització o servei particular moltes vegades entra en conflicte directe amb l'objectiu més general o universal de minimitzar la diferència i desmitificar la discapacitat. Molt sovint les associacions- amb la complicitat i el suport dels periodistes- s'envolten d'una aura de bondat que pot fer oblidar que existeixen mancances que les administracions haurien d'estar cobrint, i no per raons benèfiques sinó de justícia social.

El conflicte és senzill però important: segons l'experiència acumulada pels professionals de la publicitat, per motivar a les persones a contribuir al suport d'altres, han d'estar convençudes de què aquests estan molt necessitats o, en altres paraules, de què es troben en un estatus més baix sense que hagin estat els responsables directes de la seva situació. Els missatges produïts per les administracions i algunes associacions reforcen la visió de les persones amb discapacitat com a ciutadans de segona classe a qui resulta impossible "sobreviure" sense la nostra ajuda (bondat). Un enfocament nou és atreure l'ajuda i comprensió de la gent basant-se en un reconeixement raonat del respecte per les diferències en un plànol d'igualtat.

Els mitjans de comunicació tampoc no són la panacea dels problemes. Els missatges que transmeten, fonamentalment, no canvien actituds sinó que les reforcen. Però sí es pot afirmar de manera genèrica que connecten persones i idees; inventen nous models de conèixer i valorar en la societat; informen i regulen el comportament, els valors i els

programes. I, finalment, entretenen. Els mitjans de comunicació estan omnipresents. Per això és imprescindible que les organitzacions socials generin la informació precisa que volen i han de donar a conèixer i els mitjans actuïn amb responsabilitat.

En els darrers anys la societat ha fet passes importants en la seva concepció de la discapacitat i el seu entorn. Poc a poc s'han anat superant alguns vells prejudicis. Fins fa poques dècades tenir una discapacitat equivalia a ser persona de segona categoria o fins i tot era objecte de burla. Per a les famílies era una desgràcia o una vergonya. Per a les persones de l'entorn més proper algú per qui sentir compassió. En general però la concepció més generalitzada era la de ser una càrrega.

Durant segles les persones amb discapacitat han estat grans desconegudes. I la ignorància sovint provoca por. Això els ha condemnat a l'ostracisme en una societat abocada a modelar l'home perfecte. I sovint han pogut "molestar", ferir mirades, sacsejar comoditats i certeses. Però les mirades es poden educar amb una mica de contacte.

Quan a les actituds i expectatives negatives mantingudes per la societat constitueixen subtils barreres que dificulten la normalització. La psicologia social moderna i les darreres aportacions de la sociologia posen de manifest que es poden aconseguir avanços molt significatius en l'àmbit de la prevenció i reducció de la marginació si les actituds de repressió que alimenten el rebuig social són substituïdes per actituds de solidaritat, de tolerància i de promoció de la formació, educació i integració social. La integració no és unidireccional. No són les persones amb discapacitat les que s'integren al grup, és el grup que s'integra entre sí.

La diferència no justifica mai la desigualtat. I els diaris han d'informar de la discapacitat més com una qüestió de política social que com a font d'interès dramàtic.

Considerar que les imatges negatives que es projecten sobre certs grups són fruit de la ignorància és potser una teoria molt condescendent i així ho manifesten alguns autors. Però acceptar que alguns individus necessiten l'exclusió dels altres és un punt de partida massa difícil.

En línies generals la concepció de la discapacitat ha de variar substancialment des d'unes posicions en les quals el que predomina és la visió de les mancances, a una posició en la qual s'imposi la consideració de les capacitats que té tota persona i dels drets que li corresponen a fer-ne ús. Les reaccions de llàstima han de donar pas a accions inspirades en el principi de normalització i en la gestió de la integració, participació i foment de l'autonomia personal.

Sembla que la dificultat fonamental de la societat és acceptar que la societat humana és un complex i heterogeni panorama de grassos/es, baixos/es, magres, atletes, coixos/es... Fent aquesta suma el concepte de normalitat és ridícul i més ridícul és que els mitjans presentin que la normalitat és ser jove, guapo/a, alt/a, prim/a i ric/a. Però el que és cert és que durant els anys d'estudi, *“Els mitjans de comunicació ofereixen una imatge de les persones amb discapacitat que no s'ajusta a la realitat i que hi repercuteix negativament”*.

Al marge d'aquestes consideracions generals l'estudi concret del tractament periodístic de les informacions vinculades als recursos socials, a la sanitat, a l'educació, a la inserció laboral, a l'accessibilitat, a l'esport i al llenguatge també han permès establir una sèrie de conclusions molt concretes.

La gran majoria de les informacions analitzades són d'àmbit local (Mallorca) i, inicialment, cal apuntar que l'anàlisi per continguts ha constatat l'enorme desequilibri informatiu que hi ha entre uns temes i altres.

Dins l'àmbit sanitari es produeixen informacions pràcticament a diari i al marge d'aquestes notícies d'actualitat es publiquen molts reportatges que tracten els temes amb més profunditat i que molt sovint s'acompanyen d'articles d'opinió. En relació als recursos socials també es produeixen moltes informacions però pràcticament es redueixen a l'anunci de la posada en marxa de serveis, sense aprofundir en els temes. I sobre educació o treball el nombre d'informacions és molt pobre. L'accessibilitat és un tema molt específic i per tant la seva presència és i ha de ser puntual. Quan a la presència de l'esport amb discapacitat aquesta és prou significativa sempre que es contempli dins el marge dels “esports minoritaris”.

Aquest desequilibri informatiu no és casual. És fruit d'una societat molt interessada en la salut i el benestar físic i d'una administració molt organitzada per donar a conèixer els seus recursos. Aquesta priorització margina informativament els altres temes.

Dins l'àmbit dels *Recursos Socials*, des del 1983 s'ha produït un avenç notable. Han quedat endarrere els temps en què bona part de la societat pensava que l'única alternativa per a les persones amb discapacitat era mantenir-les apartades del món social, guardades i protegides en un racó de la llar familiar o en un centre assistencial. S'ha experimentat una destacable evolució que no es pot atribuir a un sol factor, sinó a múltiples factors. Tot i així bona part de les reivindicacions segueixen vigents.

Un dels trets més negatius que es dona en l'àmbit dels serveis socials és l'incompliment generalitzat de la normativa vigent. Així inicialment cal destacar la falta de crítica de la premsa. Des dels diaris no s'ha denunciat la falta de desenvolupament de la *Llei d'Integració Social de Minusvàlids* de 1982, de la *Llei Autònoma d'Acció Social* de 1987 o dels plans dissenyats per les administracions públiques. I aquesta falta de crítica es deu al desinterès però també al fet que les associacions del sector sovint han prioritzat difondre informacions sobre els seus recursos (amb l'objectiu d'aconseguir la seva continuïtat) i no mantenir permanentment un discurs crític i reivindicatiu.

Sí s'ha informat àmpliament de la posada en marxa de nous recursos i serveis. El gran volum d'informació al respecte ha sorgit de les associacions però sobretot dels gabinets de premsa de les administracions públiques que els han promogut o finançat.

En general- quan es parla de recursos i serveis socials- destaca la falta d'anàlisi i de contextualització. Molt excepcionalment s'aprofundeix en les causes dels problemes i en les responsabilitat. La premsa es decanta per reportatges que tracten de forma molt benèvol les entitats que hi ha al darrera i només les cartes al director han actuat en molts casos com a via de denúncia i reivindicació.

Per tant, l'anàlisi de les informacions mostra que “*s'ha informat dels recursos socials creats per l'administració pública, per una associació o promoguts per l'administració i executats per una ONG sense qüestionar-se la validés d'aquest recurs*”.

Per altra banda els diaris editats a Palma reflecteixen com les entitats s'han servit de diferents fonts econòmiques per posar en marxa recursos. També mostren com poc a poc- però de manera generalitzada- les administracions (central, autonòmica i local) han assumit el finançament de molts dels recursos però com s'ha deixat la gestió en mans de les associacions privades.

En relació a la plasmació a la premsa d'aquestes polítiques i dels recursos i serveis que se'n deriven es pot destacar la falta d'anàlisi crítica i com- per damunt de tot- s'informa del cost i de les fonts de finançament. Els diaris d'aquests anys reflecteixen sobretot l'obsessió de l'Administració per donar a conèixer les xifres, les quantitats invertides en serveis socials. I malgrat es facin ressò de les demandes i denúncies del col·lectiu, en general la premsa ha analitzat poc les xifres.

Des dels gabinets de premsa dels organismes públics s'ha facilitat molta informació a la premsa sobre subvencions i partides destinades en aquests àmbits. Però des dels gabinets es desconeix la problemàtica i es centren en els aspectes econòmics. Això a la premsa es tradueix en titulars que destaquen quantitats econòmiques i amb descripcions de les necessitats dels ciutadans molt pobres.

Per tant, tal i com s'apuntava a la introducció *“la premsa ha destacat, per damunt de qualsevol altra dada, el cost dels serveis”*.

Els mitjans de comunicació qüestionen sovint les inversions que fan les administracions en diferents àmbits, no així en l'àmbit social. Un sector on, paradoxalment, sembla més justificat que l'aportació de recursos públics estigui condicionada a la coherència ètica i a l'acceptació del control sobre la correcta utilització dels esmentats recursos.

Les convocatòries de subvenció i sobretot les aportacions econòmiques de l'Administració tenen molt de ressò en els mitjans de comunicació. Però el fet de què la premsa insisteixi en parlar de *“ajuda a...”* i l'organització periòdica d'actes benèfics- que compten amb el suport de la premsa- provoca que es mantingui una tradició que apel·la al cor enlloc de a les lleis. Amb la millor intenció, els periodistes es fan

còmplices de les campanyes organitzades per recaptar doblers i la necessitat d'aplicar les lleis per modificar la situació definitivament queda ajornada una i mil vegades. Així *“s’ha donat suport als actes organitzats a benefici de les associacions sense qüestionar-se la validés dels serveis a finançar, ni la responsabilitat de l’Administració pública”*.

Ningú es qüestiona quin dret moral tenen determinades persones per divertir-se organitzant festes per a benefici de col·lectius amb mancances importants. La premsa aporta imatges i cròniques però no es demana si aquestes persones aportarien una quantitat similar si no hi hagués una festa, una foto...

En aquest sentit també s’ha de fer referència a les informacions inspirades per la pietat que generen imatges degradades; informacions que associen la discapacitat amb la incapacitat total o la infelicitat. Aquests missatges reforcen la visió de què són ciutadans de segona classe, a qui resulta impossible sobreviure sense "la nostra ajuda".

Dins aquest àmbit també es troben les informacions protagonitzades per persones que denuncien una situació personal sovint molt tràgica. Aquestes notícies solen tenir una bona acollida en determinats diaris i això sovint acaba provocant actituds negatives. Malgrat es tracti de situacions injustes molt denunciabls s’ha de tenir molta cura del tractament de la informació per no donar una imatge de llàstima.

A la introducció del capítol sobre el tractament de la *informació sanitària* es destacava la gran importància que tenen els temes de salut dins la societat actual. I com això es reflexa en una gran presència en els mitjans de comunicació i sobretot en la premsa. Inicialment aquesta abundància d’informació ha de ser valorada molt positivament tot i que també s’ha de tenir en compte que, en alguns casos, la saturació de notícies resta credibilitat als temes tractats.

Cada dia els diaris de Palma dediquen part de la secció de Local a notícies de l'àmbit sanitari. Aquestes notícies responen al criteri d'actualitat i solen ser generades pels gabinets de comunicació de les administracions sanitàries, dels partits polítics, dels sindicats, dels col·legis professionals i dels centres hospitalaris. En els suplementes de

sanitat, en canvi, els diaris solen acudir a les associacions d'afectats i a les informacions d'agència. Aquests suplementes apareixen setmanalment, al marge de què s'hagin produït més o menys informacions sanitàries d'interès. I això provoca, en algunes ocasions, l'aparició d'informacions no contrastades o poc rigoroses.

El repàs dels diaris d'aquest període demostra la subhipòtesis de què *certes informacions sobre tractaments i investigacions provoquen "falses esperances"*. Perquè-sense desconfiar de la veracitat d'aquestes informacions- el transcurs dels dies demostra que es tracta d'experiments molt concrets i personalitzats que difícilment es poden generalitzar a tot un col·lectiu i que es troben lluny de la curació o de la solució destacada en el titular. La diversitat i la varietat de les notícies que apareixen en aquests suplementes és també una mostra clara de què es tracta de línies d'investigació molt lloables però que segurament requereixen una major inversió econòmica i no tant la difusió "d'èxits".

En relació a "falses esperances" cal apuntar que entre les actituds socials que encara perduren envers la discapacitat potser una de les més difícils d'eradicar és la no acceptació de la discapacitat com un fet "irremeiablement normal". Malgrat algunes excepcions, la literatura i sobretot el cinema segueixen sense concebre "un final feliç" amb un protagonista amb discapacitat. Per això sempre es cerca la curació. En les darreres dècades s'ha substituït la intervenció divina pels avenços científics però el mal és el mateix: no acceptar la realitat tal com és.

En aquesta mateixa línia i sempre cercant el fet "noticiós" es constata el què s'havia proposat com una altra subhipòtesis: *"certes informacions sanitàries que apareixen a la premsa poden provocar "alarma social" i, sobretot, inquietud entre les persones afectades. La premsa és especialment propensa a difondre notícies de morts, d'incidència i de risc i molt menys a referir-se a casos de curació o a prevenció. I aquesta "divulgació negativa" lògicament alimenta les pors socials més arrelades.*

En aquest sentit les campanyes per recaptar fons per tractaments miraculosos destinats a infants compten amb un gran suport popular i amb la complicitat dels mitjans de comunicació. I tot i que no és fàcilment demostrable amb la simple observació de la

premsa, *“la col·laboració de la premsa en iniciatives per recaptar fons per tractaments mèdics a l'estranger provoca desconfiança envers el sistema sanitari espanyol i alimenta "falses esperances"”* (establert com a subhipòtesis a la introducció).

En tot cas la gravetat dels fets obliga a reflexionar. No es pot obviar que darrera aquest tipus de pràctiques s'amaguen interessos econòmics de clíniques privades amb afany lucratiu que s'aprofiten de l'angoixa de famílies sempre en una situació molt difícil. I tot i que l'experiència d'aquests anys mostra que les campanyes sempre acaben en un trist oblit, cal recordar que en el cas de què es pogués provar l'existència d'un tractament que pot curar o pal·liar una malaltia greu, el deure moral d'una societat i d'una premsa democràtica és exigir que es posi a l'abast de tots els ciutadans.

Però en un altre sentit, s'ha de destacar que *“la col·laboració dels mitjans és molt important per fomentar la donació d'òrgans”*. Així l'estudi de la premsa d'aquest període mostra l'esforç i la insistència de totes les entitats i organismes vinculats en aquest tractament per donar a conèixer- a través dels diaris- la necessitat de les donacions i els èxits dels trasplantaments. També s'ha de recordar que precisament la principal raó de les famílies per negar-se a fer una donació és el desconeixement.

Tot i així s'ha de parlar també de la publicació de notícies i reportatges sobre el presumpte "tràfic d'òrgans". Les associacions d'afectats insisteixen en els problemes de credibilitat d'aquestes notícies i en el mal que provoquen entre els possibles donants i, també, entre els receptors. Però com és habitual aquestes opinions discordants tenen una menor repercussió.

Quan a la salut mental, aquest és un sector tradicionalment marginat i maltractat per les administracions, per la premsa i per tota la societat. A partir de la segona meitat de la dècada dels 90, el moviment associatiu ha començat a reivindicar amb força una millor atenció i a exigir el lloc que els hi pertoca dins la comunitat. Però no es pot oblidar que durant molts anys la imatge de la salut mental ha estat la imatge sòrdida- i sovint macabre- dels manicomis. Encara ara es fa necessari que els mitjans de comunicació ajudin a rompre prejudicis i errors com pensar que la malaltia mental és un càstig, que

els trastorns són culpa de l'afectat, que els malalts tenen una doble personalitat, que són individus irracionals i agressius....

A més d'aquesta nefasta herència de tabús i prejudicis, aquest sector ha d'afrontar altres problemes. En relació a la seva gravetat i incidència, als trastorns de salut mental s'hi destinen pocs mitjans i tampoc no es té en compte que la malaltia mental- encara que no sigui psicòtica- és molt dura; no només pel patiment humà individual que comporta sinó per la repercussió familiar, social i laboral que suposa.

La dotació de recursos és limitada i en els casos dels pacients més afectats pràcticament es redueix a les places disponibles en els hospitals psiquiàtrics. Existeixen escassos recursos intermitjos- com els programes d'inserció laboral, els centres de dia o els pisos assistits- i la prevenció (actuació davant símptomes incipients) és pràcticament nul·la. I tot i que la tendència canvia i cada vegada els diaris cedeixen més espai per a què les associacions d'afectats i de professionals puguin fer públiques les seves reivindicacions, la premsa d'aquest període ha col·laborat ben poc per canviar aquesta situació.

El tipus d'afectat que apareix amb més freqüència en les descripcions individuals és la persona amb esquizofrènia, una persona marcada per tres estereotips molt negatius i amb un enorme pes: perillós, imprevisible i asocial. El lèxic usat és sovint pejoratiu i les informacions es refereixen, en molt poques ocasions, al tractament; subratllant sovint les males condicions i la noció d'incurabilitat.

En general, els mitjans destaquen les notícies més negatives i colpidores sense escatimar ni espai, ni tinta; dedicant-li titulars amb tipografies ben ressaltants que ajuden- de forma errònia i cruel- a associar a les persones amb malalties mentals a les persones violentes. Així, clarament, *“a les seccions de crònica negra dels diaris es potencia- quasi a diari- la imatge de "persones violentes" de les persones amb trastorns de salut mental”*; contaminant la visió que en pot tenir la població i els propis periodistes.

En general es pot concloure que l'interès de la premsa pels temes de salut es basa molt en terme de “volumen” d'informació però també hauria d'incloure algunes millores. Millores en el tractament dels temes, menys sensacionalista i trivial, i més seriós i

prevencionista.

Inicialment dins l'àmbit de l'educació cal apuntar que malgrat els diaris de Palma disposin de periodistes assignats a temes d'educació no es fa un seguiment de les notícies (a excepció d'informacions polèmiques) i es concentren en èpoques molt puntuals com l'inici del curs escolar. Només en casos molt excepcionals apareixen en portada o en espais destacats. Habitualment es publiquen informacions puntuals i no hi ha un seguiment cronològic sobre un determinat fet.

En relació a l'educació especial la premsa de Mallorca, editada des de 1983 fins a final de segle XX, ha informat de les inversions públiques en la construcció de nous centres i sobretot dels problemes de finançament. A principis dels 80 i davant la falta de previsió pressupostària de les administracions, els centres d'educació especial passaren per moments molt difícils i complexos. Una situació que s'allargà pràcticament fins a finals de la dècada quan es regulà la forma de finançament per part de l'Administració. Com qualsevol altra tema polèmic la premsa es va fer ressò de la situació però a excepció d'algun editorial no s'implicà, ni aprofundí en el paper i la responsabilitat de l'administració.

Per altra banda els centres d'educació especial han estat un recurs molt utilitzat per fer reportatges quan hi ha poques notícies. Però en aquests reportatges bàsicament s'ha lloat la tasca de l'associació que hi ha al darrere de cada centre, sense qüestionar-se cap actuació. Sense qüestionar si eren el recurs adient per a tot el col·lectiu d'infants amb discapacitat, si a diferència de l'educació normalitzada aquests centres havien de ser promoguts i gestionats per entitats privades; si havien de seguir programacions unificades; si havien de funcionar sempre amb subvencions puntuals... També cal apuntar com la premsa ha parlat de l'educació especial amb conceptes més propers a la beneficència que no a la justícia o a la normalitat. Per tant, tal i com es plantejava com a subhipòtesi a la introducció *“la premsa ha tractat de forma benèvol els centres d'educació especial”*.

Ja ningú discuteix el dret de tots els infants d'anar a l'escola del seu poble o barri però a principis dels 80 la diversitat d'opinions i, fins i tot, l'enfrontament de postures era

evident. Aquest debat va ser ben cobert per la premsa, fins i tot va actuar activament perquè es produís. Cal apuntar també la importància que van tenir en aquells moments els mestres i professors com a font d'informació en el debat. Però posteriorment l'interès informatiu va desaparèixer i una vegada es va posar en marxa la incorporació d'alumnes amb discapacitat s'acabà el debat, el tema deixà d'interessar a la premsa.

Amb el pas dels anys s'ha demostrat que la integració escolar no era un camí d'utopia sinó que a través de la incorporació de tots els infants es podia aconseguir un nou model d'escola oberta a tothom, més humanista, més democràtic, que no valoràs únicament la quantificació dels coneixements. Una escola sensible a l'avanç col·lectiu del grup respectant les diferències individuals, capaç de despertar actituds de cooperació i de solidaritat. Però el procés no ha estat fàcil sobretot pel gran nombre d'alumnes que han d'atendre els mestres dins cada aula i per les mancances de professors de suport (logopedes, psicòlegs...). I la premsa no ha estat còmplice d'aquest procés, no s'ha fet ressò dels enormes problemes i deficiències que s'han produït i no ha denunciat els compromisos incomplets de les Administracions.

Així es pot afirmar que tal i com es plantejà com a subhipòtesi a la introducció *“no s'ha fet un seguiment dels èxits- i alhora dels obstacles- que ha suposat la incorporació dels infants amb alguna discapacitat a l'escola ordinària”*.

La falta d'incidents en els primers cursos d'aplicació del Real Decret d'Ordenació de l'Educació Especial (1985) motivà l'oblit de la premsa però la normalitat, o la falta de confrontació no és obvi que la falta de recursos i mitjans han dificultat el dia a dia de molts alumnes. Però els mitjans de comunicació no presenten totes les circumstàncies problemàtiques. Per a què un problema sigui reprès les fonts implicades han de donar informació redundant o novedosa. Però les mares, pares i associacions de nins amb discapacitat no han tingut un accés fàcil i organitzat als mitjans de comunicació. Si fos així segurament insistirien en què invertir en una educació i formació normalitzada és millor que invertir més tard en etapes de la vida adulta.

La *inserció laboral* no és només una finalitat en sí mateixa, sinó també un mitjà de normalització. No es produeix una integració total en la societat si no existeix un treball

que mantingui l'autoestima de la persona i li proporcioni unes garanties mínimes d'autonomia personal.

Tal i com ha passat amb els centres d'educació especial, la premsa tendeix a tractar de forma benèvol els centres especials de treball i les entitats que els promouen. Quan a la inserció laboral dels treballadors amb discapacitat en empreses ordinàries, les fonts utilitzades per la premsa han estat bàsicament administratives i això ha suposat que s'informàs de la inversió econòmica en programes i serveis de suport però no de les necessitats i dificultats del col·lectiu, ni de la normativa incompleta.

Mitjançant els gabinets de premsa de les administracions s'han difós les subvencions de l'administració a les entitats que gestionen programes d'inserció laboral però s'han obviat factors importants. El gran problema d'aquests programes gestionats per entitats privades ha estat la incertesa i precarietat depenent sempre de subvencions i convocatòries puntuals i sense continuïtat garantida. Però això ha tingut escàs ressò a la premsa. En general els diaris de Palma han parlat d'aquests programes sense diferenciar-los bàsicament dels centres especials de treball. No han valorat la significativa diferència que existeix entre crear un recurs específic per a un determinat col·lectiu i establir les mesures oportunes per a què tots els ciutadans puguin exercir amb normalitat el seu dret a un lloc de feina.

La inserció en empreses ordinàries sovint ha donat lloc a reportatges molt paternalistes i s'ha destacat sobretot la inversió econòmica de l'administració i el nombre de beneficiaris. A la premsa *“s'ha tractat de manera anecdòtica i benèvol el dret a un lloc de feina”*.

Un altre fet molt destacable és que durant aquest període la contractació de treballadors amb discapacitat s'hagi considerat un fet noticiós.

La igualtat per als ciutadans amb discapacitat només es podrà aconseguir quan aquests ciutadans tinguin accés al transport públic, l'habitatge i els serveis necessaris per fer possible la seva participació, aquí radica la importància de *l'accessibilitat*.

A diferència de la resta d'informacions vinculades a la discapacitat, quan es parla d'accessibilitat els periodistes no acudeixen a fonts administratives ni tan sols associacions. Cerquen sobretot a la persona afectada. Això en principi s'ha de valorar de forma favorable. I de fet té efectes positius, els exemples són clars, didàctics i molt comprensibles. El problema és que quasi sempre es limiten a presentar la persona que usa cadira de rodes com una gran víctima.

Normalment la persona amb mobilitat reduïda s'esforça en donar a conèixer els beneficis d'una ciutat dissenyada per a tots i en reclamar el compliment de la normativa vigent, mentre el periodista s'entossudeix, sobretot, en destacar la indefensió del seu entrevistat.

Durant els anys 70 i 80, el missatge que es remetia des de les organitzacions apel·lava a la solidaritat i a la comprensió. Però la crida altruista ha demostrat les seves insuficiències en una societat orientada més al consum que no a la filantropia. Així sense abandonar aquest plantejament, en els darrers anys el missatge es completa amb un discurs de mercat: les persones amb mobilitat reduïda són un grup de consumidors potencialment important, així els establiments que eliminen les seves barreres amplien les possibilitats de negoci amb un sector addicional de població.

Tot i així bona part de les informacions publicades en aquest període utilitzen sempre el mateix esquema. Quan es vol representar els problemes d'accés a un edifici només es pensa en les escales. No es té en compte l'amplada de les portes ni dels ascensors, ni el desnivell de les rampes, ni l'alçada de les taules, ni si els banys estan adaptats.... I sempre es mencionen als usuaris de cadires de rodes sense tenir en compte que hi ha molts altres afectats. El tema es limita molt ja que molt sovint s'il·lustra el reportatge amb la imatge de la cadira de rodes davant una escalinata i no s'equilibra, per exemple, amb la de cotxes estacionats en un gual per a persones amb discapacitat. La premsa d'aquests anys també tendeix a seguir identificant una persona en cadira de rodes a una vida totalment arruïnada. Per tant *“s'ha tractat l'accessibilitat de forma simple i destacant sempre les limitacions de determinats ciutadans”*.

El fet inicialment més negatiu que té el tractament de les informacions de premsa

vinculades a *esportistes amb discapacitat* és que es parla sempre de triomfs, de triomfs molt personalitzats en determinades figures. No es parla de barreres arquitectòniques a les instal·lacions o al transport o de la necessitat de l'esport com a rehabilitació. Però, irremeiablement, s'ha de destacar molt positivament “haver sortit” de les pàgines de societat o de succeïts. En la societat actual, els esportistes de competició es converteixen en gran representants, en ambaixadors del seu poble, comunitat o país. Per tant també cal destacar que, en relació als atletes paralímpics, la premsa es refereixi sovint a “nuestros deportistas”. No es pot obviar tampoc l'efecte positiu que ha tingut el fet de retransmetre com alguns esportistes viuen amb normalitat la seva discapacitat.

Tot plegat permet establir, en aquest cas, una conclusió en positiu: “*la premsa ha tractat amb normalitat les competicions d'esportistes amb alguna discapacitat*”.

La principal conclusió que s'extreu de l'estudi del *llenguatge* és sens dubte l'enorme complexitat per trobar un vocabulari precís, neutral i assumit per tothom. Les informacions que es publiquen han de ser intencionadament “objectives” i “imparcials”. Però aquests principis ètics fonamentals es trepitgen quan la informació es transmet amb diferents adjectius o construccions.

La incorrecta utilització dels termes, la seva vulgarització i el desencontre conceptual entre les persones que els usaven han obligat a anar canviant cíclicament la terminologia aplicada. Això provoca el desig de prescindir de les etiquetes. Però davant la necessitat d'intervenir, encara ara es requereixen paraules per referir-se a un col·lectiu de ciutadans/es amb unes necessitats i reivindicacions determinades.

Com a punt de partida per situar aquest capítol es comptava amb la *Classificació Internacional de Deficiència, Discapacitat i Minusvalidesa* aprovada per l'Organització Mundial de la Salut al 1980. L'OMS defensava optar sempre pel terme menys mèdic i més accessible a altres disciplines però des d'alguns sectors es denuncià que aquesta classificació no definia amb suficient claredat el paper desenvolupat per l'entorn social i físic. Es tractava també de trobar la forma de referir-se a les conseqüències de la malaltia i no a un llistat d'adjectius per encasellar a les persones. Però amb el pas dels anys aquesta classificació s'ha mostrat ineficaç.

Els periodistes mallorquins han utilitzat rutinàriament un elevat nombre de paraules i expressions com pretesos sinònims de discapacitat i persones amb discapacitat. Han practicat aquesta varietat lèxica amb l'objecte d'intentar aportar al seu relat informatiu una major riquesa expressiva i les recomanacions terminològiques suggerides mundialment per l'OMS han estat desateses, incomplides o incorrectament interpretades. La imprecisió conceptual s'acompanya de la confusió de termes ja que el seu ús no ha obeït a cap tipus de matisacions sinó més bé a qüestions de redacció.

Tot i que cada vegada amb menys freqüència, durant aquest període s'han continuat usant expressions impropis o ofensives pel seu matís pejoratiu i termes excessivament imprecisos, impropis del rigor del llenguatge periodístic. Aquest ús de termes sense matisos, ni criteris; el fet de destacar-ho als titulars i la nominalització dels adjectius prova les subhipòtesis de que *“el llenguatge utilitzat ha destacat la discapacitat per damunt de qualsevol altra possible característica de la persona”* i que sovint *“ha reduït la discapacitat a una situació de "desgràcia"”*; una de les possibles raons és que procedim no ja d'una cultura pessimista, sinó fatalista.

Amb aquest llenguatge s'infravalora a la persona amb discapacitat com si no fos capaç de controlar la seva pròpia vida, de pensar i de prendre decisions sobre la seva situació. La premsa utilitza molt el terme “padecer”. Però patir és sofrir, és suportar un dolor físic i moral. Té una connotació negativa que transmet al lector un sentiment de caritat, compassió o llàstima. Les persones no pateixen per tenir síndrome de Down. Pateixen els prejudicis de la societat, les barreres arquitectòniques i de comunicació, l'atur, les carències en els serveis socials...

Un altre problema és l'abús d'eufemismes que poden agradar a les persones que no tenen assumida la seva condició, també són un recurs cautelar pels qui no saben molt bé quin és el llenguatge apropiat per representar el món de la discapacitat. Però l'eufemisme oculta, en certa manera, la realitat, així que la seva utilització en comunicació va en contra del dret a la informació. A més, no és agradable per aquelles persones que sí opten per assumir la seva circumstància.

En aquest mateix sentit, l'ús inapropiat i pejoratiu dels noms de malalties fa que les persones que pateixen aquestes malalties es puguin sentir ultratjades, alhora que en moltes ocasions es contribueix a perjudicar la imatge social dels col·lectius afectats, sobretot de les persones amb trastorns de salut mental. Per tant *“el llenguatge metafòric ha potenciat negativament la imatge que té la societat d'algunes malalties”*.

Caldria exigir als mitjans de comunicació que utilitzin paraules que no excloguin, que privilegien l'equitat, que constitueixen ponts i, sobretot, que respectin la dignitat de cada persona.

Tal i com passa amb un text, la lectura d'una imatge no és general i única. Depèn de la competència interpretativa del lector. Però davant la falta d'informació/formació dins aquest àmbit de la població i tenint molt present que pot repercutir negativament en la imatge social del col·lectiu de persones amb discapacitat, cal tenir especial cura de les fotografies.

Del període d'estudi cal destacar que bona part de les informacions publicades dins l'àmbit de la discapacitat són breus, per tant no van acompanyades de fotos. Un altre punt a destacar és que es produeix un abús d'imatges d'arxiu. Això resta qualitat perquè sovint són inadequades. I la tercera conclusió és que sovint la imatge destaca la discapacitat, cerca la manera de fer-la visible.

En general caldria evitar els primers plans de membres afectats, de cadires de rodes o de qualsevol altra imatge que accentuï les diferències entre persones amb i sense discapacitat. Però la realitat és que hi ha una insistència en fotografiar usuaris en cadira de rodes com a tret més visible de la discapacitat. I tot i que en els darrers anys es té més cura pel respecte a la intimitat, sovint la fotografia s'ha usat per provocar pena i llàstima, per mostrar els aspectes més dramàtics i sensacionalistes.

Les conclusions derivades del repàs de l'evolució històrica dels serveis socials a Mallorca, el repàs de les actituds i l'anàlisi temàtic de les informacions publicades als diaris de Palma, des de 1983 fins a final de segle XX, permet per tant confirmar les tres grans hipòtesis plantejades a la introducció.

En la societat mallorquina actual es troben ciutadans amb discapacitat que duen una vida familiar, laboral, social... “normal”. Però no la majoria. La societat continua marginant de diferents maneres. En un primer nivell quan s’adopten conductes i actituds personals inadequades. En un segon nivell no complint les lleis aprovades per part d’aquelles institucions i persones que ho haurien de fer i que així contribuirien a la igualtat. I a un tercer nivell perquè no es reivindica suficientment la necessitat de solventar les enormes mancances. Per tant, el camí que queda per recórrer ha d’incloure- irremeiablement- administracions, associacions i també mitjans de comunicació.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Comunicació

- BERELSON, Bernard: *Content analysis in communication research*. Hafner Publishing Company. Nova York. 1971.
- COMPANY, Arnau; PONS, Jordi i SERRA, Sebastià (Coordinadors): *Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX*. La Comunicació audiovisual en la història. V Encontre d'Historiadors de la Comunicació. UIB. Palma. 2003.
- DE FLEUR, M. L. i BALL-ROKEACH, S. : *Teorias de la comunicación de massas*. Paidós Comunicación. Barcelona. 1982.
- ECO, Umberto: *Apocalípticos integrados ante la cultura de massas*. Lumen. Barcelona. 1977.
- GOROSTIAGA, Eduardo: *Información, derechos humanos y constitución*. Instituto Oficial de Radio y Televisión (IORTV). Madrid. 1981.
- MACBRIDE, S. et al.: *Un solo mundo, voces múltiples*. Fondo de Cultura Económica. México. 1987
- MARIN, Enric i TRESSERRAS, Joan Manuel: *Cultura de masses i postmodernitat*. Tres i Quatre. València. 1994.
- MARSHALL McLUHAN, Herbert: *La Galaxia Gutenberg. Génesis del homo typographicus*. Colección Galaxia Gutenberg. Circulo de Lectores. Barcelona. 1998.
- MARTIN LLAGUNO, Marta: *La función de recuerdo de los medios de difusión. ¿Qué pasa cuando en los medios "parece no pasar nada sobre un tema"?* Publicaciones Universidad de Alicante. 2002.
- MORAGAS, Miquel de: *Espais de comunicació. Experiències i Perspectives a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona. 1988.
- MORAGAS, Miquel de: *Teorias de la comunicación*. Barcelona. Gustavo Gili. 1981.
- ORIVE RIVA, Pedro: *Estructura de la información 2. Comunicación y sociedad democrática*. Ed. Pirámide. Madrid. 1978.
- ROMERO RUBIO, A. : *Teoría General de la Información y de la Comunicación*. Colección Información y Comunicación. Ediciones Pirámide. Madrid. 1974.

- SAPERAS, Enric: *Introducció a les teories de la Comunicació*. Portic Media. Barcelona.1992.
- SAPERAS, Enric: *La sociología de la comunicación de masas en los Estados Unidos*. Ed. Ariel. Barcelona.1985.
- TIMOTEO ÁLVAREZ, Jesús: *Historia y modelos de la comunicación en el siglo XX. El nuevo orden informativo*. Ariel Comunicación. Barcelona.1987.
- VÁZQUEZ, Jesús María: *Manipulación de la información*. Instituto de Sociología Aplicada. Madrid. 1990.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel: *Historia y Comunicación Social*. Alianza Editorial. 1985.

Opinió Pública

- BOLADERAS CUCURELLA, Margarita: *La opinión pública en Habermas*. Análisis 26. 2001.
- HABERMAS, Jürgen: *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida política*. Gustavo Gili. Barcelona. 1994
- NOELLE-NEUMANN, Elisabeth: *Opinión pública: nuestra piel social*. Paidós. Barcelona. 1995
- TARIFA, Alberto: *La opinión pública: la espiral del silencio*. Biblioteca Católica Digital. 2001

Periodisme

- BARRERAS, Carlos: *Periodismo y Franquismo. De la censura a la apertura*. Ediciones Internacionales. Universitat de Barcelona. 1995.
- CANGA LAREQUI, Jesús: *El Diseño Periodístico en Prensa Diaria*. Bosch Casa Editorial. Barcelona. 1994.
- CARRILLO, Daniel et. alt.: *Las agencias de noticias*. Ministerio de Educación y Cultura. Madrid. 1995.
- CASSASÚS, Josep M^a: *El periodisme a Catalunya*. Plaza & Janes Editores. Barcelona. 1988.
- CASSASÚS, Josep M^a i ROIG, Xavier: *La premsa actual. Introducció als models de diari*. Edicions 62. Barcelona. 1981.

- CEBRIAN, Juan Luis: *¿Qué pasa en el mundo? Los medios de información de masas*. Temas Clave. Salvat Editores. 1983.
- FONTCUBERTA, Mar: *Estructura de la Noticia Periodística*. A.T.E. Barcelona.1980.
- GRIJELMO, Àlex: *El estilo del periodista*. Ed. Taurus Santillana. Madrid. 1997.
- GUILLAMENT, Jaume: *La premsa a Catalunya*. Diputació de Barcelona. 1988.
- GUTIÉRREZ PALACIO, Juan: *Periodismo de opinión: redacción periodística, editorial, columnas, artículo, crítica, selecciones de textos*. Paraninfo. Madrid. 1984.
- KAYSER, Jacques: *El diario francés*. A.T.E. Colección Libros de Comunicación. Alicante. 1979.
- *Libro de estilo de ABC*. Ariel.Barcelona. 1993.
- *Libro de estilo de El País*. Ediciones El País. Madrid. 1996.
- *Libro de estilo. El periódico de Catalunya*. Edicions Primera Plana. Barcelona. 1989.
- *Libro redacción La Vanguardia*. La Vanguardia. Barcelona. 1986.
- *Llibre d'estil del diari Avui*. Empúries. Barcelona. 1997.
- MARTÍNEZ ALBERTOS, José Luís: *Redacción periodística: los estilos y géneros en la prensa escrita*. A.T.E. Barcelona.1974.
- MARTÍNEZ VEGA, José Antonio: *El periódico. La producción periodística en el umbral del siglo XXI*. Serie Trivium nº22. Universidad Europea de Madrid. CEES.2000.
- MARTÍN VIVALDI, G.: *Géneros Periodísticos. Reportaje, crónica, artículo. Anàlisis diferencial*. Ed. Paraninfo. Madrid. 1986.
- MORIN, Violette: *Tratamiento periodístico de la información*. Colección Libros de Colección Social. ATE. Barcelona. 1974.
- NÚÑEZ LADEVÉZE, Luis: *Manual para periodismo: veinte lecciones sobre el contexto, el lenguaje y el texto en la información*. Ariel Comunicación. Barcelona. 1991.
- ORTEGA, Felix i HUMANES, Maria Luisa: *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel. Barcelona. 2000.
- PIZARROSO QUINTERO, Alejandro: *De la Gazeta Nueva a Canal Plus. Breve historia de los medios de comunicación en España*. Editorial Complutense. Madrid. 1992.
- RAMONET, Ignacio: *El periodismo del nuevo siglo*. La Factoria. Nº 8. Febrer 1999.
- TEUN VANDIJIK, A.: *La noticia como discurso. Comprensión, estructura y producción de la información*. Paidós Comunicación. Barcelona. 1990.

Mitjans de Comunicació i Societat

- BAÑUELOS GANUZA, Xabier Iokin: *¡ Oh Cielos!, ¡Periodistas!. El Movimiento Asociativo y los Medios de Comunicación*. Ayuntamiento de Bilbao. 1999.
- CALVO, Aina i MARÍ, Sebastià: *Anàlisi sobre la notícia juvenil als mitjans de comunicació*. Direcció General de Joventut de la Conselleria Adjunta de la Presidència. Palma. 1990.
- *Infancia y Sociedad. Medios de comunicación audiovisual*. Revista de Estudios, número 3. Ministerio de Asuntos Sociales. Dirección General de Protección Jurídica del Menor. 1990.
- *Infancia y Sociedad. Publicidad y Consumo*. Revista de Estudios, número 9. Ministerio de Asuntos Sociales. Dirección General de Protección Jurídica del Menor. 1990.
- *Jornadas sobre medios de comunicación y tercera edad*. INSERSO. Madrid. 1991.
- RAMIREZ HEREDIA, Juan de Dios: *¿Periodistas contra el racismo? La prensa española ante el pueblo gitano 1998-1999*. Union Romaní, IMSERSO. Barcelona. 2001.
- *Societat civil i mitjans de comunicació*. Monogràfic de la Revista Societat Civil nº27. Coordinadora Catalana de Fundacions. Barcelona. Setembre 1999.
- VAN DIJK, T.A.: *Racismo y análisis crítico de los medios*. Paidós. Barcelona. 1997.
- *Voluntariado y Medios de Comunicación Social*. Materiales de Trabajo 63. Dirección General de Acción Social, del Menor y de la Familia. Madrid. 2000.
- YOUNIS, José A. : *La influencia social de los medios de comunicación social en la infancia y la familia*. Materiales de Trabajo 22. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 1994.

Serveis Socials

- MORAGUES DE OLEZA, Carlos: *La Solidaritat i el Voluntariat a Balears*. Govern Balear. Conselleria de Benestar Social. Direcció General de Joventut. Palma. 2000.
- *Revista de Servicios Sociales y Política Social, N° 0*. Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en Trabajo Social y Asistentes Sociales. Madrid. 1984.
- WILLIAM Karen, WILLIAM John: *Antología de Beveridge*. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. 1990.

Sanitat

- OMS: *Psiquiatria Social y Actitudes de la Colectividad*. 1959.

Educació

- BEERY E.: *Una experiencia de integración educativa*. Revista Siglo Cero. Nº 42. 1975. Pàg. 33-38.
- CARDERERA, Mariano: *Apuntes sobre la Educación Elemental del sordomudo. Destinados á los maestros de primera enseñanza, á los párrocos y á los padres de familia*. Imprenta de Don Ramon Campuzano. Madrid. 1859
- CRISTOBAL, Margarita, JERMA PAYERAS, Asunción i DOMINGO, Herminio: *Bases para una educación integrada en Baleares*. Universidad Palma de Mallorca. Asociación Mallorquina Pro-Subnormales. 1982.
- *Evaluación de la experiencia sobre la integración de niños con deficiencias en escuelas normales. Baleares 1985/86*. ASPROM. 1987
- GOMIS DÍAZ, Pedro Luís: *La política social de las Comunidades Europeas y las personas con minusvalía*. Article publicat al Boletín del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes nº 3. Abril 1986.
- *La Integración del niño disminuído en la escuela ordinaria*. Ciencias de la Educación Preescolar y Especial. Madrid. 1985.
- *L'educació especial a les Balears. Guia per als usuaris*. Ministerio de Educación y Ciencia. Direcció Provincial de Balears. Unitat de Programes Educatius. Palma. 1992.

Treball

- ALONSO F., ARROYO J.M., BUIL M., CAMACHO R., GARCÍA L., REVUELTA M., REVUELTA A. i PÉREZ J.: *Actualizaciones sobre integración laboral del minusválido psíquico*. Promi. Córdoba. 1994.
- BELLVER, Ferran: *El empleo con apoyo en Espanya*. Siglo Cero. 1993
- BELLVER, Ferran: *El empleo con apoyo: no hay razones para la exclusión*. Universidad Internacional Menéndez Pelayo. Santander. 1995
- BELLVER, Ferran: *El empleo con apoyo: Una alternativa eficaz de integración en el mercado laboral abierto para personas con minusvalía. La experiencia del Consell Insular de Mallorca*. Ed. Maphre. Madrid. 1994.

- BELLVER, F., MOLL B., ROSSELLÓ R., SERRA F.: *Un recurso eficaz para la inserción sociolaboral de personas con minusvalía. Una experiencia en la isla de Mallorca*. Siglo Cero. 1993.
- BELLVER, Ferran: *Perspectivas del empleo con apoyo en España*. Real Patronato sobre Discapacidad. 2002.
- CANALS G., DOMÉNECH M.: *Proyecto Aura. Una experiencia de integración laboral*. Edicions Milan - Fundació Catalana Síndrome de Down. Barcelona. 1991.
- DE BORJA JORDÁN DE URRÍES VEGA, Francisco i VERDUGO ALONSO, Ángel: *El empleo con apoyo en España. Análisis de variables que determinan la obtención y mejora de resultados en el desarrollo de los servicios*. Documentos 59/2003. Real Patronato sobre Discapacidad. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. 2001.
- *10 anys de Treball amb Suport*. Monogràfic de la revista Alimara, nº 48. Consell Insular de Mallorca. Desembre 2001.
- *El empleo con apoyo en España. Análisis de variables que determinan la obtención y mejora de resultados en el desarrollo de servicios*. Documentos 59/2003. Real Patronato sobre Discapacidad. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- *Empleo con apoyo. Guía de buenas prácticas*. IMSERSO. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 1999
- ESTEBAN Ricardo: *Derecho al trabajo de las personas con discapacidad*. Documentos 10/2003. Real Patronato sobre Discapacidad. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 2003.
- *Estudi sobre vies d'inserció laboral de les persones amb discapacitat a l'Illa de Menorca*. Consell Insular de Menorca. UIB. 2003

Accessibilitat

- *Accesibilidad y Sociedad*. Boletín extraordinario de accesibilidad. 3 de Marzo de 1999. Federación Provincial de Asociaciones de Minusválidos Físicos de Albacete.
- MARTIN PORTAL, José Carlos: *Actitudes y Accesibilidad*. Boletín extraordinario de accesibilidad. 3 de Marzo de 1999. Federación Provincial de Asociaciones de Minusválidos Físicos de Albacete.

Llenguatge

- ECO, Umberto: *La búsqueda de la lengua perfecta en la cultura perfecta*. Crítica. Barcelona. 1994.
- LAZARO CARRETER, F.: *El dardo en la palabra*. Galaxia Gutenberg- Circulo de Lectores. Barcelona. 2000
- *Llenguatge no sexista. La comunicació: un recurs per a la igualtat*. Institut Balear de la Dona. Conselleria de Benestar Social. Conselleria d'Educació i Cultura. Palma. 2001.
- MEDICOS DEL MUNDO: *Campaña de sensibilización. ¿Cómo hablamos de los "inmigrantes"? Nombres, adjetivos y xenofobia*. Madrid. 1998.

Actituds

- ESPINÀS, Josep M^a: *El teu nom és Olga*. Edicions La Campana. 1986.
- GONZÁLEZ AMAGO, Jesús: *Re-Inventarse. La doble exclusión: vivir siendo homosexual y discapacitado*. CERMI. 2005.
- JIMÉNEZ LARA, Antonio i HUETE GARCÍA, Agustín: *La discriminación por motivos de discapacidad. Análisis de las respuestas recibidas al cuestionario sobre discriminación por motivos de discapacidad promovido por el CERMI Estatal*. CERMI.
- *Mallorca i la Tolerància. Una interpretació sobre les actituds de la tolerància*. Justícia i Pau de Mallorca, Fundació "la Caixa".UIB. 1997

Cinema i Discapacitat

- DE BENITO, Jesús: *Entre el terror y la soledad. Minusválidos en el cine*. Ed. Popular. 1987.
- NORDEN, Martin F. : *El Cine del Aislamiento. El discapacitado en la historia del cine*. Fundación ONCE. Madrid 1998.

Fotografía

- RODRIGO ALSINA, Miquel: *Los modelos de la comunicación*. Tecnos. Madrid. 1989.
- SONTAG, Susan: *Sobre la fotografía*. Edhasa. 1981.
- VILCHES, Lorenzo: *La lectura de la imagen. Prensa, cine, televisión*. Paidós Comunicación. 1992.
- VILCHES, Lorenzo: *Teoría de la Imagen Periodística*. Paidós Comunicación. 1987.

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Història

- BLANES, Camil·la i MARIMON, Antoni (coordinadors): *Història de Mallorca. Volum III (1975-1998)*. Editorial Moll. Palma. 1998.
- DIVERSOS AUTORS: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Promomallorca. Palma.
- DIVERSOS AUTORS: *Informe econòmic i social de les Illes Balears 1999. Volum 2 Medi Ambient, Societat i Cultura*. “Sa Nostra” Caixa de Balears. 2000.
- DIVERSOS AUTORS: *Informe econòmic i social de les Illes Balears 2001*. Caixa de Balears “Sa Nostra”. 2002.
- DIVERSOS AUTORS: *Informe econòmic i social de les Illes Balears 2002*. Caixa de Balears “Sa Nostra”. 2003.
- DIVERSOS AUTORS: *Informe econòmic i social de les Illes Balears 2003*. Caixa de Balears “Sa Nostra”. 2004.
- GRUP D’ESTUDI DE LA CULTURA, LA SOCIETAT I LA POLÍTICA EN EL MÓN CONTEMPORANI- UIB: *El Segle XX a les Illes Balears. Estudis i Cronologia*. Edicions Cort. Palma. 2001.
- *L’autogovern a Mallorca: de la Diputació Provincial al Consell de Mallorca*. (Edició a cura de Jordi Pons Bosch). Consell de Mallorca. 2003.
- MARIMON, Antoni i NADAL, Antoni: *L’Autonomia Balear (1983-2003)*. Quaderns d’història contemporània de les Illes Balears. 41. Edicions Documenta Balear. 2003.
- PAYERAS, Miquel: *Les utopies esvaïdes. Crònica Política de la Transició Democràtica a les Illes Balears (1974-1978)*. Edicions Cort. Palma. 1999

Legislació

- MONTRAVETA, Isabel i VILÀ, Antoni: *La legislación autonómica de Servicios Sociales*. Federación ECOM. Barcelona. 1987.
- *Repertorio histórico de legislación sobre discapacidades*. Documentos 28/91. Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalía. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid. 1991

Serveis Socials

- *Estructura Econòmica de la Despesa Social. Bases per a la Planificació de l'Acció Social a Mallorca.* Consell Insular de Mallorca. 1990.
- *Estructura Juridico- Administrativa dels Serveis Socials. Bases per a la planificació de l'Acció Social a Mallorca.* Volum 2. Consell Insular de Mallorca. 1988
- BELLOD CAVANNA, Pilar i BALLESTER BRAGE, Lluís: *Apunts per a la història de l'Acció Social a Mallorca. La política social en el Franquisme. Bases per a la planificació de l'Acció Social a Mallorca.* Consell Insular de Mallorca. Escola Universitària de Treball Social. Palma. 1989.
- CARBONERO, Mª Antònia i MASCARÓ, Pere: *El Marc socio-demogràfic dels serveis socials a Mallorca. Bases per a la planificació de l'acció social a Mallorca.* Volum 1. Consell Insular de Mallorca. Escola Universitària de Treball Social. Palma 1988.
- COLOM Bartomeu, RAMIS Lourdes i VALLES Regina: *Estructura Jurídico-administrativa dels Serveis Socials. Bases per a la planificació de l'Acció Social a Mallorca.* Volum 2. Consell Insular de Mallorca. Palma. 1988.
- COMISSIÓ DE BENESTAR SOCIAL DEL CONSELL INSULAR DE MALLORCA: *Pla Estratègic 1996-1999.* Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 37. Juny 1996. Consell Insular de Mallorca.
- GOMIS DÍAZ, Pedro Luís: *La política social de las comunidades Europeas y las personas con minusvalía.* Boletín del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes. Nº 3. Abril 1986.
- HORRACH, Andreu i MASCARÓ, Pere: *Document d'avaluació de l'Aplicació del Pla Concertat de Prestacions Socials Bàsiques a Mallorca.* Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 40. Desembre de 1997. Consell Insular de Mallorca.
- *Jornades sobre els serveis socials d'atenció primària a les Illes Balears. Palma, 30 de novembre, 1 i 2 de desembre de 1994.* Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 35. Juny 1995. Consell Insular de Mallorca.
- JUAN GARAU, Catalina: *El pla estratègic d'acció social 1996/1999 de l'Ajuntament de Palma.* Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 37. Juny 1996. Consell Insular de Mallorca.
- *Problemàtica de los minusválidos en las Islas Baleares. Principios, Recursos y Propuestas de Acción.* Consell General Interinsular.

- RIERA COLOM, Guillem: *Les prestacions en matèria de serveis socials. Un abordatge des del Consell de Mallorca*. Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 45. Juny 2000. Consell Insular de Mallorca.
- RUIZ AVELLÁN, Alfonso: *L'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS). Una entitat gestora bàsica en el sistema de la Seguretat Social*. Alimara. Revista de Treball Social. Núm. 45. Juny 2000. Consell Insular de Mallorca.
- *7 Realitats Socials. Illes Balears 1998*. Quaderns Solidaris 3. Estudis Socials i Econòmics "Sa Nostra". Palma. 1999.
- SANZ DERRIO, Sagrario: *El principio de normalización: término, concepto y aplicación*. Boletín del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes. Nº 2. Diciembre 1985.
- SINTES, Josefina: *Llar de la Joventut*. Revista Palau Reial. 1986.
- *Veinticinco años: el IMSERSO y las políticas sociales*. IMSERSO. Secretaría General de Asuntos Sociales. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. 2003

Moviment Associatiu

- BENAVIDES DELGADO, Juan i RODRIGUEZ DEL BARRIO, Aurora: *Las estrategias comunicativas de las asociaciones y entidades relacionadas con las minusvalías*. (Ponència presentada en el XIII Seminario Iberoamericano sobre Discapacidad y Comunicación, organitzat pel Real Patronato de Atención a Personas con Minusvalías i celebrat a Madrid del 2 al 6 de novembre de 1998).
- DÍAZ CASANOVA: *El asociacionismo de los minuválidos. Entre organización y movimiento social*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 1985.
- *Iniciatives solidàries. Directori d'ONG de les Illes Balears*. Quaderns solidaris. Obra Social i Cultural de "Sa Nostra", Caixa de Balears. Palma. 2000.
- MASCARÓ, Pere i CAMPOS, J. Francesc: *Algunes Reflexions sobre els moviments Associatius. Política i Societat*. Quaderns "Cultura Fi de Segle". Ajuntament de Palma. Palma. 1986.
- SERRA, Sebastià i COMPANYY, Arnau (coordinadors): *El moviment associatiu a les Illes Balears des de finals del segle XIX fins a l'actualitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma. 2001.

Estudis sobre Discapacitat

- *Encuesta sobre Discapacidades, Deficiencias y Estado de Salud. Avance de resultados.* INE. IMSERSO. Fundación ONCE. Madrid. 2000.
- FLETXER, Agnes: *Acción de Conciencia sobre Discapacidad. Consulta e influencia.* Acción de Concienciación sobre las discapacidad. Londres. 1993.
- *Informe sobre los minusválidos en las Islas Baleares.* Documentos Técnicos 8/81. INSERSO. 1981.
- NACIONES UNIDAS: *Normas Uniformes. Sobre la igualdad de oportunidades para las personas con discapacidad .* INSERSO. Madrid. 1996.
- NACIONES UNIDAS: *Programa de Acción Mundial para las Personas con Discapacidad .* Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 1982.
- PASCUAL, Antònia: *Les persones amb minusvalideses a les Illes Balears. Descripció de la realitat social i medicopsicològica del col·lectiu de persones amb minusvalideses residents en aquesta Comunitat.* IBAS. UIB. Palma. 2000.
- RABINAD, Serena: *Disminució i societat. Aproximació a l'anàlisi sociològica de les persones amb disminució a Barcelona Ciutat.* Institut Municipal de Disminuïts de l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona.1989.
- *Realizaciones sobre discapacidad en Espanya. Balance de 20 años.* Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalías. 1997.

Prensa a Mallorca

- CARDÚS, Salvador: *La premsa diària de les Illes Balears, el País Valencià i Catalunya (1976-1996).* Finestra oberta 4, FUS, Grup de Fundacions. Barcelona. 1998.
- COMPANYY, Arnau: *Catàleg de 100 anys de premsa diària de les Balears.* Grup Serra. Sa Nostra. Ed. Hora Nova S.A. Palma.1993.
- COMPANYY, Arnau: *La premsa a Mallorca. Gran Enciclopèdia de Mallorca. Vol. XXIII.* Pàg. 281-286.Promomallorca. Palma. 2002.
- COMPANYY, Arnau: *La premsa diària de les Balears d'ençà de 1975. XII Jornades d'Estudis Històrics Locals: premsa, Ràdio i Televisió des d'una perspectiva històrica.* Institut d'Estudis Baleàrics. Palma. 1994. Pàg. 225-236.

- COMPANY, Arnau: *La revista "Cort" durant la Transició Democràtica. XII Simposi 25 anys de l'Institut d'Estudis Baleàrics: La Transició a les Illes Balears*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma. 1996.
- COMPANY, Arnau i SERRA, Sebastià: *Evolució i perspectiva dels estudis d'Història de la Premsa a les Illes Balears*. Anàlisi 16. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona. 1994. Pàg. 165-184
- *Diario de Mallorca 1953-2003. El libro del cincuentenario*. Editora Balear S.A. 2003
- DIVERSOS AUTORS: *Baleares. Número especial cincuenta aniversario*. Palma. 1989
- DIVERSOS AUTORS: *Cien años Ultima Hora. Tom II, 1944-1993*. Palma. 1993
- DIVERSOS AUTORS: *Cincuenta años de información. Diario de Mallorca. Especial cincuenta aniversario*. Palma. 2003.
- GOMEZ MOMPART, Josep Lluís: *L'ecosistema comunicatiu balear: tradició i modernitat. Informe Econòmic i Social a les Illes Balears 2000*. Sa Nostra Caixa de Balears. Palma. 2001.
- SERRA, Sebastià i COMPANY, Arnau (Coordinadors): *Els mitjans de comunicació a debat*. Institut d'Estudis Baleàrics. 1994.
- SERRA, Sebastià i COMPANY, Arnau (Coordinadors): *La premsa, la ràdio i la televisió des de la perspectiva històrica*. Institut d'Estudis Baleàrics. 1994.

Mitjans de Comunicació i Discapacitat

- AGUADO DÍAZ, A.L i ALCEDO RODRÍGUEZ, M.A.: *Tratamiento de la Discapacidad en la Prensa Asturiana*. Psicothema. Vol. 3. 1991. Pàg. 175-198.
- BENAVIDES DELGADO, Juan: *Estudio prospectivo acerca de las estrategias comunicativas de las asociaciones relacionadas con las discapacidades sociales*. (Ponència del XIII Seminario Iberoamericano sobre Discapacidad y Comunicación Social celebrat a Madrid del 2 al 6 de novembre de 1998). Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías.
- CASADO, Demetrio: *Comunicación Social en Discapacidad. Cuestiones éticas y de estilo*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 2001.
- CASADO, Demetrio: *Pautas Éticas y de Estilo para la Comunicación Social relativa a la discapacidad*. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías. Madrid. 1998.

- CASADO, Demetrio i GARCIA VISO, Manuel (compiladors): *Discapacidad y comunicación Social*. Documentos 14/98. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid 1998.
- *Discapacidad e Información*. Documentos 14/92. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid 1992.
- *Discapacidad y medios de información. Pautas de estilo*. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 1990.
- DUNCAN, Barbara: *Una década de cambio. La imagen de las personas con discapacidad en los medios de comunicación durante los años 80. (IV Seminario sobre Discapacidad e Información*. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 22-25 octubre de 1989).
- FEAPS: *COMUNIC ACCIÓN. Guía de buenas prácticas de comunicación externa*. Madrid. 2004.
- FLETXER, Agnes: *Día Europeo de las Personas Discapacitadas: 3 de Diciembre. Dossier informativo de ayuda para celebrar y promover los derechos humanos de las personas discapacitadas*. Acción de Conscienciación sobre las discapacidad. Londres. 1993.
- *Jornadas de Minusvalía y Medios de Comunicación*. Madrid. INSERSO. 1991.
- *Las personas con discapacidad en los medios de comunicación de edición local y regional. Bases para una plan de comunicación externa*. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 1996.

Mitjans de Comunicació i Sanitat

- ALARCÓ HERNÁNDEZ, Antonio: *Periodismo científico en la prensa diaria. Aspectos de biomedicina*. Departamento de Ciencias de la Información. Universidad de la Laguna. 1999.
- BRAVO, Alberto: *De cómo los medios de comunicación potencian las sociedades científicas*. Revista Médica. Año 1. Número 2. Marzo 2001.
- CATALÁN SESMA, José María: *La Asociación Nacional de informadores de la salud: el periodismo sanitario*. Revista de Administración Sanitaria. Nº 7. Julio-Septiembre 1998.
- DÍAZ RUIZ, J.F.: *Los medios de comunicación social y la información sanitaria en la educación para la salud*. Salud 2000. 1987

- FEAFES: *Salud Mental y Medios de Comunicación. Guía de estilo*. Ed. FEAFES. 2003.
- GAMO MEDINA, Emilio: *La información Psiquiátrica en la prensa diaria*. Departamento de Psiquiatría y Psicología Médica. Facultad de Medicina. Universidad Complutense de Madrid. Madrid. 1989
- LÓPEZ ÁLVAREZ, Joaquín: *Imagen de la sanidad en la prensa española*. Departamento de Medicina. Facultad de Medicina. Universidad de Alcalá de Henares. Madrid. 1992
- MENDOZA, R.: *El papel de los medios de comunicación social en la promoción de la Salud*. Salud 2000. 1987.

Llenguatge i Discapacitat

- CASADO, Demetrio: *Conceptos sobre la Discapacidad*. Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad. Diciembre 2001.
- EGEA, Carlos i SARABIA, Alicia: *Clasificaciones de la OMS sobre Discapacidad*. Boletín del Real Patronato sobre Discapacidad. Diciembre 2001.
- LAGUNA Encarna.: *El discurs de la malaltia mental*. Ed. Empúries. Barcelona.1993
- *Las personas con discapacidad en los medios de comunicación de edición local y regional*. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 1996.
- OMS: *CIF. Clasificación Internacional del Funcionamiento de la Discapacidad y de la Salud*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid. 2001
- OMS: *Clasificación Internacional de Deficiencias, Discapacidades y Minusvalías*. Instituto Nacional de Servicios Sociales. Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid. 1983.

Actituds Socials envers la Discapacitat

- ÁLVAREZ Antonio: *La función social de la publicidad de la ONCE. Como utilizar la publicidad para integrar a las personas discapacitadas, modificando imágenes, actitudes y comportamientos sociales*. Escuela Libre Editorial. Madrid. 2003.
- CATALAN, J.G., AVELLÀ, A., RECOBER, A. , VILADRICH, C. i PONS, O.: *El cáncer en Mallorca. Conocimientos, creencias, actitudes y comportamientos*. Ed. La Foradada. Palma. 1996.

- GOMIS DÍAZ, Pedro Luís: *La política social de las comunidades europeas y las personas con minusvalías*. Boletín del Real Patronato de Educación y Atención a Deficientes. Nº 3. Abril. 1986.
- *Mallorca i la tolerància. Una interpretació sobre les actituds de la tolerància*. Justícia i Pau de Mallorca, Fundació La Caixa i UIB. Palma. 1997.
- PUIG DE LA BELLACASA, Ramón: *La Discapacidad y la Rehabilitación en Juan Luís Vives. Homo homini par*. Documento 37/93. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalía. Madrid. 1993.
- SANZ DEL RIO, Sagrario: *El principio de normalización: termino, concepto y aplicación*. Boletín del Real Patronat de Educación y Atención a Deficientes. Nº 2. Diciembre. 1985.
- VERDUGO, M.A., ARIAS, B. i JENARO, C: *Actitudes hacia las personas con minusvalía*. INSERSO. Madrid. 1994.
- VERDUGO, M.A.: *Normalización e Integración de las Personas con Discapacidad Intel·lectual*. (Ponencia de la I Conferencia Nacional sobre “Sexualidad en Personas con Minusvalía Psíquica”. Albacete. 12-14 nov. 1992). Ministerio de Asuntos Sociales. Madrid. 1993.
- WOLFENSBERGER, W.: *El debate sobre la Normalización*. Siglo Cero. Madrid. 1986.

FONTS

Prensa diària editada a Mallorca

- *Baleares*. Exemplars editats entre 1983 i 1996.
- *Diari de Balears* . Exemplars editats entre 1996 i 1999.
- *Ultima Hora*. Exemplars editats entre 1983 i 1999.
- *Diario de Mallorca*. Exemplars editats entre 1983 i 1999.
- *El Día*. Exemplars editats entre 1983 i 1988.
- *El Día 16*. Exemplars editats entre 1988 i 1993.
- *El Día del Mundo*. Exemplars editats entre 1993 i 1998.
- *El Mundo/El Día de Baleares*. Exemplars editats entre 1998 i 1999.
- *Diario 16 de Baleares*. Exemplars editats entre 1993 i 1996.
- *La Voz de Baleares*. Exemplars editats entre 1996 i 1998.

Serveis Socials i Sanitat

- *Atenció Comunitària des de Serveis Socials d'Atenció Primària*. Regidoria d'Acció Social de l'Ajuntament de Palma. Palma 1998.
- *CIPRES. Memòria 1991-1992*. Consell Insular de Mallorca.
- *Document Definitiu- Eleccions Autonòmiques 99*. Esquerra Unida. Palma. 1998.
- *Documento Previo de Presentación del Plan Autonómico de Salud Mental*. Conselleria de Sanitat i Consum. Palma. 1998.
- *Dossier de política social - Eleccions Autonòmiques 99*. PSM. Palma. 1999.
- *Guia de Serveis per al Treball Social. Instruments de Treball Social 2*. Ajuntament de Palma 1986.
- *Instruments de Treball Social 1*. Pla Municipal de Serveis Socials 1985-1987. Ajuntament de Palma.
- *Instruments de Treball Social 2*. Guia de Serveis per al Treball Social. Ajuntament de Palma. 1990.
- *Memòria Comissió d'Acció Social i Sanitat 1993*. Consell Insular de Mallorca.
- *Memòria Comissió d'Acció Social i Sanitat 1994*. Consell Insular de Mallorca.
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1992*.
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1993*.
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1994*.

- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1995.*
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1996.*
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1997.*
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1998.*
- *Memòria d'Activitats de Coordinadora de Minusvàlids de Balears 1999.*
- *Objectius i Pla d'Actuació.* Coordinadora de Minusvàlids de Balears. Palma. 1979.
- *Plaestratègic 1996-99 de Benestar Social.* Consell Insular de Mallorca. Palma. Desembre 1996.
- *Pla Estratègic. 1996-98. Document de plantejaments generals i interpretació de la situació. Esborrany per al debat.* Servei d'Acció Social i Sanitat de CIM. Palma. 1995.
- *Pla Estratègic. 1996-99. Document de programes i propostes d'actuació.* Servei d'Acció Social i Sanitat del CIM. 1995.

LEGISLACIÓ

- *Estatut d'Autonomia de les Illes Balears*. Parlament de les Illes Balears. 1983
- *Desarrollo y aplicación de la LISMI (1982-1992). Tomo I*. Documentos 16/92. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías. Ministerio de Asuntos Sociales. 1992.
- *Desarrollo y aplicación de la LISMI (1982-1992). Tomo II*. Documentos 16/92. Real Patronato de Prevención y Atención a Personas con Minusvalías. Ministerio de Asuntos Sociales. 1992.
- *Real Ordre de 27 de març de 1802 d'Assignació econòmica per a la creació i manteniment del Real Col·legi de Sords-muds*.
- *Llei d'Accidents de Treball de 30 de gener de 1900*.
- *Llei de 27 de febrer de 1910 per a la creació de l' Institut Nacional de Previsió*.
- *Real Decret del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts per a la creació del Patronat Nacional de Sordomuds, Cegs i Anormals*. Publicat a La Gaceta de 24 de gener de 1910.
- *Article 20 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948 que recull el Dret d'Associació*.
- *Decret 2421/1962 de 20 de setembre pel qual s'establia, en la Seguretat Social, l'assistència als menors subnormals*. Publicada al BOE de 7 d'octubre de 1962.
- *Ordre del Ministeri de Governació sobre la posada en execució del Pla d'Inversions del Fons Nacional d'Assistència Social*. Publicada al BOE de 24 d'agost de 1963.
- *Llei de Bases de la Seguretat Social de 28 de desembre de 1963*.
- *Llei d'Associacions 191/1964 de 24 de desembre*.
- *Decret 1440/1965 de 25 de maig de Normes Complementàries de la Llei d'Associacions 191/1964*.
- *Ordre de 10 de juliol de 1965 que regula el Registre d'Associacions*.
- *Article 22 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de 1966 que recull el dret d'Associació*.
- *Ressolució del Ministeri de Treball sobre Normes per a la supressió de barreres*

arquitectòniques en les edificacions dels serveis comunitaris de la Seguretat Social.
Publicada al BOE de 28 d'octubre de 1976.

- *Real Decret Llei 727/1978, d'11 de juliol, del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social que estableix un nou model de Seguretat Social i tres organismes bàsics (INSS, INSALUD i INSERSO).*

- *Constitució Espanyola de 27 de desembre de 1978.*

- *Llei 30/1979, de 27 d'octubre, sobre extracció i transplantaments d'òrgans.*

- *Llei d'Integració Social de Minusvàlids 13/1982 del 7 de juliol.* Publicada al BOE de 30 d'abril de 1982.

- *Llei 6/1982 de 20 de maig sobre Serveis Social del País Basc.*

- *Llei Orgànica 2/1983, de 25 de febrer, pel qual s'aprova l'Estatut d'Autonomia per a les Illes Balears.* Publicada al BOE d'1 de març de 1983.

- *Llei Foral 14/1983 de 30 de març sobre Serveis Socials de la Comunidad de Madrid.*

- *Decret 63/1983 d'agost, pel qual es crea el Registre d'Institucions i Associacions que es dediquen, a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, a l'atenció de la tercera edat, els marginats, els minusvàlids, la infància, la joventut, els drogadictes i els alcohòlics.*

- *Llei 11/1984 de 6 de juny de Serveis Socials de Madrid.*

- *Real Decret 334/1985 del 6 de març sobre l'ordenació de l'educació especial.*
Publicada al BOE de 16 març de 1985.

- *Ordre Ministerial de 20 de març de 1985 que convocava per al curs 1985-86 el Programa d'Integració als centres sostinguts amb fons públics.* Publicada al BOE de 25 de març de 1985.

- *Llei 7/1985 de 2 d'abril, reguladora de Bases de Règim Local*

- *LODE. Llei Orgànica 8/1985 del 3 de juliol del Dret a l'Educació.* Publicada al BOE de 4 de juliol de 1985.

- *Llei 8/1985 de 9 de desembre de Serveis Socials de Múrcia.*

- *Llei 26/1985 de 27 de desembre de Serveis Socials de Catalunya.*

- *Real Decret de 10 de febrer de 1986 del Ministerio de Administración Territorial que estableix que no es podia fer cap tipus de discriminació en l'accés de les persones amb discapacitat a un lloc de feina de l'Administració a no ser que existís incompatibilitat entre la tasca a desenvolupar i la discapacitat.*

- *Real Decret 1033 /1986 de 2 d'abril, pel qual es crea el Registre d'entitats que desenvolupen activitats en els camp de l'acció social.*
- *Real Decret 969/1986 de l'11 d'abril, sobre la creació del Centre Nacional de Recursos per a l'Educació Especial. Publicat al BOE de 21 de maig de 1986.*
- *Llei Orgànica 3/1986, de 14 d'abril, de mesures especials en matèria de salut pública.*
- *Llei 14/1986, de 25 d'abril, General de Sanitat.*
- *Llei 9/1987 d'11 de febrer, d'Acció Social de la Comunitat d'Autònoma de les Illes Balears. Publicada al BOCAIB el 28 d'abril de 1987 i al BOE el 13 de maig de 1987.*
- *Ordre Ministerial de 9 de juny de 1989, sobre organització i funcionament dels centres de pre-escolar, d'EGB i d'educació especial mantinguts amb fons públics. Publicada al BOE de 13 de juny de 1989.*
- *Resolució de la Direcció General de Renovació Pedagògica de 15 de juny de 1989 per la qual s'establien les orientacions a seguir en el procés de transformació de les aules d'educació especial de centres ordinaris en unitats de suport a la integració escolar.*
- *Instruccions de 26 de febrer de 1990 de la Direcció General de Renovació Pedagògica, Subdirecció General d'Educació Especial, sobre el funcionament dels Departaments d'Orientació en el centres d'educació especial.*
- *Circular de la Direcció Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència de Balears de 13 de juny de 1990 sobre les normes d'escolarització d'alumnes amb Necessitats Educatives Especials en els centres mantinguts amb fons públics.*
- *Llei Orgànica 1/1990 del 3 d'octubre, d'Organització General del Sistema Educatiu de l'Estat (LOGSE). Publicada al BOE de 4 d'octubre de 1990.*
- *Ordre Ministerial de 18 de setembre de 1990 per la qual s'establia la proporció de l'alumnat amb necessitats educatives especials per professor tutor, professor de suport especialista i personal complementari, ateses les adaptacions curriculars i les deficiències de l'alumnat. Publicada al BOE de 2 d'octubre de 1990.*
- *Ordre Ministerial de 16 de novembre de 1990 per la qual es convocava amb caràcter voluntari el Programa d'Integració Educativa en els instituts d'ensenyances mitjanes que experimentaven el Programa de Reforma a secundària. Publicada al BOE de 20 de novembre de 1990.*
- *Instruccions de la Direcció Provincial del MEC de Balears del 6 de maig de 1991 sobre la reconversió de les aules d'Educació Especial en unitats de suport a la Integració Escolar.*

- *Circular de la Direcció Provincial del MEC de Balears del 18 de desembre de 1991 sobre l'escolarització d'alumnes amb necessitats educatives especials en els centres sostinguts amb fons públics.*
- *Ordre Ministerial de 27 d'abril de 1992 sobre la implantació de l'educació primària. Drets i obligacions dels centres amb la implantació de l'educació primària en el curs 1992-93.*
- *Llei 4/1992 del Servei Balear de la Salut. Publicada al BOCAIB de 15 d'agost de 1992.*
- *Llei 4/1993 de 14 d'abril de Serveis Socials de Galicia.*
- *Llei 12/1993 d'Atribució de competències als Consells Insulars en matèria de Serveis Socials i Assistència Social. Publicada al BOIB de 31 de desembre de 1993.*
- *Real Decret 63/1995, de 20 de gener, sobre ordenació de prestacions sanitàries del Sistema Nacional de Salut .*
- *Real Decret 696/95 de 28 d'abril de 1995 d'Ordenació de l'educació dels alumnes amb necessitats educatives especials.*
- *Llei Orgànica 9/1995 del 20 de novembre, de la participació, l'avaluació i el govern dels centres docents (LOPEG).*
- *Real Decret 1895/1996, de 2 d'agost, d'Estructura orgànica bàsica del Ministeri de Sanitat i Consum, dels seus organismes autònoms i de l'Institut Nacional de Salut.*
- *Real Decret 2070/1999, de 30 de desembre, pel qual es regulaven les activitats d'obtenció i utilització clínica d'òrgans humans i la coordinació territorial en matèria de donació i trasplantament d'òrgans i teixits*
- *Ordre de 22 de març de 1999 que regulava els programes de formació per a la transició a la vida adulta destinats als alumnes amb necessitats educatives especials escolaritzats en centres d'educació especial. Publicada al BOE de 10 d'abril de 1999.*
- *Llei Orgànica 1/2002 de 22 de març del Dret d'Associació.*
- *Llei 51/2003 de 2 de desembre, d'Igualtat d'Oportunitats, No Discriminació i Accessibilitat Universal per a les persones amb discapacitat.*

ADRECES D'INTERNET

- AESE: www.empleoconapoyo.org
- Agència europea sobre educació especial: www.european-agency.org
- CEAPAT (Centre documental): www.ceapat.org
- CERMI: www.cermi.es
- COCEMFE: www.cocemfe.es
- Comitè Paralímpic Espanyol: <http://paralimpicos.sportec.es>
- Consell de Mallorca: www.conselldemallorca.net
- COORDINADORA- Federació Balear de Persones amb Discapacitat:
www.mallorcaweb.net/coordinadora
- CNSE: www.cnse.es
- Directori d'associacions i fundacions, foro i articles:
<http://paidos.rediris.es/needirectorio>
- FEAPS: www.feaps.org
- Federació ECOM: www.ecom.es
- Federació Internacional de Persones amb Discapacitat Física: www.fimtic.or
- FIAPAS: www.fiapas.es
- Govern de les Illes Balears: www.caib.es
- IMSERSO: www.seg-social.es/imsero/index.html
- Ministeri de Treball i Afers Socials: www.mtas.es
- ONCE: www.once.es
- ONT (Organización Nacional de Trasplantes): <http://donacion.organos.ua.es/ont>
- Pàgina sobre educació especial: www.educacion-especial.com
- Pàgina informativa sobre el síndrome de down: www.down21.org
- Pàgina informativa sobre temes de discapacitat: www.sid.ual.es
- Pàgina sobre turisme accessible: www.polibea.com
- Pàgina web de “European Congress on Media and Disability”:
www.media-disability.org
- Parlament de les Illes Balears: www.parlamentib.es
- Real Patronato sobre Discapacidad: www.rpd.es
- SIIS- Centro de Documentación y Estudios: www.siis.net